

Hanna Vehmas

Liikuntamatkalla Suomessa

Vapaa-ajan valintoja
jälkimodernissa yhteiskunnassa

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 143

Hanna Vehmas

Liikuntamatkalla Suomessa

Vapaa-ajan valintoja
jälkimodernissa yhteiskunnassa

Esitetään Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Liikunnan salissa L304
tammikuun 23. päivänä 2010 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2010

Liikuntamatkalla Suomessa

Vapaa-ajan valintoja
jätkimodernissa yhteiskunnassa

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 143

Hanna Vehmas

Liikuntamatkalla Suomessa

Vapaa-ajan valintoja
jälkimodernissa yhteiskunnassa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2010

Editors

Harri Suominen

Department of Health Sciences, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Page Design by Esa Nykänen

Cover pictures by Tero Takalo-Eskola, Mikko Vehmas and Hanna Vehmas

URN:ISBN:978-951-39-3772-0

ISBN 978-951-39-3772-0 (PDF)

ISBN 978-951-39-3737-9 (nid.)

ISSN 0356-1070

Copyright © 2010, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2010

ABSTRACT

Vehmas, Hanna

Sport tourism in Finland – leisure choices in the post-modern society

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2010, 205 p.

(Studies in Sport, Physical Education and Health

ISSN 0356-1070; 143)

ISBN 978-951-39-3772-0 (PDF), 978-951-39-3737-9 (nid.)

English summary

Diss.

Sport related tourism has become one of the biggest and fastest growing niche markets of tourism since the 1990's. It is estimated that 15-30 percent of all international tourism today is related to sport and physical activities, and that the share of sport tourism in industrial countries is approximately 1-2 percent of the GDP's. Sport tourism is a significant phenomenon also in Finland, because both tourism and physical activities play an important role in the leisure of Finns. International studies on sport tourism have mainly focused on customer profiling and the economic impact of sport events. Profiling studies illustrate interesting specifics about sport tourists, but generally their offerings remain on a detail-level. The connections between profiles and their societal basis remain often undiscussed in these studies. On the other hand, research on sport events has mainly focused on the economic facets and on promoting tourism and generating impacts of sport events.

The scientific aim of this study is to examine how Finnish sport tourists justify their leisure choices and to what extent these justifications reflect the ideas of serious leisure, which illustrates the vague relationship between work and leisure. The sub task focuses on the significance of the nature relationship as part of Finns' leisure choices. The societal aim is to discuss the reasons and motives of sport tourism participation in Finland.

The methodological approach is based on the abductive argumentation and hermeneutics that utilize three levels of interpretations in understanding the leisure justifications. Abductive argumentation refers to the theory bound analysis where the impact of previous knowledge is recognizable, but not purely deductive in terms of theory testing. The first level interpretations stem from the grand theories in sociology, namely the protestant ethics and the Western rationality by Max Weber and from the structural constructionism by Pierre Bourdieu. The starting point of the abductive argumentation is the assumption that protestant ethics is (still) evident in the Finnish society, and has contributed to the changing relationship between work and leisure. The second level interpretations stem from research theories, where leisure choices are observed through the concept of serious leisure, first presented by Robert A. Stebbins. Serious leisure draws the attention to the utilitarian aspects, to the influence of social pressure and cultural norms, and to the connections between social identification and leisure choices.

The third level of interpretations is based on the empirical data of fourteen Finnish sport tourists who were interviewed for this study. The interviews took place in the Finnish municipalities of Kuusamo, Sotkamo, Jyväskylä and

Pelkosenniemi in 2001, 2007 and 2008. The data was analysed and classified with the methods of thematic analysis.

As a result and conclusion of the dialectic relationship between these different levels, the fourth interpretation of the culturally bound leisure choices of Finnish travellers is presented. The aim then is to understand individual action through general objectives, and to expand subjective experiences into commonly shared beliefs and regularities in a specific society. The interpretations do not remain on a deductive level, but rather are founded on the dialectic and discursive relationship between single units and totalities.

According to the hermeneutic analysis sport tourists were classified into four ideal types of travellers based on their leisure justifications. For the dutiful performers the functions of leisure were most obviously connected with the ideas of duty, work-like doer and performance sentiments, and as forms of energy and cultural capital. For the nature lovers natural environment together with summer cottage life served as fields of relaxation, piece and quiet on one hand and working circumstances on the other. The free-floating consumers expressed Western individuality, quest for flow experiences and self-determination in life style choices. Work and leisure were most blended among the sociable movers who considered social interaction as a key definer of leisure preferences.

Protestant ethos and the rationality of leisure choices illustrated the leisure justifications of the interviewed travellers in various ways. Although the Lutheran or Protestant religion no longer has its original impact on people's every day lives, the regulations of work and every day life were characterized by protestant features. From this perspective Finns' participation in sport tourism can be interpreted as serious leisure. On the other hand, leisure choices were also seen as duty-free areas of life with emphasis on relaxation, recreation, lounging and, all in all, on forms of action opposite to work. The differences in the work-leisure relationships and the degree of the seriousness of leisure are illustrated in the ideal type typology constructed by the justifications, meanings and functions of leisure.

Key words: sport tourism, serious leisure, sport sociology, typology, hermeneutics

"When I tell people that thinking about leisure and tourism is my profession, they often smile. Obviously they do not find it serious, they do not see it as work, and only work can be serious." (Jost Krippendorf 1989.)

Authors address

Hanna Vehmas
University of Jyväskylä
Department of Sport Sciences
PL 35 (L)
FIN-40014 Jyväskylän yliopisto, Finland

Supervisors

Professor Hannu Itkonen
Department of Sport Sciences
University of Jyväskylä
Jyväskylä, Finland

Professor Soile Veijola
Faculty of Tourism and Business
University of Lapland
Rovaniemi, Finland

Reviewers

Professor Kimmo Jokinen
Family Research Centre
University of Jyväskylä
Jyväskylä, Finland

Professor Mia Vepsäläinen
Finnish Network University for Tourism Studies
University of Joensuu
Savonlinna, Finland

Opponent

Professor Antti Karisto
Department of Social Policy
University of Helsinki
Helsinki, Finland

KIITOS MATKASEURASTA

Lähtölaukauksen liikuntamatkani sai tammikuussa 1999, kun silloinen liikuntasosiologian professori, nykyinen emeritusprofessori Pauli Vuolle palkkasi minut liikuntasosiologian assistenttikseen liikunta- ja terveystieteiden tiedekuntaan. Turun yliopistoon tekemäni sosiologian pro gradu -tutkielma oli vielä painokoneen jäljiltä lämmin, kun sain tehtäväkseni suunnata ajatukset uuteen opinnäytetyöhön, liikuntamatkailua käsittelevään väitöskirjaan. Aihe vaikutti inspiroivalta, olivathan sekä liikunta että eritoten matkailu olleet minulle rakkaita harrastuksia jo lapsuudesta saakka. Lisäksi opiskeluaikainen työskentelyni Viking Linella oli jättänyt jälkeensä erityisen läheisen suhteen matkailuun, jota pääsin nyt uudesta näkökulmasta tarkastelemaan. Ammatillinen, tutkimuksellinen ja arkielämän kokemuksia vakavampi suhtautuminen liikuntaan ja matkailuun tuntui alusta pitäen omalta aiheeltäni. Alusta asti mielenkiintoni kohdistui erityisesti liikunnan ja matkailun harrastamisen yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin yhteyksiin.

Alkuinnostuksesta huolimatta liikuntamatkastani tuli pidempi ja mutkikkaampi kuin mitä tammikuussa 1999 olin kuvitellut. Ensimmäiset vuoteni assistenttina kuuluivat pääosin opetustehtävissä ja liikunnan yhteiskunnallista perustelua opiskellessa. Vuosituhannen vaihtuessa minut toivotettiin tervetulleeksi myös matkailututkijoiden joukkoon, kun aloitin opettajana ja paria vuotta myöhemmin johtoryhmän jäsenenä sekä jatko-opiskelijana valtakunnallisessa Matkailualan verkostoyliopistossa. Lasteni syntymät vuosina 2003 ja 2005 sekä muutamat assistenttuurini ulkopuoliset tutkimusprojektit ja virkatehtävät veivät huomioni joksikin aikaa pois väitöstutkimuksestani. Vuonna 2007 palatessani äitiyslomalta liikuntasosiologian assistenttuuriin matkalleni löytyi uusi kurssi ja intensiivinen tekemisen ilo. Pauli Vuolteen jäätyä eläkkeelle sain luotseikseni liikuntasosiologian professori Hannu Itkosen, urheiluetiikan yliassistentti, dosentti Kalervo Ilmasen ja matkailun kulttuuritutkimuksen professori Soile Veijolan.

Minulla on ollut ilo saada jakaa liikuntamatkani elämäni tärkeiden ihmisten kanssa. Ilman läheisiä työtovereitani, perhettäni, ystäviäni ja matkani varrella tutuiksi tulleita lukuisia muita ihmisiä tätä matkaa joko ei olisi tullut tehdyksi lainkaan tai se olisi ainakin ollut rankempi taivaltaa. On aika kiittää matkaseuruttani.

Suuri kiitos liikuntamatkastani kuuluu emeritusprofessori Pauli Vuolteelle, joka ennakkoluulottomasti palkkasi minut assistentiksi ja tarjosi mahdollisuutta tohtoroitua ja syventyä liikuntamatkailuilmion tutkimiseen. Ilman Palin kannustavaa ja ystävällistä suhtautumista tekemiini ja ajatuksiini en olisi luultavasti päässyt tälle matkalle lainkaan. Erityiset kiitokseni osoitan väitöstudiumukseni pääohjaajalle, liikuntasosiologian professori Hannu Itkoselle. Hannun asiantuntevan ohjauksen ansiosta mielenkiintoni ja päähuomioni pysyivät koko matkan ajan perussosiologisten kysymysten äärellä. Kiitän myös professori Soile Veijolaa, joka lupautui kakkosluotsiksini kevättalvella 2007 matkani ollessa jo hyvin pitkälle reititetyn. Soilen kommenttien ohjaamana liikuntamatkalleni löytyi lopulta matkakohde, jota kohti oli aika määrätietoisesti suunnistaa. Lisäksi haluan kiittää väitöskirjani valmistumisesta urheiluetiikan yliassistentti, dosentti Kalervo Ilmasta. Kalervo on auttanut minua liikuntamatkani varrella sen kalkkiviivoilta aina maaliin saakka. Kalervo on ennen kaikkea ollut avulias ja huolehtivainen työtoveri, joka on ollut läsnä aina, kun tutkimukseni eteneminen ja kirjoitusprosessi ovat vaatineet kokeneelta kollegalta nopeaa kommentointia, palautetta tai solmukohtien selvittämistä.

Ohjaajieni ohella työyhteisön merkitys kokonaisuudessaan on ollut tärkeä työni etenemisen kannalta. Liikunnan sosiaalitieteiden laitoksen, sittemmin liikunnan yhteiskuntatieteiden yksikön työilmapiiri on ollut kannustava ja huolehtivainen. Monista nykyisistä ja entisistä työtovereistani on tullut ystäviä. Erityisen lämpimästi haluan kiittää työtoveruudesta ja ystävydestä Anna-Katriina Salmikangasta, Piia Löppöstä, Esa Nykästä, Mikko Simulaa, Marja-Liisa Ahosta, Pertti Matilaista, Auli Toiviaista, Junjie Fengia, Minna Kettusta ja Virva Glania. Esa Nykästä kiitän lisäksi kirjani julkaisumuotoon taittamisesta. Kiitän lämpimästi myös tutkijakollegoitani laitoksemme jatkokoulutusseminaarissa vuosien varrella saamastani palautteesta. Lisäksi haluan esittää kiitokseni liikuntasuunnittelun professori Kimmo Suomelle ja erityispedagogiikan professori Pauli Rintalalle siitä, että he ovat laitosjohtajina olleet myötävaikuttamassa siihen, että olen voinut viedä väitöshankettani virkatehtävinä eteenpäin.

Kiitän lämpimästi työni esitarkastajia professori Kimmo Jokista ja professori Mia Vepsäläistä huolellisesta ja perusteellisesta työni arvioinnista. Loppusuoran kommentteista oli valtavasti apua työni lopulliseen muotoon saattamisessa. Myönteinen palaute loi itsevarmuutta työn viimeistelyvaiheeseen ja väitöstilanteeseen valmistautumiseen sekä osaltaan vahvisti käsitystä siitä, että tälle matkalle kannatti lähteä.

Matkailualan verkostoyliopistolla (mavy) on ollut tärkeä rooli työssäni. Verkoston jatko-opiskelijana olen saanut arvokasta palautetta työni eri vaiheissa. Mavy-tutkijat ovat rohkeasti ja kannustavasti kommentoineet työtäni sekä auttaneet purkamaan ongelmakohtia. Erityisen lämpimästi haluan kiittää Petri Hottolaa ja Petri Raivoa saamastani palautteesta. Mavy-yhteisö laajemminkin on ollut myötävaikuttamassa liikuntamatkani sisältöön, reitistöön ja matkan tunnelmaan. Verkoston myötävaikutuksella olen saanut mahdollisuuden esitellä tutkimustani sekä kotimaisille että kansainvälisille foorumeille. Osoitan lämpimät kiitokseni Ulla Ritola-Pesoselle, Antti Honkaselle, Timo Toivoselle, John Westerholmille, Seppo Aholle, Arvo Peltoselle sekä monille muille mavylaisille. Lisäksi kiitän Matkailun edistämiskeskusta ja tutkimuspäällikkö Tom Ylkästä siitä, että MEK oli tukemassa väitöshankettani sen alkumetreillä. Vaikka keskityinkin työssäni myöhemmin kotimaan matkailijoihin ulkomaalaisten sijaan, oli MEK:n tuella

ratkaiseva merkitys tutkimustehtäväni muotoutumiselle ja tutkimusaineistoni hankkimiselle.

Vapaa-ajan vakavoitumista ja urheilullista suorittamista tutkiessani en tietenkään voinut välttyä siltä, että lievässä muodossaan urheiluhulluus tarttui tällä matkalla myös minuun. Muutama tuhat kilometriä lenkkipolkuja on tullut taitettua liikuntamatkani aikana ja sen vuoksi. Kiitän lenkkiseurasta erityisesti työtovereitani Susanna Iivosta ja Sanna Palomäkeä. Viikottaiset yhteiset juoksulenkit ovat olleet korvaamaton henkireikä ja energianlähde intensiivisen työnteon ja arjen vastapainoksi ja hallitsemiseksi.

Perheen ja ystävien merkitys tällä liikuntamatkalla on luonnollisesti ollut suuri. Ystäväni ovat olleet matkallani vähintäänkin ”hengessä mukana” ja kannustamassa työtäni. Osalle matkailuintoni on merkinnyt kuumeen tarttumista, yhteisiä lomamatkoja, hedelmällisiä keskusteluja ja osalle aika ajoin huvittunutta suhtautumista kroonista ja koomista matkakuumeettani sekä vapaa-aikani vakavoitumista kohtaan.

Perhettäni kiitän ennen kaikkea kannustavasta suhtautumisesta työhöni ja tekemiini. Kiitän lämpimästi vanhempiani Mirja ja Matti Eerolaa siitä, että he ovat olleet tukemassa minua kaikissa elämäni käännteissä ja haasteissa. Lisäksi kiitän heitä, samoin kuin appivanhempiani Lea ja Kalle Vehmasta ystävydestä ja lasteni upeasta isovanhemmuudesta, joka on ollut tärkeää erityisesti väitöstudiumukseni loppuvaiheessa, kun tutkimukseni viimeistely on lohkaissut ison siivun ajastani, huomiostani ja ajatuksistani. Sisartani Ullaa kiitän ystävydestä, tutkimukseeni liittyvien ajatusten kriittisestä ja kannustavasta kommentoinnista sekä patologisen matkakuumeen jakamisesta kanssani. Aviomiehelleni Mikolle esitän sydämelliset kiitokseni kumppanuudesta ja kärsivällisyydestä tällä matkalla sekä elämässä muutenkin. Omistan tämä kirjan tyttärilleni Erikalle ja Elsalle, jotka ovat äidin suurimman onnen, ilon ja ylpeyden aihe. Kiitän tyttöjä kärsivällisestä, kannustavasta ja hilpeästä suhtautumisesta kirjani kirjoittamiseen ja lähestyvään väitökseen: ”Äiti, muista sitten, että *väität* vastaan!”

Jyväskylässä 22.11.2009

Hanna Vehmas

KUVIOT

KUVIO 1	Vakava vapaa-aika yksilöllisten vapaa-ajan perusteiden selittäjänä
KUVIO 2	Liikuntamatkailu yhteiskunnallisten toimintojen ja osa-alueiden leikkauspisteessä (soveltaen Hinch ym. 2006, 11)
KUVIO 3	Liikuntamatkailun muotoja (Ritchie 2005, 160)
KUVIO 4	Liikuntamatkailun eri muotoja (Standeven & de Knop 1999, 13)
KUVIO 5	Seikkailu-, terveys- ja urheilumatkailun muotoja (Hall 1992, 142)
KUVIO 6	Sosiaalisten valintojen perusteet (Allardt 1986; Toivonen 1998, 163)

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Liikuntamatkailun muotoja matkan päätarkoituksen mukaan (Gammon & Robinson 1997)
TAULUKKO 2	Liikuntamatkailijoiden kysyntäryhmiä ja kohdevaatimuksia (Hinch & Higham 2004, 35.)
TAULUKKO 3	Liikuntamatkailijoiden tyyppejä (Hinch & Higham 2004, 36; Weed & Bull 2004, 77)
TAULUKKO 4	Matkailijoiden typologia (Smith 1989, 12)
TAULUKKO 5	Matkailun edistämiskeskuksen päätuoteryhmät (KTM 2007b, 61)

SISÄLLYS

ABSTRACT
KIITOS MATKASEURASTA
KUVIOT JA TAULUKOT

1	TERVETULOA LIIKUNTAMATKALLE!.....	13
1.1	Liikunta löytää matkailun.....	14
1.2	Miksi tälle liikuntamatkalle?	17
1.3	Matkaohjelma	20
2	LIIKUNTAMATKAN REITTIKARTASTO	22
2.1	Laadullinen tutkimusote	24
2.2	Tutkimustehtävä ja hermeneuttinen viitekehys	26
2.3	Kokemukseen nojaten ja uutta etsien.....	31
2.4	Osallistujat.....	32
2.5	Miten liikuntamatkasta saatiin tietoa?	36
3	AKTIVITEETTEJA, PENKKIURHEILUA JA NOSTALGIAA	40
3.1	Sunnuntaihihtelystä maratonmatkoihin.....	43
3.2	Jokaiselle jotakin.....	46
3.3	Keitä ja miksi matkailu liikuttaa?.....	50
3.4	Liikunta ja urheilu matkailukartalle.....	54
3.4.1	Liikuntamatkailun muotoja ja luokituksia.....	55
3.4.2	Liikuntamatkailijoiden muotokuvia	58
3.4.3	Postmoderneja sirkushuveja	66
3.4.4	Kulttuurien ja luonnon kohtaamista.....	70
3.4.5	Nostalgiaa etsimässä	74
3.5	Lumi ja luonto Suomen matkailuvaltteja.....	76
4	VAPAA-AJAN JA TYÖN SUHDE LIIKUNTAMATKAILUN TULKKINA	83
4.1	Vastapainoa arkeen.....	86
4.2	Miten työ vaikuttaa vapaa-aikaan?	87
4.3	Onko vapaa-aika sittenkään vapaata aikaa?	92
5	LIIKUNTAMATKA - VAKAVAA VAPAA-AIKAA.....	99
5.1	Mitä hyötyä liikuntamatkasta on?	102
5.1.1	Energiaa ja taloudellista hyötyä	104
5.1.2	Tietoa, taitoja ja yhdessäoloa	108
5.1.3	Arvostusta ja estetiikkaa.....	110
5.2	Sosiaalinen ympäristö ja kulttuurinen normisto liikuntamatkailun perusteluissa.....	112
5.2.1	”Vierivä kivi ei sammaloidu”	114
5.2.2	Velvollisuus lähteä	118
5.2.3	Kohti tavoitteita, suunnitelmia ja unelmia.....	121
5.2.4	Mennään kun on aina menty	123

5.3	Trendikkäälle matkalle samanhenkisten seurassa	126
5.3.1	Sellainen liikuntamatka kuin itse haluat.....	128
5.3.2	Yhteisöllisyyttä etsimään.....	130
6	LIIKUNTAMATKALLE LUONTOON	135
6.1	Luonto liikuttaa suomalaisia	136
6.2	Luontoa kunnioittaen	141
6.3	Kesämökille	146
7	YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	148
7.1	Liikuntamatkailijoiden tyypit.....	148
7.1.1	Velvollisuudentuntoiset suorittajat.....	150
7.1.2	Luontoympäristön kokijat.....	151
7.1.3	Länsimaiset vapaat valitsijat.....	153
7.1.4	Seuralliset liikkujat	155
7.1.5	Notkeat, mutta kulttuuriinsa kiinnittyneet post-turistit.....	157
7.2	Liikuntamatkailu - vakavaa ja rentoa vapaa-aikaa.....	159
7.3	Arvion aika.....	165
7.4	Tulevat tutkimusmatkat.....	168
	SUMMARY	171
	LÄHTEET	181
	LIITTEET	200

1 TERVETULOA LIIKUNTAMATKALLE!

Matkailu on yksi maailman suurimmista elinkeinoista ja työllistäjistä. Maapallon vauraissa maissa matkailu on merkittävä vapaa-ajanviettotapa sekä työhön liittyvä ilmiö. Suotuisat taloudelliset, poliittiset ja yhteiskunnalliset olosuhteet ovat vaikuttaneet siihen, että kansainvälinen matkailu on ollut viimeisten vuosikymmenten ajan jatkuvassa kasvussa, noin 3–6 prosentin vuosivauhdilla. Esimerkiksi Yhdysvaltoihin vuonna 2001 kohdistuneet terrori-iskut hidastivat matkailun kasvuvauhtia vain lyhytaikaisesti. Kansainvälisen matkailun kasvusta suurin osa on kohdistunut Eurooppaan sekä Aasian ja Tyynenmeren alueille. Noin puolet kansainvälisistä matkoista kohdistuu tänä päivänä Eurooppaan. Kansainvälisen matkailujärjestö UNWTO:n (World Tourism Organisation) arvion mukaan vuonna 2007 maapallolla matkaili 898 miljoonaa ihmistä. Tämä oli 52 miljoonaa enemmän kuin edellisellä vuonna 2006. Matkailu työllistää maailmassa yli 200 miljoonaa ihmistä eli yli 10 prosenttia maailman kokonaistyövoimasta. Matkailun osuus maailman bruttokansantuotteesta on noin 11 prosenttia. UNWTO on ennustanut, että vuoteen 2020 mennessä kansainvälisten matkailijoiden määrä nousee 1,56 miljardiin. Vuoden 2008 aikana syventynyt globaali taloudellinen taantuma on kuitenkin pakottanut tarkistamaan matkailun kasvuennusteita. Vuonna 2008 maapallolla matkaili arviolta 924 miljoonaa ihmistä, mikä oli yhä 16 miljoonaa enemmän kuin edellisvuonna. Erityisesti loppuvuodesta 2008 matkailun kasvu kuitenkin hidastui merkittävästi vuosikasvun jäädessä neljän prosentin tasolle. UNWTO arvioi, että kansainvälisen matkailun kasvu pysähtyy ja taantuu nolasta kahteen prosenttiyksikköä vuoden 2009 aikana. (UNWTO 2009; UNWTO 2008; KTM 2006b, 11–12; Kostianen & Ahtola & Koivunen & Korpela 2004, 11; Mustonen 2002, 34.)

Matkailu on merkittävä ilmiö myös Suomen ja suomalaisten näkökulmasta. Suomalaiset tekevät vuosittain yli 36 miljoonaa yöpymisen sisältänyttä matkaa, joista yli 30 miljoonaa tehdään kotimaassa. Taloudelliset suhdanteet eivät ole kovinkaan paljoa vaikuttaneet suomalaisten lomailutottumuksiin. Vapaa-ajan mahdollisuuksien pirstaleisuus ja monipuolisuus ovat vaikuttaneet siihen, että suomalaiset jakavat vapaa-ajan lomailunsa useampaan osaan. Lomamatkailulta halutaan monipuolisuutta, joten aurinkolomien rinnalle ovat tulleet lyhyet lo-

mat esimerkiksi kotimaan hiihtokeskuksissa ja kylpylöissä sekä risteilyillä. Matkailun osuus on noin 2,4 prosenttia Suomen bruttokansantuotteesta ja välitön työllistävä vaikutus koko maassa on 127 000 henkilöä. Välillisesti matkailu vaikuttaa edellistä huomattavasti suuremman joukon elantoon. Ulkomaisten matkailijoiden osuus matkailuun kohdistuneesta kokonaiskulutuksesta Suomessa oli noin 29 prosenttia. Kotimaisten matkailijoiden osuus on 50 prosenttia. Loput kulutuksesta on syntynyt korvattujen työajan matkakulujen ja kesämökkiluonteisen kulutuksen kautta. (TEM 2008b, 24; KTM 2006b, 20–21.) Erityisesti Pohjois-Suomessa matkailuelinkeino on tärkeä ja kasvava osa aluetalouksia ja ihmisten jokapäiväistä elämää. Matkailun työllistävä vaikutus esimerkiksi Lapissa on suurempi kuin minkään muun elinkeinon. Matkailun vahva taloudellinen asema on tehnyt siitä myös sosiaalisen ja poliittisen toiminnan kentän. (Saarinen 2001, 1–2.) Matkailu on kasvanut, monipuolistunut ja mullistunut lähestyttäessä omaa aikaamme. Matkailun kehityspiirteet liittyvät monin eri tavoin koko yhteiskunnalliseen muutokseen.

Viimeisen parin vuosikymmenen aikana matkailusta ja matkailijoista on tullut leimallinen osa jälkiteollisia yhteiskuntia ja globaaleja markkinoita. Matkailun rooli ja alati syntyvät uudet matkailun muodot, kuten eko-, etno-, perinne- ja jopa riskiturismi ovat kiinteästi yhteydessä läntisten yhteiskuntien yleiseen muutokseen. Siirtyminen massatuotannosta jälki-fordistiseen kuluttajalähtöiseen ja kulutuskeskeiseen tuotantomalliin ja markkinoihin näkyy myös matkailussa. Nykyään lähes kaikki sosiaalisen elämän osa-alueet ovat tuotteistettavissa. Matkailu ja matkakohteen valinta toimivat yhä useammin sosiaalisen erottautumisen välineinä sekä maun ja statuksen ilmaisuina. (Saarinen 2001, 36–37.)

1.1 Liikunta löytää matkailun

Matkailun ohella myös liikunta ja urheilu ovat vauraan maailmanosan suosituimpia vapaa-ajan viettotapoja ja elinkeinoja. Liikunta ja urheilu muodostavat tänä päivänä myös merkittävän matkailun osa-alueen. Liikuntamatkailun historia ja muutokset liittyvät kiinteästi sekä matkailun yleiseen historiaan että antiikin ja modernin urheilun historiaan. Vaikka liikuntamatkailusta on alettu varsinaisesti puhua vasta 1980-luvulla, ei liikuntamatkailu ole ilmiönä uusi. Itse asiassa urheilun ja matkailun yhteyksiä voidaan löytää jo antiikin Kreikan ensimmäisten olympialaisten (776 eKr.) ja Rooman valtakunnan ajoilta. Liikuntamatkailun historia voidaankin monella tapaa rinnastaa modernin urheilun historiaan. (Standeven & de Knop 1999.) Nykymuotoinen liikuntamatkailu on sen sijaan paikannettavissa osaksi postmoderneja tai jälkiteollisia länsimaisia yhteiskuntia. Postmodernilla tai jälkimodernilla tai jälkiteollisella tarkoitetaan useimmiten teollisuustuotantoon perustuvan yhteiskuntajärjestelmän seuraavaa vaihetta. Postmoderni voidaan määritellä myös ajallisesti modernin ajan jälkeiseksi ajaksi. Postmodernin aikakauden alkamisajankohta vaihtelee määritelmistä riippuen. Modernin ja postmodernin taitekohtana pidetään kuitenkin usein toisen maailmansodan jälkeistä aikaa, 1960–1970 -lukuja, jolloin palvelusektorin osuus alkoi kehittyneissä teollisuusmaissa sivuuttaa teollisuussektorin osuuden. Postmoderni aikakausi tai postmodernisuus on ilmentynyt eri elämänaalueilla eri tavoin. (Honkanen 2002, 5–6.)

Erityisesti 1990-luvulta lähtien liikuntaan liittyvästä matkailusta on tullut yksi suurimmista ja nopeimmin kasvavista matkailun osa-alueista, mikä on puolestaan synnyttänyt uudenlaisen, nimenomaan liikuntapalveluja tarjoavan matkailuelinkeinon. Sen sisällä toimivat organisaatiot tarjoavat sekä uusia palveluja ja tuotteita matkailijoille että lukuisan ja nopeasti kasvavan joukon uusia ammatteja ja uravalintoja liikunta- ja matkailualan koulutuksen saaneille ihmisille. Liikuntamatkailun suosion kasvu on vaikuttanut muun muassa liikuntapaikkojen, hotellien, matkatoimistojen, urheilumuseoiden, urheilutapahtumien, liikunnallista ohjelmaa tarjoavien ja liikuntamatkoja järjestävien yritysten kehitykseen. Liikuntamatkailu tai *urheiluturismi* on tullut mukaan useiden matkanjärjestäjien palvelu- ja tuotetarjontaan (muun muassa formulamatkat, golfmatkat, ratsastusmatkat, jalkapallofanimatkat, matkat olympialaisiin ja jääkiekkoturnauksiin). Erityisesti urheilutapahtumamatkailusta on tullut nopeasti kasvava matkailun markkina-alue. Samalla erilaisten ohjelmapalvelujen kirjo on monipuolistunut. (Ritchie & Adair 2004, 2; Chalip 2004, 226; Chalip 2001; Standeven & De Knop 1999.)

Liikuntamatkailulla on suosiolliset edellytykset myös Suomessa, sillä liikunta on suomalaisille tärkeä vapaa-ajan harrastus. Kansallisen liikuntatutkimuksen 2005–2006 mukaan yli 70 prosenttia suomalaisesta aikuisväestöstä harrastaa liikuntaa vähintään kerran viikossa ja yli miljoona suomalaista liikkuu vähintään viidesti viikossa. Noin 90 prosenttia suomalaisista lapsista ja nuorista harrastaa liikuntaa. Myös kansainvälisten vertailujen valossa suomalaisia voidaan pitää fyysisesti aktiivisena kansakuntana. (SLU 2007a; SLU 2007b, 6; Vuolle 2000, 28–31.) Liikuntamatkailun edellytyksiä mahdollistaa lisäksi se, että Suomessa on noin 30 000 liikuntapaikkaa, jotka ovat myös matkailijoiden käytössä (OPM 2008). Lisäksi liikunnalla ja urheilulla on merkittävä asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Vapaaehtoiset urheiluseurat keskusjärjestö- ja lajiliittokytkenä ovat tuoneet tavoitteellisuuttaan kilpa- ja harjoituskentille. Vahva julkinen liikuntahallinto on osaltaan luonut valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla urheilemisen ja liikkumisen edellytyksiä. Urheilumenestykset ovat olleet kiinteä osa kansakunnan rakennustyötä ja identiteettien muodostamista. Nykyään liikunta nähdään merkittäväksi välineeksi kansalaisten terveyden edistämisessä. (Ilmanen & Itonen & Matilainen & Vuolle 2004, 5.)

Liikuntamatkailulla tarkoitetaan pääasiassa vapaa-aikana tapahtuvaa matkailua, jolloin joko aktiivisesti osallistutaan liikuntaan tai urheiluun, katsojana seurataan liikuntaa tai urheilua tai vierailaan matkakohteissa, jotka liittyvät liikuntaan tai urheiluun. Matkailu tässä yhteydessä määritellään tilapäiseksi poisoloksi oman asuinympäristön ulkopuolella. (Gibson 2006a, 2.) On arvioitu, että liikuntamatkailun osuus teollistuneiden maiden bruttokansantuotteesta olisi noin 1–2 prosentin luokkaa (Hudson 2003a). Suuntaa-antavina lukuina voidaan myös esittää, että 1990- ja 2000-luvuilla noin 15–30 prosenttia kansainvälisistä matkailijoista piti liikuntaan osallistumista merkittävänä vapaa-ajan matkailun syynä tai motiivina. Suomessa liikuntamatkailun merkitystä on arvioitu muun muassa ulkopaikkakuntalaisten osuutena liikuntapaikkojen käyttäjinä sekä ulkomaalaisille matkailijoille tehdyn rajahaastattelututkimuksen yhteydessä. Liikuntamatkailun merkityksen arvioiminen matkailuelinkeinon näkökulmasta vaihtelee kuitenkin suuresti matkailijatilastoinnista ja liikuntamatkailun moniselitteisestä määritelmästä johtuen. Tilastointimenetelmät eivät yksilöi matkailutuotantoa, vaan matkailu nähdään osana muuta palvelutuotantoa. Tästä syys-

tä kansantalouden luvut ovat usein summittaisia ja kansainvälisten vertailujen tekeminen vaikeaa. Esimerkiksi nykyaikaisten globaaleiksi megatapahtumiksi luokiteltavien olympiakisojen tai formula 1 -osakilpailujen rahavirrat ovat jättimäisiä verrattuna vaikkapa vaellusmatkailijoiden tuomiin euroihin Lapin matkailuyrityksille. Kummassakin tapauksessa on kuitenkin kyse liikuntamatkailusta. Liikuntamatkailun käsitteellistä määrittelyä vaikeuttaa lisäksi se, että toisille matkailijoille liikunta voi olla matkalle lähdön ensisijainen motiivi tai syy, kun taas toisille liikunnan sisältyminen matkaan on toissijaista, ehkäpä vain satunnaisen tilanteen seurausta. (Gibson 2002; KTM/TEM 2002–2008; MEK 1999–2008; KTM 1999; Standeven & De Knop 1999, 73.)

Liikuntamatkailu eli *sport tourism* on ollut akateemisen tutkimuksen kohteena ja kansainvälisten konferenssien teemana erityisesti 2000-luvun alusta alkaen (Weed & Bull 2004; Hinch & Higham 2001; Gibson 1999). Päähuomio liikuntamatkailun kansainvälisissä tutkimuksissa on ollut liikuntamatkailijoiden profiloinneissa ja urheilutapahtumien vaikutusten (erityisesti taloudellisten) arvioinneissa. Profilointitutkimuksissa liikuntamatkailijoita on segmentoitu maantieteellisiin, sosio-ekonomisiin, demograafisiin, psykograafisiin ja behavioristisiin markkina-alueisiin. Profilointitutkimukset havainnollistavat mielenkiintoisia yksityiskohtia liikuntamatkailijoiden muotokuvista eri puolilla maailmaa, mutta kokonaisuudessaan niiden anti jää detaljitasolle. Profilointitutkimusten suurimpana puutteena voidaan pitää sitä, että niissä ei juurikaan pohdita saatujen tulosten ja matkailijaprofiilien syitä tai yhteiskunnallista perustaa. Toisaalta niiden avulla on pystytty osoittamaan, että useissa maissa liikuntamatkailuksi määritellyn matkailun muodot ilmentävät elitististä ja miehistä vapaa-ajan teollisuutta. (mm. Gibson 2006a; Hinch & Higham 2004; Gibson 1998a; Gibson 1998b.)

Urheilutapahtumamatkailun tutkimuksessa mielenkiinto on useimmiten kohdistunut tapahtumien taloudellisiin vaikutuksiin ja merkitykseen matkailun edistämässä ja matkailuimagon muodostumisessa. Erityisesti pohjoisamerikkalainen tutkimus on kohdistunut urheilutapahtumien vaikutusten arviointiin. Matkailullisesti merkittävistä liikunta- ja urheilutapahtumista erityisesti suurtaapahtumat ovat olleet mielenkiinnon kohteina. (mm. Ritchie & Adair 2004, 11.) Urheilutapahtumien tutkimuksia on perusteltu muun muassa matkailijamäärien kasvattamisella, myönteisten talous- ja työllisyysodotusten tavoittelulla, kohteen matkailuimagon tai -tietoisuuden lisäämisellä, matkailuelinkeinon kehittämisellä, matkailusesongin pidentämisellä tai vuodenaikojen vaihtelusta aiheutuvien haittojen vähentämisellä ja yhteisöhengeten vaalimisella. (Chalip 2004, 227; Sofield 2003, 164–166.) Myös liikuntamatkailun ja vuodenaikojen vaihtelun (*seasonality*) yhteydet ovat kiinnostaneet pääosin matkailun edistämisen näkökulmasta. On muun muassa esitetty, että vuodenaikojen vaihteluista aiheutuvia haittoja matkailuelinkeinolle voitaisiin minimoida perustamalla ympärivuotisia säännöllisesti järjestettäviä liigoja ja turnauksia, jolloin tapahtumat keräisivät yleisöä myös sesonkien ulkopuolella. (Higham 2006, 126; Gibson 2006a, 5.) Myös liikuntamatkailun sosio-ekonomisten vaikutusten arvioinnin lähtökohtana on pidetty liikuntamatkailun potentiaalin maksimointia. Suotuisan taloudellisen kehityksen edellytyksenä on ollut kohdistaa markkinointi ”oikeanlaisiin matkailijoihin”, joiden toiveet kohdistuisivat tarjottuihin matkailutuotteisiin ja -kohteisiin. (Turco & Swart & Bob & Moodley 2003, 223.) Liikunnan, urheilun ja matkailukohteen välisen synergian luominen on nostettu tärkeäksi liikuntamatkailun edistämisen keinoksi ja tavoitteeksi (Harrison-Hill & Chalip 2006, 170–188).

Myös julkisen sektorin rooli ja merkitys liikuntamatkailun edistämässä on askarruttanut tutkijoita. Weed (2003) on pohtinut sitä, miksi liikunta-, urheilu- ja matkailupoliittinen toiminta eivät Iso-Britanniassa kohtaa toisiaan. Weedin tutkimukset sisältävät konnotaation liikuntamatkailun potentiaalista matkailun edistämässä ja kohdemarkkinoinnissa. (Weed 2006; Weed 2003, 258–283.) Jacksonin ja Weedin (2003) mukaan urheilun megatapahtumia lukuun ottamatta tietoisia toimenpiteitä liikunnan, urheilun ja matkailun integroimiseksi on yhä vähän Iso-Britanniassa ja muuallakin Euroopassa, vaikka liikuntamatkailusta on viimeisen parinkymmenen vuoden kuluessa tullut merkittävä matkailun muoto (Jackson & Weed 2003, 236, 249).

Viime vuosina liikuntamatkailun tutkimuksellinen huomio on kohdistunut entistä enemmän urheilutapahtumien ympäristö- ja sosiokulttuuristen vaikutusten arviointiin. Liikunta- ja urheilumatkailuun kriittisesti suhtautuvien tutkijoiden määrä on lisääntynyt siitä huolimatta, että suurta osaa liikuntamatkailun kansainvälisestä tutkimuksesta leimaa yhä matkailun edistämisen tavoitteet. Urheilutapahtumien ja tiettyjen urheilulajien, kuten hiihtolajien ja golfin ympäristövaikutuksiin on kiinnitetty entistä enemmän huomiota. Myös liikuntamatkailun vaikutuksista paikallisväestön olosuhteisiin on oltu entistä enemmän huolissaan. Tutkimustulokset ovat kuitenkin pääosin osoittaneet, että vaikka tietoisuus ja huoli urheilutapahtumien ja matkailun ympäristö- ja sosio-kulttuurisista vaikutuksista on lisääntynyt, nähdään liikuntamatkailun taloudelliset hyödyt ja työllistävä vaikutus ympäristö- ja sosiaalisia haittoja merkittävimpinä tekijöinä. (mm. Fredine 2006; Palmer 2004; Readman 2003.)

Urheilutapahtumien vaikutusten arvioinnit lisäävät erityisesti tapauskohtaista tietoa liikuntamatkailusta, mutta arviointien puutteena on yleensä yksi-puolinen ja kritiikitön kiinnittyminen rajattoman taloudellisen kasvun ideologiaan ja luonnonresurssien tuhlaamiseen. Parhaimmillaan urheilutapahtumien vaikutusten arvioinnit antavat kuitenkin eväitä liikuntamatkailun kestäväen kehityksen edistämiseen. Esittelen liikuntamatkailun kansainvälistä tutkimusta yksityiskohtaisesti tutkimukseni kolmannessa pääluvussa.

1.2 Miksi tälle liikuntamatkalle?

Liikuntamatkailun kansainvälinen tutkimus on pitkälti kohdistunut aiheisiin, joissa tieteellisen tiedon ja tutkimusintressien voidaan nähdä linkittyvän talouselämän tarpeisiin ja vaatimuksiin (vrt. Tribe 2004, 55). Liikuntamatkailun tutkimusta on kritisoitu teorian puutteesta ja siitä, että se on pääasiassa koostunut toisistaan riippumattomista tapaustutkimuksista. Tutkimustietoa siitä miksi ja mistä eri syistä nykypäivän matkailijat liittyvät liikunnan ja urheilun osaksi matkakokemukseensa, on vähän. Liikuntamatkailun sosiologinen tutkimustoiminta on kaikkienensa ollut vähäistä. Gibson (2006b) tarkasteli liikuntamatkailua sosiologisen rooliteorian valossa ja pyrki vastaamaan kysymykseen, millä perusteella ihmiset valitsevat eri liikuntamatkailun muotoja. Avoimeksi jäi kuitenkin kysymys siitä, mistä syistä ylipäätään lähdetään liikuntamatkalle. Rooliteorioita kohtaan voidaan lisäksi esittää kritiikkiä, sillä niihin sisältyy usein oletus siitä, että yhteiskunta olisi sosiaalisesti yhtenäinen ja tasa-arvoinen. (Gibson 2006b.) Beedien (2003) tutkimuksessa seikkailumatkailijat rinnastettiin Baumanin postmodernin

käsitteellistämisen kautta postturisteiksi. Tutkimuksen mukaan edeltäjästänsä pyhiinvaellusmatkailijasta poiketen postturisti elää tässä hetkessä, sillä nykyajan elämää luonnehtiva monimutkaisuus, pirstaleisuus, epävarmuus ja ristiriitaisuus ovat aikaansaaneet sen, että tulevaisuuteen suuntautuminen on vaikeaa. Historiallisen vuoristomatkailijan sanotaan pyrkineen saavuttamaan vuoren huipun, kun taas postturistin kokemus rakentuu useiden ulkopuolisten tekijöiden varaan. Riippuvuus oppaista, tietolähteet seikkailuympäristöstä ja teknisten apuvälineiden tuottama turvallisuudentunne kuvaavat tämän päivän seikkailun matkailullista kokemusta. (Beedie 2003, 212–214.)

Liikuntamatkailuun syventyminen toimii länsimaisen nyky-yhteiskunnan kuvaajana laajemminkin. Liikuntamatkailun sosiologisen tarkastelun tekee mielenkiintoiseksi se, että liikunta, urheilu ja matkailu heijastavat monia aikansa ilmiöitä ja ovat tavallaan aikansa peilejä, mutta myös vaikuttaneet omaan aikaansa. Matkailun ja vapaa-ajan tutkimusta ei tulisikaan eristää laajemmasta yhteiskunnallisesta ja akateemisesta keskustelusta. (Kostiainen ym. 2004, 8; Hall 2004b, 140.) Monet ihmisten arkipäivään vaikuttaneet modernin ajan matkailutarpeet ovat hyvin pitkälti muotoutuneet yhteiskunnasta käsin (Krippendorf 1989). Historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna matkailun ”motiiveja” ovat olleet niin sodat ja valloitusretket kuin vaurastumisen, vapaa-ajan sekä liikenteen ja matkustusmuotojen kehittymisen myötä ihmisten tiedonhalu vieraista kulttuureista sekä vetovoimainen luonto (Hirn & Markkanen 1987, 280–281). Tänä päivänä liikuntamatkailuun osallistumisen syitä ja matkailun työntövoimatekijöitä voidaan etsiä jälkiteollisen yhteiskunnan elämyksiä, viihdettä ja kuluttamista korostavista piirteistä. Liikuntamatkailua voidaan lisäksi tarkastella ilmiönä, joka kertoo vapaa-ajan ja työelämän suhteista, elämäntavan ja habituksen muodostumisesta sekä ympäristöasenteista. Liikuntamatkailun sosiologisen tutkimuksen kautta on mahdollista paikantaa yhteiskunnallisten rakenteiden sekä kulttuuristen normien ja erityispiirteiden yhteys yksilöllisiin vapaa-ajan valintoihin ja kulutuskäyttäytymiseen.

Liikuntamatkailun sosiologisen tutkimuksen avulla voidaan esittää tulkin-toja postmodernista sosiaalisesta järjestyksestä ja pohtia sitä, onko esimerkiksi elämäntyyllisissä valintaperusteissa tapahtunut hajoamista ja pirstoutumista tai ilmentääkö liikuntamatkailu elämäntilanteiden yksilöllistymistä ja työn muuttumista perustavanlaatuisesti. Postmodernin sosiaalisen järjestyksen katsotaan vaikuttaneen esimerkiksi urheilun ja liikunnan seuraamiseen ja mieltymyksiin. Perinteisten liikuntalajien ja liikuntamuotojen asema on kyseenalaistettu. Liikuntaan liittyvissä valinnoissa perinteen merkitystä ei pidetä enää entisenlaisena. Sosiaalinen refleksiivisyys merkitsee sitä, että yksilöt ja yhteisöt joutuvat tekemään jatkuvia valintoja, mikä suotuisissa olosuhteissa voi lisätä ihmisten mahdollisuuksia oman elämänsä järjestämiseen ja hallintaan. Ihmisten liikunta-käyttäytymiseen postmodernisuus ja globalisaatio ovat vaikuttaneet siten, että lapsuuden ja nuoruuden kokemukset eivät välttämättä entiseen tapaansa määrää sosiaalistumista urheilulajeihin ja liikuntamuotoihin. Refleksiiviset toimijat tekevät alati uudistuvia valintoja. Urheilun seuraamisen suhteen viihteellisyys on muodostunut tärkeäksi tekijäksi. (Ilmanen ym. 2004, 13–14.)

Liikuntamatkailun tarkastelun elämäntapana ja elämäntyylinä tekee mielenkiintoiseksi erityisesti se, miten tietyt yhteiskunnalliset kokonaisrakenteet ja niissä tapahtuneet muutokset välittyvät ihmisten arkielämään ja vapaa-ajan valintoihin. Liikuntamatkailuun on kansainvälisesti vaikuttanut muun muassa

liikunnan harrastajien profiilin monipuolistuminen, läntisissä yhteiskunnissa 1970-luvulta alkaen lisääntynyt kiinnostus terveys- ja "fitness"-ajattelua kohtaan, 1980-luvulta alkaen lisääntynyt kiinnostus aktiivista osallistumista kohtaan lomamatkoilla sekä lisääntynyt kiinnostus liikunnan, urheilun ja urheilutapahtumien roolia kohtaan kaupunkisuunnittelussa ja matkailuimagon rakentamisessa. Kaiken kaikkiaan taloudelliset, poliittiset, teknologiset sekä ihmisten asenteisiin ja arvoihin liittyvät tekijät ovat vaikuttaneet läntisten yhteiskuntien urheilullistumiseen, millä on vaikutuksensa liikuntamatkailun kasvaneeseen suosioon. (Hinch & Higham 2004, 5.) Liikunnan ja matkailun harrastamiseen ovat lisäksi vaikuttaneet liikuntakulttuurissa tapahtuneet muutokset ja erityisesti liikuntakulttuurin eriytyminen. Jälkitekollisessa yhteiskunnassa arvostetaan elämyksiä, viihdettä ja kuluttamista, joilla on myös eittämättä vaikutuksensa ihmisten elämäntyyliin valintoihin. Matkailu on viimeisten vuosikymmenien aikana demokratisoitunut eli mahdollistunut yhä useammalle kansalaiselle. Vaikka suoraa kytkeä yhteiskunnan makroilmioiden ja ihmisten käyttäytymisessä tapahtuvien muutosten välillä ei aina voidakaan tehdä (ks. Roos 1989, 13), on sosiologin silmälasein kuitenkin mielenkiintoista pohtia liikunta- ja matkailuharrastukseen vaikuttavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä. Bourdieun rakenteen ja toimijan persoonallisuuden vaikutuksen yhtäaikaaisuutta ilmentävä habitus jäsentää oivallisesti myös liikuntamatkailun yhteiskunnallisia syitä ja perusteluja. Laajemmin tarkasteltuna kyse on konfiguraatioiden tutkimisesta, jotka voidaan määritellä "ajan, paikan, ruumiiden, toiminnan tavoitteiden ja kriteerien sekä ihmisten välisten suhteiden ja energioiden muodostamiksi kokoonpanoiksi tai muodostelmiksi" (Jokinen 1996, 73; Veijola 1995; Eichberg 1987, 34; Sironen 1987, 13).

Liikuntamatkailun tutkimuksessa olisi tulevaisuudessa siirryttävä yksinkertaistavista typologioista ilmiön joustavaan ja analyyttiseen käsitteellistämiseen. Nopeasti tapahtuneet sosiaaliset muutokset läntisissä hyvinvointivaltioissa erityisesti 2000-luvulla ovat aikaansaaneet sen, että perinteiset tutkimukset, joiden tavoitteena on tutkimusaineiston objektiivinen tulkinta tai yleistettävien "tosiasioiden" paljastus, ovat tulleet tarpeettomiksi. (Phillimore & Goodson 2004, 12, 17.) Liikuntamatkailun tutkimus olisi jatkossa linkitettävä entistä tiiviimmin perustieteisiin. Tulevaisuuden tutkimushaasteet liittyvät liikuntamatkailun eri ulottuvuuksien ja piirteiden selittämiseen ja tulkintaan muun muassa sosiologian, sosiaalipsykologian, maantieteen tai antropologian näkökulmista. (Gibson 2006a, 2; Hinch ym. 2006, 10; Pigeassou & Bui-Xuan & Gleyse 2003, 27–34; Gibson 1998b, 56–57.)

Liikuntamatkailu paikantuu jälkitekollisen elämyksiä korostavan kulutusyhteiskunnan tuotteeksi. Liikunnan, matkailun ja luonnon suhdetta voidaan tarkastella jälkitekollisessa yhteiskunnassa vallitsevien paradoksaalisten postmodernien piirteiden valossa. Ensinnäkin voimme puhua globaalin yhteiskunnan liikunnallistumisesta tai urheilullistumisesta. Noin 70 miljoonan ihmisen maailmanlaajuisesti arvioidaan harrastavan yksinomaan hiihtolajeja (Hudson 2003b, 92). Golfia pelaajia on heitäkin yli 60 miljoonaa (Readman 2003, 165). Uudet lajit ja urheiluvälineiden tuotekehittely takaavat liikunnan harrastamismahdollisuuden mahdollisimman monelle liikkujalle iästä, peruskunnosta ja harrastuksiin käytettävistä varoista huolimatta. Toiseksi voimme puhua matkustamisen oikeudesta, jolla tarkoitetaan sitä, että matkustamisesta ja "maailman valloittamisesta" on tullut länsimaiselle ihmiselle lähes yksi perusoikeuksista. Tarvetta ja halua matkustaa ei tarvitse perustella, matkailu on legitimoitua toimintaa itsessään.

Kolmanneksi voimme puhua ympäristötietoisuuden trendistä. Huoli ympäristön tilasta ja ympäristötietoisuus ovat lisääntyneet, mikä ilmenee myönteisinä asenteina luontoa säästäviä toimenpiteitä kohtaan. Samanaikaisesti kuitenkin yhteiskunnan liikunnallistuminen ja urheilullistuminen liikuntapaikkarakentamiseen ja nopeasti markkinoilla vaihtuvine trendilajeineen on aiheuttanut sen, että myös liikuntakulttuurista on tullut ympäristöä kuormittava elämänalue. (Vehmas 2001, 8.) Ympäristönsuojelu koetaan välttämättömäksi, mutta ihmisten tosiasiallinen käyttäytyminen ei ole vielä tämän asenteen mukaista.

Liikuntamatkailu on osa globaalia kulutusyhteiskuntaa, joka voi ilmentää elämäntapaa ja elämäntyyliä. Liikuntamatkailun oletetaan heijastelevan suomalaisen yhteiskunnan piirteitä laajemminkin. Protestanttinen etiikka, työelämän ja vapaa-ajan rajapintojen hämärtyminen, terveysajattelu, luontosuhde, yhteisöllisyyden kaipuu sekä viihteellisyyden ja kaupallisuuden korostunut asema yhteiskunnassamme voivat toimia liikuntamatkailun tulkkeina. Liikuntamatkailun ja vapaa-ajan valintoihin liittyvien syiden tarkastelu lisää tutkimustietoa ihmisten elämäntavan ja elämäntyyllisten valintojen perusteista. Tätä tietoa voidaan hyödyntää, kun alojen toimintaa suunnitellaan, kehitetään ja ennustetaan julkisella, yksityisellä tai vapaaehtoisella sektorilla. Tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta miksi-kysymyksiin vastaaminen parhaimmillaan lisää kriittistä akateemista keskustelua vapaa-ajan valintojen perusteista ja yhteiskunnallisista yhteyksistä.

1.3 Matkaohjelma

Tarkastelen tutkimuksessani sitä, miten suomalaiset liikuntamatkailijat perustelevat vapaa-ajan valintojaan ja miten nämä perustelut ilmentävät vapaa-ajan vakavoitumista sekä suomalaista kulttuurista normistoa. Liikuntamatkailijoiksi katsotaan kuuluvan matkailijat, joiden loma- tai työmatkan merkittävä syy on aktiivinen liikunnan harrastaminen. Tarkastelun avulla pyrin vastaamaan kysymykseen, miksi suomalaiset liittyvät liikunnan ja matkailun osaksi vapaa-ajan valintojaan. Tutkimukseni päähuomio kohdistuu yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja yksilöllisten tekijöiden muodostamaan tulkintapintaan liikuntamatkailun selittäjinä. Tutkimukseni rakentuu abduktiivisen eli teoriasidonnaisen päättelyn ja hermeneuttisen kehän logiikalle, jonka mukaisesti tulkitsen yksittäisiä inhimillisiä vapaa-ajan valintaperusteita yleisten objektiviteettien kautta. Tulkintani rakentuu liikuntamatkailun ja vapaa-ajan valintaperusteiden ymmärtämiselle kolmen eri tulkintatason kautta. Ylimmän tason tulkintaperusteita etsin yleisistä sosiologisista teorioista, joita edustavat Weberin protestanttinen etiikka ja Bourdieun rakenteellinen konstruktionismi. Toisen tason tulkintaa haen tutkimusteorian tasolta, jolloin tarkastelen vapaa-ajan valintoja Stebbinsin vakavan vapaa-ajan käsiteapparaatin näkökulmasta. Kolmannen tason tulkinnan teen haastattelemieni liikuntamatkailijoiden kertomuksiin nojaten. Teemahaastattelin tutkimustani varten 14 liikuntamatkailijaa Kuusamon, Sotkamon, Jyväskylän ja Pelkosenniemen kunnissa matkailukeskuksissa tai tapahtumissa vuosina 2001, 2007 ja 2008. Eri tasojen dialektisen suhteen ja keskustelun johtopäätöksenä esitän lopuksi oman tutkijan tulkintani siitä, miten suomalaiset liikuntamatkailijat perustelevat vapaa-ajan valintojaan.

Väitöskirjani rakenne jäsentyy johdannon jälkeen kuuteen pääluukuun. Toisessa pääluvussa esittelen tutkimustehtävät, teoreettisen viitekehyksen, metodologiset valinnat ja tutkimusaineistot. Kolmannessa pääluvussa esittelen liikuntamatkailun kansainvälistä tutkimusta ja ilmiöön liittyvää käsitteistöä. Lisäksi esittelen luvussa liikuntamatkailun merkitystä Suomessa nojautuen pääosin liikuntamatkailua ja ohjelmapalvelutoimintaa havainnollistaviin tilastotietoihin. Neljännessä, viidennessä ja kuudennessa pääluvussa esittelen tutkimukseni tuloksia ja vastaan tutkimuskysymyksiini. Neljännessä pääluvussa esittelen vapaa-ajan ja työn piirteiden sekä niiden keskinäissuhteen yhteyksiä liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan perusteluihin. Viides pääluku käsittelee vapaa-ajan vakavoitumista ja tulkintojani siitä, miten hyödyntavoittelu, sosiaalisen ympäristön paine ja sosiaalinen samaistuminen näyttäytyvät liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan perusteluissa. Kuudennessa pääluvussa tarkastelen luontosuhteen merkitystä vapaa-ajan valintojen perusteena. Viimeisessä eli seitsemännessä pääluvussa esitän tutkimukseni johtopäätökset vapaa-ajan valintaperusteista laatimani matkailijatypologian muodossa sekä arvioin sitä, miten tutkimus onnistui vastaamaan sille esitettyihin tavoitteisiin ja tehtäviin. Lopuksi esitän arvioita sekä liikuntamatkailun että liikuntamatkailun tutkimuksen tulevaisuuden haasteista.

2 LIIKUNTAMATKAN REITTIKARTASTO

Tarkastelen liikuntamatkailua jälkiteollisen yhteiskunnan ilmentymänä ja erityisesti suomalaista yhteiskuntaa heijastelevana ilmiönä. Tutkimus kuuluu sosiologiaan ja sen erityisalaan liikuntasosiologiaan, joka yhdistetään usein liikuntatieteisiin. Yleisesti käytetty liikuntatieteen käsite on kuitenkin jossain määrin harhaanjohtava, sillä ei ole olemassa yhtä yhtenäistä liikuntatiedettä. Liikuntatieteet ovat joukko liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa Jyväskylän yliopistossa opetettavia oppiaineita, jotka kukin hyödyntävät tutkimuksissaan eri perustieteitä. Liikuntatieteet ovat jakautuneet hyvin pitkälti liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa opettavien oppiaineiden mukaisesti. Esimerkiksi liikuntabiologia hyödyntää fysiologiaa, biomekaniikkaa ja muita luonnontieteitä sekä valmennusopin osalta myös psykologiaa ja kasvatustieteitä. Liikuntakasvatus puolestaan hyödyntää pedagogiikkaa, didaktiikkaa ja psykologiaa perustieteinään. Liikunnan yhteiskuntatieteet tarkastelevat liikuntaa ja urheilua erityisesti sosiologian, historian, filosofian, taloustieteiden sekä hallinto- ja suunnittelutieteiden menetelmin.

Liikuntasosiologia on sosiologian itsenäinen erityisala. Liikuntasosiologia on kiinnostunut ihmisten sosiaalisesta liikuntakäyttäytymisestä ja tarkastelee liikuntaa yhteiskunnallisena ilmiönä. Liikuntasosiologia tutkii liikuntaa yhteiskunnan näkökulmasta, yhteiskunnasta ja sen kehityksestä riippuvana ilmiönä. Liikuntasosiologiassa lähestytään emotieteensä sosiologian tavoin kohdetta monia muita yhteiskuntatieteitä teoreettisemmin. Toivosen (1998) mukaan ”teoretisointia pidetään jopa sosiologien helmasyntinä; se saatetaan mieltää spekulatiiviseksi ja rikkiviisaaksi sanojen pyörittelyksi.” (Toivonen 1998, 17). Vain teoretisoinnin kautta voidaan liikuntaan liittyvistä ilmiöistä tehdä sosiologista ja ilmiötä käsitteellistävää perustutkimusta.

Liikuntatutkimuksen tavoin myöskään matkailututkimusta ei voida pitää varsinaisena tieteenalana. Tähän on Triben (2004) mukaan ainakin kolme syytä: ensiksi matkailututkimus ei ole juurikaan synnyttänyt omia käsitteitä, vaan ne on lainattu muilta tieteenaloilta. Toiseksi matkailussa käytettävät käsitteet eivät ole loogisessa yhteydessä toisiinsa. Käsitteitä yhdistää vain se, että niiden avulla tutkittava ilmiö on jossain suhteessa matkailuun. Kolmanneksi matkailututki-

muksessa ei ole mitään kriteerejä sen suhteen, miten jokin hypoteesi todistetaan, vaan ne on lainattu muilta tieteenaloilta. Matkailun tutkimus kohdistuu yleensä ensinnäkin ihmiseen, joka on tavanomaisen asuinpaikkansa ulkopuolella; toiseksi elinkeinon, joka tyydyttää hänen tarpeensa sekä kolmanneksi vaikutuksiin, joita sekä matkailijalla että elinkeinolla on kohdemaan tai alueen yhteiskuntakulttuuri-, talous- ja fyysisiin ympäristöihin. Matkailun sosiologinen tutkimus tarkastelee matkailua säilyttäen tarkasteluyhteyden yleisiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ilmiöihin. Matkailun sosiologista tutkimusta ei ole kuitenkaan mielekästä täysin erottaa muusta matkailun tutkimuksesta. Hyvä sosiologinen matkailun tutkimus hyödyntää sekä sosiologian teorioita ja metodeja että muun matkailututkimuksen tuloksia. (Tribe 2004, 47–48; Honkanen 2004, 15, 18; Vuoristo 1998, 20–22.)

Sosiologisen tutkimuksen tekee mielenkiintoiseksi ja haasteelliseksi se, että käsityksillä ihmisten käyttäytymisen ja toiminnan monimuotoisuudesta on taipumus heijastaa sitä avointa systeemiä, jonka osana ihminen on. Matkailun sanotaan heijastavan aikansa yhteiskuntaa ja myös muuttavan omaa aikaansa (Kostiainen ym. 2004, 8). Arkipäiväisten ja ensisilmäykseltä ei-vakavienkin tutkimuskohteiden mikrohistoriallinen ja sosiologiseen mielikuvitukseen tukeutuva tarkastelu on tärkeää, sillä näin menetellen voidaan tuottaa ymmärrystä kehkeytymässä olevista ilmiöistä ja tulevista tyypillisyyksistä (Karisto 2008, 9–10; Mills 1959/1990). Vaikka monissa individualismia korostavissa näkemyksissä esitetäänkin, että nykypäivän yksilö on vapaa elämäntyyli- ja kulutusmarkkinoilla, asettavat yhteiskuntamme ja yhteisömme rakenteet toiminnallemme kuitenkin tiettyjä reunaehtoja. Inhimillisiä ilmiöitä tutkittaessa ei myöskään voida pyrkiä ehdottomaan totuuteen. Käsityksemme todellisuudesta on sosiaalisesti konstruoitu. Samoista ilmiöistä voi olla useita jopa ristiriitaisia käsityksiä eri aikoina ja eri kulttuureissa. Tutkijan ja tutkimusyhteisön totuutena pitämä muuttuu ajan kuluessa. Koska ihmisiä koskeva tutkimus koskee merkityksiä, nähdään tulkinta ja ymmärtäminen keskeisinä sosiologisina tutkimusmenetelmiä. Ihmistieteissä tutkija on osa sosiaalista todellisuutta ja tutkimusprosessia. Vaikka tutkijan subjektiiviset näkemykset vaikuttavatkin tutkimusprosessin eri vaiheissa, tutkimuksen pitäisi pyrkiä heijastamaan tutkittavien maailmaa, ja tutkijan olisi voitava tunnistaa oma osuutensa. Tutkimuksen on mentävä sinne, missä ihmiset toimivat. (Gadamer 2004; Hirsjärvi & Hurme 2000, 16–19; Siljander 1988.)

Sosiologian, kuten minkään muunkaan tieteenalan keinoin ei yksin voida tyhjentävästi vastata kysymykseen, miksi ihmiset liikuntamatkailevat tai millä perusteella he tekevät vapaa-ajan valintojaan. Sosiologian keinoin on kuitenkin mahdollista esittää tulkintoja yksilöllisen toiminnan ja yhteiskunnallisten rakenteiden välisistä yhteyksistä. Bourdieun (1985) habituksen käsite jäsentää sosiaaliseen toimintaan vaikuttavia mekanismeja. Sosiaalista elämää ei voi määritellä ainoastaan ulkoisen rakenteen tai yksinomaan vapaan yksilön persoonallisuuden pohjalta, vaan sosiaalinen elämä on tietyllä tavalla edellä mainittujen yhdistelmä. Siinä missä kulttuuri ja siihen kuuluvat tietyt merkitysrakenteet luovat toiminnallemme raamit, olemme yksilöinä kuitenkin aktiivisia käyttäessämme näitä raameja oman identiteettimme ja ympäristömme muovaamiseen. Ihmiset eivät siis ainoastaan tee eroa oman ja muiden ryhmän välille, vaan käyttävät aktiivisesti kulttuurirakenteita erottautuakseen muista itselle edullisella tavalla. Habitus kuvaa tätä sisäistynyttä tapaa tuottaa maun avulla luokitteluja ja arviointeja eli suhtautumistapoja. Habitus omaksutaan kasvatuksen ja koulutuksen

avulla, elämällä tietyn elämäntavan keskellä. Habituksen ja pääoman ”yhteistyö” kentällä synnyttää käytännön. Habitus käsitteenä ilmentää sekä rakenteen että yksittäisen toimijan sosiaaliselle toiminnalle antamia merkityksiä ja funktioita. (Sulkunen 1990, 267; Bourdieu 1985.) Se missä suhteessa edellä mainitut ulottuvuudet vaikuttavat toiminnan suuntaan, intensiteettiin ja lopputulokseen, on vuosien saatossa jakanut tutkijoiden näkemyksiä ja tulkintoja.

Bourdieuin käsitteitä soveltaen voidaan kysyä, toimiiko esimerkiksi liikuntamatkailu tietoisena tai tiedostamattomana erottautumisen kanavana. On kuitenkin syytä muistaa, että habitus on teoreettinen tulkinta, jonka tutkija tekee kohteestaan. Bourdieuin tulkinnassa painottuvat sekä rakenteelliset että toiminnalliset ja sekä ulkoisiin elinoloihin että merkityksiin vetoavat selitykset alun perin lähes yhtä paljon. Monien muiden teorioissa painotukset voivat olla hyvinkin erilaisia, mutta aina on kysymys elämäntavan, ajattelun tai käyttäytymisen tarkastelusta, selittämisestä tai tulkinnasta teoreettisilla käsitteillä. (Sulkunen 1990, 267.)

Liikunta ja urheilu voidaan nähdä yhtenä sosiaalisen toiminnan kenttänä, jossa yksilöiden ja ryhmien elämäntyylit tai habitus ilmenevät. Liikunnan kentät tarjoavat areenan elämäntyylittelyyn, jonka kautta yksilöt ja ryhmät ilmentävät ja identifioivat itseään ja erottautuvat muista arvojensa, normiensa, makunsa, tyyliensä ja ruumiinkäytäntöjensä nojalla. Liikunnan, matkailun ja vapaa-ajan perusteluissa on siis yhtä aikaa kyse yksilöllisistä ja sosiaalisista käytännöistä. (Tähtinen & Rinne & Nupponen & Heinonen 2002, 54.)

2.1 Laadullinen tutkimusote

”Ihmiset eivät ainoastaan tarvitse tietoa – tänä tosiasian aikakautena informaatio usein hallitsee heidän huomiokykyään ja hukuttaa alleen heidän kykynsä käsitellä sitä. Eivätkä he tarvitse ainoastaan järjen taitoja – vaikka heidän kamppailunsa niiden hankkimiseksi usein kuluttaa loppuun heidän rajalliset moraaliset voimavaransa. He tarvitsevat ja tuntevat tarvitsevansa sellaista ymmärrystä, joka auttaa heitä käyttämään tietoa ja kehittämään käsityskykyään, jotta he voisivat tehdä järkeviä kokonaisarvioita siitä mitä maailmalle ja heille itselleen on tapahtumassa. Sosiologinen mielikuvitus tekee mahdolliseksi laajojen historiallisten ilmiöiden ymmärtämisen sen kannalta, mitä ne merkitsevät eri ihmisten sisäiselle elämälle ja ulkoiselle elämäkululle.” (Mills 1959/1990, 8–9.)

Väitöskirjatutkimukseni noudattelee laadullisen tutkimuksen pääperiaatteita. Laadullinen tutkimus nähdään pikemminkin tutkimuksen kokonaisvaltaisena strategiana kuin tiettyinä metodeina. Teorian muodostuksen lisäksi laadullisen tutkimusotteen katsotaan tarjoavan määrällistä tutkimusta hedelmällisemmät mahdollisuudet liikuntamatkailuilmion kuvailuun, ymmärtämiseen ja mielekkäiden tulkintojen tekemiseen. (Phillimore & Goodson 2004, 4.) Hermeneuttista traditiota soveltaen tutkimukseni tähtää liikuntamatkailuilmion ymmärtävään tulkintaan, jolloin tutkimuksen kohteena ovat matkailijoiden vapaa-ajalleen antamat inhimillisen kokemuksen merkitykset yhteiskunnallisten ja kulttuuristen objektiviteettien kautta tarkasteltuna (Tuomi & Sarajärvi 2002, 33–35; Weber 1922/1978, 4). Liikuntamatkailun kansainvälinen tutkimus on keskittynyt kvantitatiivisten menetelmien avulla muotoiltujen matkailijaprofiilien ja -luokitusten sekä liikuntamatkailun vaikutusten arviointiin. Erityisesti jälkiteollisten

informaatioteknologisten mullistusten aikakautena (tulkitsematonta) tilastollista tietoa ja muuta määrällistä ja numeerista informaatiota erilaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä, myös liikuntamatkailusta, on saatavilla runsaasti. Sen sijaan pohdintoja yhteiskunnallisten ilmiöiden pintatietoa syvemmästä olemuksesta esitetään vähemmän. Nopeasti muuttuvassa maailmassa ja häilyvässä sosiaalisen toiminnan ympäristöissä määrällisen tutkimustiedon faktuaalinen elinkaari voi olla hyvin lyhyt. Lisäksi määrälliselle tutkimukselle tyypilliset tieteellisen tiedon absoluuttisen objektiivisuuden ja täydellisen arvovapauden vaatimukset ovat ihmistieteissä mahdottomia toteuttaa. Jokainen tutkija tuo tutkimukseen jotain omaa: erilaisia asenteita, arvoja, näkökulmia ja ideologioita, joilla on vaikutuksensa tutkimuksen eri vaiheissa. (Goodson & Phillimore 2004, 32–33; Tribe 2004, 47.)

Tutkimukseni suunnittelu, aineistonkeruu ja -analysointi sekä kirjoitusprosessi ovat edenneet laadulliselle (hermeneuttiselle) tutkimukselle tyypilliseen tapaan lomittain sekä muotoutuneet tutkimushankkeen edetessä. Olen joutunut tarkistamaan tutkimussuunnitelmaani ja tutkimustehtävieni asettelua aineistonkeruun ja kirjoitusprosessin aikana useita kertoja. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkimustulosten tulkintaa ei esitetä tutkimusprosessin päätteeksi, vaan tulkinta jakaantuu tutkimuksen eri osa-alueille. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 15–16.)

Laadullisia tutkimusasetelmia on kritisoitu objektiivisuuden ja yleistettävyyden puutteesta (Decrop 2004, 159). Kritiikki on kohdistunut muun muassa siihen, että laadullisen tutkimuksen tekijät keskittyvät liian vähän teoreettiseen työhön ja sekundaariaineistoihin oman empiirisen aineiston kokoamisen kustannuksella (Ehrnrooth 1990, 39). Intuiutioksi, vaikutelmaksi, esiyymmärrykseksi, ennakkoluuloksi tai heuristiseksi oivallukseksi määritellyn sosiologisen mielikuvituksen vaarana on pidetty sen taipumusta saada ”yliote” empiirisestä analyysistä laadullisessa tutkimuksessa. Sosiologisen mielikuvituksen yhtenä tehtävänä voikin olla yhtäläisyyksien löytäminen arkiajattelun erillään pitämistä ilmiöistä. (Ehrnrooth 1990, 33; Mäkelä 1990, 44.) Laadullisia matkailututkimuksia on kritisoitu myös teorian puutteesta tai impressionistisesta, jopa anekdoottimaisesta esseenomaisuudesta (Honkanen 2004, 31–32). Laadullista tutkimusta on niin ikään kritisoitu ”pehmeäksi”, ei-tieteelliseksi ja alempiarvoiseksi tutkimusotteeksi, joka on käyttökelpoinen lähinnä yhdistettynä kvantitatiivisiin tekniikoihin (Phillimore & Goodson 2004, 3–4). Vapaa-ajan ilmiöt ja elämäntyyllilliset valintaperusteet ovat kuitenkin niin kompleksisia tutkimuksen kohteita, ettei ilmiön selittämisen tai ymmärtämisen perustamista yksinomaan tilastolliseen tai määrälliseen analyysiin nähdä mielekkäänä (vrt. Räsänen 2003, 220). Perusotteeltaan nimenomaan laadullisen tutkimuksen katsotaan tässä tutkimuksessa tarjoavan kvantitatiivista paremmat edellytykset liikuntamatkailua koskevien yhteiskunnallisten miksi -kysymysten esittämiseen ja niihin vastaamiseen, vaikka kyse onkin viime kädessä tutkijan tulkinnoista.

Hyödynnän tutkimuksessani triangulaation periaatetta. Yksinkertaistaen triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten metodien, tutkijoiden, tiedonlähteiden ja teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. Samaa ilmiötä tarkastellaan siis useasta eri suunnasta. Triangulaation käyttöä voidaan perustella sillä, että yksittäisellä tutkimusmenetelmällä on vaikea saada kattavaa kuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Lisäksi useammalla menetelmällä on mahdollista korjata luotettavuusvirhettä, joka voi syntyä yhden menetelmän käytöstä. Perusteluna voidaan pitää myös

ajatusta, että sosiologien tulisi tarkastella tutkimuksissaan tutkittavaa ongelmaa mahdollisimman monesta näkökulmasta, koska sosiologinen tulkintatodellisuus ilmentää sosiaalista toimintaa prosessina. (Decrop 2004, 162; Eskola & Suoranta 1998, 69.)

Triangulaatioista erotetaan useimmiten neljää eri tyyppiä. Monimetodi-menetelmässä käytetään monia metodeja eli tiedonhankinnan tekniikoita. Monitutkija-menetelmässä käytetään useita havainnoijia tai koodaajia. Monidata-menetelmässä dataa kerätään useana päivänä, usealla kerralla tai esimerkiksi vuosittain. Moniteoria-menetelmässä tutkimus itsessään voi luoda useita kilpailevia teorioita tai tutkija käyttää alun perinkin useita kilpailevia teorioita. Lisäksi käytössä on niin sanottu informantitriangulaatio, jolloin aineistoa hankitaan hyvin erityyppisistä tietolähteistä; monitasotriangulaatio, jolloin mielenkiinnon kohteena ovat eritasoiset analyysit; pitkittäistriangulaatio, jolloin samoja henkilöitä tai ilmiöitä tutkitaan pitkällä aikavälillä ja monitieteinen triangulaatio, jolloin tutkimus hyödyntää eri tieteenaloja. (Metsämuuronen 2006, 134; Decrop 2004, 162–163; Tuomi & Sarajärvi 2002, 140–142; Hirsjärvi & Hurme 2000, 19; Eskola & Suoranta 1998, 15, 69–70.)

Eri triangulaatiotyypeistä hyödynnän tutkimuksessani lähinnä teoriatriangulaatiota ja jossain määrin monitasotriangulaatiota. Lähestyn tutkimusaiheeni ja -tehtäväni useista eri teoreettisista näkökulmista käsin. Tutkimuksessani voidaan puhua myös monitasotriangulaatiosta, koska tarkasteluni rakentuu usealle teoreettiselle tarkastelutasolle ja empiirisen konstruktiotason tarkastelulle.

2.2 Tutkimustehtävä ja hermeneuttinen viitekehys

Tutkimukseni tieteellisenä päätehtävänä on tutkia miten suomalaiset liikuntamatkailijat perustelevat vapaa-ajan valintojaan. Päätehtävää tukevinä osatehtävinä tarkastelen sitä, miten vapaa-ajan perustelut ilmentävät vapaa-ajan vakavoitumista (*serious leisure*) sekä vapaa-ajan ja työelämän hämärtynyttä suhdetta. Vapaa-ajan vakavoitumistarkastelun kautta tutkin vapaa-ajan valintojen hyöty-näkökulman, sosiaalisen paineen, kulttuurisen normiston ja sosiaalisen samais-tumisfunktion sekä luontosuhteen ilmenemistä vapaa-aikavalinnoissa.

Tutkimustehtäväni voidaan tiivistää seuraaviksi kysymyksiksi:

Päätehtävä:

Miten suomalaiset liikuntamatkailijat perustelevat vapaa-ajan valintojaan?

Osatehtävät:

1. Miten vapaa-ajan ja työelämän piirteet sekä niiden keskinäinen suhde ilmenvät liikuntamatkailussa?
2. Miten vapaa-ajan valintojen perustelut ilmentävät vapaa-ajan vakavoitumista?
3. Millaisia hyötyjä liikunnan ja matkailun harrastamiseen liitetään?
4. Millaista kulttuuristen normien suosimaa elämäntapaa ja -tyyliä liikuntamatkailu ilmentää?
5. Miten luontosuhde selittää vapaa-ajan valintoja?

Liikuntamatkailun sosiologinen tutkimus voidaan paikantaa osaksi kulttuuri- ja yhteiskuntatutkimusta. Kulttuuristen ilmiöiden mahdolliset mielekkäät tulkin-
nat määrittävät kolmen tietoa tuottavan muodostuman yhteisvaikutuksesta. Nämä tietomuodot ovat sosiologinen teoria, kulttuurintutkimus ja empiirinen
sosiaalitutkimus. (Heiskala 1990, 23–24.) Lisäksi sosiologisella tutkimuksella on
eri lajityyppejä, joita tarkastelen seuraavassa tutkimustani eteenpäin kuljettavan
hermeneuttisen kehän osina. Osat, jotka määrittävät kokonaisuudesta, myös itse
määrittävät kokonaisuutta (Gadamer 2004, 29). Näin hermeneuttinen metodo-
logia mahdollistaa liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan valintojen ymmärtämisen
ja tulkinnan yhteiskunnallisten tapahtumien merkityksen ja niihin osallistuvien
ihmisten sekä kulttuurin välisen dialektisen suhteen kautta.

Ensiksi tutkimukseni esiyymmärrys nojaa *yleisiin teorioihin*, jotka eivät liity
välittömästi tutkimukseni tuottamaan empiiriseen evidenssiin. Yleiset teoriat
ovat yleisiä kysyessään, kuinka yhteiskunta, sosiaalinen järjestys ja kulttuuri ovat
konstituoituneet. Useat esimerkit yleisistä teorioista löytyvät sosiologian klassi-
koiden töistä, vaikka näin ei tarvitse olla. Tutkimuksessani yleisiin teorioihin no-
jaava teoreettinen tehtävä rakentuu liikuntamatkailijoiden vapaa-aikatulkinnolle
erityisesti Weberin kuvaaman protestanttisen eetoksen ja länsimaisen rationaali-
suuden teoretisointien sekä Bourdieun rakenteellisen konstruktivismin näkökul-
miin tukeutuen (Bourdieu 1990; Weber 1920/1980). Yleisten teorioiden merkitys
ei ole luonnontieteellisen metodologian mukaisesti yksinomaan deduktiivinen ja
testauksen kohteeksi joutuminen. Kyseessä on pikemminkin yleisten teorioiden
kautta oivaltaa, kuten Gadamer (2004) kirjoittaa, että oman aikamme historialli-
set ja yhteiskunnalliset mahdit ehdollistavat kaikkea teoreettista ja tosiasiallista
tietoa (Gadamer 2004, 5). Toiseksi hermeneuttisella kehällä on *tutkimusteorioita*,
jotka koskevat välittömästi tutkimuksen tuottamaa empiiristä aineistoa. Valtaosa
sosiologisesta teoreettisesta keskustelusta käydään tutkimusteorian tasolla. Tut-
kimusteoreettisesti tulkintani rakentuu Stebbinsin vakavan vapaa-ajan (*serious
leisure*) teoreettisen mallin soveltamiselle (Stebbins 1997; 1992). Hermeneuttisen
kehän kolmannella tasolla on tätä nimenomaista tutkimusta varten kerätty em-
piirinen liikuntamatkailijoiden temahaastatteluaineisto. Tulkintani liikuntamat-
kailijoiden vapaa-ajan valintaperusteista rakentuu näin kolmen eritasoisen tietoa
tuottavan muodostuman yhteisvaikutukselle. (ks. Noro 2004, 19–29.)

Oleellista hermeneuttiselle ymmärtämiselle ja tulkinnalle on edellä mainit-
tujen tasojen dialektinen ja keskusteleva suhde. Tällöin tulkinta ei jää deduktiivi-
sen päättelyn tai teorian testaamisen tasolle. Toisaalta tavoitteena ei myöskään ole
puhtaan induktiivinen aineistolähtöinen päättely. Vapaa-ajan valintaperusteita
tutkimuksessani on mahdollista ymmärtää yksittäisten elementtien eli yksilöi-
den toiminnalleen antamien merkitysten ja rakenteellisten objektiviteettien välisen
dialogisen suhteen kautta. (Siljander 1988, 115–119; Giddens 1984, 1–2; Bauman
1978, 12.) Vasta keskustelu yleisten ja tutkimusteorioiden kanssa synnyttää lo-
pullisen tulkinnan eli tutkijan uuden ja oman kertomuksen. Tämän kertomuksen
voisi tietyltä osin rinnastaa kolmanteen sosiologian lajityyppinä pidettyyn *aika-
laisdiagnoosiin*. Aikalaisdiagnoosiin liittyy kysymys aikakauden luonteesta. Aika-
laisdiagnoosille ominaista on näkemys, ymmärrys, oivallus tai visio, jotka voivat
olla myös avoimen kantaaottavia. Sosiologista aikalaisdiagnoosia voisi luonnehtia
tieteellisen kommunikaation piiristä ulos lähetetyksi viestiksi, jonka tutkija
esittää. Se ei ole teoriaa, vaan käytännöllistä viisautta, jota on kuitenkin vaikea
käyttää instrumentaalisesti keinona johonkin päämäärään. (Noro 2004, 19–29.)

Tulkintani (aikalaisdiagnoosini) liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan perusteista nojaa vahvasti käsityksiin yleisistä objektivaatioista. Kyse on yksityisen ymmärtämisestä yleisen kautta. Sosiologiset tulkintani perustuvat ajatukselle, että yksilöitä ympäröivä yhteiskunta on yksilöiden konstruoima, mutta kantaa samalla objektiivista merkityksellisyyttä, jonka kautta subjektin on mahdollista oppia ymmärtämään sitä ja samalla itseään. Hermeneuttisen projektin lopullisena päämääränä on näin subjektiivisen kokemuksen laajentaminen yleiseksi yhteisen kokemuksen avulla. Yhteinen kokemus koostuu jaetuista uskomuksista, jotka esiintyvät missä tahansa yhtenäisessä ihmisjoukossa ja sisältävät oletuksia elämän kulusta sekä sääntöjä ja päämäärien määrittelyjä. (ks. Dilthey 1989, 15, 18, 38.)

Tulkintani ja konstruointini ovat vain yksi tapa käsitteellistää – tässä tapauksessa liikunnan, matkailun ja vapaa-ajan suhdekokonaisuutta. Hermeneuttisen kehän konseptin mukaisesti tulkintaprosessilla ei ole absoluuttista lähtökohtaa, sillä kaiken ymmärryksen perustana on tulkitsijan oma esiymmärrys, joka muuttuu ja vaikuttaa aina uusiin tulkintoihin. Tutkimusprosessilla ei ole myöskään absoluuttista päätepistettä, sillä hermeneuttinen kehä on sulkeutumaton. Kaikkien käsitteiden tulkinta tapahtuu alati jatkuvassa spiraalinomaisessa dialektisessa tiedostuksessa. (Siljander 1988, 115–119; Bauman 1978, 17.) Liikuntamatkailua voidaan tulkita myös muita sosiologisia ja yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia hyödyntäen. Heiskala (2000) kutsuu yhteiskuntateorioiden luomia konstruktioita ehdollisiksi ontologioiksi. Tällä hän tarkoittaa sitä, että eri teoreetikot ja perinteet hahmottelevat keskenään erilaisia yhteiskuntaontologioita eikä käytössä ole riidatonta mittapuuta, jonka avulla voisi päätellä parhaan vaihtoehdon. Kilpailevien lähestymistapojen välille on kuitenkin mahdollista rakentaa keskusteluyhteys, jota voidaan kutsua rationaaliseksi rekonstruktioiksi. Lähestymistavan mukaan useampia teoreettisia perinteistä voidaan tutkia rinnan, jolloin niiden vahvuuksista voidaan rakentaa mielekäs synteesi. (Heiskala 2000, 11, 13.)

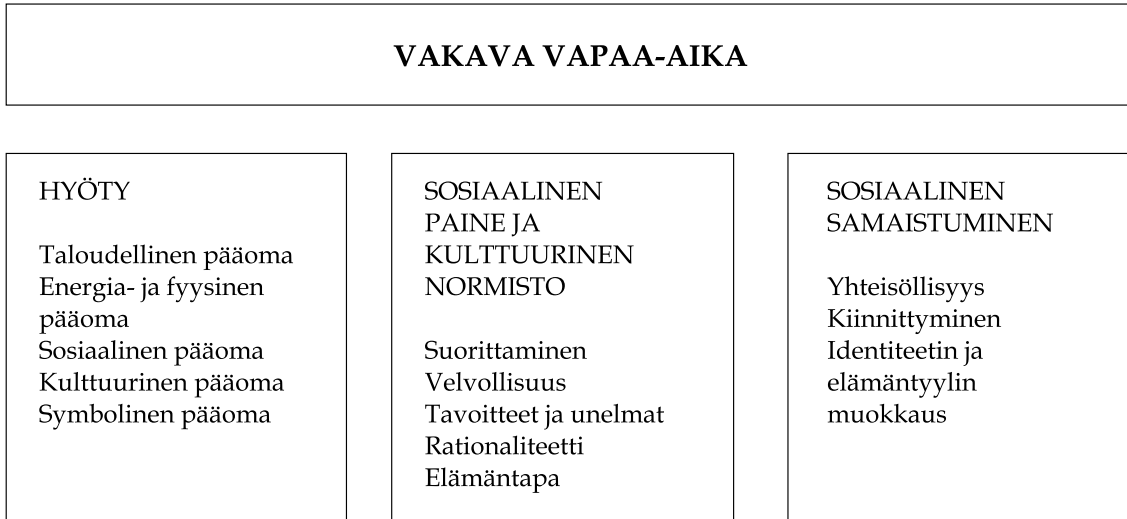
Tutkimukseni hermeneuttinen viitekehys siis rakentuu neljän eritasoisen kertomustyypin hyödyntämiselle liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan valintojen perusteita etsittäessä. Ylimmän tason kertomukset ovat tulkintoja vapaa-ajan valintaperusteista, joita olen tehnyt yleisten sosiologisten teorioiden näkökulmasta. Näitä ovat Weberin protestanttisen etiikan, länsimaisen rationaalisuuden ja toiminnan teoretisoinnit. Tutkimukseni lähtökohtana oletan, että työmoraalin ja suorittamiskeskeisyyden lisäksi protestanttinen etiikka sävyttää myös suomalaisten ihmisten vapaa-ajan toimintoja ja elämäntapaa yleisesti, vaikka uskonnolla sinällään ei ole enää kalvinismin kaltaista merkitystään länsimaisten ihmisten elämäntapojen säätelijänä. Liikuntamatkailua ja vapaa-ajan valintoja voidaan tarkastella myös Weberin toiminnan teorian mukaisesti päämäärärationaalisenä toimintana silloin, kun käyttäytyminen on keinojen ja päämäärien suhteen systemaattiseen pohdintaan perustuvaa. Päämäärärationaalinen toiminta ei rajoitu vain taloudellisen valinnan alueelle. Päämäärärationaalista toimintaa ohjaa yleensä hyödyn maksimointi, mutta päämäärät voivat olla myös sellaisia, joita ei voi ymmärtää hyödyn käsitteeseen perustuvassa utilitaristisessa käsitejärjestelmässä. Vapaa-ajan valintoja voidaan perustella traditioilla, jolloin toiminnan perimmäisenä yllykkeenä on tapa tai tottumus. (Heiskala 2000, 17, 54–55; Weber 1920/1980; Weber 1922/1978, 1376–1378.)

Yleisen tason teoretisointia ja objektiviteettien kuvaajaa edustaa tutkimuksessani myös Bourdieun strukturalistinen konstruktionismi. Strukturalismi viit-

taa siihen, että yhteiskunnassa on toimijoiden tietoisuudesta ja tahdosta riippumattomia objektiivisia rakenteita. Rakenne luo raamit yksilöiden elämäntavalle, johon liikuntaan ja matkailuun osallistuminen voivat kuulua. Konstruktivismi viittaa taas siihen, että huolimatta tietyistä toimintaa määräävistä rakenteista, ihmiset toimivat aktiivisesti muokatessaan omaa identiteettiään, ympäristöään ja elämäntyyliään. Sosiaalista maailmaa konstruoidaan ja muokataan rakenteiden sallimissa rajoissa. Tätä rakenteen ja toiminnan yksilöllisten merkitysten yhteistyötä Bourdieu kutsuu habitukseksi. (mm. Bourdieu 1990, 123–139; Stebbins 1992; Stebbins 1997.) Konstruktio voidaan nähdä myös tapana tulkita näitä yhteiskunnallisia yhteyksiä.

Bourdieun kenttäteorian mukaan elämäntyylliset valinnat ilmentävät kulttuurista kamppailua. Liikuntamatkailu voidaan nähdä erottautumisen keinona suhteessa muihin kentällä olijoihin ja suhteessa kentän ulkopuolisiin. Joustavuudesta ja yksilöllistymisestäään huolimatta postmodernin sosiaalisen toiminnan kentällä on edelleen rakenteelliset ja nimenomaan kulttuuriset reunaehtonsa. Ne ovat erilaisia kuin esimerkiksi 20–30 vuotta sitten, mutta ne ovat yhä olemassa. Liikuntamatkailu voi toimia taloudellisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja symbolisen pääoman kartuttajana. Lisäksi jälkiteollisessa yhteiskunnassa työelämän ja vapaa-ajan raja-aidat ja funktiot ovat hämärtyneet ja sekoittuneet keskenään, mikä voi osaltaan selittää liikuntaan ja matkailuun osallistumista.

Toisen tason kertomukset liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan valintaperusteista rakentuvat Stebbinsin (mm. 1992; 1997) vakavan vapaa-ajan mallin mukaisesti (kuvio 1). Stebbinsin mukaan vakavaan vapaa-aikaan sitoutumisen taustalla voi ensinnäkin olla hyötynäkökulma, jonka mukaan osallistumisen hyödyt ja edut ylittävät osallistumisen kustannukset. Osallistuminen voi kartuttaa Bourdieun termein taloudellista, taidollista ja symbolista pääomaa. Toiseksi vapaa-ajan vakavoitumiseen voi ajaa sosiaalisen ympäristön paine ja kulttuurinen normisto, jolloin yksilö on sidoksissa tiettyihin vapaa-ajan toimintoihin. Sosiaalisen ympäristön merkitystä voidaan tarkastella elämäntapaa ja tottumuksia muokkaavina rakenteellisina reunaehtoina, joiden vaikutus ulottuu vapaa-ajan mahdollisuuksiin ja preferensseihin. Kyseessä voi olla esimerkiksi velvollisuudentunne viettää liikunnallista ja aktiivista elämää. Kolmanneksi, sosiaalinen samaistuminen voi innoittaa liikuntamatkailuun. Liikuntamatkailu voidaan nähdä sosiaalisen identiteetin ja yhteisöllisyyden muotona aikana, jolloin monet perinteiset sosiaalisuuden lähteet, kuten työ, uskonto, jopa perheyhteisö laajemmin ymmärrettynä ovat menettäneet merkitystään. (Stebbins 1992; Stebbins 1997, 122; Jones & Green 2006, 41–42.)

KUVIO 1 Vakava vapaa-aika yksilöllisten vapaa-ajan perusteiden selittäjänä

Hyötynäkökulmaa ei kuitenkaan tarkastella puhtaasti motiiviteoreettisista lähtökohdista, jolloin hyödyksi laskettaisiin kaikki ihmisten toiminnalleen ilmaisemat motiivit. Hyötynäkökulma on sidoksissa sekä elämäntapaa säätelevään kulttuuriseen normistoon että elämäntyyllisiä valintoja ohjaavaan sosiaaliseen identifiikaatioon. Hyöty ei synny tyhjiössä, vaan liikuntamatkailun distinktiohyötyyn vaikuttavat habituksen muodostumisen mukaisesti sosiaalisen ympäristön rakenne ja paine sekä aktiivisesti konstruoitu elämäntyyli yhtä aikaa. Toisin sanoen liikuntamatkailijalle hyötyä tuottaa sellaisten pääomien tiedostettu ja tiedostamaton kartuttaminen, joilla on sosiaalisesti korkea arvo. (Bourdieu 1985, 159.)

Kolmannen tason kertomuksia edustavat haastattelemieni liikuntamatkailijoiden kertomukset työstään, vapaa-ajastaan sekä liikunnan ja matkailun harrastamisestaan. Kyseessä on hermeneuttisen viitekehyksen empiiriseen aineistoon nojaava taso, jota voidaan tarkastella myös Weberin edustaman metodologisen individualismin mukaisesti. Weberin mukaan kaikki yhteiskunnalliset selitykset ovat ainakin periaatteessa voitava purkaa ihmisyksilöiden yksittäisiksi teoiksi ja niiden joukoiksi. Hermeneuttinen ymmärtävä sosiologia merkitsee sitä, että tutkimus kohdistuu toimijoiden toiminnalleen antamaan subjektiiviseen merkitykseen. Hermeneutiikan mukaan ihmisiä ja kulttuuria on ymmärrettävä tulkitsemalla toiminnan tarkoituksia. (Niiniluoto 2002, 34; Heiskala 2000, 14, 61–62; Weber 1922/1978, 4.) Ymmärtämiseen tähtäävä tutkimus eroaa selittämiseen tähtäävästä. Kausaliteetin sijaan ymmärtämiseen sisältyy ymmärtämisen intentionaalisuus, jolloin ymmärrämme tietyn tekijän tai ilmiön merkityksen, emmekä ainoastaan ”puhdasta” syy-seuraus -suhdetta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 27–28.) Erilaisten elämäntyylien ja moninaisten maailmankatsomusten postmodernissa yhteiskunnassa on entistä monimutkaisempaa tyhjentävästi selittää ihmisten toimintaa. Valtarakenteiden paikantamisen ohella ihmisten toimintaan vaikuttavien ulkoisten ja sisäisten syiden ymmärtäminen on tärkeää. (Jallinoja 1996, 33.)

Neljäntenä tasona hermeneuttisessa mallissa on oma tutkijan tulkintani, ikään kuin uusi kertomus, joka yhdistää sosiologisten teorioiden ja matkailijoiden kertomukset. Uusi kertomus on eräänlainen käännteinen luomisprosessi, joka pyrkii tuottamaan uuden kertomuksen alkuperäisestä vyöryttämällä se ensin yhteiskunnallisen ja sosiologisen teorian läpi. Olen muotoillut oman tutkijan tul-

kintani ja uuden kertomuksen tutkimuksen johtopäätösluvussa esittämäni tyyppittelyn muotoon.

2.3 Kokemukseen nojaten ja uutta etsien

Tutkimusotteeni perustuu abduktiiviselle päättelylle. Yhteiskuntatieteilijöiden pyrkimykset rajata tutkimus joko kvantitatiiviseksi tai kvalitatiiviseksi ei välttämättä palvele vapaa-ajan ilmiöiden yhteiskunnallista ymmärtämistä. Tutkimusotteiden kahtiajako ei saisi rajoittaa tutkimustehtävän suorittamista liikaa. Puhdas deduktiivinen logiikka ei palvele sosiologisen tutkimuksen tavoitteita ja puhdas induktio ei taas ole mahdollista. (Selänniemi 1994, 3–4.) Abduktiivinen päättely muistuttaa Bourdieun refleksiivistä sosiologiaa. Abduktiivinen päättely on mahdollista silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka. Tällöin tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Abduktiivinen päättely liittyy niin sanottuun teoriasidonnaiseen analyysiin (erotuksena ”puhtaan” deduktiivisen päättelyn teorialähtöiselle ja ”puhtaan” induktiivisen päättelyn aineistolähtöiselle analyysille). Teoria toimii apuna analyysin etenemisessä. Analyysissä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole yksinomaan teoriaa testaava, vaan myös uusia ajatusuria aukova. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97–99.) Kariston (2008) mukaan abduktio yhdistää ja ikään kuin ylittää deduktiivisen ja induktiivisen päättelyn vastakkaisuudet. Abduktio voidaan määritellä erilaisten aineistosta nousevien vihjeiden hyväksikäyttämiseksi ideoinnissa, hypoteesien muodostuksessa ja tulkinnoissa. Abduktiota voidaan verrata intuitioon, jolloin se kiinnittyy kokemuksiin, faktaan ja käsitteisiin. Kokemuksen tavoittaminen perustuu fenomenologiseen tarkastelutapaan, faktojen löytäminen havainnointiin ja käsitteiden muodotus hermeneuttiseen prosessiin. (Karisto 2008, 58.) Abduktiolla voidaan siis tarkoittaa tutkimuksen metodologista valintaa. Niin sanotulle ”sosiologiselle silmälle” perustuva refleksiivisyys antaa mahdollisuuden sekä havainnoida että todeta sosiaalisten rakenteiden vaikutus aineiston keruussa. Jalkoa perinteisten tutkimusotteiden eli kvantitatiivisen selittämisen ja hermeneuttisen ymmärtämisen välillä ei refleksiivisessä sosiologiassa tunnusteta. Sen sijaan ymmärtämisen kautta myös selittäminen, analysointi ja syiden ja seurausten paikantaminen tulee mahdolliseksi. (Roos 1996, 147, 153.)

Hermeneutiikan kielelle käännettynä abduktio merkitsee tekstin tai tarinan ymmärtävää tulkitemista siten, että tulkinta ei jää sattumanvaraisten ennakkokäsitysten varaan, vaan tekstin annetaan vapaaehtoisesti sanoa jotain. Gadamerin (2004) mukaan hermeneuttisesti kouliintunut tietoisuus on alusta pitäen vastaanottavainen tekstin toiseudelle. Vastaanottavaisuus ei kuitenkaan edellytä ”neutraaliutta” tarkasteltujen asioiden suhteen tai itsensä häivyttämistä. Sen sijaan vastaanottavaisuuteen kuuluu omien ennakkonäkemyksien ja ennakkoluulojen omaksuminen erottamalla ne tekstin näkemyksistä. (Gadamer 2004, 33–34.) Näin tulkinta rakentuu yhtäältä esiymmärrykseen kokonaisuudesta, jotta sen osia voi identifioida ja konstruoida. Toisaalta tapa, jolla käsitämme tulkintakokonaisuuden osia, on aina tietyn kokonaisuutta koskevan teorian läpikäyminen. Hermeneuttinen kehä on näin enemmän kuin esiymmärryksen selventämistä: se voi johtaa myös esiymmärryksen korjaamiseen. (Kusch 1986, 39.)

Elias ja Dunning (1986) muistuttavat sosiologeja tieteellisen tutkimuksen tarkoituksista. Vaikeudet, joita yhteiskuntatieteilijä usein kohtaa, liittyvät läheisesti epävarmuuteen tutkimuksen tavoitteesta, vaikka tavoitteen itse asiassa pitäisi olla sama kaikissa tieteissä: jonkin entuudestaan ihmisille tuntemattoman asian tunnetuksi tekeminen. Toisin sanoen, tutkimuksen tavoitteen pitäisi olla eräänlainen löytö. Tämä yksinkertainen tavoite on kuitenkin usein jäänyt tieteellisen tutkimuksen formaalisten metodikeskustelujen jalkoihin. (Selänniemi 1994, 3-4; Elias & Dunning 1986, 20.)

Myös Eskola ja Suoranta (1998) toteavat, että puhtaita dikotomioita tutkimuksen tekemisessä on vähän. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen kahtiajaot ovat yleensä pelkistettyjä ja tarkoitettu ainoastaan selventämään asiaa. Käytännössä tutkimukset sijoittuvat kahden tutkimuksellisen ääripään välille (Eskola & Suoranta 1998, 10). Bauman (1992) kritisoi ajatusta siitä, että sosiologinen tutkimus perustuisi vain tilastolliseen aineistoon. Kvantitatiivinen aineisto ei yksin pysty paljastamaan sosiaalisia rakenteita. Bauman tarjoaakin sosiologeille tulkitsijan roolin. Sosiologeja tarvitaan aikansa tulkeiksi. (Jallinoja 1996, 37; Bauman 1992, 204.) Intuutiosta tulee täten osa tutkimusprosessia, jolloin esioletukset, esiymmärrys ja sosiologinen mielikuvitus kirjoitetaan auki ennen aineistonkeruuta ja samalla kun aineistoa käsitellään ensimmäistä kertaa. (Ehrnrooth 1990, 33–34.)

Refleksiivisyys voidaan ymmärtää postmodernin ajan itsetietoisuuden piirteenä (Hall 2004b, 137). Sosiologisessa tutkimuksessa refleksiivisyys nimenomaan sallii tulkintojen tarkastamisen mahdollisuuden tutkimusprosessin aikana. Toisaalta, refleksiivinen tutkimus ja siihen nojaava tulkinta on aina ”vain” tulkintaa eikä koskaan lopullista.

2.4 Osallistujat

Tutkimukseni empiirinen aineisto koostui yhdeksästä teemahaastattelusta, joissa haastattelin yhteensä 14 suomalaista liikuntamatkailijaa. Haastatteluihin osallistuneet matkailijat valikoituivat tutkimukseeni kenttätutkimusjaksoilla, jotka toteutin vuosina 2001, 2007 ja 2008. Haastattelut tehtiin Kuusamon, Sotkamon, Jyväskylän ja Pelkosenniemen kunnissa matkailukeskusten ja yhden urheilutapahtuman yhteydessä. Tutkimusekonomisista syistä johtuen tavoitin liikuntamatkailijat nimenomaan matkailukohteissa, joissa oletin heitä vierailevan. Lopulliseen haastatteluotantaan vaikutti harkinnanvaraisuus sekä haastateltavien suostumus haastateltaviksi. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että tiedustelin matkailukohteissa liikkuvilta ihmisiltä heidän halukkuuttaan osallistua tutkimushaastatteluun. Useimmiten vastaus oli myönteinen. Ainoastaan Jyväskylän *Finlandia Marathon* -tapahtumassa useampi henkilö kieltäytyi, jolloin potentiaalisten haastateltavien löytäminen oli haasteellista. Tähän oli syynä ensinnäkin se, että tapahtumaan osallistui paljon paikkakuntalaisia, jotka eivät täyttäneet haastatteluun osallistumisen matkailijakriteeriä. Toiseksi lähestyvään juoksusuoritukseen keskittymisen vuoksi haastatteluun ei oltu innokkaita osallistumaan. Teemahaastattelu eroaa muista tutkimushaastattelun muodoista siten, että tiedetään haastateltavien kokeneen tietyn tilanteen. Omassa tutkimuksessani asetin haastatteluun osallistumiselle kriteeriksi matkailijastatuksen sekä liikunnan tai urhei-

lun liittymisen jollain tavalla matkakokemukseen. Näin tiesin, että haastattelen henkilöitä, jotka ovat liikuntaan liittyvällä matkalla.

Haastatteluihin osallistui kuusi naista ja kahdeksan miestä. Haastattelemini naisten keski-ikä oli vajaat 52 vuotta. Nuorin nainen oli 28-vuotias ja vanhin 74-vuotias. Haastattelemini miesten keski-ikä oli 51,5 vuotta. Nuorin mies oli 32-vuotias ja vanhin 79-vuotias. Naisista kaikki olivat joko avio- tai avoliitossa. Yhden naisen perhettä lukuun ottamatta naisten perheissä ei enää asunut lapsia kotona. Miehistä viisi oli joko avio- tai avoliitossa ja kolme eli yksin. Haastateltavista kahdeksan oli päätoimisesti työelämässä, kolme oli eläkeläisiä, kaksi oli osa-aikaeläkkeellä ja yksi päätoiminen opiskelija. Kaikki haastateltavani ilmoittivat harrastavansa liikuntaa, suurimmalle osalle liikunta oli tärkein vapaa-ajan harrastus. Kahdeksan haastateltavaa ilmoitti harrastavansa ulkomaanmatkailua vähintään 1-2 kertaa vuodessa ja kaikki haastateltavat ilmoittivat harrastavansa kotimaan matkailua vähintään 1-2 kertaa vuodessa.

Haastattelun eri tyypeistä käyttämäni teemahaastattelu tai puolistrukturoitu haastattelu määritellään usein lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimuodoksi (liite 1). Kysymysten muoto on teemahaastattelussa pääosin kaikille sama, mutta haastattelijalla voi vaihdella kysymysten järjestystä, sanamuotoa sekä tarpeen vaatiessa täsmentää kysymyksiä. Haastattelun työelämää koskevat kysymykset poikkesivat hieman työssäkäyvien sekä päätoimisten opiskelijoiden ja eläkeläisten kohdalla. Muutoin teemat olivat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelussa lähdetään oletuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tulkita tällä menetelmällä. Teemahaastattelussa korostuvat ihmisten elämykset ja määritelmät eri tilanteista. Tutkimushaastattelun tiedon kohdentumisen puolesta haastattelu asetui etnografisen ja kerronnallisen haastattelun välimaastoon kuitenkin niin, että päähuomio oli etnografisessa haastateltavien elämänpiirin kartoituksessa narratiivien sijaan (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 12). Teemahaastattelussa otetaan huomioon se, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. Tärkeää on myös se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelu on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua, jolloin siitä puuttuu kysymysten tarkka muoto ja järjestys, mutta se ei ole täysin vapaa niin kuin syvähaastattelu. Teemahaastattelu ei sinällään sido haastattelua määrällisen ja laadullisen tutkimuksen leiriin, eikä se ota kantaa haastattelukertojen määrään tai miten ”syvälle” aiheen käsittelyssä mennään. Näin teemahaastattelu sopi hyvin myös abduktiiviseen päättelyyn tähtäävän tutkimukseni aineistonkeruumenetelmäksi. Teemahaastattelussa kaikkein oleellisinta on se, että haastattelu etenee tiettyjen teemojen varassa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48; Metsämuuronen 2006, 134; Tuomi & Sarajärvi 2002, 140–142; Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48; Eskola & Suoranta 1998, 15, 69–70.)

Haastattelu menetelmänä perustuu kielelliseen vuorovaikutukseen. Haastattelu tarjoaa mahdollisuuden lähestyä sitä, miten ihmiset ymmärtävät maailmaa ja elämäänsä sekä mitä merkityksiä he antavat kokemilleen tapahtumille. Vapaamuotoisten, syvällisten keskustelujen oletetaan paljastavan asioita, joita tuskin voitaisiin saada selville muilla keinoin. Tutkimushaastatteluun liitetyistä eduista omassa tutkimuksessani vaikuttivat erityisesti ihmisten näkeminen subjekteina, merkityksiä luovina ja aktiivisina osapuolina. Liikuntamatkailua on typologisoitu useissa yhteyksissä sekä elinkeinon että akateemisen tutkimuksen lähtökohdista. Typologioita ja luokituksia on kuitenkin rasittanut niiden erään-

lainen persoonattomuus ja ”asiakassegmentointimaisuus”. Se, mitä mieltä liikuntamatkailijat ”oikeasti” ovat liikunnasta, matkailusta ja vapaa-ajan valinnoistaan, on jäänyt luokituksissa vähäiselle huomiolle. Teemahaastattelun valintaan tutkimusmenetelmänä vaikutti myös se, että liikuntamatkailua on Suomessa tutkittu vähän. Lisäksi teemahaastattelun valintaa metodiksi puolsi se, että tutkimukseni tavoitteena on liikuntamatkailun tarkastelu osana laajempaa yhteiskunnallista keskustelua. Teemahaastattelu tarjosi mahdollisuuden kytkeä liikuntamatkailuun osallistumisen syyt osaksi ajankohtaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35.)

Haastattelu metodina on aina konteksti- ja tilannesidonnaista. Haastattelu vaatii haastattelijalta taitoa ja kokemusta. Teemahaastattelun analyysi on aina tulkintaa, ja tulosten yleistämistä on tarkkaan punnittava. Haastattelu voi sisältää myös monia virhelähteitä. Luontevan haastattelupuheen ja litteroidun luettavan tekstin välinen ero voi tuntua jopa shokeeraavalta, kuten Karisto (2008) kirjoittaa. Kaikenlainen pikkupuhe, äännähdykset, verbaalinen nyökyttely, kakominen ja epämääräisyydet ovat luonteva osa normaalia arkikeskustelua, mutta sangen epätietelliseltä vaikuttavia litteroituna tekstinä. (Karisto 2008, 80.) Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää esimerkiksi haastattelijan taipumus antaa sosiaalisesti hyväksytyjä vastauksia. Itse koin haasteellisena haastattelijan roolissa erityisesti sen, miten toimia haastattelutilanteessa aktiivisessa vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa pyrkimättä (tahattomastikaan) ohjailemaan keskustelun kulkua tai haastateltavien sanomista liikaa. Kuten Hirsjärvi & Hurme (2000) kirjoittavat etenkin aloitteleva haastattelijä pyrkii täyttämään kaikki hiljaiset hetket omilla kommenteillaan ja lisäkysymyksillään, mistä saattaa seurata esimerkiksi se, että haastateltava ”oppii” antamaan lyhyitä vastauksia, koska hän luulee haastattelijan odottavan niitä. Omissa haastatteluissani huomasin aika ajoitin kompastuvani tähän ”hiljaisuuden täyttöön”. (Hirsjärvi & Hurme, 11–12, 35, 121.)

Teemahaastatteluista viisi toteutettiin yksilöhaastatteluina ja neljä pari- tai ryhmähaastatteluina. Yksilöhaastattelun etuna on mahdollisuus keskittyä yhden henkilön haastatteluun ja kokemuksiin. Ryhmähaastattelun etuna puolestaan on se, että sen avulla saadaan nopeasti tietoa saamanaikaisesti usealta henkilöltä. Ryhmähaastattelussa haastateltavat tavalla tai toisella kontrolloivat toisiaan. Ryhmähaastattelu tarjoaa mahdollisuuksia sosiaalisten suhteiden, ryhmän sisäisen kommunikaation, yhteisten normien ja ihanteiden sekä pienoiskulttuurien ja merkitysrakenteiden tarkasteluun (Sulkunen 1990, 264–265). Omat motiivini ryhmähaastattelujen tekemiseen kumpusivat lähinnä käytännön tilanteista ja tutkimusekonomiikasta, ei niinkään erityisestä tarpeesta tarkastella haastateltavien ryhmädynamiikkaa. Kokemukseni perusteella matkailijoiden motivointi haastateltaviksi onnistui paremmin, kun heille tarjottiin mahdollisuutta haastatteluun puolison tai jonkun muun matkaseurueeseen kuuluvan henkilön kanssa. Pariskuntia haastatelllessani etuna oli se, että toinen puolisoista saattoi muistaa tapahtumia ja asioita, jotka toinen oli kenties jo unohtanut. Toisaalta, ryhmätilanteessa on aina olemassa se vaara, että joku ryhmän jäsenistä dominoi haastattelua. Omissa haastatteluissani tämän kaltaista dominointia ei liiemmin esiintynyt. Jos vaikutti siltä, että esimerkiksi toinen puolisoista alkoi ”olla äänessä” pyrin suuntamaan kysymyksiä ja keskustelua toisen puolison suuntaan. Täydelliseen tasapuolisuuteen ryhmähaastateltavien kesken ei ole kuitenkaan mahdollista päästä.

Ensimmäiset kaksi teemahaastattelua toteutettiin elokuussa 2001 Oulangan kansallispuistossa ja Rukan matkailukeskuksessa Kuusamossa, jolloin haastateltiin kolmen hengen työmatkaseuruetta. Seurueeseen kuului kaksi 49-vuotiasta ja yksi 61-vuotias mies. Yksi miehistä oli osa-aikaeläkkeellä. Haastattelu toteutettiin Oulangan kansallispuiston Karhunkierros-vaellusreitillä varrella. Myös toinen haastattelu toteutettiin elokuussa 2001. Rukan matkailukeskuksessa toteutetussa haastattelussa haastateltavana oli 53-vuotias eläkkeellä oleva mieshenkilö. Tutkimusprosessin edetessä teemahaastattelujen käyttö muuttui. Tutkimuksen ensimmäisen suunnitelman mukaan haastattelut nähtiin lomakeaineistoa täydentävänä osiona, mutta jatkossa ne nousivat tutkimuksen empiirisen aineistonkeruun keskiöön. Haastattelun avulla arvioitiin saatavan lomakeaineistoa paremmin vastaukset tutkimustehtäviin.

Jatkoin liikuntamatkailijoiden haastattelemista Vuokatissa ja Katinkullassa huhtikuussa 2007. Tutkimuksen tässä vaiheessa aineistonkeruuta ohjasi suomalaisista liikuntamatkailijoista konstruoimani ideaalityypittely. Tyypittely pohjautui sosiologiseen tutkimuskirjallisuuteen sekä kansainvälisiin liikuntamatkailijoista tehtyihin typologioihin suomalaisen yhteiskuntaan ja suomalaisiin matkailijoihin sovellettuina. Tämän perusteella tyypittelin suomalaiset liikuntamatkailijat urheilullisiin suorittajiin, kannustamatkailijoihin, ikääntyviin matkailijoihin, terveys- ja luontomatkailijoihin, kesämökkeilijöihin sekä urheilutapahtumamatkailijoihin. Ideaalityyppien ei kuitenkaan oletettu vastaavan todellista toimintaa, vaan niiden funktio oli pikemminkin toimia apuvälineenä suomalaisten liikuntamatkailijoiden tyypittelyssä. (Heiskala 1990, 10.) Tyypit konstruoituivat vallitsevien typologioiden ja teorian välisestä vuoropuhelusta. Typologioita on pidetty erinomaisena laadullisen aineiston havainnollistamisen ja teoreettisen käsittämisen välineenä. Suomalaisten elämänkertojen tyypittelyssä Roos tosin toteaa, että typologioiden heikkoutena on se, etteivät ne ole koskaan yksiselitteisiä, yhtä ja samaa aineistoa kun voi tyypitellä hyvin monella eri tavalla. (Roos 1987, 63.) Muotoilemiani tyyppisiä voi siis pitää lähinnä weberiläisinä ideaalityyppeinä, teoreettisina konstruktioina, joita ei välttämättä todellisuudessa esiinny, mutta jotka lähinnä ohjasivat aineistonkeruutani ja auttoivat aineiston jäsentämisessä (ks. Pelvo 2007, 40).

Weberin mukaan sekä tosiasiallinen toiminnan mieli että sen ymmärtäminen ovat sidoksissa yksittäisen yksilön subjektiiviseen tulkintaan. Jäsentäessään kohdettaan ideaalityyppien avulla, tutkija ei vain kuvaa kohdettaan vaan myös luo sen. Tutkijan käyttämästä ideaalityyppien järjestelmästä riippuu, mitkä seikat tarkastelun kohteena olevasta todellisuudesta tulevat tulkinnan kannalta olennaisiksi. Tutkijan luoma ideaalityyppien järjestelmä ei kuitenkaan voi olla mielivaltaisen sikäli että sen laadintaa ohjaavat kulttuurin yhteiset arvot ja uskomukset. Siksi jotkin ideaalityyppitarkastelut ovat annetussa yhteiskunnallisessa tilanteessa onnistuneempia kuin toiset. Weberin mukaan tieteellisen mielen ymmärtämisen erottaa arkitulkinnosta juuri ideaalityyppimenetelmän käyttö. (Heiskala 1990, 10; Weber 1922/1978.)

Toisen kenttäjakson paikaksi valitsin Sotkamon kunnassa sijaitsevan Vuokatin hiihtokeskuksen sekä kansainväliseen *Holiday Club* -lomaosakeketjuun kuuluvan Katinkullan matkailukeskuksen. Valitsin kohteet siitä syystä, että ne ovat profiloituneet nimenomaan liikunnallisten aktiviteettien tarjoajina. Samoin kuin kahdessa edellisessä haastattelussa haastateltavat valikoituivat oman harkintani mukaan. Kaksi ensimmäistä haastattelua toteutettiin Vuokatin laskettelurinte-

den tuntumassa olevassa rinneravintolassa ja kaksi jälkimmäistä *Holiday Club Katinkullan* hotellin päärakennuksessa. Vuokatin laskettelukeskuksessa haastattelin 49-vuotiasta työmatkalla olevaa naista sekä 32-vuotiasta liikuntalomalla olevaa miestä erikseen yksilöhaastatteluissa. Katinkullassa parihaastatteluihin osallistui kaksi lomamatkalla ollutta avioparia. Toisessa puoliset olivat iältään nainen 48-vuotta ja mies 47-vuotta ja toisessa nainen 74-vuotta ja mies 79-vuotta.

Aineistonkeruun kolmas vaihe toteutettiin Jyväskylässä syyskuussa 2007 järjestetyn *Finlandia Marathon* -juoksutapahtuman yhteydessä, jolloin parihaastattelin puolimaratonille juoksemaan tulleita 48- ja 57-vuotiaita ulkopaikkakuntalaisia naisia. Halu keskittyä lähestyvään juoksusuoritukseen luultavasti vaikutti haastattelun pituuteen (vain noin puoli tuntia) ja haastateltavien taipumukseen antaa lyhyehköjä vastauksia esittämiini kysymyksiin. Tästä huolimatta pidin haastattelua onnistuneena ja sisältönsä puolesta valaisevana. Aineistonkeruun neljäs ja viimeinen kenttätyöjakso toteutui Pyhätunturilla maaliskuussa 2008. Matkustin tällöin *Holiday Club Pyhälle*, jossa haastattelin yksilöhaastatteluissa 41-vuotiasta miestä ja 28-vuotiasta naista. Molemmat haastateltavat olivat lapsiperheeseen lomamatkalla omalla tai sukulaisten lomaosakeviikolla. Kukin yhteensä yhdeksästä haastattelusta kesti puolesta tunnista vajaaseen kahteen tuntiin. Nauhoista purettua litteroitua tekstiä haastatteluista kertyi yhteensä 277 sivua.

2.5 Miten liikuntamatkasta saatiin tietoa?

Laadullisen aineiston analyysia luonnehditaan usein ongelmalliseksi, sillä aineisto on yleensä laaja, strukturoimaton ja hankalasti käsiteltävä (Bryman & Burgess 1994, 216). Vaikka laadullisen aineiston käsittelyyn ja analysointiin onkin tänä päivänä tarjolla myös tietokoneohjelmia, ei aineiston koodaus ja analyysi valmiiden ohjelmien mukaan ole aina tarkoituksenmukaista. Laadullista tutkimusaineistoa analysoidaan usein tutkimus- ja kirjoitusprosessin eri vaiheiden aikana. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 135–137, 154.) Laadullisen aineiston runsaus ja elämänläheisyys tekevät analyysivaiheesta mielenkiintoisen ja haastavan, mutta samalla myös ongelmallisen ja työlään. Vaikka erotin analyysivaiheen jossain määrin omaksi työvaiheekseen, ovat haastattelutilanteet ja haastattelujen litterointi ainakin implisiittisesti vaikuttaneet tutkimuksen seuraaviin vaiheisiin. Olen saanut omille oletuksilleni ja esiyymmärrykselleni vahvistusta jo yksittäisten haastattelujen seurauksena tai syyn huomioida joitain uusia seikkoja seuraavia haastatteluja ajatellen.

Analysoin haastatteluaineistoani induktiivis-deduktiivisen (eli abduktiivisen) päättelyn logiikalle nojaavan teoriaohjaavan eli teoriasidonnaisen analyysin kautta. Hermeneuttisen tutkimusotteen mukaisesti tutkimusaineistoni analyysi ja tulkinta perustuivat yleisen eli valmiiden mallien ja yksityisen eli aineistojen välisen dialektisen suhteen ymmärtämiselle. Teemoittelu perustui sekä deduktiiviseen päättelyyn että lähtökohtateemojen sisällä vapaa-ajan merkitysten aineistolähtöiseen teemoitteluun. Myös tyypittely perustuu abduktiiviselle päättelylle. Yhtäältä aineistonkeruuta ohjasi ja aineiston lukemista jäseni suomalaisten liikuntamatkailijoiden (teoriasidonnaiseen analyysiin perustunut) ideaalityypittely-konstruktio. Toisaalta, tyypittely täsmentyi, tarkentui ja muotoutui uudelleen

induktiivisen päättelyn pohjalta. (Siljander 1988, 126–127; Tuomi & Sarajärvi 2002, 95–102.)

Teemalla tarkoitetaan tiettyä toistuvaa piirrettä haastattelussa. Teemoittelulla voidaan tarkoittaa tutkimuksen lähtökohtateemoja tai aineistosta nousevia teemoja. Suomalaisten tehdastyöläisten elämäntavan muutosta tutkiessaan Ahponen ja Järvelä (1983) tematisoivat elämäntoiminnan keskeiset prosessit elämänhistorian, työn, toimeentulon, perheen toiminnan ja vapaa-ajan käytön teemoiksi (Ahponen & Järvelä 1983, 16). Omassa tutkimuksessani teemoittelu pohjautui teemahaastattelun lähtökohtateemoihin sekä aineistosta nousseisiin teemoihin. Analyysivaiheessa tarkastelin sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka olivat yhteisiä usealle haastateltavalle. Teemoittelu on luokituksen kaltaista, mutta siinä painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu. Tyypittelyssä aineisto ryhmitetään tietyiksi tyypeiksi. Oleellista on tässä vaiheessa se, hakeeko aineistosta samankaltaisuuksia vai erilaisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173; Tuomi & Sarajärvi 2002, 94–95.) Ensimmäinen lähestyminen aineistooni tapahtui tematisoinnin kautta, sillä keräsin tutkimusaineistoa tutkimustehtävieni suuntaisten teemojen kautta (Suoranta & Eskola 1998, 175).

Vapaa-ajan valintojen perusteluja käsittelevän päätutkimustehtäväni selvittämiseksi haastattelurunkoni jakaantui viiteen pääteemaan. Ensimmäinen teema käsitteli työ- tai opiskeluelämän piirteitä. Pyysin työelämässä mukana olevia kuvailemaan muun muassa työelämänsä eri piirteitä, huonoja ja hyviä puolia, työn sitovuutta sekä omaa roolia työelämässä. Päätoimisia opiskelijoita ja eläkeläisiä pyysin kuvailemaan opiskeluun ja arjen velvollisuuksiin liittyviä piirteitä. Toinen pääteemani liittyi vapaa-aikaan. Pyysin haastateltaviani kertomaan, mikä merkitys vapaa-ajalla on heidän elämässään ja miten he vapaa-aikaansa käyttävät. Kolmas pääteema liittyi liikunnan harrastamiseen. Tiedustelin haastateltavilta heidän liikunnan harrastamisensa syitä, intensiteettiä, useutta ja muotoja. Haastattelun neljäs pääteemaa liittyi vastaavalla tavalla matkailuun. Esitin haastateltaville kysymyksiä, joissa tiedustelin sekä kyseisen liikuntamatkan syitä että yleisemmin matkailuharrastamisen syitä, useutta ja matkakohteita. Viidentenä teemana ja tutkimukseni osatehtävänä tarkastelin liikuntamatkailijoiden luontosuhdetta. Luontosuhde-tarkastelun perusteet kumpuavat suomalaisen liikuntamatkailun liittymisestä läheisesti luontoympäristöön ja luontomatkailuun. Lisäksi ympäristöasioiden yhteiskunnallinen ajankohtaisuus sekä luonto erityisesti suomalaisten liikkumisympäristönä innoittivat luontosuhteen merkityksen tutkimiseen. Tarkastelin liikuntamatkailijoiden luontosuhdetta väljästi muotoiltujen teemojen kautta. Pyysin haastateltavia kuvailemaan heidän omaa luontosuhdettaan sekä liikkumistaan luonnossa. Lisäksi pyysin heitä kertomaan mitä mieltä he olivat matkailun ja ympäristön sekä liikunnan ja ympäristön suhteesta sekä millä tavoin he itse pyrkivät toimimaan ympäristöystävällisesti. Luontosuhteen tarkastelussa pääpaino oli aineistolähtöinen, vaikka vapaa-ajan vakavoitumisen teoriakonstruktio osaltaan tarjosi esiyymmärrystä ja tulkintapintaa myös luontosuhteelle.

Tutkimustehtävieni suuntaisesti jäsensin tutkimusaineistoni seuraavien pääteemojen mukaisesti: ensiksi vapaa-ajan vakavoitumisen ja valintojen perustelujen kannalta mielekkäitä teemoja olivat ensinnäkin työ-, opiskelu- ja työmäisen arkielämän piirteet, vapaa-ajan funktiot sekä edellisten sekoittuminen ja rajapintojen hämärtyminen. Toiseksi jäsensin aineistoani vapaa-ajan toimintojen hyötynäkökulman mukaisesti. Kolmanneksi jäsensin aineistoa sen perusteella,

miten vapaa-ajan toiminnalle annetut merkitykset heijastelivat sosiaalisen ympäristön painetta ja kulttuurista normistoa. Neljänneksi jäsenisin aineistoa etsimällä puheenilmauksia elämäntyyllillisistä valintaperusteista ja sosiaalisesta samaistumisesta.

Teemojen avulla aineistosta voidaan erottaa tiettyjä aineistoa kuvaavia tyyppejä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 174). Tyypittelyssä on kyse aineiston ryhmittelystä tyypeiksi, jotka voivat rakentua samankaltaisista tarinoista tai ilmiöiden kuvauksista. Tyypittely edellyttää aina jonkinlaista aineiston jäsentämistä teemoittelun kautta. Tyypittely voi tapahtua ilmiötä kuvaavien tyyppillisyyksien tai tyyppillisestä poikkeavien tapausten systemaattisen etsinnän seurauksena. (Eskola & Suoranta 1998, 182–183.) Tyypittelyjä voidaan konstruoida myös tiettyjen muuttujien tai ulottuvuuksien perusteella. Tyypittelyä on käytetty yleisesti sosiologisten tutkimusaineistojen analysoinnissa. Itkonen (1996) tyypitteli suomalaisia liikunta- ja urheiluseuroja Weberin ideaalittyypittelypohdintoihin kiinnittyen. Suomalaiset seurat voitiin tyypitellä urheilullis-suorituksellisiin ja sosio-kulttuurisiin seuratyyppeihin. (Itkonen 1996, 90.) Roos (1987) tyypitteli suomalaisten elämänkertoja neljän eri subjektiviteetin ulottuvuuden eli elämänhallinnan, perustavien elämäkokemusten, julkisen ja yksityisen erottelun sekä keskeisen elämäalueen perusteella (Roos 1987, 63–76). Kortteinen (1992) tyypitteli suomalaisen palkkatyön rakennetta ja dynamiikka selviytymisen eetoksen, pärjäämisen ja itsellisyyden kautta (Kortteinen 1992).

Omassa tutkimuksessani aineiston tyypittely perustui siihen, minkälaisin sanoin, kuvauksin ja ilmaisuin haastateltavat perustelivat vapaa-ajan valintojaan ja miten nämä perustelut ilmensivät tietyn tyyppistä orientaatiota ja suhtautumistyyliä haastatteluissa keskusteltuihin teemoihin. Tyyppejä yhdisti tietyn vapaa-ajan valintoja määrittävän ulottuvuuden painottuminen, jopa paikka paikoin ”silmiinpistävyys” puhunnassa, kuten Roos (1987) kirjoittaa. Näitä ulottuvuuksia olivat velvollisuudentunne ja elämänhallinta, luonnon kokeminen, elämysten etsintä sekä sosiaalisuus ja yhteisöllisyys. Toisaalta ulottuvuudet ilmenivät jollain tasolla lähes kaikkien haastateltavien puhunnassa, jolloin kyseessä ovat siis ideaalittyypit.

Tyypittelyssäni nojaan Weberin ideaalittyypin käsitteen ja ymmärtävän tutkimuksen tulkintatapaan. Tyypittelyni ideaalittyypin tavoin antaa todellisuuden esitykselle yksikäsitteisen ilmaisukeinon. Tyypit ovat omia konstruointejani sisäisesti rationaalisen mielekkään toiminnan puhtaita tyyppejä eli ideaalittyyppejä. Ideaalittyypit ovat ajatuskuvia, jotka näyttävät suuntaa hypoteesien asettelulle, ja niillä on Weberin mukaan puhtaasti ideaalisen rajakäsitteen merkitys. Niitä vasten voidaan mitata empiirisen maailman osia todellisuuden selventämiseksi, verrata todellisuutta niihin. Toimiakseen tutkimuksen apuvälineenä ideaalittyypin ei tarvitse vastata toiminnan tosiasiallista kulkua. Ideaalittyypin valossa voidaan ymmärtää myös siitä poikkeavaa toimintaa. Tällöin voidaan myös tarkastella etäisyyttä, joka on tutkijan konstruoiman tyyppin ja tosiasiallisen toiminnan välillä. Empiirisen, historiallisen tutkimuksen tehtävänä on ratkaista, miten lähellä tai kaukana todellisuus on ideaalikuvaansa nähden. Esimerkiksi Protestanttisessa etiikassa ja kapitalismin hengessä on kysymys kahden ideaalittyypin tai ainakin kahden abstraktin käsitteellisen konstruktion, nimittäin modernin kapitalismin ja protestanttisen uskonnon keskinäisestä yhteydestä. (Kyntäjä 1990, 7; Heiskala 1990, 10; Weber 1922/1978, 20.)

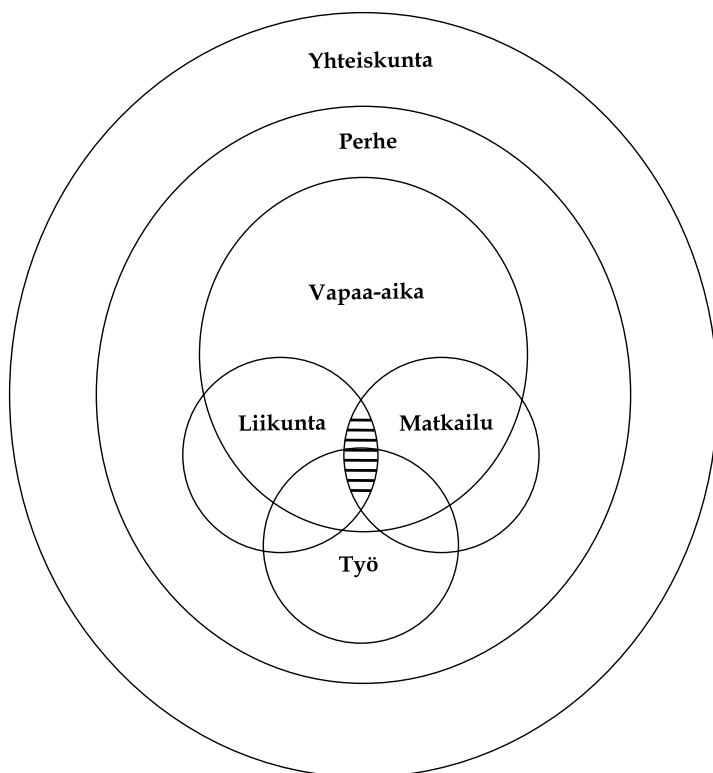
Weberin mukaan sekä tosiasiallinen toiminnan mieli että sen ymmärtäminen ovat sidoksissa yksittäisen yksilön subjektiiviseen tulkintaan. Jäsentäessään kohdettaan ideaalityyppien avulla, tutkija ei vain kuvaa kohdettaan vaan myös luo sen. Tutkijan käyttämästä ideaalityyppien järjestelmästä riippuu, mikä seikat tarkastelun kohteena olevasta todellisuudesta tulevat tulkinnan kannalta olennaisiksi. Tutkijan luoma ideaalityyppien järjestelmä ei kuitenkaan voi olla mielivaltainen sikäli, että sen laadintaa ohjaavat kulttuurin yhteiset arvot ja uskomukset. Siksi jotkin ideaalityyppitarkastelut ovat annetussa yhteiskunnallisessa tilanteessa onnistuneempia kuin toiset. Weberin mukaan tieteellisen mielen ymmärtämisen erottaa arkitulkinnosta juuri ideaalityyppimenetelmän käyttö. (Heiskala 1990, 10.)

Kuten pääpainotuksiltaan laadullisessa tutkimuksessa yleensäkin, myöskään tässä tutkimuksessa ei tutkimusaineiston avulla pyritty (tilastollisiin) yleistyksiin, vaan pikemmin kuvailemaan, ymmärtämään ja tulkitsemaan liikuntamatkailua ilmiönä. Yleistyksiä ei ole mahdollista tehdä suoraan laadullisesta aineistosta, vaan siitä tehdyistä tulkinnoista (Sulkunen 1990, 272–273). Laadullisen ja tutkimusaineiston tehtävänä on tavalla tai toisella toimia tutkijan apuna rakennettaessa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1999, 62). Esittelemäni tutkimustehtävät ja metodologiset ratkaisut ovat yksi tapa lähestyä liikuntamatkailua ja suomalaisten vapaa-ajan valintoja. Tyypittelyihin nojaava tutkimusasetelma tarjoaisi itse asiassa lukuisia mielenkiintoisia avauksia myös määrällisen tutkimuksen suuntaan. Näkemykseni mukaan määrälliset tutkimusasetelmat eivät kuitenkaan pysty syventymään liikuntamatkailua koskeviin miksi-kysymyksiin laadullisen asetelman tavoin. Koska väitöskirjatutkimukseni tavoitteena on nimenomaan syventyä liikuntamatkailun ja vapaa-ajan valintojen sosiologisiin tulkintoihin, näen laadullisen hermeneuttisen tutkimusotteen mielekkäänä lähestymistapana.

3 AKTIVITEETTEJA, PENKKIURHEILUA JA NOSTALGIAA

Liikunta ja matkailu erillisinä ilmiöinä, käsitteinä, toimialoina ja tieteellisen tutkimuksen kohteina ovat laajoja ja moniselitteisiä. Määrittelyä vaikeuttaa se, että liikuntamatkailun englanninkielisellä vastineella *sport tourism* viitataan usein (kilpa)urheiluun liittyvään matkailuun tai turismiin. Määrittelyyn vaikuttaa myös se, tarkastellaanko ilmiötä elinkeinona vai toimintana (mm. Standeven & de Knop 1999). Elinkeinoon näkökulmasta liikuntamatkailu tarkoittaa liikuntaan ja urheiluun liittyvien aktiviteettien, matkakohteiden, nähtävyyksien, lomaviettopaikkojen, risteilyjen, kiertomatkojen, tutustumiskäyntien ja tapahtumien tarjontaa sekä niihin pääsyä (Delpy-Neirotti 2003, 3-13). Toiminnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna liikuntamatkailulla voidaan puolestaan tarkoittaa kaikkia niitä syitä ja motiiveja, joiden perusteella ihmiset yksin ja ryhmissä liittyvät liikunnan ja urheilun osaksi matkailuaan. Tällöin liikuntamatkan kokemuksellisuus tulee erityisen mielenkiintoiseksi.

Hinch ym. (2006) paikantavat liikuntamatkailun vapaa-ajan, liikunta- ja urheilukulttuurin ja matkailun leikkauspisteeseen (kuvio 2). Sosiologista näkökulmasta liikuntamatkailun voi laajentaa kuitenkin koskemaan myös työelämää, perhettä ja yhteiskuntaa laajemminkin.

KUVIO 2 Liikuntamatkailu yhteiskunnallisten toimintojen ja osa-alueiden leikkauspisteessä (soveltaen Hinch ym. 2006, 11)

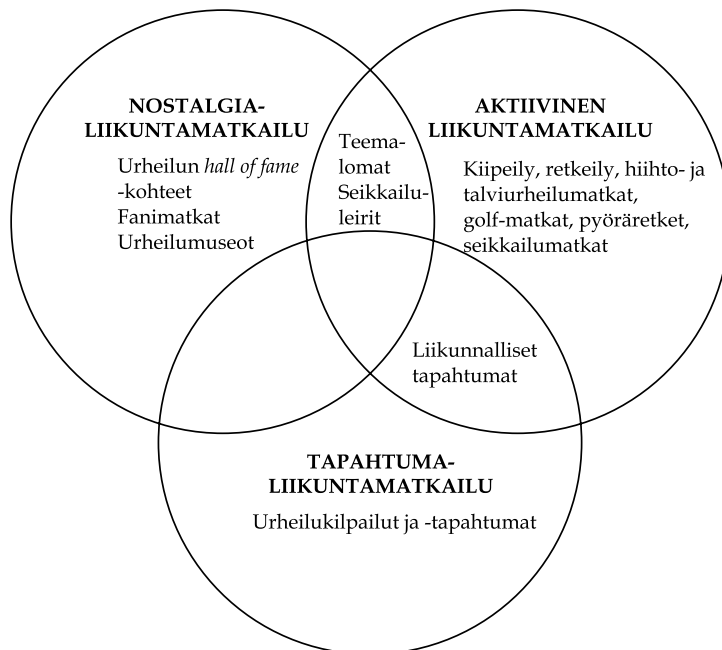
Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa liikuntamatkailu eli *sport tourism* jaetaan usein karkeasti tarkoittamaan aktiivista, tapahtuma- ja nostalgialiikuntamatkailua (Gibson 2001). Aktiivinen liikuntamatkailu jo nimensäkin puolesta tarkoittaa sitä, että matkailija itse osallistuu matkansa aikana johonkin liikunnalliseen toimintaan, klassisina esimerkkeinä matkat hiihtolajien tai golfin parissa. Aktiivinen liikuntamatkailu voi tarkoittaa periaatteessa mitä tahansa intensiteetiltään eritasoista liikunnan harrastamista matkoilla aina kevyestä kävelystä extreme-tyyppisiin seikkailulajeihin. Oleellista on matkailijan omaehtoinen liikuntaan tai urheiluun osallistuminen (ks. kuvio 3).

Tapahtumamatkailu puolestaan tarkoittaa matkustamista katsojaksi urheilukilpailuun tai -tapahtumaan. Esimerkkeinä tapahtumaliikuntamatkailusta ovat matkat olympialaisiin tai vaikkapa formula-1 osakilpailuihin katsojaksi. Tapahtumamatkailusta käytetään toisinaan määritelmää passiivinen liikuntamatkailu (*passive sport tourism*), millä viitataan siihen, että liikuntamatkalla voi olla myös osallistumatta itse tiettyyn liikuntaan tai urheiluun. Passiivisuus ei kuitenkaan kuvaa liikuntamatkailua kovin hyvin, koska jo itsessään matkalle lähtö on aktiivista. Lisäksi katsojakäyttäytyminen on useissa urheilutapahtumissa, esimerkiksi jalkapallo-ottelussa aktiivista toimintaa, vaikka kyseessä ei olisikaan matkailijan itsensä liikuntaan tai urheiluun osallistuminen. (mm. Heinonen 2005, 22–25.)

Matkailullisesti merkittävät urheilutapahtumat voidaan jakaa paikallisiin, alueellisiin, vyöhykkeellisiin, kansallisiin sekä sellaisiin kansallisiin, joissa on jonkin verran myös kansainvälisiä osallistujia. Urheilutapahtumat voivat olla myös maanosien sisäisiä, maanosien välisiä sekä maailmanlaajuisia. (Bjelac & Radovanovic 2003, 263–264.) Olympialaisten historia juontaa juurensa jo Antii-

kin Kreikkaan, sillä ensimmäiset olympialaiset pidettiin vuonna 776 eKr. Olympialaiset järjestettiin joka neljäs vuosi tuhannen vuoden ajan ja yli viiden päivän kisoja voidaan pitää ensimmäisinä esimerkkeinä urheiluun liittyvästä matkailusta. Nykyisten arvioiden mukaan kisoihin saapui jopa 40 000 ihmistä, joiden matkan ensisijainen tarkoitus oli urheiluun osallistuminen tai sen seuraaminen. (Standeven & de Knop 1999, 14.) Matkailullisesti merkittäviä urheilutapahtumia ovat myös muun muassa jalkapallo-ottelut ja -turnaukset, jääkiekon maailmanmestaruuskisat, moottoriurheilutapahtumat, yleisurheilukilpailut ja rugby-turnaukset. Yhdysvalloissa matkailijoiden suosimia urheilutapahtumalajeja ovat baseball, amerikkalainen jalkapallo, koripallo, moottoriurheilu, golf, hiihtolajit, jalkapallo ja jääkiekko (Getz 2003, 59). Urheilukilpailu tai -tapahtuma ei kuitenkaan välttämättä ole matkalle lähdön pääsyy. Urheilutapahtumiin voidaan osallistua katsojina myös muista kuin varsinaisen urheilun seuraamiseen liittyvistä syistä. Tapahtumaan liittyvä historia, trendikkyys tai kaupallisten liikesuhteiden hoitoon liittyvät tavoitteet voivat yhtä lailla toimia matkan pääsyyinä (Hinch & Higham 2004, 44–48).

Kolmas liikuntamatkailun päämuoto on niin sanottu nostalgiamatkailu, jolla tarkoitetaan (jopa pyhiinvaelluksenomaista) matkailua urheiluhistorian tai tietyn fanikulttuurin kannalta merkityksellisiksi koettuihin kohteisiin. Nostalgialiikuntamatkailulla tarkoitetaan matkailua urheilumuseoihin, urheilun *hall of fame*-kohteisiin, urheilustadioneille, urheilun perintöä vaaliviin tapahtumiin ja ylipäättään urheiluihmisiä yhdistäviin tapaamisiin. Myös asiointi maailman suurimmissa urheilutarvikeliikkeissä tai ”urheilujulkisten” tapaamiset voidaan mieltää nostalgialiikuntamatkailuksi. Nostalgialiikuntamatkailun käsite on laajentunut viime vuosina koskemaan urheiluun liittyvissä paikoissa vierailun lisäksi myös nostalgiaan sosiaalisena kokemuksena. Kansainvälisesti tarkasteltuna nostalgiamatkailusta on tullut suosittu liikuntamatkailun muoto, mutta tutkimustoiminta ilmiön ympärillä on ollut vähäistä. (Hinch & Higham 2004, 48–49; Gibson 1998b, 64–65.)

KUVIO 3 Liikuntamatkailun muotoja (Ritchie 2005, 160)

3.1 Sunnuntaihihtelystä maratonmatkoihin

Liikunta ja urheilu ovat käsitteinä moniselitteisiä. Liikunta ja urheilu voivat toimia samanaikaisesti tavoitteellisina harrastuksina, tutkimuskohteina ja matkailun motiiveina (mm. Polley 2004, 334). Puhuttaessa arkikielen liikunnasta viitataan yleensä ei-kilpailulliseen virkistys- ja harrasteliikuntaan. Urheilu puolestaan liitetään yleensä kilpaurheiluun. Liikunnan ja urheilun yläkäsitteenä voidaan pitää fyysistä aktiivisuutta. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan lihasten tahdonalaista ja energiankulutusta lisäävää toimintaa, joka on välttämätöntä elimistön rakenteille ja toiminnoille. Fyysinen aktiivisuus voidaan jakaa tavoitteellisuutensa ja kilpailullisuutensa puolesta liikuntaan ja urheiluun. Nämä voidaan edelleen jakaa fyysisen aktiivisuuden määrän ja kuormittavuuden perusteella terveys- ja kuntoliikuntaan sekä kilpa- ja huippu-urheiluun. Edelleen liikunta ja urheilu voivat tarkoittaa kaikenlaista fyysistä aktiivisuutta aina arkisesta hyötyliikunnasta ammattilaisurheiluun. (Heinilä 1998a.) Liikunta ja urheilu voidaan liittää ja on liitetty periaattessa minkä tahansa muotonsa ja osa-alueensa kautta nykypäivän matkailuun. Matkailun motiivit ja syyt liittyvät laaja-alaisesti muun muassa terveyden edistämiseen, kuntoiluun sekä kilpa- ja huippu-urheiluun. Vapaa-ajan matkailussa esimerkiksi ”kuntoilu-uran” vaiheella sekä matkailumarkkinoiden tarjonnalla on suuri merkitys sille, miten fyysisen aktiivisuuden eri muotoja on hyödynnetty matkailussa.

Liikuntaa ja urheilua voidaan määritellä myös suorituskeskeisyyden ja ihmiskeskeisyyden perusteella. Suorituskeskeiseen liikuntaan ja urheiluun voidaan liittää vakavuuden, määrätietoisuuden, erikoistumisen, kilpailullisuuden, suoritus- ja yhteiskuntakeskeisyyden piirteitä. Ihmiskeskeinen liikunta tai urheilu on puolestaan leikkimielistä, mukavaa, monipuolista, yksilöllistä, osallistuvaa ja itsekeskeistä. Lisäksi urheilu voidaan nähdä terveyden ylläpitäjänä sekä ruumiinkokemuksena, jolloin tavoitteina voivat olla terveys, ilo, yhdessäolo, tietynlainen näyttäytyminen, terveysvalistus, status tai taloudelliset edellytykset. Jäsennettäessä liikuntaa terveyden edistämisen näkökulmasta sillä voidaan tarkoittaa harraste-, kunto-, hyöty-, laihdutus-, elämys- ja leikkiliikuntaa sekä kilpailuhenkistä ja henkiseen hyvinvointiin ja kulttuuriharrasteisiin liittyvää liikuntaa. Kilpa- ja suorituspainotteisen liikunnan ja urheilun rinnalla korostuvat omaehtoisuus ja liikunnan tuomat terveys- ja rentoutusvaikutukset, elämyksellisyys sekä omat kokemukset. (Tähtinen ym. 2002, 54; Väärälä & Ilola & Aho 1999, 15; Heinilä 1998b, 179; Heikkinen 1991, 11–12.)

Liikunnan ja urheilun käsitteiden määrittely voi tapahtua myös organisoidun liikunnan ja urheilun kautta. Suomalaiset liikunta- ja urheiluseurat voidaan jakaa urheilullis-suorituksellisiin ja sosio-kulttuurisiin seuratyypppeihin. Ensin mainittuihin kuuluu julkisuus-markkinallinen huippu-urheiluseuratyyppi, kilpailullis-kasvatuksellinen seuratyyppi ja liikunnallis-harrastuksellinen seuratyyppi. Jälkimmäisiin kuuluu puolestaan yhteisöllis-elämyksellinen, alueellisi-liikunnallinen ja kasvatuksellis-sosiaalinen seuratyyppi. (Itkonen 1996, 89–90.) Liikunta ja urheilu voidaan nähdä myös identiteetin ja yhteisöllisyyden muodostumisen kautta. Eichberg (2004) jakaa ruumiillisen ilmaisun ryhmäänkuulumismallit kilpailua ja tuloksia korostavaan tuottamisen identiteetin liikuntamalliin, järjestystä ja kuntoa korostavaan integraation identiteetin malliin sekä juhlimiseen ja leikkiin keskittyvään populaari-identiteetin malliin (Eichberg 2004, 10).

Sosiologisina ilmiöinä ja sosiaalisena toimintana voidaan erottaa yhtäältä kuntourheilu ja elämyksellinen liikunta kilpaurheilusta ja toisaalta joukkueurheilu, kamppailu-urheilu ja yksilölajit toisistaan. Roos (1989) rinnastaa urheilun ”objektiivisten” instituutioiden joukkoon: kun samat säännöt koskevat kaikkia, paras voittaa. Voitto on ikään kuin objektiivinen tosiasia, jossa ei ole sijaa spekulatiolle. (Roos 1989, 14–15.) Urheilun objektiivisuus ei kuitenkaan kata kysymystä, mistä urheilulajit tulevat. Veijola (1998) kysyykin, millaisten kamppailujen tuloksia ja artikulaatioita urheilu ja sen eri lajit nykymuodossaan ovat. (Veijola 1998, 16.)

Sironen (1995) jakaa liikuntakulttuurin kilpa- ja tulosurheiluun, kuntourheiluun, kaupalliseen liikuntakulttuuriin ja vaihtoehtoliikuntaan. Kulttuurin käsitteen tavoin myös liikunta käsitteenä ja ilmiönä ovat ylittäneet perinteiset rajansa, popularisoitunut ja demokratisoitunut. Näkyvin liikunnan sektori on kilpa- ja tulosurheilu, joka vaatii osakseen eniten taloudellisia ja inhimillisiä voimavaroja. Kilpa- ja tulousurheilua voidaan verrata eliitti- ja taidekulttuuriin. Kuntourheilun taustalla puolestaan näkyy järjestäytynyt ja spontaani kansanliikunta. Kuntoilu liittyy liikuntaan ja terveisiin elämäntapoihin ohjaamiseen, kansanterveyden ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden edistämisen kautta. Lajivalinta ja symbolinen pääoma erottelee keskiluokkais-kaupunkilaiset talonpoikais-työväestöstä. Kolmas liikuntakulttuurin tyyppi erottuu muista kaupallisuuden kautta. Sirkushovit, vedonlyönti ja rahapalkkiot ovat historian esimerkkejä urheilun kaupallisuudesta. Nykypäivänä kaupallisuuden edellytyksenä ovat lisääntynyt vapaa-aika, elintason nousu, jännityksen ja draaman etsiminen, jopa yhteisöllisyyden ilmeneminen uudessa muodossaan. Sironen neljäs liikuntakulttuurin tyyppi, vaihtoehtosektori on vastine muun kulttuurielämän valtavirroista poikkeaville. Vaihtoehtoiset muodostuvat liikkujista, jotka suhtautuvat kriittisesti vallitseviin liikuntamuotoihin. (Sironen 1995, 95–99.)

Heinemann (1990) on käsitteellistänyt liikuntaa ja urheilua funktioteoreettisen lähestymistavan mukaisesti. Ensinnäkin liikunnan ja urheilun sosioemotionaalinen funktio toimii yksilön tasolla ja liittyy yksilön sosioemotionaaliseen tasapainoon. Kyseessä voi olla itsensä toteuttamiseen, liikunnan tuomaan fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointitunteeseen, rentoutumiseen, vaihteluun yms. liittyviä funktioita, joita kaikkia voidaan lähteä hakemaan myös lomamatkalta. Toiseksi sosiaalistava funktio toimii niin ikään yksilön tasolla ja liittyy sekä kulttuuristen normien ja uskomusten välittymiseen että persoonallisuuden kehittymiseen liikunnan ja urheilun kautta. Liikunnassa ja urheilussa esiintyy monia samoja piirteitä kuin mitä yhteiskunnassa yleensäkin. Esimerkiksi kilpailullisuuden, suorittamiseen ja joukkueena toimimiseen on helppo sosiaalistua liikunnan ja urheilun kautta. Liikuntamatkailussa funktio voi ilmetä esimerkiksi lasten ja nuorten liikuntaan liittyvän matkailun ja perhematkailun, esimerkiksi hiihtoloma- ja muun liikuntaan liittyvän trendilomailun muodossa. Kolmanneksi liikunnan integroiva funktio toimii kollektiivisella tasolla ja pyrkii yhdistämään yksilöitä harmonisesti yhteisöön. Esimerkiksi jalkapallo on peli, jota pelataan lähes kaikkialla maailmassa ja joka voi toimia monikulttuurisuuden tavoitteissa *lingua francana*, kun erilaisista kulttuuritaustoista lähtöisin olevat ihmiset toimivat yhdessä. Myös fanikulttuuri ilmentää urheilun integroivaa funktiota. Neljänneksi liikunnan ja urheilun poliittinen funktio toimii lähinnä kansallisvaltion tasolla ja tarkastelee liikunnan ja urheilun asemaa poliittisena välineenä. Liikunnalla ja urheilulla on moninaisia kansantaloudellisia ja poliittisiä vaikutuksia. Histo-

riallisena esimerkkinä voidaan pitää modernin olympia-aatteen isänä pidetyn paroni Pierre de Coubertinen näkemyksiä olympialaisista kansainvälistä rauhaa ja yhteisymmärrystä lisäävänä ilmiönä. Urheilua on käytetty myös poliittisen valtataistelun ja jopa terrorin kenttinä, kuten esimerkit 1970- ja 1980-lukujen olympialaisista osoittavat. Viidenneksi sosiaalisen liikkuvuuden funktio toimii sekä yksilön, yhteisön että kansallisvaltion tasoilla ja se tarkastelee ihmisten liikkuvuutta eri sosiaalisten kerrosten ja asemien välillä. Sosiologisen tutkimuksen näkökulmasta on mielenkiintoista tarkastella, mitä eri yhteiskunnallisia väyliä ja mahdollisuuksia liikunta, urheilu ja niihin liittyvä matkailun kenttä voi tarjota. Bourdieun (1985) mukaan urheilu-ura edustaa yhtä harvoista sosiaalisen nousun väylistä työväenluokkaisille lapsille: urheilumarkkinat ovat poikien fyysisen pääoman kannalta samaa, mitä kauneuskilpailut ja niiden ammatit – lentoemäntien ym. – ovat tyttöjen fyysiselle pääomalle. (Kurtzman & Zauhar 2003a; Heinemann 1990, 245–258; Bourdieu 1985, 163.)

Liikunta-käsite on jossain määrin ongelmallinen, kun se rinnastetaan englannin ja useiden muiden länsimaisten kieliryhmien vastineeseen *sport*. Käsitteen määrittely on jakaantunut ainakin kahteen pääsuuntaukseen. Yhtäältä on niitä, joiden mukaan urheilu on sosiaalisesti konstruoitunutta toimintaa ja jonka sisältö on vaihdellut historian saatossa ja eri yhteiskunnissa ja kulttuureissa. Toiset taas määrittelevät urheilun erityiseksi ja ajattomaksi ilmiöksi, johon kuuluu oleellisesti tavoite-orientaatio, kilpailullisuus sekä voittajia ja häviäjiä. (Ritchie & Adair 2004, 3.) *Sport* on jopa määritelty kaikeksi, mitä sanomalehtien urheilusivuilla kirjoitetaan (Hinch & Higham 2004, 16). Angloamerikkalaisissa kulttuureissa *sport*-sana määritellään usein toiminnaksi, joka edellyttää monimuotoista fyysistä taitoa; sisältää jonkin asteista sääntöihin perustuvaa kilpailua sekä organisoituja ja strukturoituja suhteita, mutta säilyttää vapauden ja spontaanisuuden (Standeven & De Knop 1999). Tämän määritelmän mukaisella institutionaalisella ja muotoiltuihin sääntöihin perustuvalla urheilulla (*sport*) tarkoitetaan lähinnä olympialaisia ja muita huippu-urheilun muotoja, mutta ei esimerkiksi vapaa-ajan harrasteliikuntaa. Kilpailullisuutta voidaan tosin tarkastella voittamisen ja häviämisen kautta myös niin, että kilpailua käydään muiden ihmisten lisäksi omia itse asetettuja haasteita ja tavoitteita sekä esimerkiksi luonnonvoimia vastaan. *Sport*-sanaan voidaan myös liittää pelin ja leikin elementit, jolloin siihen sisältyy tiettyä spontaanisuutta sekä sääntöjä. (Hinch & Higham 2004, 16–17; Higham & Hinch 2003, 238.)

Euroopan unionissa *sport*-sanan englanninkielinen määritelmä on angloamerikkalaista vastinettaan väljempi. Euroopassa *sport* sisältää yleensä sekä kilpailullisen että ei-kilpailullisen fyysisen toiminnan ulottuvuudet. Määritelmän mukaisesti *sportilla* voidaan tarkoittaa ”kaiken tyyppistä fyysistä toimintaa, jonka tavoitteena on satunnaisen tai organisoidun osallistumisen välityksellä kohentaa fyysistä kuntoa ja henkistä hyvinvointia, muodostaa sosiaalisia suhteita tai saavuttaa kilpailullisia tuloksia kaikilla mahdollisilla tasoilla”. Tosin myös eräät amerikkalaiset tutkijat ovat ottaneet *sport*-sanan väljän määritelmän käyttöönsä, koska sanan käyttöä on kritisoitu kapea-alaisuudesta. Kriitikoiden mukaan määritelmä linkittyy amerikkalaiseen kapitalismiin, kaupallisuuteen ja kilpailullisuuteen eikä urheilun tasa-arvoon tähtäävää ”Sport for All” -tavoitetta oteta siinä riittävästi huomioon. (Standeven & de Knop 1999, 8.)

Englanninkielisen *sport*-sanan kilpaurheilua korostavaa ulottuvuutta on lisäksi kritisoitu siitä, että se on vaikuttanut myös liikuntamatkailun englannin-

kielisen vastineen *sport tourism* mieltämiseen usein nimenomaan urheilutapah- tumamatkailuksi. *Sport tourism* -käsitteen käyttöä tulisikin entistä enemmän laa- jentaa koskemaan myös aktiivista ja nostalgialiikuntamatkailua (Gibson 2006c, 259). Suomen kielen vastine *sport*-sanalle on lähinnä urheilu, sillä se sisältää kil- pailullisuuden ulottuvuuden. Liikunta suomen kielessä on puolestaan fyysistä toimintaa, joka ei (välttämättä) sisällä kilpailullisuutta. Erityisesti Pohjois-Ame- rikan englanniksi vapaa-ajan liikunta kääntyy esimerkiksi sanaksi *recreation* tai yleiskäsitteeksi *physical activity*. Koska liikunta-sana suomen kielessä mielletään usein fyysistä tahdonalaista aktiivisuutta määritteleväksi yläkäsitteeksi, on lii- kuntamatkailu käyttökelpoinen käsite kuvaamaan sekä ei-kilpailulliseen liikun- taan että kilpailulliseen urheiluun liittyvän matkailun eri muotoja.

Angloamerikkalaisten tutkijoiden keskuudessa keskustelua on lisäksi he- rittänyt *sport*-sanankin yksiköllinen ja monikollinen käyttötapa. Yksiköllinen muo- to on monikollista yleisempi, mutta eräät muun muassa brittiläisen kansainyh- teisön vaikutusalueen tutkijat (esim. Weed & Bull 2004; Kurtzmann & Zauhar 2003a) käyttävät monikollista *sports*-muotoa. Termien eroa on selvennetty muun muassa toteamalla, että monikollinen *sports tourism* viittaa yleensä kilpailulliseen tapahtumaliikuntamatkailuun eli urheiluturismiin, kun taas yksilöllinen *sport tourism* on käsitteenä laajempi ja pitää sisällään sekä kilpailullisen että ei-kilpai- lullisen liikuntamatkailun (Hinch & Higham 2004, 31).

3.2 Jokaiselle jotakin

Liikuntamatkailun kehittymiseen ja matkailutuotteiden ja -palvelujen tarjontaan on vaikuttanut se, että suomalaisessa samoin kuin globaalissa liikuntakulttuuris- sa on tapahtunut suuria muutoksia erityisesti jälkiteolliseen yhteiskuntaan siir- ryttyä. Liikunta ja urheilu ovat eriytyneet toisistaan. Eriytymisen myötä liikun- takulttuurin kenttä on laajentunut. Kuntoliikunnan rinnalla puhutaan terveys-, virkistys- ja vapaa-ajan liikunnasta. Liikunnan ja urheilun harrastajille tarjoutuu jatkuvasti uudenlaisia mahdollisuuksia eikä lajikirjon laajenemiselle ole näky- vissä loppua. Tarjonnan laajetessa ihmisten urheilulliset ja liikunnalliset valinnat ovat kirjavoituneet ja yksilöllistyneet. Liikunta ja urheilu tarjoavat myös mahdol- lisuuksia ihmisten identiteettityölle. (Ilmanen ym. 2004, 15–16.) Lisäksi liikunta ja urheilu ovat kaupallistuneet, tuotteistuneet ja juridisoituneet. Voidaan myös sanoa, että yhteiskuntamme on urheilullistunut, mikä tarkoittaa, että liikunta- ja urheilukulttuuri ovat erityisesti urheilumarkkinoiden muodossa tunkeutuneet läpi yhteiskunnan eri osa-alueiden.

Liikuntamatkailun ilmestyminen matkailumarkkinoille on yhteydessä 1970- ja 1980-lukujen taitteeseen, jolloin suomalaista liikuntakulttuuria on alka- nut luonnehtia postmodernisuuden ja niin sanotun eriytyneisyyden kausi (Itko- nen 1996, 226). Vaikka massaturismin alku paikantuu jo pääosin 1960-luvulle, luonnehtii 1970–1980 -lukuja sekä matkailun että liikunnan osalta kulutusmuo- tojen ja vaihtoehtojen moninaistuminen. Liikunta ja matkailu vapaa-ajan alueina alkoivat tarjota yhä enemmän mahdollisuuksia elämäntyyllisille valinnoille ja erottautumiselle. Mahdollisuus kuluttaa alkoi toimia taloudellisen, symbolisen ja kulttuurisen pääoman ilmentäjänä.

Liikuntasosiologisessa keskustelussa liikunnan ja urheilun eriytyminen liittyy liikunnan markkinallistumiseen sekä yhteiskuntamme urheilullistumiseen. Eriytymistä on tapahtunut urheilun ja liikunnan välillä sekä ei-kilpailullisen ja harrastuksellisen liikunnan että kunto-, kilpa- ja huippu-urheilun sisällä. Liikuntakulttuuri on muuttunut neljän eri seuratoimintavaiheen kautta. Järjestökulttuurin kausi vallitsi 1800–1900 -lukujen taitteesta 1930-luvulle, jolloin keskusjärjestöjen jäsenyyteen kuuluvien liikunta- ja urheiluseurojen määrä kasvoi. Harrastuksellis-kilpailullisesta kaudesta puhutaan 1930-luvulta 1960-luvulle, jota leimasi muun muassa erikoisliittojen vallan kasvu sekä lajien merkityksen lisääntyminen. Vallitsevia liikunta- ja urheilulajeja Suomessa olivat tuolloin kansalliset peruslajit, kuten voimistelu, juoksu, hiihto, paini ja pesäpallo. Kilpailullis-valmennuksellinen kausi vallitsi 1960-luvulta 1980-luvulle, jolloin valmennustiedosta ja tieteen tuloksista ja sovellutuksista alkoi tulla uudenlaista käyttövoimaa liikunta- ja urheilukulttuurissa. (Itkonen 1996, 217–224.) Liikuntamatkailun tarkastelussa erityisesti 1980-luvulta alkanut eriytyneen toiminnan kausi on mielenkiintoinen. Liikunta ja urheilu ovat muuttuneet myös muualla maailmassa. On syntynyt uusia lajeja (extreme-lajit) sekä entisten lajien muuntumista ja monipuolistumista (lumilautailu). Uusien urheilutapahtumien määrä on lisääntynyt ja ammattimaiselle urheilulle on syntynyt oma koodistonsa. (Higham & Hall 2003, 131.) Esimerkiksi kuntoiluhölkän ja -juoksun motiivit ovat eriytyneet liikunnan harrastamisen nautinnollisuuden motiiveista. Sen sijaan, että ihmiset yksinkertaisesti juoksisivat (tai liikkuisivat millä tahansa muulla tavalla), kuntoliikunnassa ihmisten on saatava keho liikkumaan. (Bale 2004, 16–17). Se, kuka tai mikä kehoa sitten loppujen lopuksi liikuttaa, tekee kuntoliikunnasta mielenkiintoisen tutkimuskohteen.

Tyypillistä liikuntakulttuurin eriytymiselle on ollut uusien liikuntakulttuurien ja organisaatiomuotojen syntyminen. Huippu-urheilu ja harrasteliikunta ovat eronneet toisistaan, vaikka vapaa-ajan tutkimusten mukaan vuosina 1981–2002 urheilukilpailuihin otettiin osaa aiempaa aktiivisemmin sukupuolesta tai iästä riippumatta (Berg 2005, 155). Urheilullisessa liikunnassa keskitytään suoritusvoittoihin ja se voidaan jakaa harrastusurheilun, kilpaurheilun sekä huippu-urheilun tasoihin. Ei-urheilullinen liikunta sen sijaan on muuttunut sisällöllisesti urheilusta poiketen. Suorittaminen voi liittyä myös harrasteliikuntaan. Jatkuva eriytyminen pilkkoo entisestään urheilun yhtenäisyyttä. Erilaisia liikuntamalleja voidaan luokitella esimerkiksi ekspressiivisiksi, kilpaurheilullisiksi, kaupallisiksi sekä funktionalistisiksi. Liikunnan eriytyminen ilmentäjiä voivat olla esimerkiksi sirkusliikunta, kilpaurheilu, vapaa-ajan liikunta, vaihtoehtoisen liikuntakulttuurin muodot sekä instrumentaalinen liikunta. Ruumiillisuuden näkökulmasta eriytyntä liikuntakulttuuria leimaa yksilöllisyyden korostuminen, lisääntynyt itsemäärääminen ja itsenäisten organisaatioiden syntyminen. Toisaalta yksilöllisyyden korostumisesta huolimatta urheiluorganisaatioiden sitomispyrkimykset voimistuvat, kun urheilijoista, harrastajista, yleisöstä, yhteistyökumppaneista ja tukijoista kamppaillaan entistä enemmän. Liikuntakulttuuria leimaa lisääntynyt kaupallisuus, ammattimaisuus ja median vaikutus. Kun uudet ihmisryhmät löytävät liikunnan, harrastamisen syyt ja sisällöt tulevat monimutkaisemmiksi. Yksilöllistyneet ja eriytyneet odotukset vaikuttavat myös liikunnallisiin valintoihin. Vakavan suorittamisen rinnalle on tullut myös hauskuutta ja iloa. Yksilöllisyyden lisäksi liikunnalle asetetaan myös yleisempiä terveyden vaalimisen odotuksia. (Itkonen 1996, 226–229.)

Eriytymisen lisäksi liikunta- ja urheilukulttuuri ovat kaupallistuneet ja markkinallistuneet. Liikunnasta ja urheilusta on tullut yksilöllisen elämäntyylin rakennusaines sekä viihteellisen vapaa-ajan viettotapa. Alati markkinoilla tarjottavat uudet lajit sekä urheiluvälineiden tuotekehittely ovat viimeisten vuosikymmenten ajan taanneet liikunnan harrastamisen mahdollisimman monille liikkujille iästä, peruskunnosta ja harrastuksiin käytettävistä varoista riippumatta. Liikunta- ja urheilumarkkinat kohtelevat yhteiskunnan eri toimijoita tässä mielessä ”demokraattisesti”. Eräät tutkimukset Euroopassa (mm. Ohl 2000) osoittavat, että kaupallisuus ja elämäntyylliset valinnat ovat ”syrjäyttäneet” systeemi- tai rakenneteorioiden selitysvoimaa liikunta- ja urheiluryhmittymien syntymisessä.

Liikunnasta ja urheilusta on tullut tuotteita, mikä on merkinnyt ainakin kahta huomattavaa kahtiajakoa liikuntakulttuurin sisällä. Ensinnäkään urheilun ja liikunnan välillä ei ole entisenlaista tiivistä kytkentää. Urheiluidoleiden esimerkeillä on toki vaikutuksensa lasten ja nuorten urheilulajien valintaan. Silti voidaan kyseenalaistaa ajatus, että huippu-urheilijoidemme kansainvälinen menestys lisäisi merkittävästi kansalaisten liikuntaharrastusta. Toinen merkittävä jakaantuminen on tapahtunut urheilun sisäisenä. Perinteinen seuralähtöinen kilpaurheilu ja ammattimainen huippu-urheilu ovat kulkeneet omille teilleen. Huippu-urheilu on median ja sponsorien yhteistä julkis-markkinallista toimintaa, jossa toimitaan liikeyritysmäisesti ja jossa talouden keskeisyys on oleellista. Huippu-urheilussa pyritään markkinointialueen optimointiin ja huippu-urheilua toteutetaan sopimusperusteisesti. Huippu-urheilusta on tullut tuote, jonka on menestyttävä ja yllettävä julkisuuteen. (Itkonen 2004, 23.)

Urheilutapahtumamatkailusta ja urheilun viihteellisyydestä voidaan löytää esimerkkejä jo roomalaisen kulttuurin aikakaudelta. Viihteellisyyden merkitys on kuitenkin korostunut meidän aikanamme erityisesti siksi, että huippu-urheilu on muuttunut entistä enemmän ammattimaiseksi yrityselämän kaltaiseksi toimeliaisuudeksi, jossa liikutellaan suuria rahasummia. Sponsoreiden tukema ja median esille tuoma huippu-urheilutuote on rahakasta viihdeteollisuutta, jonka suosio on maailmanlaajuinen. Suurimpia huippu-urheilutapahtumia seurataan samanaikaisesti miltei kaikissa maapallon kolkissa. Suomalaiset kokevat huippu-urheilun nimenomaan viihteenä, johon liitetään sekä myönteisiä että kielteisiä mielleyhtymiä. (Ilmanen ym. 2004, 15, 46.)

Nykypäivänä huippu-urheilun rajun muodonmuutoksen seurauksena yleisön rooli on korostunut. Yleisö on itse asiassa saanut urheilun viihdemarkkinoiden avainroolin. Nykypäivän huippu-urheilu elää yleisöstä ja sen kiinnostuksesta. Yleisön kiinnostus antaa huippu-urheilulle median välityksellä laajan julkisuuden, jonka ansiosta se on kehittynyt kaikkialla suosituksi yleisöviihteeksi. (Heinilä 2000, 288.)

Urheilun kaupallistuminen ja markkinallistuminen ilmenevät muun muassa urheilutapahtumien oheistuotemyyntinä. Kun esimerkiksi vuoden 1966 jalkapallon maailmanmestaruuskisoissa Englannissa oli myytävänä noin 150, pääasiassa pk-yritysten valmistamaa ”virallista” kisatuotetta, vuoden 1996 kisoissa oli myynnissä lähes 1000 erilaista korkealuokkaista kansallisen tai kansainvälisen sponsorin tuotetta. Kisoja sponsoroineen olutpanimo Carlsberg-Tetleyn oluemyynti turnauksen aikana lisääntyi 20 prosentilla pubeissa ja 50 prosentilla ulosmyynnin osalta. Englannin ja Skotlannin joukkueita sponsoroiva urheiluasvalmistaja Umbro puolestaan teki tapahtuman aikana ylimääräistä voittoa miljoonan

punnan edestä pelkästään kannattajapaitojen myynnillä. (Russell 2007, 32.) Myös medialla on ollut ratkaiseva vaikutus liikunnan ja urheilun massoittumiselle. Television merkitys urheilun popularisoinnissa on ollut kiistaton. (mm. Standeven & de Knop 1999, 29.)

Huippu-urheilu on kaikkienensa totaalistunut, jolloin niin urheilun kuin taloudenkin tuloksiin pyritään kaikin käytettävissä olevin keinoin (Itkonen 2004, 23). Myös huippu-urheilua (ainakin periaatteessa) pehmeämpien arvojen liikunnassa väline-eriytyminen on nykypäivää, jolla lajien sisäisiä erotteluja voidaan ilmentää ja vahvistaa. Esimerkiksi hiihtolajeihin on tarjolla satoja mono- ja suksimalleja. Välinekirjo ei ole ollut vähäinen yksinkertaiselta vaikuttavassa juoksusakaan asusteutuuksineen ja lenkkitosuvalikoimineen. Perinteisesti elitistisiksi mielletyissä lajeissa, kuten golfissa, purjehduksessa, ratsastuksessa ja tenniksessä välinevarustelu on ollut itsestäänselvyys, mutta tavarafetisisti on voinut löytää myös ”kansanomaisemmista” liikuntaharrastuksista, todellisia ”herkkupaloja”, kuten Karisto (1988) kirjoittaa. (Karisto 1988, 50–51.)

Eriytymisen ja kaupallistumisen rinnalla voidaan puhua yhteiskunnan urheilullistumisesta sekä vastaavasti liikunnan ja urheilun yhteiskunnallistumisesta. Hyperdifferentioitumisen prosessien käsite kuvaa liikunnan ja urheilun yhteiskunnallistumista, jolloin (myös) liikuntakulttuuri kohtaa oman instituutionsa toiminnan puitteissa yhä enemmän myös muiden yhteiskunnallisten instituutioiden toimintatapoja ja päämääriä. Hyperdifferentioituminen on ilmennyt siten, että liikuntakulttuuri on 1990-luvulta lähtien entisestään politisoitunut. Lisäksi julkinen sektori odottaa liikunnan järjestösektorilta yhä enemmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Liikuntakulttuuri on myös 1980-luvulta eteenpäin markkinallistunut eli rahan merkitys välineenä on korostunut, ei vain resurssinäkökulmasta, vaan ylipäätään keinona jäsentää yksilöiden ja organisaatioiden välisiä suhteita. Liikuntakulttuuri on lisäksi juridisoitunut, jolloin liikuntatoiminnassa esiintyy yhä useammin sellaisia rahan tai vastuisiin liittyviä kysymyksiä tai konflikteja, joiden ratkaisuisissa liikuntakulttuurin perinteiset hallintomenettelyt eivät riitä. (Heikkala 2000, 131–132.)

Yhteiskunnan urheilullistumista voidaan tarkastella myös kansainvälistymisen näkökulmasta. Voidaan pohtia, heijastaako liikuntakulttuuri yhteiskunnan arvoja laajemmin. Ensinnäkin nykypäivän tieteellistynyt ja medikalisoitunut huippu-urheilu reflektoi monin tavoin kilpailuyhteiskuntaa ja sen raha- ja valtapeliä. Toiseksi kansainvälisen liikunnan ja urheilun toimet liittyvät rakenteellisiin tasa-arvon kysymyksiin: kansainvälinen urheiluelämä ei ole pystynyt tarjoamaan tasa-arvoisia menestymisen mahdollisuuksia eri kansakuntien edustajille. Kolmanneksi urheilua on historian saatossa käytetty urheilun ulkopuolisten tavoitteiden ajamiseen, toisin sanoen valjastettu sosiaalisen kontrollin välineeksi. Tästä esimerkkinä voisi olla urheilujärjestelmän uudistaminen kansallissosialismin tavoitteisiin natsi-Saksassa 1930-luvulla. (Itkonen & Sänkiäho 2000, 191–192.) Samankaltaista sosiaalista kontrollia urheilun kautta on harjoitettu myös muissa maissa, esimerkiksi entisessä Neuvostoliitossa ja sen alusmaissa, kuten DDR:ssä sekä Kiinassa. Myös Suomessa urheilua on käytetty nationalismin kanavana ja lähteenä (Kokkonen 2008). Neljänneksi kuten taloudelliseen kasvuun ja suorittamiseen perustuvassa kilpailuyhteiskunnassa ylipäätään, myös kilpaja huippu-urheilussa arvostetaan menestymistä, voittoa ja voittajia. Viidenneksi yhteiskunnan sisäiset poliittiset ja ideologiset jännitteet voivat saada ilmentymiä ja käytäntöjä myös liikunnan ja urheilun kautta. Tästä esimerkkinä on ollut jär-

jestökamppailu porvarillisen SVUL:n ja työläislähtöisen TUL:n välillä. (Itkonen & Sänkiaho 2000, 192–193.)

Liikuntakulttuurin eriytyminen ja korostunut kaupallisuus ovat johtaneet muun muassa siihen, että liikunnan harrastamisesta on tullut pitkälti taloudellisista resursseista riippuvaista kuluttamista, jolloin heikommassa taloudellisessa asemassa olevat kansalaiset saattavat jäädä harrastamismahdollisuuksien ulkopuolelle. Toisaalta eriytyminen voi johtaa myös liikunnan demokratisoitumiseen siinä mielessä, että laji- ja organisoitumiskirjo mahdollistavat liikunnan harrastamisen suurille joukoille. Eriytyneestä ja pirstaloituneesta liikuntakulttuurista löytyy mahdollisuuksia monille liikkujille iästä, peruskunnosta ja harrastuksiin käytettävistä varoista riippumatta. Samanaikaisesti kuitenkin yhteiskunnan ”urheilullistuminen”, muun muassa liikuntapaikkarakentamisineen ja nopeasti markkinoilla vaihtuvine trendilajeineen on aikaansaanut sen, että myös liikuntakulttuurista on tullut ympäristöä kuormittava elämänalue. Voidaankin pohtia edistääkö esimerkiksi liikuntamatkailu loppujen lopuksi liikunnan harrastamista ja yhteiskunnallista perustelua. Vai onko liikuntamatkailu pääasiassa keinotekoisesti kehitetty kaupallinen trendi, joka vie liikuntaa teknistymistä, välineellistymistä ja jopa koneellistumista kohti ja samalla kohti luontoympäristön lisäkuormittumista? Viimeksi mainitussa tapauksessa liikuntamatkailu saattaa johtaa pelkästään lyhyen tähtäimen bisnestavoitteiden edistämiseen ja ekologisesti kestävämpään toimintaan.

3.3 Keitä ja miksi matkailu liikuttaa?

Liikunnan ja urheilun käsitteiden tavoin myös matkailu saa moninaisia merkityksiä. Vaikka matkailu on useimmille ihmisille tuttu ilmiö, sen tosiasiallinen sisältö ei ole itsestään selvä. Matkailu-käsitteen määrittäminen on äärimmäisen vaikeaa ja siitä onkin kansainvälisesti tarkasteltuna lukuisia eri tulkintoja. Matkailun määritelmät jakaantuvat sen mukaan, onko kyseessä ilmiön populaarimääritelmä, tilastolliset määritelmät tai käsitteelliset määritelmät. Matkailun määritelmät sisältävät kuitenkin usein ajan, paikan ja matkan tarkoituksen ulottuvuudet. Ajallisella ulottuvuudella tarkoitetaan matkailun tilapäisyyttä eli matkailuksi mielletään tilapäinen poissaolo varsinaiselta asuin- tai työpaikalta. Krippendorfin (1989) mukaan ihmiset matkailevat huomatakseen, että koti onkin kenties paras paikka. Paikallisella ulottuvuudella puolestaan viitataan matkan kohteeseen, johon sisältyy jonkinasteista toiseuden tai ulkopuolisuuden tunnetta. Matkan tarkoituksella viitataan lukuisiin erilaisiin matkan muotoihin ja matkalle lähdön syihin ja motiiveihin. Matkailun määritelmiä luonnehtii lisäksi matkailun ja arkielämän vastakohtaisuuksien korostaminen. Siitä missä arkielämää on kuvattu tavanomaiseksi, tylsäksi ja erilaisin säännöin rajoitetuksi, matkailua ja etenkin turismia on luonnehdittu erityisesti, miellyttäväksi ja eksoottiseksi. (Larsen 2008, 21; Hinch & Higham 2004, 17–18.)

Ensimmäinen ”virallinen” matkailun määritelmä kirjoitettiin Kansainyhteisössä vuonna 1937 seuraavasti: ”Matkailija on kuka tahansa henkilö, joka vähintään 24 tunnin ajan vierailee maassa, joka ei ole hänen asuinmaansa”. (Standeven & de Knop 1999.) Myöhemmin matkailuksi on määritelty myös edellistä lyhytkestoisempi poissaolo sekä kotimaan matkailu, jolloin vierailukohteina ovat oman

asuin- ja työpaikkakunnan ulkopuoliset kohteet. Karkeasti määritellen matkailu tarkoittaa ihmisten liikkumista ja toimia tavanomaisten, päivittäisten asuin- ja työympäristöjensä ulkopuolella. Samalla se on lähtö- ja kohdealueiden välistä vuorovaikutusta, jota toteutetaan matkailijoiden ja heitä palvelevien yritysten ja organisaatioiden kanssa. (Vuoristo 1998.)

Jokapäiväisessä kielenkäytössä matkailu ja turismi yleensä samaistetaan, ja niiden sisältö voidaan ymmärtää melko samanlaisiksi. Matkailun käsite on kuitenkin turismia laaja-alaisempi. Matkailua harjoitettiin jo antiikissa ja keskiajalla. Turismi taas viittaa historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna teollistuneiden yhteiskuntien matkailuun, jossa tyypillistä on matkailuun liittyvien elinkeinojen kasvu ja monipuolistuminen, ihmisten käytössä olevan vapaa-ajan lisääntyminen, matkailun yhteiskunnallisen pohjan laajentuminen ja matkailuvälineiden tekninen kehittyminen. Turismilla viitataan myös useimmiten vapaa-ajan matkailuun, kun taas matkailu käsitteenä sisältää sekä vapaa-ajan että työsidonnaisen matkailun. (Kostiainen ym. 2004, 12; Kostiainen 1998, 9.)

Matkailun käsitteellä voi olla monta muotoa tai ulottuvuutta siitä huolimatta, että matkailulla toisinaan yksipuolisesti tarkoitetaan esimerkiksi vain loma-aikana tapahtuvaa tai vain ulkomaille suuntautuvaa (kansainvälistä) matkailua. Liikuntamatkailu soveltuu käsittämään kotimaanmatkailua (esim. suomalaisten matkailua Suomessa), incoming-matkailua (esim. ulkomaalaisten matkailua Suomeen) sekä vapaa-ajan matkailua, työmatkailua ja kannustematkailua, jolla tarkoitetaan yleensä yritysten työntekijöilleen järjestämiä matkoja. (Vuoristo & Vesterinen 2001, 12–13.) Liikunta, urheilu ja erilaiset luontoon liittyvät ohjelmapalvelut ovat tänä päivänä suosittuja kannustematkailun tuotteita.

Silmäys historiaan osoittaa, että ennen teollista vallankumousta matkailu oli lähinnä pyhiinvaellusta ja kauppasuhteiden ylläpitoon liittyvää matkailua. Matkailun demokratisoitumiseen on vaikuttanut useita tekijöitä. Ensinnäkin länsimaisten ihmisten taloudellinen vaurastuminen sekä palkkatyön seurauksena syntynyt vapaa-aika ovat mahdollistaneet matkailuun osallistumisen. Toiseksi matkailun demokratisoitumiseen on vaikuttanut teknologian kehitys. Tästä esimerkkeinä ovat muun muassa uusien kulkuvälineiden ja liikenneväylien kehitys. Lisäksi massamatkailun syntyyn ovat vaikuttaneet öljyn suhteellinen edullisuus sekä lomailijoiden kiinnostus auringonottoa kohtaan. (Standeven & de Knop 1999, 29–34; Kostiainen 1998, 13; Vuoristo 1998, 11; Selänniemi 1994, 27, 29.) Viimeaikaisista matkailuelinkeinon teknologisista mullistuksista merkittävin lienee siirtyminen sähköiseen matkanvaraus- ja matkalippujärjestelmään. Matkailun demokratisoitumiseen on vaikuttanut myös matkailua suosiva poliittinen, taloudellinen ja asenteisiin sekä arvostuksiin liittyvä ilmapiiri erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Myös yksilöllisyyttä, hedonismia, itsensä toteuttamista ja elämyksiä korostava yhteiskunta luo matkailulle hedelmällistä maaperää. Toisaalta terrorismin, tartuntatautien sekä ympäristö- ja luonnonkatastrofien kasvanut uhka vaikuttaa ihmisten matkailuuntoon. (Standeven & de Knop 1999, 33.)

Teollisesta vallankumouksesta johtuen 1800-lukua voidaan pitää merkittävänä matkailun kehityksen aikakautena, jolla on ollut merkityksensä myös urheilumuotojen ja näin välillisesti liikuntamatkailunkin kehitykseen. Teollistumisella oli yhtäältä vaikutus matkailun kehittymiseen siten, että sen seurauksena syntynyt kaupungistuminen alkoi jakaa ihmisten aikaa työ- ja vapaa-aikaan. Toisaalta teollistumisen aikakausi oli myös kolonialismin aikakautta, jolloin vieraisiin kulttuureihin alettiin tutustua. Kolonialismi vaikutti myös urheilulajien

leviämiseen. Iso-Britannian armeija vei esimerkiksi golfin mukanaan lähes kaikkialle valloitus- ja sotamatkoillaan. Golf levisi tuolloin muun muassa Intiaan, Thaimaahan, Japaniin, Australiaan, Uuteen-Seelantiin ja Kanadaan. Niin ikään brittiläiset työntekijät levittivät golfia Etelä-Afrikkaan, Argentiinaan sekä eri osiin Keski- ja Pohjois-Eurooppaa. Yhdysvaltoihin, jossa peliä pelataan nykyään maailmanlaajuisesti kaikkein eniten, golf rantautui 1800-luvun lopulla. (Readman 2003, 167–168.) Hiihtomatkojen ohella seikkailumatkailu eli ensimmäistä ekspansiovaihettaan kesäaikoina harrastettavan vuoristomatkojen muodossa noin 1800-luvun puolivälistä aina 1930-luvulle, jolloin muun muassa brittiläisen keski- ja yläluokan jäsenet matkoivat vuoristoissa. Varakas eliitti käynnisti vuoristoon ja urheiluun liittyvän matkojenmuodon kehittämisen. (Beedie 2003, 220.) Matkojen massoitumiseen teollisen vallankumouksen aikaan myötävaikuttivat lisäksi kulkuvälineiden ja tieverkoston kehittyminen. On kuitenkin syytä muistaa, että vaikka ihmiset teollisen vallankumouksen aikana alkoivatkin matkustella muun muassa kaupungeista maaseudulle, matkojen ylipäättään oli vielä tuolloin harvojen kansanosien ja yläluokkien etuoikeus eikä matkojen yleistymisestä tai demokratisoitumisesta voitu vielä puhua. (Standeven & de Knop 1999.)

Nykyajan matkojen kasvun voimakkaimpana aikakautena pidetään 1970-lukua, jolle oli tyypillistä matkojen demokratisoituminen eli ulottuminen suuren yleisön vapaa-ajan viettotavaksi. Vuosikymmen oli kulta-aikaa Välimeren alueen maille. Siirryttäessä 1980-luvulle aktiivinen osallistuminen lomaillessa alkoi saavuttaa suosiota. Aikakautta luonnehtii suurien hiihto- ja golfkeskusten synty sekä kylpylälomien suosien kasvu. (Standeven & de Knop 1999.) Esimerkiksi hiihtomatkoissa koettiin tietynlainen toimialan vakiintumisen aika. Toisaalta tarjonta oli esimerkiksi Yhdysvalloissa alkanut tyydyttää hiihtomatkailijoiden kysyntää siinä määrin, että alan kasvu hidastui tai koki jopa taloudellisen notkahduksen. Hiihtolajien eriytymisestä hyvänä esimerkkinä on lumilautailun kasvanut suosio erityisesti nuorison keskuudessa 1980-luvulta ja etenkin 1990-luvulta eteenpäin. (Hudson 2003b, 91.) Kaiken kaikkiaan erilaisten aktiviteettien määrä alkoi lisääntyä lomakohteissa. Turistin ”ei tarvinnut” enää vain maata, olla ja huvitella, vaan hän ”voi myös lenkkeillä, pelata tennistä, lentopalloa, pienoiskolfia tai harrastaa vesihiihtoa”. Aktiivilomien tarjonnan kasvua voisi kuvata jopa velvollisuuksien väliin tulemisina ja lomamatkailuun liittyvän vapauden vähenemisenä. (Jokinen & Veijola 1990, 111.)

Yleisiltä piirteiltään suomalaisen turismin vaiheet ovat olleet samansuuntaisia länsieurooppalaisen turismin muutoksen kanssa. Jokinen ja Veijola (1990) liittävät suomalaisen turismin käsitteen ”etelään” ja erityisesti Espanjaan, jossa suomalaisen turismin voidaan sanoa syntyneen. Massaturismin edellytysten syntyä vuosina 1946–1959 suomalaiset lensivät ensimmäiset lentonsa Mallorcalle ja Kanarialle. Tällöin seuramatkojen aloittivat keski-ikäiset toimihenkilöt, lääkärit ja opettajat. Suurimmalle osalle suomalaisia ulkomaanmatka oli kuitenkin vielä 1950-luvulla taloudellinen ja ajatuksellinenkin mahdottomuus. ”Kaukomaat olivat tuolloin vielä lähinnä haaveiden, toiveiden ja seikkailujen maantiedettä.” Massaturismin kytymisaikaa elettiin vuosina 1960–1969, jolloin lentomatkat olivat vielä harvinaisia ja jolloin ”löhöloimia” lähinnä Espanjaan, Kanarialle ja Mustalle merelle tekivät hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olevat. Kulttuurikohteisiin puolestaan matkustivat lähinnä naispuoliseen opettajakuntaan kuuluvat ylemmät toimihenkilöt. Matkojen määrät moninkertaistuvat erityisesti Kalevi Keihäsen Seiväs-matkojen ansiosta massaturismin eks-

pansiovaiheessa vuosina 1969–1978. Seuramatka alkoi olla legitiimi menoerä yhteiskunnassa, jossa uudet elämänmuodot ja elintason nousu tekivät matkailun mahdolliseksi myös alemmille toimihenkilöille, työväestölle ja maanviljelijöille. Jälkitekollisen yhteiskunnan pirstaloituminen, individualismi ja elämäntyylliset valintamahdollisuudet alkoivat näkyä myös suomalaisten matkailussa 1980-luvulta eteenpäin. Uudelle massaturismin ekspansiovaiheelle oli tyypillistä, että ”valmiiksi purtu” pakettimatkailu ei enää kiinnostanut entiseen tapaan, vaan matkaan haluttiin liittää yksilöllisyyttä ja aktiivisuutta. Matkustaminen Suomesta ulkomaille kasvoi voimakkaasti 1980-luvulla. Tuolloin esitettiin, että talvimatkailu, kaukomatkailu ja kaupunkilomat tulevat lisääntymään samoin kuin erilaiset harrastelomat. Seuramatkalle menttiin aurinkoon, katsomaan nähtävyyksiä ja paikallista elämää, mutta myös oppimaan surffausta, pelaamaan golfia tai opettelemaan oman ruumiin kokemista ja ilmaisemista. (Jokinen & Veijola 1990, 37, 41–42; Veijola 1988, 22–26.)

Teollistuneissa länsimaissa matkailu on demokratisoitunut siinä mielessä, että matkailu on mahdollista yhä useammalle ihmiselle. Matkailuelinkeino on niin massiivinen, että sillä on mahdollisuus tarjota erilaisia matkustusmuotoja erilaisille ihmisille, mieltymyksille ja matkabudjeteille. Matkailun voidaan sanoa sisäistyneen länsimaisten ihmisten vapaa-ajan ja työelämän muotona. Halua matkustaa ja nähdä muita maita, kansoja ja kulttuureja ei tarvitse erityisesti perustella. Länsimaisella ihmisellä on ikään kuin oikeus matkailuun. Kohdesidonnainen turisti on tunnusmerkillisesti moderni yksilö, joka modernin globalisoituvan kulttuurin kansalaisena katsoo oikeudekseen kuluttaa kulttuureita ja paikkoja ympäri maailman (Selänniemi 1996, 175). Turismista on tullut osa modernia elämää. Kulttuuriteollisuus funktionalisoi ihmisten aitoja tarpeita ja uusintaa niitä – ihmisille tyrkytetään heidän omia toiveitaan tavaroiden muodossa (Jokinen & Veijola 1990, 142–144).

Jälkitekollisen yhteiskunnan matkailijaa kutsutaan usein postturistiksi, joka ei matkusta tyypillisiin matkakohteisiin tai nähtävyyksille. Postturisti voi modernin teknologian ansioista nähdä matkailunähtävyydet jopa kotoa käsin. Matkakohteen uutuus ei myöskään ole postturistille merkittävää. Postturisti on tietoinen matkailun luonteesta ja siitä, minkälaisia vaikutuksia matkailulla on kohteeseen. Postturisti on lisäksi tietoinen erilaisista matkailuun liittyvistä vaihtoehtoista eikä hänen matkailuorientaationsa liity vain yhteen tai muutamaankin matkailun muotoon. (Honkanen 2002, 8.) Postturisti voi olla kulttuurimatkailija yhdellä matkalla ja liikuntalomailija toisella. Postturistin määritelmään liittyy usein myös käsitys postturistista ei-materiaalisten arvojen edustajana (Mustonen 2002). Materiaalisten arvojen korvautumista ei-materiaalisilla arvoilla jälkitekollisessa yhteiskunnassa on kuitenkin syytä epäillä. Pikemminkin ja korkeintaan ei-materiaaliset arvot vaikuttavat materiaalisten rinnalla ja lähinnä asenteiden tasolla. Jälkitekollinen yhteiskunta toimii edelleenkin taloudellisen ja materiaalisen kasvun ideologian mukaisesti, mikä näkyy myös matkailussa ja matkailuun liitettyssä kulutuksessa.

Nykypäivän matkailu erilaisine uusine matkailun muotoineen on monella tavalla yhteydessä länsimaiden ja jälkifordistisen tuotannon kehitykseen. Lisäksi matkailuun liittyy kiinteästi uuden keskiluokan synty, jolla on kykyä ja tarvetta kuluttaa erilaisia tuotteita ja ideoita elämäntyyllisinä valintoina ja erottautumisen keinoina. (Saarinen 2001, 36.) Matkailua on perinteisesti tarkasteltu akatee-

misissa yhteyksissä ainakin kahdella eri tavalla. Yhtäältä matkailu nähdään kaupallisena toimialana, jonka palvelukseen koulutetaan akateemisen koulutuksen saaneita ammattilaisia. Tällöin huomion kohteena on käytännön tarpeita palvelevan, joskin ilmiön kokonaisvaltaisen käsittämisen ja rakenteiden hahmottamista edesauttavan oppikirjamateriaalin tuottaminen. Toisaalta, matkailu nähdään sosiaalisena ilmiönä ja tieteellisen tutkimuksen kohteena *sui generis*. Tällöin tavoitteena on kuvailla, selittää ja ymmärtää matkailua ilmiönä sekä viedä matkailun teoretisointia eteenpäin. (Apostopoulos & Leivadi & Yiannakis 1996.)

3.4 Liikunta ja urheilu matkailukartalle

Liikuntamatkailu eli *sport tourism* on ollut akateemisen tutkimuksen kohteena ja kansainvälisten konferenssien teemana erityisesti 2000-luvun alusta alkaen (Weed & Bull 2004; Hinch & Higham 2001; Gibson 1999). Yhtenä huomionarvoisena avauksena liikuntamatkailun kansainväliselle tutkimukselle on pidetty Kansainvälisen olympiakomitean ja Maailman matkailujärjestö UNWTO:n (World Tourism Organisation) yhteistyössä Barcelonassa helmikuussa 2001 järjestämää konferenssia. Vaikka konferenssissa keskityttiinkin pääosin liikuntamatkailun taloudellisiin vaikutuksiin ja arviointeihin ja vaikka varsinainen tieteellinen anti jäi konferenssissa vähäiseksi, voidaan Barcelonan tilaisuutta pitää tärkeänä avauksena myös liikuntamatkailun tieteelliselle tutkimukselle. (Weed & Bull 2004.) Liikuntamatkailun kansainvälistä akateemista huomiota ovat niinkään siivittäneet Leisure Studies Associationin (LSA) järjestämä, Barcelonan konferenssia tieteellisemmin painottunut konferenssi Lutonin yliopistossa Iso-Britanniassa heinäkuussa 2001 sekä eurooppalaisen liikuntahallinnon verkoston European Association Sport Managementin (EASM) konferenssi Jyväskylässä syyskuussa 2002. Liikuntamatkailun kysymykset ovat sittemmin vakiintuneet osaksi liikunta-, matkailu- ja vapaa-ajan tutkimuksen tilaisuuksia.

Vaikka kansainvälinen liikuntamatkailu onkin saanut huomiota sekä elinkeinona että tutkimuskohteena jo noin 15–20 vuoden ajan, voidaan liikuntamatkailun ilmiön tutkimuksen sanoa vielä olevan lapsenkengissä (mm. Hinch ym. 2006, 10). Liikuntamatkailun kansainvälistä tutkimusta on leimannut kahtiajako eurooppalaisen ja pohjoisamerikkalaisen tradition välillä, vaikka tämä jako on kaventunut aivan viime vuosina. Siinä missä pohjoisamerikkalainen tutkimus on perinteisesti ollut kiinnostunut urheilun tapahtumamatkailusta ja sen taloudellisista vaikutuksista, on Euroopassa päähuomio kiinnittynyt aktiiviseen liikuntamatkailuun ja yhteisötutkimukseen. (Gibson 2002.) Aivan viime vuosina myös muita kuin liikuntamatkailun taloudellisia vaikutuksia on alettu tuoda esille. Huomiota on kiinnitetty erityisesti sosiaalisten, kulttuuristen ja ympäristövaikutusten arviointiin. Paikallisväestön kestäväällä pohjalla olevan hyvinvoinnin takaaminen nähdään päättäjien sekä moraalisen velvollisuutena että käytännöllisenä tehtävänä, kun paikallisväestö puolestaan on viime kädessä vastuussa matkailun taloudellisesta menestymisestä. (Fredline 2006, 131–132.)

Kansainvälisten tutkimusten valossa tietoa on tällä hetkellä tarjolla runsaasti erityisesti liikuntamatkailun muodoista ja liikuntamatkailijoiden profiileista, liikuntamatkailuun liittyvistä tuotteista ja palveluista, kuluttamisesta sekä

liikuntamatkailun vaikutuksista. Mielenkiinnon kohteena on ollut erityisesti liikuntamatkailun tarkastelu matkailun edistämisen näkökulmasta. Liikuntamatkailun epistemologisissa tarkasteluissa (Pigeassou ym. 2003) on jopa pohdittu sitä, että liikuntamatkailu olisi tai se voisi olla oma tieteenalansa.

Päähuomio kansainvälisessä liikuntamatkailun tutkimuksessa on siirtymässä asiakassegmentointia palvelevien profiilien piirtämisestä miksi -kysymysten esittämiseen (Gibson 2006a, 2). Mielenkiinto on kohdistunut kysymyksiin siitä, mitkä tekijät ovat aikaansaaneet sen, että vauraiden länsimaiden ihmiset liittyvät liikunnan ja urheilun osaksi matkailua.

3.4.1 Liikuntamatkailun muotoja ja luokituksia

Liikuntamatkailun eri muotoja ja liikuntamatkailijoiden profiileja on identifioitu ja luokiteltu viimeisen parinkymmenen vuoden ajan. Luokitukset ovat palvelleet liikuntamatkailuilmion kuvailua ja jäsentämistä. Luokitukset ovat lisäksi toimineet apuvälineenä, kun liikuntamatkailua ja sen vaikutuksia on erilaisin tunnusluvuin mitattu ja arvioitu. Luokituksilla on myös heikkoutensa. Ensinnäkin luokitukset yksinkertaistavat inhimillistä toimintaa. Luokitusten mukaiset profiilit ovat ideaalityyppejä, jolloin täysin niiden mukaisia toimijoita löytyy tosielämästä vain harvoin. Lisäksi luokitukset antavat herkästi hyvin staattisen kuvan liikuntamatkailusta ilmiönä. Luokitukset eivät välttämättä huomioi sitä, että liikuntamatkailijan profiili voi olla dynaaminen käsite, jolloin matkailun muoto voi muuttua matkan aikana. Kolmanneksi luokitusten vaarana on se, että ne keskittyvät yleensä itse aktiviteettiin, jolloin varsinainen liikuntamatkailija arvoineen, merkityksineen ja normeineen jää vähemmälle huomiolle tai jopa huomiotta. (Jones & Green 2006, 32–33; Gammon & Robinson 1997.) Olennaista on se, millaisin menetelmin luokituksia tehdään.

Standevenin ja de Knopin (1999) typologia (kuvio 4) oli ensimmäinen perusteellinen katsaus liikuntamatkailun eri muodoista. Typologiassa erotellaan aktiivinen ja tapahtumaliikuntamatkailu, jonka kirjoittajat määrittelevät passiiviseksi liikuntamatkailuksi. Typologiassa huomioidaan myös työhön liittyvä matkailu. Lisäksi liikunnan eriasteinen merkitys matkalle lähdön motiivina on huomioitu. (Standeven & de Knop 1999,13.)

		Passiivinen liikunta		
	Työhön liittyvä	-----		
		Aktiivinen liikunta		
Liikuntaan liittyvä matkailu	Vapaa-aikaan liittyvä	Passiivinen liikunta	Satunnainen/suunnittelematon osallistuminen	
			Suunniteltu osallistuminen	
		Aktiivinen liikunta	Toissijainen liikunta matkalla	Järjestetty
			Liikunta ensisijaista matkalla	Itsenäinen
			Usean lajin matkat	
			Yhden lajin matkat	

KUVIO 4 Liikuntamatkailun eri muotoja (Standeven & de Knop 1999, 13)

Liikuntamatkailu voidaan laajasti ymmärtää entuudestaan tuttuun liikunta-harrastukseen osallistumisena arkiympäristön ulkopuolella. Suppeasti ymmärrettynä liikuntamatkailu tarkoittaa uusiin lajeihin tutustumista matkaillessa. Liikunnan harrastamista matkoilla voi luonnehtia kulttuurinen, sosiaalinen ja luontosuhde. (Schwark 2007a, 119–121.)

Gammon ja Robinson (1997) (taulukko 1) jaottelevat liikuntamatkailijoita sen mukaan, kuinka kilpailulliseen urheiluun osallistumisesta matkalla on kyse ja kuinka merkittävänä matkalle lähdön syynä liikunta ja/tai urheilu nähdään. Jaottelun mukaan liikuntamatkailusta (*sport tourism*) puhutaan silloin, kun liikunta tai urheilu on matkalle lähdön pääsyy. Kovan määritelmän mukaan matkaan liittyy kilpaurheilua ja pehmeän määritelmän mukaan ei-kilpailullista harrasteliikuntaa. Matkailuliikunnasta (*tourism sport*) puhutaan silloin, kun liikunta tai urheilu on matkalle lähdön toissijainen syy. Matkailuliikunnan kovan määritelmän mukaan liikunta tai urheilu on suunniteltu ja organisoitu matkaan kuuluvaaksi ennen matkalle lähtöä, kun taas pehmeän määritelmän mukaan liikuntaan tai urheiluun osallistuminen matkalla on satunnaista ja ennalta suunnittelematonta. (Gammon & Robinson 1997.)

TAULUKKO 1 Liikuntamatkailun muotoja matkan päätarkoituksen mukaan (Gammon & Robinson 1997)

Liikuntamatkailu	Matkan pääsyyntä aktiivinen liikuntaan/urheiluun osallistuminen tai niiden seuraaminen
Kova määritelmä	Kilpaurheilu
Pehmeä määritelmä	Ei-kilpailullinen virkistysliikunta
Matkailuliikunta	Matkan toissijainen syynä ennalta suunnittelematon aktiivinen liikuntaan/urheiluun osallistuminen tai niiden seuraaminen
Kova määritelmä	Ennaltasuunniteltu osallistuminen
Pehmeä määritelmä	Satunnainen, ennalta suunnittelematon osallistuminen

Liikuntamatkailu ulottuu kolmeen matkailun markkina-alueeseen: suurtaapahtumiin (*hallmark events*), terveyteen ja hyvinvointiin (*health and fitness*) sekä ulkoliikuntaan (*outdoor recreation*) (Hinch & Higham 2004, 22). Lisäksi liikuntamatkailua voidaan luokitella sen mukaan, kuinka aktiivista matkalla harrastettu liikunta tai urheilu on ja mikä on kilpailullisuuden taso. Näiden perusteella liikuntamatkailun eri muodot voidaan tyypitellä seikkailu-, terveys- tai urheilumatkailuksi (kuvio 5). Terveysmatkailu on edellä mainituista muodoista vähiten aktiivista ja vähiten kilpailullista, ja urheilumatkailu aktiivisinta ja kilpailullisinta. Seikkailumatkailun muodot jäävät ääripäiden välimuodoiksi. Merkilläpantavaa Hallin (1992) tyypittelyssä on se, että ainoastaan kilpailulliseen urheiluun liittyvä matkailun muoto määritellään liikuntamatkailuksi (*sport tourism*). (Hall 1992, 142.) Terveys-, kylpylä- ja hyvinvointimatkailua voidaan tarkastella liikuntamatkailuun läheisesti liittyvinä matkailun muotoina. Terveysmatkailulla tarkoitetaan teollistuneiden yhteiskuntien kaupallista ilmiötä, johon sisältyy matkustamista normaalin arkiympäristön ulkopuolelle terveyden ylläpitoon tai kohentamiseen

liittyvistä hyödyistä johtuen sekä sellaisten matkakohteiden ja paikkojen tarjontaa, joissa terveyshyötyjä tavoitellaan. Eurooppalaisten selvitysten mukaan noin 1–3 prosenttia väestöstä pitää terveyden ylläpitoa ja -hoitoa sekä kylpylähoitoja matkailun merkittävänä syinä. (Hall 2003, 275, 284; WTO & IOC 2001.)

		Vähän aktiivinen		Aktiivinen	
Ei-kilpailullinen Kilpailullinen	Terveysmatkailu (kylpylät)	Terveysmatkailu (kuntoutus)	Terveysmatkailu (vaellus, retkeily)		
	Seikkailumatkailu (veneily)	Seikkailumatkailu (maastopyöräily, seikkailuradat)	Seikkailumatkailu (koskenlasku, kiipeily)		
	Urheilumatkailu (penkkiurheilu)	Urheilumatkailu (soututapahtumat)	Urheilumatkailu (maraton)		

KUVIO 5 Seikkailu-, terveys- ja urheilumatkailun muotoja (Hall 1992, 142)

Seikkailu- ja liikuntamatkailulla on lukuisia yhteisiä piirteitä. Seikkailun (*adventure*) elementit heijastelevat länsimaisen yhteiskunnan arvoperustaa laajemminkin. Seikkailumatkailuun voi liittyä esimerkiksi epävarma lopputulos, vaara tai riski, haaste, todennäköiset palkkiot, uutuus, yllyke ja jännitys, eskapismi ja erosuolo, tutkiminen ja löytäminen, syventyminen ja fokusointi sekä ristiriitaiset tunteet. Usein seikkailumatkailun tyyppiesimerkit, kuten vaellus, pyöräily, purjehdus, vuoristokiipeily, melonta ja talviurheilulajit ovat liikunnallisia toimintoja. (Shephard & Evans 2005, 202–204.) Seikkailumatkailumatkailussa yhdistyvät aktiivinen liikunta ja matkailu ulkoilmamamiljöössä. Vuoristo, järvet, meret, viidakot, autiomaa ja muut luonnontilat tarjoavat pakopaikan jännitystä, elämyksiä ja seikkailua etsiville turisteille. (Beedie 2003, 203–204, 208.) Seikkailua ja jännitystä hyödyntävien matkailun ohjelmapalvelujen kasvun myötä myös tuoteturvallisuusasioiden merkitys on kasvanut. Lainsäätäjät sekä Suomessa että kansainvälisellä ovat puuttuneet ohjelmapalvelujen turvallisuuteen. (ks. Verhelä 2007.)

Liikuntamatkailua tarkastellaan usein osana teemamatkailun markkinoita (*niche tourism*). Tyypillistä markkinoiden tarkastelunäkökulmassa on matkailijasegmenttien muotoilu. Matkailijoiden vaatimien palvelujen ja liikuntapaikkojen perusteella liikuntamatkailijaryhmittymät voidaan luokitella taulukon 2 mukaisesti.

TAULUKKO 2 Liikuntamatkailijoiden kysyntäryhmiä ja kohdevaatimuksia (Hinch & Higham 2004, 35.)

Liikuntamatkailija-ryhmä	Vaatimukset ja liikuntapaikkatarpeet
Huippu-urheilijat	Lomailun tehokkuusvaatimuksia. Hyvät kilpailu- ja valmennusmahdollisuudet. Matkanjärjestäjien vastattava majoitukseen, ruokailuun sekä muihin urheiluvallennukseen liittyviin erikoisvaatimuksiin (esim. lääkäri-, hieronta- ym. palvelut)
Urheilun suurtahtumiin osallistujat	Terveys ja fitness -vaatimukset matkan päätavoitteena. Yksilöllisiä palveluvaatimuksia. Pääsy liikuntapaikoiltaan hyvatasoisin lomakohteisiin matkan pääsyynä.
Liikunnan ja urheilun harrastajat	Rentoutuminen ja statuksen osoitus varsinaista liikuntaa tai urheilua tärkeämpää. Lajeina yleensä tyypillisiä vapaa-ajan liikuntamuotoja, esimerkiksi hiihtolajit. Liikunnan merkitys matkan motiivina yhtä merkittävänä kuin muu matkailuun liittyvä tekeminen, nähtävyyksissä vierailu ym.
Passiiviset liikuntamatkailijat	Eivät harrasta itse mitään aktiivista liikuntaa tai urheilua matkalla. Ovat yleensä liikunta- ja urheilutapahtumissa mukana olevia valmentajia, tukijoukkoja, toimittajia yms. Urheilun suurtahtumissa tapahtuman infrastruktuuriin liittyviä korkeatasoisia vaatimuksia

Kurtzman ja Zauhar (2004) jakavat liikuntamatkailun liikuntamatkailutapahtumiin, liikuntamatkailunähtävyyksiin, liikuntamatkailuretkiin/-matkoihin (*tours*), liikuntamatkailukohteisiin ja liikuntamatkaristeilyihin. Liikuntamatkailu voi tapahtua kulttuurisessa, luonnontilaisessa, ihmisen muokkaamassa, sosiaalisessa ja taloudellisessa kehyksessä tai ympäristössä. (Kurtzman & Zauhar 2004, 35–47.)

Liikuntamatkailun luokitukset tai typologiat havainnollistavat ilmiön moniselitteisyyttä, mutta eivät kerro sitä, mikä on erilaisten matkalle lähdön syiden merkitys liikuntamatkailussa laajemmin. Luokituksista ei myöskään käy ilmi, ketkä tai kuinka moni osallistuu tiettyihin liikuntamatkailun muotoihin. Luokitusten vaarana voi olla jopa se, että ne antavat liikunnan merkityksestä matkalla vääristyneen tai ainakin liioitellun käsityksen. Monet liikuntamatkailun muodot (esimerkiksi hiihtomatkailu) voidaan nähdä myös muiden kuin liikuntaan liittyvän matkailun muotoina. Typologiat toimivat siis lähinnä ilmiön hahmottamisen ja moninaisuuden ymmärtämisen apuvälineinä.

3.4.2 Liikuntamatkailijoiden muotokuvia

Liikuntamatkailua käsittelevien kansainvälisten tutkimusten tavoitteena on yleensä ollut liikuntamatkailijoiden segmentointi ja heidän motiivinsa identifiointi sekä harrastettavien lajien ja osallistumista rajoittavien tekijöiden selvittäminen. Liikuntamatkailijoiden profiileja alettiin identifioida jo 1970-luvun puolivälistä. Ensimmäisissä aktiivisia liikuntamatkailijoita koskevissa artikkeleissa

liikuntamatkailijoita kutsuttiin nimellä *sportlovers*, liikuntaa rakastavat ihmiset, jotka halusivat liikkua myös lomilla. Tyyppi oli sovellus Cohenin klassisesta matkailijatyypittelystä ja siitä muotoutui myöhemmin aktiivinen liikuntamatkailijatyypiksi. Liikuntamatkailijaksi (*sports traveller*) kutsuttiin myös lentomatkailijaa, joka oli pelannut golfia, tennistä tai käynyt laskettelemassa viimeisen vuoden aikana. Liikuntamatkailijoita luokiteltiin sen mukaan kuinka monta keskeistä matkailijaroolia heillä oli. Tyypeiksi saatiin muun muassa yksinomaan liikunnan tai urheilun vuoksi matkailevat (*pure sport tourist*), intohimoiset liikunnan harrastajat (*sportlover*), seikkailua ja toimintaa etsivät (*action seeker*) ja auringonpalvojat (*sunlover*). (Gibson 2006b; Gibson 1998b, 52–58.)

Hinch & Higham (2004) erottavat aktiivisen liikuntamatkailijan profiloineissa maantieteellisen, sosio-ekonomisen, demograafisen, psykograafisen ja behavioristisen markkina-alueen. Maantieteellisessä segmentoinnissa ollaan kiinnostuneita muun muassa matkailijan liikunnan harrastamismahdollisuuksista lähtöalueen ja kohdealueen välillä. Esimerkiksi hiihdon historia liitetään yleensä norjalaisiin. Norjasta on löydetty kahden hirvenmetsästäjän sukset, joiden alkuperän arvioidaan olevan vuodelta 2000 eKr. (Hudson 2003b, 89). Modernin (alppi)hiihdon isänä pidetään norjalaisesta Telemarkin kylästä kotoisin olevaa Sondre Nordheimia, joka kehitti lajin vuonna 1820. Hiihtomatkoista Sveitsin St. Moritzissa alkoi saman vuosisadan loppupuolella tulla muodikas ajanviette brittiläisen yläluokan keskuudessa. Virallisen aseman olympialajina hiihto sai vuoden 1924 kisoissa Ranskan Chamonixissa. Myös Lake Placidin kisoilla vuonna 1932 oli käännteentekevä merkitys hiihtolajin näkyvyydelle ja tulevaisuudelle sekä vapaa-ajan viettomuotona sekä talvimatkailun keskeisenä myötävaikuttajana. Ensimmäinen mekaaninen hiihtohissi valmistui Kanadaan vuonna 1929 ja sitä seuraavien muutamien vuosien kuluessa hiihtohissit yleistyivät suurimmassa osassa Pohjois-Amerikkaa ja Eurooppaa. Hiihtomatkoilun kehittymisen kannalta kuitenkin vasta 1960- ja 1970-luvut olivat suuren buumin aikaa. Sekä Eurooppaan että Pohjois-Amerikkaan valmistui lukuisia hiihtokeskuksia vastaamaan talvimatkailun kasvaneeseen kysyntään. Metallit ja lasikuitu alkoivat korvata puun suksien materiaalina ja muovi vastaavasti nahan monojen materiaalina. (Hudson 2003b, 90–91; Standeven & de Knop 1999.)

Golfin suosiota liikuntamatkailun muotona voidaan niin ikään selittää maantieteellisillä tekijöillä. Golf kehittyi renessanssin aikana skottilaisten ja hollantilaisten kaupankäynnin seurauksena ja sitä voidaan pitää yhtenä nykypäivän merkittävimmistä liikuntamatkailun muodoista (Standeven & de Knop 1999). Golfin ”virallisesta” alkuperästä tosin esiintyy ristiriitaisia näkemyksiä. Jo 1200- ja 1300-luvuilla pelatut hollantilaisten *kolven*-niminen ja belgialaisten *chole*-niminen mailapelit muistuttivat nykypäivän golfia. Kuitenkin vasta skottilaisten peliin kuuluva reikä kentässä sai aikaan sen, että golfin alkuperämaaksi melko yleisesti tunnustetaan nimenomaan Skotlanti. Ensimmäiset maininnat golfin peluusta ajoittuvat vuodelle 1457. (Readman 2003, 166–167.) Golfin asema liikuntamatkailutuotteena on merkittävä muun muassa Espanjassa, Portugalissa, Bahama-saarilla, Dubaissa, Singaporessa ja Thaimaassa (Hinch & Higham 2004, 39–44; Palmer 2004, 117). Golf-matkailu on kasvattanut suosiotaan erityisesti sellaisissa vauraissa maissa, kuten Pohjoismaissa, joissa golf-kausi jää ilmastollisista syistä lyhyeksi. Vastaavasti aurinkoisien ja lämpimän ilmaston matkakohteet ovat monipuolistaneet matkailupalvelujaan golfilla. (Readman 2003, 171–172.) Myös merellinen matkailu, kuten esimerkiksi veneily, purjehdus, kalastus, su-

kellus, snorklaus, laine- ja purjelautailu, parasailing (laskuvarjolla liitelyä veneen vetämänä), vesihiihto ja melonta edellyttävät sopivia maantieteellisiä olosuhteita matkailullisesti toteutettaviksi. Historiallisesti tarkasteltuna merellinen matkailu on yhdistynyt aurinkorantamatkailuun. (Jennings 2003, 125–126.)

Sosio-ekonomisissa ja demografisissa segmentoinneissa tarkastellaan muun muassa ammatin, tulojen, sukupuolen, iän ja eri lajeihin osallistumisen välisiä yhteyksiä matkailukäytännöissä. Esimerkiksi tenniksellä, golfilla, purjehduksella ja laskettelulla on perinteisesti ollut elitistinen ja miehinen leimansa, vaikkakin esimerkiksi naisten ja nuorten osuus golfin harrastajien joukossa on kasvanut (Readman 2003, 172). Modernin liikuntamatkailun historia liitetään usein brittiläisen yläluokan matkailuun, jossa yhdistyivät matkailua suosivat sosio-ekonominen tausta ja kolonialistinen mentaliteetti (mm. Schwark 2007a, 117–119). Kansainvälisissä profiloititutkimuksissa liikuntamatkailijasta piirtynyt sosio-ekonominen ja demografinen muotokuva on ollut melko heterogeeninen, mutta jossain määrin elitistinen. Liikuntamatkailijoiden joukossa on perheitä ja koululaisia, niin sanottuja ”*empty nestersejä*” (työelämässä olevia pariskuntia, joiden lapset ovat jo muuttaneet kotoa pois), eläkeläisiä, häämatkalaisia ja opiskelijoita. Tyypillisesti liikuntamatkailijat ovat kuitenkin olleet lapsettomia sekä nuorempia ja sosioekonomiselta taustaltaan korkeammassa asemassa olevia kuin väestö keskimäärin. (De Knop & Standeven 1998, 34.) Iso-Britanniassa tehtyjen tutkimusten mukaan aktiivisille lomamatkoille osallistuneet matkailijat olivat tyypillisesti 15–34-vuotiaita, ylemmistä sosioekonomisista ryhmistä lähtöisin ja useammin miehiä kuin naisia. Varsinainen liikuntamatkailijoiden osuus kaikesta matkailusta on vaihdellut tutkimusten mukaan maittain noin 15–30 prosentin välillä. (Hinch & Higham 2004, 39; Standeven & de Knop 1999, 73.)

Gibsonin (1998a) tutkimukset Yhdysvalloissa piirtävät aktiivisesta liikuntamatkailijasta edellä mainitun suuntaista kuvaa. Gibsonin tutkimusten mukaan tyypillinen aktiivinen liikuntamatkailija on nuori, valkoihoinen, hyvin ansaitseva mieshenkilö. Liikuntamatkailussa näyttäisi siis ainakin jossain määrin ilmenneen samankaltaista epätasa-arvoa sukupuolen, rodun ja sosiaaliluokan suhteen kuin mitä vapaa-ajan mahdollisuuksissa ylipäätään. Historian saatossa naiset ovat eri syistä jääneet useiden lajien ja harrastamisen muotojen ulkopuolelle miesten dominoimassa urheiluelämässä, mikä on näkynyt myös liikuntamatkailijoiden profiileissa. Brittiläisen yläluokan urheilu- ja metsästysmatkoilla 1800-luvulla naisten rooliksi jäi useimmiten sivustaseuraajan tai seuraneidin rooli (mm. Grey Egerton 1892/2004; Wyndham-Quin 1889/2004). Liikuntaan liittyvä matkailu ei ole demokratisoitunut siinä määrin kuin matkailu yleensä tai mitä liikuntamatkailun näkyvyys muutoin antaisi olettaa. Gibson väittääkin, että itse asiassa liikuntamatkailu muuttuu eriarvoisuuden suuntaan. Toisaalta Gibson esittää, että amerikkalaiset ylipäätään eivät harrasta liikuntaa erityisen säännöllisesti. (Gibson 1998a, 159–165; Gibson 1998b, 52–58.)

Pohjoisamerikkalaisten tutkimusten mukaan esimerkiksi seikkailumatkailijat ovat profiililtaan noin 40-vuotiaita, valkoihoisia ja keskiluokkaisia. Myös varakkaat ja taloudellisesti sekä fyysisesti hyvässä kunnossa olevat eläkeläiset liitetään seikkailumatkailijoiden profiiliin. (Beedie 2003, 208.) Myös Kansainvälisen olympiakomitean ja WTO:n (World Tourism Organisation, sittemmin UNWTO) selvitykset tukevat aktiivisesta liikuntamatkailijasta piirrettyä muotokuvaa. Hollannissa, Ranskassa ja Saksassa tehtyjen selvitysten mukaan aktiivisen liikuntamatkailijan profiili on jossain määrin miehinen ja keski- tai yläluokkainen. (WTO

& IOC 2001, 7-11.) Kanadan matkailutoimikunnan (Canadian Tourism Commission) vuonna 2002 julkaiseman raportin mukaan 37 prosenttia kanadalaisista matkailijoista osallistui liikuntaan ja urheiluun joko aktiivisesti tai katsojina (Hinch & Higham 2004, 20-21).

Tutkimusten mukaan 60 prosenttia amerikkalaisista alppiihdon harrastajista on miehiä, jotka ovat keksimäärin 35-vuotiaita, korkeasti koulutettuja ja yleensä johtavissa asemissa tai asiantuntijatehtävissä. Eurooppalaiset hiihtoturistit ovat keskimäärin amerikkalaisia nuorempia, myös heidän tulotasonsa sekä itsearvioitu hiihtotaitonsa on amerikkalaisia alhaisempi. Pohjoisamerikkalaiset lumilautailijat ovat keski-ikältään 21-vuotiaita ja heistä noin 70 prosenttia on miehiä. Maastohiihto sen sijaan vaikuttaa kiinnostavan sekä pohjoisamerikkalaisia naisia että miehiä suunnilleen tasapuolisesti. (Hudson 2004, 89; Hudson 2003b, 100.) Tyypillisiä liikuntamatkailijoiden harrastamia lajeja ovat olleet myös muut vesiliikuntaan liittyvät lajit, kuten uinti ja surffaaminen. Eurooppalaisten tyypillisesti harrastamia liikunta- ja urheilulajeja ovat lisäksi olleet kävely ja pyöräily. (Hinch & Higham 2004, 39-44.) Perinteisten talvella harrastettavien hiihtolajien rinnalle on tullut liikuntakulttuurin eriytymisen myötä uusia lajeja. Esimerkiksi lumilautailu, lumikenkäkävely, retkiluistelu sekä erilaiset seikkailu- ja *extreme*-henkiset lajit, kuten moottorikelkkailu, koira- ja porovaljakkoajelut sekä esimerkiksi riippuliito ja *heliskiing* ovat monipuolistaneet liikuntaan liittyvien matkailupalvelujen ja -tuotteiden kirjoa. Hudson (2004) hakee lajikirjon monipuolistumisen syytä suurten ikäluokkien suuntautumisesta rauhallisempien lajien, kuten maastohiihdon ja lumikenkäkävelyn pariin. Toisaalta ihmisten viihdettä ja elämyksiä korostava elämäntyyli on pakottanut talviurheilukeskukset monipuolistamaan palvelujaan ja muokkaamaan kohteistaan kaikenkattavia teemapuistoja. (Hudson 2004, 80-81.) Myös Ranskassa liikuntakulttuurin eriytyminen 1980-luvulta alkaen on vaikuttanut liikuntamatkailuun. Aiemmin matkailun kannalta marginaalisia liikuntamuotoja on muokattu sekä kesällä että talvella tapahtuvan alppimatkailun muodoiksi. (Bourdeau & Corneloup & Mao 2004, 101-102.)

Psykograafiset segmentoinnit tarkastelevat liikuntamatkailua elämäntyylin, asenteiden, mielipiteiden ja persoonallisuuden kautta. Erottelua on tehty muun muassa *sport for all* -matkailijatyyppeiden ja niiden liikuntamatkailijoiden välillä, joiden osallistumiseen liittyy tiettyä valikoituneisuutta. Liikuntamatkailu voi olla yhteydessä alakulttuureihin, esimerkiksi lumilautailuun tai surffaamiseen. Psykograafisille profiileille on lisäksi tyypillistä, että ne muuttuvat ajan myötä. Satunnainen harrastaminen voi muuttua vakavaksi vapaa-ajaksi. (Hinch & Higham 2004, 39-44.) Liikuntamatkailuun on sovellettu Cohenin (1972) matkailijatyypittelyä, jonka mukaan matkailijat eroavat toisistaan sen perusteella, kuinka paljon he matkallaan etsivät tai ovat etsimättä autenttisia kokemuksia. Matkailijalle voidaan määritellä erilaisia rooleja riippuen siitä minkälainen merkitys yhtäältä kotoisuuteen, tuttuuteen ja turvallisuuteen liittyvillä tekijöillä ja toisaalta uteliaisuuteen, uusiin elämyksiin ja riskien ottoon liittyvillä tekijöillä on. Edellä mainittujen ”ääripäiden” mukaan matkailijat voidaan jakaa järjestäytyneisiin massaturisteihin ja valmiiden pakettien ostajiin; yksilöllisiin massaturisteihin, joiden käyttäytyminen on edellistä tyyppiä joustavampaa ja aloitteellisempaa, mutta jotka ovat kuitenkin sidoksissa valmiiseen matkapakettiin; tutkimusmatkailijoihin, jotka järjestävät ja suunnittelevat matkansa itse ja hakeutuvat valmiiden turistireittien ulkopuolelle, mutta suosivat kuitenkin kohtuullisia mukavuuksia majoituksen ja kulkuvälineiden suhteen ja viimeiseksi ajelehtijoihin,

jotka irrottautuvat organisoidusta matkailutuotannosta, etsivät vieraita oloja ja uusia kokemuksia riskejä kaihtamatta, eivätkä sitoudu aikatauluihin tai ennalta määrättyihin reitteihin ja sulautuvat paikalliseen elämänmenoon. (Gibson 2006b; Vuoristo 1998, 48.)

Liikuntamatkailijoita voidaan tyypitellä myös Plogin (1974) psykograafista matkailijatyypin jakaumaa hyödyntäen. Plogin mukaan matkailijoiden persoonallisuuden piirteet voidaan jakaa allosentrisiin ja psykosentrisiin matkailijoihin. Allosentrisen matkailija on tyypillisesti trendien luoja, johtajatyypin, haasteellinen ja ennakkoluuloton turisti, joka haluaa olla ensimmäinen vierailija uudessa kohteessa ja ympäristössä. Psykosentrisen matkailija puolestaan on seuraaja, joka mielellään matkustaa tutuissa ja turvallisissa liikuntamatkailukohteissa perheen tai tuttujen kanssa. (Gibson 2006b; Vuoristo 1998) Allosentrikot ja psykosentrikot ovat kuitenkin ideaalityyppejä sekä matkailijan profiilin ääripäitä. Suurin osa matkailijoista kuuluu ääripäiden välimaastoon eli niin sanottuihin midsentrikoihin.

Liikuntamatkailijoita on tyypitelty motiivien ja yleisten toiminnan orientaatioiden mukaan. Toiminnan orientaatio voi kohdistua henkilökohtaisiin ja yksilöllisiin elämänalueisiin, jolloin muun muassa emotionaaliset, terveyteen ja itsensä toteuttamiseen liittyvät tekijät ovat oleellisia vapaa-ajan valinnoissa ja esimerkiksi lomamatkoilla. Orientaatio voi painottua myös sosiaalsiin tekijöihin, mikä ilmenee erityisesti perhe-, eläkeläis- tai vaikkapa fanimatkoilla. Vapaa-ajan valintojen instrumentaalisuus korostuu status- ja arvostustekijöihin orientoituneilla matkailijoilla, jolloin matkalle lähdön motiivit ja syyt voivat liittyä liikeasioiden hoitoon tai muuhun hyödyntavoitteluun. (JST 1997.)

Liikuntamatkailijoiden motiiveja voidaan luokitella myös kulutusorientaation perusteella. Taloudellisesti orientoitunut liikuntamatkailija punnitsee matkaa ensisijaisesti taloudellisena investointina. Niin sanottu intellektuaalisesti orientoitunut liikuntamatkailija arvostaa esteettisyyttä, vertailujen tekemistä ja erityisesti vaativia taitoa edellyttäviä liikunnallisia elämyksiä matkalla. Kuluttaminen voi olla myös sosiaalisesti ohjautuvaa, jolloin matkalta lähdetään hakemaan ennen kaikkea sosiaalisia vuorovaikutustilanteita ja yhteisöhenkeä. Poliittisesti orientoituneelle liikuntamatkailijalle tärkeää on status, valta ja erilaiset symboliset tekijät. Nämä voivat kuulua osaksi aktiivista liikuntaan osallistumista tai tapahtumamatkailua. Henkilökohtaiset kontaktit ja verkostot, matkan instrumentaalisuus sekä matkalla näkyminen ovat merkittäviä matkan motiiveja. (emt. 1997.)

Psykografisiin profilointeihin kuuluu myös liikuntamatkailijoiden tyypittely perusasenteiden mukaisesti. *Feeling*-tyypille tärkeitä ovat kokemukset, tunteet, kasvu ja kehitys. Kokemuksen merkityksellisyyden rinnalla puhutaan elämysten tai flow-kokemusten etsimisestä. Flow-kokemus voidaan määritellä esimerkiksi "virrassa olemisen" kokemukseksi ja sen tavoittelemiseksi, johon sisältyy intensiivistä keskittymisen, nautinnon ja onnistumisen tunnetta sekä tunnetta elämän olemisesta juuri tässä ja nyt. Tällainen olotila ei yleensä synny levossa, vaan tavoitteellisessa toiminnassa ja omaehtoisessa aktiivisessa harrastamisessa. (Hanifi 2005a, 119; Csikszentmihalyi 1990.) Esimerkiksi tunne siitä, että on päässyt seuraamaan kansainvälisesti merkittäviä kilpailuja, todistamaan uusia ennätyksiä, ylipäätään aistimaan itselleen merkittävää tapahtumaa on oleellista. *Doing*-tyypille on tärkeää osallistua liikunta- ja urheiluympäristöihin, jolloin kokemuksellisuus syntyy tekemisen kautta. Ilmaisu M.K.:n matkakertomuksesta 1800-luvun

lopun Kanadasta ”*Virtually we had done Niagara!*” ilmentää hyvin tekemisen, suorittamisen ja henkilökohtaisten riskien ottamisen merkitystä kokemuksellisuudessa. (JST 1997; M.K. 2004, 198.)

Ownning-tyypille matkan keskeisenä motiivina on kokemusten suhde matkaan sijoitettuun kustannukseen tai investointiin. Elämäntyyllisissä valinnoissa korostuu ikään kuin vapaa-ajan toimintojen investoinneille saatu vastine elämyksinä, kokemuksina, konkreettisena tai statusta ylläpitävänä ja kohottavana hyötyinä. (JST 1997.)

Edelleen psykografiset profiloinnit jakavat matkailijat persoonallisuuden piirteiden mukaisesti. Aggressiivinen liikuntamatkailija hakee matkaltaan ensisijaisesti kovan tason kilpailua joko siihen osallistuen tai sitä seuraten; mukautuva liikuntamatkailija hakeutuu miellyttäviin sosiaalisiin liikuntatilanteisiin; dominantti liikuntamatkailija on tyyppillisesti innokas penkkiurheilija ja arvostusta hakeva liikuntamatkailija edellä mainittua *owning*-tyyppiä muistuttava status-tekijät motiivinaan matkaileva liikuntamatkailija. Lisäksi liikuntamatkailijoiden kulutusmotiiveja on tyyppitelty seuraavasti: mukautuva, joustava matkailija seuraa joukon yleistä ostokäyttäytymistä. Tyyppillinen tähän ryhmään kuuluva matkailija on esimerkiksi tietyn joukkueen fani, jolle keskeinen matkan motiivi on ryhmän yhteiset arvot ja arvostus. Aggressiivinen matkailija, esimerkiksi jalkapallopallohufigaani on mukautuvan matkailijan vastakohta siinä mielessä, että hän huolimatta aidosta kiinnostuksestaan liikuntaa ja urheilua kohtaan, käyttää melko aggressiivisia keinoja kiinnostuksen osoittamiseen. Niin sanottu itsenäinen matkailija toimii matkalla täysin riippumattomana muista ja pyrkii tietoisesti välttämään suuren yleisön kulutus- ja muita tottumuksia. Tämän tyyppiselle matkailijalle liikunta ja urheilu ovat matkan päämotiivit, mutta matkailija ei halua käyttäytyä perinteisten normien mukaisesti, vaan erottautuu joukosta. Esimerkkinä voisi olla vaikkapa lumilautailija, joka tietoisesti haluaa poiketa pukeutumisella ja muilla keinoin keskiluokkaisesta matkailijahabituksesta. (emt. 1997.)

Behavioristinen segmentaatio luokittelee kuluttajia sen mukaan millä intensiteetillä tai minkälaisin motiivein liikunnan ja urheilun harrastamiseen matkoilla suhtaudutaan. Dolnicar & Fluker (2003) luokittelivat behavioristisen analyysin kautta australialaiset lainelautailumatkailijat kuuteen eri matkailijasegmenttiin sen perusteella, mihin päin maailmaa ja kuinka kauas kotoa heidän lainelautailumatkansa kohdistuivat. (Hinch & Higham 2004, 39–44; Dolnicar & Fluker 2003, 186–196.) Sofieldin (2003) mukaan aktiiviset liikuntaan osallistujat ovat ideaalittyypeiltään voimakkaasti osallistuvia, kohtuullisesti osallistuvia, heikosti osallistuvia tai terapeuttisesti osallistuvia (Sofield 2003, 147). Myös terveys- ja hyvinvointimatkailijoita osana liikuntamatkailua on segmentoitu behavioristisesta perspektiivistä. Terveys- ja kylpylämatkailun kysyntään vaikuttaa se, luokitellaanko kuluttajia terveydentilan vai tulotason mukaan. Pääosin terveille ihmisille suunnattujen hyvinvointimatkailupalvelujen käyttäjät muistuttavat perusprofiililtaan jossain määrin elitististä liikuntamatkailijoiden profiilia. Sen sijaan terveydenhoidon vuoksi matkailevat ovat yleensä keskimääräistä iäkkäämpiä. (Hall 2003, 283–287.)

Weedin ja Bullin (2004) mukaan liikuntamatkailijoista löytyy erityyppisiä matkailijoita sen perusteella, mikä varsinaisen liikunnan tai urheilun merkitys matkalla on. Varsinaisiin liikuntamatkailijoihin, (*primary sports tourists*) kuuluvat huippu-urheilijat; ulkoilma-, seikkailu- ja vaihtoehtoliikuntamatkailijat; urheilu-

tapahtumien katsojat; jalkapallofanit; golf- ja hiihtomatkaajat sekä suurtahtumien osallistujat. Liikuntamatkoihin, joiden matkakokemuksiin liittyy jossain määrin liikuntaa (*associated experience sports tourists*) kuuluvat laukkakisayleisö sekä sellaiset hiihto- ja golfmatkaajat, joille liikunnan ja urheilun oheistoiminta, kuten *after ski* hiihtolajeissa ja *nineteenth hole* golfissa ovat tärkeitä. Kolmannelle matkailijatyypille liikuntaan osallistuminen on vähäistä. Matkaajat ovat lähinnä kiinnostuneita liikunnasta (*tourists interested in sport*) nostalgia-, mökki-, leirintä- tai perinteisillä rantalomamatkoilla. (Weed ja Bull 2004, 55–72.) Suomalaiset kesämökkeilijät voisivat soveltaa liikuntaorientaationsa puolesta nimenomaan viimeksi mainittuun tyyppiin.

Taulukko 3 on tyypitelty liikuntamatkailijoita sen mukaan, millä intensiteetillä liikunta tai urheilu on osa matkalle lähtöpäätöstä ja matkailukokemusta. Kuvioista käy ilmi myös kunkin ryhmän tyyppiprofiili sekä elämäntapaan ja liikunnan ja urheilun kulutukseen liittyvä ulottuvuus. Mielenkiintoista on huomata, että vaikka esimerkiksi yksittäisille liikuntamatkailijoille liikunnan merkitys matkapäätökseen tai -sisältöön ei ole erityisen suuri, on vapaa-ajan vakavoitumisen mukainen velvollisuus kuitenkin yhtenä tekijänä vaikuttamassa liikuntaan osallistumiseen. (Hinch & Higham 2004, 36; Weed & Bull 2004, 77.)

TAULUKKO 3 Liikuntamatkailijoiden tyyppejä (Hinch & Higham 2004, 36; Weed & Bull 2004, 77)

	Yksittäinen liikuntamatkailija	Satunnainen liikuntamatkailija	Ajoittainen liikuntamatkailija	Säännöllinen liikuntamatkailija	Sitoutunut liikuntamatkailija	Fanaattinen liikuntamatkailija
Tiivistelmä piirteistä	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Liikunnan merkitys matkallelähdon päätöksen tekoon	Sattumanvaraista	Ei tärkeä	Voi olla vaikuttava tekijä	Tärkeä	Erittäin tärkeä	Oleellinen
Liikuntaan osallistumiseen vaikuttavat tekijät	Hauskanpito tai velvollisuus muita kohtaan	Jos sopii mukavalla tavalla tilanteeseen	Tervetullut lisä matkakokemuksen	Merkittävä osa matkakokemuksesta	Keskeistä osa matkakokemuksesta	Usein ainoa syy lähteä matkalle
Osallistumatta jättämiseen vaikuttavat tekijät	Preferoi ei-liikunnallista rentoutumista	Helposti suositeltavissa tai karttava. Liikunta ei oleellista elämäntilanteessa	Useita muitakin sitoutumisen kohteita	Taloudelliset tai ajankäytölliset rajoitteet	Vain ennalta-arvaamattomat tai merkittävät rajoitteet	Vamma, sairaus tai niiden pelko
Tyypillisen ryhmän profiili	Perheet	Perheet ja ystäväpiirit	Usein ystäväpiirit tai työhön liittyvät ryhmät	Ryhmät ja yksilölliset matkailijat	Monenlaiset samoista asioista pitävät matkailijaryhmät	Ammattilaisurheilijat
Elämäntyyli	Liikunta/urheilu merkityksettömä	Liikunta/urheilu ei ole oleellista. Pidetty, mutta ei priorisoitu	Liikunta/urheilu on tärkeää, muttei oleellisin asia elämässä	Liikunta/urheilu on tärkeää	Liikunta/urheilu on elämää määrittävä tekijä	Liikunta/urheilu on ammatillisesti merkittävää
Liikuntaan ja urheiluun kuluttaminen	Vähäistä	Vähäistä, mutta satunnaista	Ajoittain runsasta	Huomattavaa	Erittäin runsasta ja jatkuvaa	Erittäin merkittävää. Ulkopuolista rahoitusta

3.4.3 Postmoderneja sirkushuveja

Suuri osa liikuntamatkailun kansainvälisestä tutkimuksesta on kohdistunut urheilutapahtumien matkailullisen merkityksen ja taloudellisten vaikutusten arviointiin. Vaikka yleisesti on todettu, että urheilulla on marginaaliasema modernin matkailun historiassa (mm. Zauhar 2004, 6), tarkempi katsantokanta osoittaa, että urheilulla ja erityisesti suurilla urheilutapahtumilla on jo pitkään ollut vaikutuksensa matkailuun (Hinch & Higham 2004, 3). Urheiluun osallistumisen ja sen seuraamisen historialliset motiivit ovat liittyneet taistelua ja vaaroja korostavien fyysisten taitojen, nopeuden ja voiman ihailuun sekä estetiikkaan. Nykyisten arvioiden mukaan Antiikin Kreikan olympialaisiin saapui kymmeniä tuhansia ihmisiä, joiden matkan ensisijainen tarkoitus oli urheilu oman osallistumisen ja katselun kautta. Metsästyksen suosioista urheilumuotona on merkkejä Persian valtakunnan ajoilta noin kaksi tuhatta vuotta sitten. Samoin ensimmäiset merkit myös naisten suosimasta polo-pelistä ulottuvat aina Persian valtakunnan aikaan. Rooman valtakunnan aikaan urheilua järjestettiin ja tarjottiin viihteenä kaikelle kansalle. (Zauhar 2003, 28–31; Standeven & de Knop 1999.) Keskiäikää puolestaan luonnehtii katolisen kirkon dominanssi, joka oli tukahduttaa pallopelit pakanallisina rituaaleina. Espanjalaisten, ranskalaisten ja englantilaisten kuninkaallisten suosio turnajaisista, hevosajoista, metsästyksistä, tennistä ja veneilyä kohtaan aikaansai ja ylläpiti kuitenkin näiden liikuntamatkailun muotojen aseman myös tällä kirkon vahvalla aikakaudella. (Standeven & de Knop 1999.)

Modernien olympialaisten järjestäminen vuoden 1896 Ateenan kisoista eteenpäin on ollut yksi liikuntaan ja urheiluun liittyvän matkailun innoittaja jo yli sadan vuoden ajan. Sekä kisoihin osallistuneiden urheilijoiden että kisaturistien määrä on moninkertaistunut 1900- ja 2000- luvuilla. Lisäksi esimerkiksi urheilumuseoiden ja muiden vastaavien urheilun perinnettä vaalivien käyntikohteiden matkailullinen suosio on kasvanut. (Zauhar 2003, 44–45.) Olympialaisten järjestämisellä on ollut erilaisia tavoitteita isäntäkaupungista ja -maasta riippuen. Uudenlaista imagoa kisoille tavoittelivat ja markkinoivat München (1972), Soul (1988) ja Sydney (2000). Isäntäkaupungin uudisrakentamisen tavoitteisiin hyödynnettiin niin ikään Münchenin, Soulin kisoja sekä Montrealin (1976), Barcelonan (1992) ja Torinon (2006) kisoja. Poliittisen järjestelmän vahvuutta osoitettiin Moskovan (1980) ja Los Angelesin (1984) kisoissa, jolloin kylmän sodan aikaiset blokit boikotoivat kisoja ”päikseen”. Salt Lake Cityn kisat (2002) toimivat Yhdysvaltojen terroristi-iskuista toipumisen osoituksena, joskin tämän mission voi olettaa syntyneen kisoille vasta järjestelyjen loppusuoralla. Terrorismin pelko konkretisoitui myös Ateenassa (2004), jolloin kisojen turvallisuusjärjestelyihin käytettiin enemmän rahaa kuin koskaan aiemmin kisojen historiassa. Erityisesti kisakaupungin imagon ja statuksen kohottaminen (kansallisesti) oli tavoitteena Barcelonassa, Atlantassa (1996) ja Naganossa (1998). Edellä mainituilla kisakaupungeilla Lillehammer (1994) mukaan lukien oli myös tavoitteena maan sisäisten investointien kasvattaminen. Matkailun edistämistavoite eli urheiluturismi on selkeimmin ollut tavoitteena Barcelonan ja Sydneyn olympialaisissa. (Preuss 2003, 252, 258.) Pekingin kesäkisoja (2008) voidaan pitää voimannäytteenä lähes kaikilla edellä mainituilla tavoitealueilla.

Urheilutapahtumilla on nykyään merkittävä rooli sekä kaupallisessa viihde- ja elämyskulttuurissa että osana matkailua ja matkailuimagon rakentamista. Urheilutapahtumien järjestämistä perustellaan yleensä matkailutuloilla, vaikka

tosiasiassa urheilutapahtumien taloudelliset vaikutukset vaihtelevat ja ovat hyvin vaikeasti mitattavissa. Lisäksi positiivisillakin talousvaikutuksilla on taipumus jakaantua epätasaisesti ja eriarvoisesti. Liikunta- ja urheilutapahtumat ovat kuitenkin kansainvälisesti tunnustettu merkittäviksi ja toivottaviksi teemamatkailun muodoiksi. Tapahtumaliikuntamatkailun "ainutlaatuisuuteen" vaikuttaa muun muassa se, että monet urheilutapahtumat koetaan niin vetovoimaisiksi, että jopa niiden järjestämisestä "kisataan". Tapahtumat voivat lisäksi edistää sellaisten alueiden matkailua, joiden matkailullinen vetovoima olisi muutoin vähäistä. Urheilutapahtumia hyödynnetään yhä enemmän osana isäntäkohteen matkailubrändiä. Urheilua voidaan soveltaa matkailun vetovoimateoriaan siinä missä muitakin attraktioita (Chalip & Costa 2006, 87; Chalip & Green & Hill 2003, 214–234; Higham & Hinch 2003, 235–257.)

Urheilutapahtumien viihteellisyyden tarkastelu kiinnittyy postmodernin kuluttamisen piirteiden tarkasteluun laajemmin. Brymanin (2004) mukaan yhä useammat yhteiskunnan ja talouden eri sektorit ovat alkaneet toimia disneysaation eli Disney-huvipuistojen periaatteiden mukaisesti. Näitä periaatteita kuvaavat muun muassa seuraavat piirteet: ensinnäkin ilmiöitä, asioita, tuotteita ja palveluja luonnehtii teemallisuus (*theming*). Tuotteita, palveluja ja elämyksiä tarjotaan kuluttajille erilaisten teemojen ja tarinoiden (narratiivien) kautta. Arkielämän kuluttamista pyritään värittämään ja tekemään mielekkääksi ja houkuttelevaksi narratiivien kautta. Toinen "disneysaation" piirre on sekamuotoinen, niin sanottu hybridi kuluttaminen. Eri institutionaaliset elämänaalueet ovat kytkeytyneet kulutuksen kautta toisiinsa. Itse huvipuistoissa tavoitteena on saada ihmiset viipymään kohteessa pidempään ja siis kuluttamaan enemmän. Disneysaation mallin mukaisesti myös muilla elämänaaloilla tapahtuvat kulutuskäytännöt ovat yhä enemmän sekoittuneet ja lomittuneet toisiinsa. Kuluttamisen muodot on organisoitu niin, että yksi kulutuskäytäntö tai -tapahtuma johtaa helposti uuteen hankintaan tai muuhun kulutuksen muotoon, kun tuotteet ja palvelut on ketjutettu tai muutoin asetettu ehdolliseen tai riippuvuussuhteeseen keskenään. Kolmanneksi yhteiskunnat ovat markkinallistuneet, jolloin tuotteita myydään ja markkinoidaan erilaisten tavaramerkkioikeuksien, logojen ja lisenssien nimissä. Urheilun suur tapahtumissa oheistuotteiden myynti on valtavaa. Neljänneksi työstä erityisesti palvelusektorilla on tullut teatterintapaista esiintymistä ja esittämistä (*performance*). Palvelusektorin vaatimukset edellyttävät, että työntekijät osaavat "näytellä" hyvin, työpaikka on esiintymislava ja asiakkaat performanssin katsojia ja yleisöä. Ihmisiltä edellytetään useilla eri aloilla hyvää esiintymiskykyä ja sosiaalisia taitoja, joilla voi mahdollisesti kompensoida muita, esimerkiksi kulttuurisen pääoman puutetta. Individualistisessa yhteiskunnassa sosiaalisella pääomalla on kuitenkin suuri painoarvo. Lisäksi Bryman esittää, miten kuluttajien ja työntekijöiden kontrollia ja valvontaa harjoitetaan Disney-puistoissa ja miten näistä on esimerkkejä myös muualla kaupallisessa toiminnassa. Myös mcdonaldisaatio kuvaa työntekijöiden kontrollointia ja valvontaa sekä fordisminkin kaltaista tuotantomallia, jossa tärkeintä on tuotannon nopeus ja tuotteiden määrä. (Bryman 2004, 1-2, 11, 57, 79, 131; Honkanen 2002, 13.)

Urheilutapahtumat houkuttelevat mediaa, sponsoreita sekä matkailijoita hyvin laaja-alaisesti eri kuluttajaryhmistä. Tapahtumat voivat myös toimia katalysaattorina uusien liikuntapaikkojen rakentamiselle tai jo olemassa olevien kunnostamiselle. (Chalip 2004, 227; Getz 2003, 49–51.) Urheilutapahtumien isännöintiin voi vaikuttaa paikallisen viihteen tarjoaminen, yhteisöhengettä vahvistava-

minen ja kulutuksen kasvu. Näistä viimeksi mainittua pidetään usein tärkeimpänä kriteerinä tapahtumien järjestämiselle. Urheilutapahtuma voi tuoda alueelle matkailijoita, jotka eivät olisi ilman urheilutapahtumaa vierailleet kohteessa. Urheilutapahtumiin liittyvässä kulutuksessa on kuitenkin suuria eroja eri tapahtumien, lajien ja ikäryhmien välillä. Tutkimusten mukaan esimerkiksi ikääntyneille suunnatuissa golf-tapahtumissa rahankäyttö on keskimääräistä runsaampaa (Daniels & Norman 2003, 214–222).

Urheilutapahtumamatkailun positiivisena vaikutuksena tapahtumat voivat hyödyttää alueen hyvinvointia liikuntapaikkojen saneerauksen ja uusien työlli-
syyismahdollisuuksien myötä. Tapahtuman seurauksena paikallisen väestön kiinnostus liikunnan harrastamista kohtaan voi myös lisääntyä. Alueen matkailuimago voi parantua ja kohteeseen matkailu lisääntyä urheilutapahtuman jälkeenkin. Joutomaa-alueita voidaan hyödyntää tapahtumamatkailun tarpeisiin, yhteisöidentiteetti paikallisten keskuudessa voi vahvistua, kulttuurien välinen tuntemus lisääntyä ja kulttuuriperinteet säilyä. Toisaalta, matkailu ei yleensä hyödytä paikallisväestöä tasapuolisesti. Liikuntapaikkoja saatetaan rakentaa kestävämmällä pohjalla, kun suur tapahtumien aikaista kapasiteettia ei pystytä hyödyntämään tapahtuman jälkeen järkevästi. Paikallinen talous voi myös epätasapainottua, kun keskittyminen matkailupalveluihin koetaan muita elinkeinoja ja toimeentulon muotoja houkuttelevammaksi työmahdollisuudeksi. Lisäksi suur tapahtumat ovat liikenteen, energian kulutuksen ja jätteiden kertymisen vuoksi kuormitus ympäristölle huolimatta siitä, että ympäristöystävällisyyteen kiinnitetään nykyään entistä enemmän huomiota. Urheilun megatapahtumat ovat kuitenkin vain osa tapahtumaliikuntamatkailua. Katsojien ja varsinaisten kilpailijoiden osuudet usein vaihtelevat tapahtuman koon mukaan: megatapahtumissa valtaosa vierailijoista on yleisöä, kun taas ei-huippu-urheiluun liittyvissä tapahtumissa pääosa osallistujista on aktiivisia tapahtumaan tai kilpailuun osallistujia. Nimenomaan pienempiin urheilutapahtumiin osallistuvat matkailijat hyödyntävät matkakohteen muita matkailupalveluita megatapahtumien vieraita todennäköisemmin. (Standeven & de Knop 1999; Gibson 1998b, 58–63.)

Viime vuosina tutkimuksellinen kiinnostus on kohdistunut myös pieniin tapahtumiin. Tosin perustelut kiinnostukselle kumpuavat niin ikään yleensä matkailunedistämisen näkökulmista: keskisuuret ja pienet urheilutapahtumat voivat hyödyntää jo olemassa olevaa infrastruktuuria, edellyttävät suur tapahtumia pienempiä taloudellisia resursseja, ovat suur tapahtumiin verrattuna vähemmän riippuvaisia vuodenaikojen vaihtelusta johtuvista matkailun ongelmista ja ovat helpommin järjestettävissä ja hallinnoitavissa kuin suur tapahtumat. (Ritchie 2004, 135.)

Tapahtumaliikuntamatkailijoiden profiilien tarkastelu asettuu profilointi-
että tapahtumatutkimusten välimaastoon. Tapahtumaliikuntamatkailijoiden profiili on hyvin heterogeeninen, vaikka yleinen käsitys on, että miehet ovat naisia innokkaampia osallistumaan urheilutapahtumaan nimenomaan katsojina. Matkailijaluokitukset voivat perustua esimerkiksi intensiteettiin, jolla kyseiseen urheilulajiin tai lajeihin suhtaudutaan. Yleisötutkijat ja erityisesti jalkapallofani-
en tutkijat ovat erotelleet erilaisia katsojatyyppejä. Russell (2007) toteaa, kuinka nykypäivän ”tosi fani” osallistuu jalkapallospektaakkeliin paikan päällä, eikä tyydy seuraamaan jalkapalloa vain televisiosta (Russell 2007, 30–31). Jalkapalloyleisöä voidaan lisäksi tyypitellä kannattajiin, seuraajiin, faneihin ja joutilaisiin vetelehtijöihin sen perusteella, mikä on kunkin yleisötyypin suhde kuluttami-

seen ja millä solidaarisuuden intensiteetillä yleisö identifioituu kannattamaansa joukkueeseen (Giulianotti 2002, 25). Suomalaista urheiluyleisöä on jaoteltu muun muassa faneihin, ekspertteihin, satunnaiskatselijoihin, hulinoitsijoihin ja perheisiin (Heinilä 2000, 294–298).

Yhdysvalloissa tehtyjen selvitysten mukaan 45 prosenttia miehistä ja 31 prosenttia naisista oli osallistunut urheilutapahtumaan matkustaessaan viimeisen viiden vuoden aikana. Hallitseva matkailijasegmentti Yhdysvalloissa on lapsiperheelliset. Yhdysvaltalaisien tapahtumaliikuntamatkailijoiden keski-ikä oli 45 vuotta, mikä on alhaisempi kuin yhdysvaltalaisien matkailijoiden keskimäärin. (Getz 2003, 58.)

Trauer & Ryan & Lockyer (2003) tarkastelivat Eteläisen Tyynenmeren alueen mestaruuskilpailuihin (*South Pacific Masters' Games*) osallistuneiden osallistumismotiiveja. Kilpailullisuuden ja haasteellisuuden perusteella matkailijat voitiin jakaa neljään ideaalityyppiin: innokkasiin faneihin (*games enthusiasts*), vakaviin kilpailijoihin (*serious competitors*), noviiseihin ja harrastelijoihin (*novices/dabblers*) ja varsinaisiin katsojiin (*spectators*). (Trauer & Ryan & Lockyer 2003, 270–283.) Sofield (2003) puolestaan tyypitteli katsojat voimakkaasti osallistuvien, kohtuullisesti osallistuvien, heikosti osallistuvien tai terapeuttisesti osallistuvien lisäksi sosiaalisiin osallistujiin, business-osallistujiin ja vedonlyöjiin (Sofield 2003, 147).

Saaymanin & Uysin (2003) mukaan eteläafrikkalainen krikettiyleisö Etelä-Afrikassa jakaantui eri tyypeihin tapahtumaan osallistumisen syyn ja matkailumotivaation perusteella. Tapahtumaan osallistumisen pääsyy oli kriketin seuraaminen, hauskanpito, joukkueen kannattaminen, ystävien kanssa oleminen, vaihtelunhalu, perheen kanssa oleminen ja bisnes-syyt. (Saayman & Uys 2003, 298.)

Australiassa, Irlannissa ja Pohjois-Amerikassa kahdesta seitsemään prosenttia ulkomaalaisista matkailijoista piti liikunta- tai urheilutapahtumaan osallistumista merkittävänä matkalle lähdön syynä. Kyseisten maiden kotimaan matkailijoista sen sijaan huomattavasti suurempi osuus oli osallistunut tapahtumaliikuntamatkoille. Yhdysvaltalaisesta aikuisväestöstä lähes 40 prosenttia ilmoitti matkustaneensa urheilutapahtumiin maansa sisällä, ja peräti 75 prosenttia ilmoitti pitävänsä urheilua matkan pääsyyinä. (Getz 2003, 57–58.) Liikuntamatkailun kansainvälinen tutkimuslaitos Sport Tourism International Council (STIC) arvioi 1990-luvulla, että liikuntamatkailun ja urheiluturismin merkitys olisi jopa kolmasosa kaikesta kansainvälisestä matkailusta (STIC 1997).

Ritchie (2004) tarkasteli rugby-yleisön profiileja erityisesti pienen urheilutapahtuman näkökulmasta. Australiassa järjestettyjen kahden Super 12 -kisojen yleisöstä noin 16 prosenttia oli matkailijoita. Noin 40 prosenttia matkailijoista piti itseään joko innokkaana tai satunnaisena lajin fanina ja noin viidennes lajin säännöllisenä seuraajana. Matkailijoiden profiili noudatteli yleisilmeeltään liikuntamatkailijasta piirrettyä profiilia: tyypillinen tapahtumamatkailija (myös pienissä tapahtumissa) on korkeasti koulutettu ja hyvätuloinen mies. (Ritchie 2004, 139–151.)

Weed ja Bull (2004) erittelevät liikuntamatkailun markkinoita Iso-Britanniassa. Ensimmäisenä markkina-alueena on matkailu, johon jollain tavalla liittyy liikuntaa ja urheilua (*tourism with sports content*). Tämä on markkina-alueista suurin sekä liikunta- ja urheiluaktiviteettien että palvelujen tarjoajien määrän perusteella mitattuna. Alueella on julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoita. Liikunta tai urheilu ei ole yleensä matkan päätarkoitus ja osallistuminen voi

olla joko etukäteen suunniteltua tai spontaania. Esimerkkinä tämän alueen toiminnasta ovat erilaiset matkailun oheispalvelut. Toinen ja selkeimmin liikuntaan liittyvä markkina-alue on matkailu, johon liittyy liikuntaan ja urheiluun osallistumista (*sports participation tourism*) yhden tai useamman lajin muodossa. Markkina-alueen toimijat edustavat tyypillisesti kaupallista sektoria. Tyyppiesimerkkejä ovat matkat hiihtolajien tai golfin merkeissä. Kolmas markkina-alue liittyy urheiluvalmennukseen (*sports training*). Tälle alueelle kuuluvat kaikenlaiset liikuntaan ja urheiluun liittyvät harjoitusmatkat aina harrastelijoiden alkeiskursseista huippu-urheilijoiden valmennusleireihin. Neljättä markkina-aluea edustavat liikunta- ja urheilutapahtumat (*sports events*), joihin matkustetaan joko osallistujaksi tai katsojaksi. Urheilutapahtumia järjestävät sekä julkisen, yksityisen että vapaaehtoissektorin toimijat. Vapaaehtoissektorin rooli on yleensä usein merkittävä. Viides liikuntamatkailun markkina-alue on luksusmatkat (*luxury sports tourism*). Liikuntaan ja urheiluun liittyvät luksusmatkat eroavat muista tyypeistä lähinnä liikuntapaikkojen, majoituksen ja muiden matkaan liittyvien tuotteiden ja palvelujen korkealla tasolla. Luksusmatkat tyyppinä voivat mennä päällekkäin muiden markkinatyyppien kanssa, tyypillisesti ne kuitenkin liittyvät esimerkiksi golfiin, hiihtoon, purjehdukseen tai veneilyyn. Luksusmatkat liittyvät yleensä yritysjohdon edustusmatkailuun tai muihin kannustematkailun muotoihin. (Weed & Bull 2004, 121–136.)

3.4.4 Kulttuurien ja luonnon kohtaamista

Liikuntamatkailun ja urheilutapahtumien taloudellisten ja matkailullisten vaikutusten rinnalla huomio on kiinnittynyt viime vuosina myös matkailun sosio-kulttuurisiin ja ympäristövaikutuksiin. Kansainvälisen matkailun kasvaessa huoli paikallisväestön elämänlaadusta on lisääntynyt. Fredline (2006) esittääkin, että matkailun toimijoilla on moraalinen ja pragmaattinen velvollisuus huolehtia siitä, että isäntien ja vieraiden suhteet ovat kestäväällä pohjalla (Fredline 2006, 131; Fredline 2004, 159).

Matkailun sosiaaliset vaikutukset voidaan määritellä joko niiksi matkailun vaikutuksiksi, jotka eivät ole taloudellisia tai ympäristöön liittyviä vaikutuksia tai laajemmin miksi tahansa yhteisöön tai yhteiskuntaan kohdistuvaksi vaikutukseksi. Liikuntamatkailun sosiaalisten vaikutusten funktioteoreettisten ja yhteiskuntien homogeenisyyttä korostavien makrolähtökohtaisten arviointien rinnalle on tullut yhteiskuntien heterogeenisyyden ja maantieteellisesti määriteltujen yhteisöjen erilaisuuden huomioivaa tarkastelua. Ensin mainitusta tutkimustraditiosta esimerkkinä on niin sanottu Doxeyn Irridex vuodelta 1975, jonka mukaan matkailijamäärien kasvaessa paikallisväestön suhtautuminen matkailijoihin muuttuu asteittain euforian, apatian ja kiusaantuneisuuden kautta lopulta suoranaiseen vihamielisyyteen. Doxeyn Irridex on saanut kritiikkiä osakseen muun muassa siitä, että siinä ei huomioida paikallisyhteisön mahdollisuutta ja kykyä sopeutua suuriinkin matkailijamääriin. Yhteisöjen erilaisuuden huomioivissa malleissa ollaan puolestaan kiinnostuneita siitä, miksi matkailutoimenpiteet saavat toisissa ryhmissä kannatusta ja toisissa ei. Yleisinä muuttujina pidetään taloudellista hyötynäkökulmaa, identifioitumista tiettyyn matkailuteemaan, kontaktien läheisyyttä matkailijoihin sekä yleistä arvopohjaa matkailun suhteen. (Fredline 2006, 132, 137–138.)

Smith on tyypitellyt (taulukko 4) matkailijoita sen perusteella kuinka paljon matkailijoita kohteeseen matkustaa ja missä määrin he sopeutuvat paikallisiin normeihin (Smith 1989, 12). Matkalla harrastetusta liikunta- tai urheilumuodosta riippuen Smithin tyypittelyä voidaan soveltaa liikuntamatkailuun. Lajikohtaisesti sopeutumisesta ei ole tutkimustietoa, mutta voidaan olettaa, että esimerkiksi hiihto- golf- tai urheilun megatapahtumiin osallistuvat matkailijat edustavat paikallisiin oloihin sopeutumisensa puolesta massaturisteja, kun taas marginaalilajien harrastajat sopeutuvat turisteja paremmin paikallisiin oloihin.

TAULUKKO 4 Matkailijoiden typologia (Smith 1989, 12)

Matkailijatyyppe	Matkailijoiden määrä	Sopeutuminen paikallisiin normeihin
1. Tutkimusmatkailija	Erittäin rajoittunut	Sopeutuu täysin
2. Elitistinen matkailija	Nähdään harvoin	Sopeutuu täysin
3. Ei tunnettu	Harvinaisia, mutta nähdään	Sopeutuu hyvin
4. Epätavallinen	Satunnainen	Sopeutuu jokseenkin
5. Massaturismin alkuvaiheessa oleva	Kasvavassa määrin	Etsii länsimaisia mukavuuksia
6. Massaturisti	Jatkuvana virtana	Edellyttää länsimaisia mukavuuksia
7. Charter-turisti	Massiiviset määrät	Vaatii länsimaisia mukavuuksia

Liikuntamatkailun sosio-ekonomiset ja ympäristövaikutukset liitetään yleensä kansainvälisesti merkittäviin yksittäisiin lajeihin, kuten hiihtolajeihin, golfiin ja moottoriurheiluun sekä urheilun suur tapahtumiin. Esimerkiksi golf on yksi maailman suosituimmista liikunta- ja urheilulajeista. Golfin harrastajia arvioidaan olevan noin 60 miljoonaa ja golfkenttiä noin 25 000–30 000. Golfin suosioon on vaikuttanut muun muassa medianäkyvyys sekä golfin merkitys useiden kohteiden matkailuimagolle. Golf-matkailua palvelevat kehittämistoimenpiteet ovat kuitenkin herättäneet myös kriittistä keskustelua erityisesti vähemmän kehittyneissä maissa. Keskustelu on yleensä liittynyt golf-kenttien merkityksettömyyteen paikallisen väestön tarpeille, ympäristövaikutuksiin, resurssien kestävään käyttöön sekä poliittisiin selkkauksiin ja vallankäyttöön kenttien suunnitteluprosesseissa. (Palmer 2004, 117, 123.) Esimerkiksi Thaimaassa golf on aikaansaanut konflikteja paikallisväestön ja matkailuelinkeinon välille. Golf-kenttien rakentaminen on johtanut viljelysalueiden muuttamiseen golfin tarpeisiin sekä paikallisväestön eristämiseen matkailijoiden näköpiiristä. Kenttien rakentamisesta aiheutuvat paikallisväestöön vaikuttavat työllisyysvaikutukset ovat myös olleet suhteellisen vaatimattomia. Kenttien toiminta on pitkälle teknologisoitua ja automatisoitua, joten varsinaisen rakentamisvaiheen jälkeen alhaisesti palkattua työtä on vain pienelle määrälle paikallisia. (Readman 2003, 188–189.)

Australiassa vertailtiin vuosina 2002 ja 2003 järjestettyjen urheilutapahtumien sosiaalisia vaikutuksia. Tarkastellut tapahtumat olivat formula 1 -osakilpailu Melbournessa, Australian avoin tennisturnaus Melbournessa sekä rugby'n maailmancupin osakilpailut Brisbanessa ja Townsvillessä (2003). Tutkimustulosten

mukaan urheilutapahtumalla koettiin olleen myönteisiä vaikutuksia erityisesti Townvillessa, joka oli esimerkki-isäntäkaupungeista pienin. Tapahtumalla koettiin olleen myönteisiä vaikutuksia yhteisölliseen ylpeydentunteeseen, viihdetarjontaan, alueelliseen näkymiseen ja talouteen. Vastaavanlaista myönteisyyttä ei ilmennyt suurkaupungeissa. Formula 1 -osakilpailun sen sijaan arvioitiin aiheuttavan eniten yleistä häiriötä, epäoikeudenmukaisuutta ja ympäristöongelmia. (Fredline 2006, 140–144.)

Isäntäyhteisön reaktioita on selvitetty myös Australiassa järjestettyjen moottoriurheilutapahtumien yhteydessä. Suhtautuminen tapahtuman järjestämiseen jakoi paikallisväestön mielipiteitä myönteisestä kielteiseen sen perusteella, miten kisat vaikuttivat henkilökohtaisella tasolla. Henkilökohtaista vaikutusta punnittiin sen perusteella, miten lähellä omaa asuinpaikkaa tapahtuma järjestettiin, mikä oli tapahtumapaikan (esimerkiksi virkistysalue tai liikuntapaikka) käyttömahdollisuus tapahtuman aikana, samaistuttiinko tapahtuman teeman ja minkälaisiksi matkailun taloudelliset vaikutukset koettiin. (Fredline 2004, 155–173.)

Liikuntamatkailun, kuten muunkin matkailun myönteisenä vaikutuksena on käyttämättömien maa-alueiden hyödyntäminen yhteisön eduksi ja matkailun tarpeisiin. Myös yhteisön identiteetti voi vahvistua esimerkiksi yhteistä kisahanketta haettaessa tai järjestäessä. Urheilun suur tapahtumien järjestäminen mielletään yleensä ylpeyden aiheeksi ja paikallisväestölle mahdollisuudeksi viihteellisyyden ja yhteisöhengen kokemiseen. Kulttuurien välinen tuntemus voi lisääntyä matkakohteen liikunta- ja urheilulajeihin. Liikuntamatkailu voi toimia myös infrastruktuurin rakentamisen ja kehittämisen innoittajana. Olympialaisten hakuprosessit toimivat tyyppiesimerkkinä kaupunkisuunnitteluun liittyvistä valtavista uudistuksista sekä infrastruktuurin rakentamisesta ja kehittamisestä urheilutapahtuman vuoksi. (ks. Hall 2004a). Tapahtuman järjestämisen seurauksena liikunnallinen aktiivisuus saattaa lisääntyä myös paikallisväestön keskuudessa. Kulttuuriperinteet säilyvät, kun esimerkiksi historiallisia lajeja kehitellään ja tuotteistetaan uudelleen matkailijoille. Negatiivisena sosio-kulttuurisena vaikutuksena voidaan puolestaan nähdä se, että paikallinen talous voi epätasapainottua, jos matkailu syrjäyttää houkuttelevuudellaan muita perinteisiä elinkeinon muotoja. Tällöin vaarana voi myös olla, että kulttuuriperinne häviää. Matkailu ylipäätään voi aikaansaada kulttuurisista ymmärtämisvaikeuksista johtuvia konflikteja. (Fredline 2006, 136; Standeven & de Knop 1999, 229–230.)

Urheilun suur tapahtumiin liittyy joskus myös väkivaltaa, vaikka esimerkiksi jalkapallohuliganismia usein mediassa liioitellaan. Barker (2004) tarkasteli urheilutapahtumien ja rikollisuuden välisiä yhteyksiä. Yleinen käsitys on tänä päivänä, että urheilutapahtumat houkuttelevat myös rikollisia. Rikollisuuden merkityksen tai roolin vaikutus riippuu kuitenkin järjestetyn tapahtuman koosta, tyylistä, järjestämispaikasta ja kestosta. Rikollinen toiminta tapahtuu yleensä matkailullisissa keskittymissä ja nähtävyyksillä. Myös matkailijoiden sosio-demograafinen tai sosioekonominen tausta voi vaikuttaa rikollisuudelle altistumisessa. Pienissä paikallisissa tapahtumissa tyypillisesti esiintyvä rikollisuus liittyy väkijoukkojen liikkeelläolosta seuraaviin tilannevarkauksiin. Alueellisen tai kansallisen tason tapahtumissa saattaa varkauksien lisäksi esiintyä myös esimerkiksi alkoholin tai huumeiden käytöstä johtuvaa häiriökäyttäytymistä. Kansainväliset tapahtumat voivat olla jo järjestäytyneen rikollisuuden mielenkiinnon kohteina esimerkiksi laajemman ryöstelyn tai prostituution muodoissa. Globaaleissa, esimerkiksi olympialaisten kaltaisissa tapahtumissa on lisäksi uhka joutua terroris-

min kohteeksi. Matkailijoiden määrän kasvaessa jännitteitä vieraiden ja isäntien välillä saattaa esiintyä entistä enemmän, jos massaturismin myötä ärtyneisyyskynnys matkailijoita kohtaan on saavutettu. (Fredline 2006, 136; Barker 2004, 174–179; Standeven & de Knop 1999, 229–230.)

Ympäristökysymykset puhuttavat liikunnan ja matkailun tutkimuksissa monesta eri syystä. Kansainvälinen matkailu on yksi pahimmista ympäristönsaastuttajista jo pelkästään perusedellytyksensä lentoliikenteen vuoksi. Matkailu kuormittaa ja saastuttaa luontoa monella muullakin tavalla. Huoli ympäristöstä ja ympäristötietoisuuden kasvu sekä toisaalta matkailijoiden ja luonnossa liikkujien halu kokea puhdas ja autenttinen luonto ovat lisänneet tarvetta matkailun ympäristövaikutusten tutkimiseen sekä kestävä kehityksen periaatteiden toteuttamiseen. Myös liikunnan ja urheilun ympäristösuhteesta ollaan entistä enemmän huolissaan sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Urheilutapahtumille ja yksittäisille lajeille tehdään nykyään yhä enemmän omia ympäristöohjelmia. Moniin muihin yhteiskunnallisen toiminnan osa-alueisiin verrattuna liikunnan ja urheilun ympäristövaikutuksia on pidetty vähäisinä. Kuitenkin esimerkiksi harrastaja- ja lajimäärien kasvu, välineteollisuus, moottoriurheilu, liikuntapaikkarakentaminen ja muu maa-alueiden käyttö liikunnan ja matkailun tarpeisiin, urheilun suur tapahtumat sekä ylipäätään luonnossa liikkuminen aikaansaavat sen, että myös liikunnasta ja urheilusta on tullut ympäristöä kuormittava ja saastuttava elämänalue. Esimerkiksi hiihtomatkoissa saman paikan toistuva käyttö ja paineet hiihtoalueiden laajentamisesta ovat aikaansaaneet riskitiriitoja hiihdon harrastajien ja ympäristöaktivistien välille. Golfkenttien ylläpitoon puolestaan kuluu valtava määrä vettä, sillä kansainväliset matkailijat haluavat pelata peliään aurinkoisilla, mutta usein vähäsateisilla seuduilla. Esimerkiksi Kaakkois-Aasiassa arvioidaan, että golfkentät kuluttavat keskimäärin noin 3000 kuutiota vettä päivässä, mikä vastaa 15 000 paikallisen ihmisen päivittäistä veden tarvetta. Veden kulutuksen lisäksi golfkenttien rakentaminen ja ylläpito kuormittavat ja saastuttavat ympäristöä, kun maanviljely- ja sademetsäalueita raivataan golfkenttien tarpeisiin. Korkeatasoiset vaatimukset nurmen laadusta ja kestävydestä niin ikään edellyttävät voimakkaiden lannoitteiden käyttöä. Myös liikuntapaikkarakentamisesta ja paikkojen ylläpitämisestä aiheutuva ympäristön saastuminen, kuormittuminen, puhtaan veden kulutus sekä erilaiset sosio-kulttuuriset vaikutukset puhuttavat alan ihmisiä entistä enemmän. (Palmer 2004, 117–134; Hudson 2003b, 103; Oittinen 2000, 309, 319; Gibson 1998b, 66; Hemmi 1995, 16.)

Urheilun suur tapahtumiin liittyy liikenteen, jätteiden ja energiankulutukseen liittyvää kuormitusta ja kulutusta. Suuri osa matkailullisesti merkittävästä liikunnasta tapahtuu joko aidossa tai osittain muokatussa luontoympäristössä. Esimerkkejä liikuntamatkailun ympäristöhaitoista ovat muun muassa seuraavat: maastopyöräilijät voivat vahingoittaa kasvillisuutta ja maaperää; moottoriveneiden ja -autojen melu voi häiritä eläimiä; luonnossa ja vesillä liikkujat voivat roskailla luontoa; sukeltajat ja veneiden ankkurit voivat vahingoittaa vedenalaisia koralleja. (Standeven & de Knop 1999, 247.) Ympäristönäkökulmasta tarkasteluna liikuntamatkailuun voi liittyä paljon niin sanottua turhuutta (*nuisance activities*), kun esimerkiksi maaseudun luontoympäristöä rakennetaan ja muokataan matkailijoiden tarpeisiin (Hinch & Higham 2004, 21). Esimerkiksi moottorikelkkailulla, mönkijäsafareilla, vesiskoottereilla ja moottorivesiurheilun eri muodoilla on usein kielteisiä ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia.

Weiss & Norden & Hilscher ja Vanreusel (1998) tarkastelivat hiihtomatka-
lun ympäristöongelmia Itävallassa, jossa noin puolet kaikesta matkailusta perus-
tuu hiihtomatkailemaan. Arviolta neljä prosenttia Itävallan bruttokansantuotteesta
liittyy hiihtomatkailemaan ja yksi prosentti hiihtovälineiden tuotantoon. Hiihto-
matkailemaan ympäristöongelmat Itävallassa liittyvät erityisesti liikenteeseen, muo-
kattujen ja rakennettujen alueiden räjähdysmäiseen kasvuun, laskettelurinteiden
käyttöön, jätteisiin ja roskaamiseen sekä suksien tuotantoon, käyttöön ja hävittä-
miseen. Ympäristöasenteiden osalta on odotetusti nähtävissä, että kielteisimmin
matkailemaan aiheuttamaan ympäristön kuormittumiseen ja saastumiseen suhtau-
tavat turistit ja ne paikalliset, jotka ovat taloudellisesti riippumattomia matka-
ilusta. Sen sijaan matkailuelinkeinon parissa työskentelevien asenteet matkailun
ympäristöasioihin ei ole edellisiin verrattuna niin kielteisiä. (Weiss & Norden &
Hilscher & Vanreusel 1998, 367, 377.)

Tapahtumaliikuntamatkailemaan vaikutuksiin kriittisesti suhtautuvien kirjoit-
usten määrä on viime vuosina lisääntynyt. Vaikka kansainvälisten tapahtumien
isännöinnillä onkin ainakin lyhytkestoisia positiivisia talousvaikutuksia isän-
täkaupungeille ja -alueille, on tapahtumien järjestämisestä aiheutuvia julkisen
sektorin kustannuksia usein aliarvioitu. Itse asiassa suur tapahtumien hyödyt
jakaantuvat usein hyvin epätasaisesti paikallisten kesken. (Gibson 1996). Suur-
tapahtumien tosiasiallista arvoa (ja niiden aikaansaamaa tuhoa) on erittäin vai-
kea etukäteen ennustaa. Myös tapahtumien taloudellisten vaikutusten saamaa
huomiota olisi syytä siirtää poliittisten ja suunnitteluprosessien vaikutusten ar-
viointiin. Olympialaisten kokoluokan suur tapahtumia varten rakennettujen lii-
kuntapaikkojen käyttömahdollisuuksien vähäisyyttä tapahtuman jälkeen on niin
ikään kritisoitu. (Gibson 1998b, 61–63.)

Tapahtumaliikuntamatkailemaan tutkimuksessa tulisi tulevaisuudessa keskit-
tyä talousvaikutusten rinnalla yhä enemmän myös tapahtumien tarkasteluun
antropologisen, sosiologisen ja sosiaalipsykologisen tutkimuksen keinoin. Täl-
löin matkailu voitaisiin nähdä nykypäivän pyhiinvaelluksena ja urheilu rituaali-
na. Myös sellaisten metodien kehittäminen, joiden avulla saataisiin entistä tarkempaa
tietoa tapahtumien sosiaalisista, psykologisista ja taloudellisista vaikutuksista on
tulevaisuuden tärkeä haaste. (Gibson 1998b, 58–62.)

3.4.5 Nostalgiaa etsimässä

Nostalgialiikuntamatkailu on aktiivisen ja tapahtumaliikuntamatkailemaan rinnal-
la kolmas liikuntamatkailemaan päämuoto. Nostalgialla tarkoitetaan kaipuuta ja
haikailua menneeseen tai menneen uudelleen elämistä. Nostalgia voidaan mää-
ritellä myös ihmisiin, asioihin, kokemuksiin tai paikkoihin kohdistuviksi miel-
tymyksiksi, jotka liittyvät henkilön omaan menneeseen aikaan tai aikaan, josta
henkilö on kuullut. (Fairley & Gammon 2006, 51.) Nostalgia on antimodernis-
mille eli menneisyyden kaipuulle tai ihannoinnille tyypillinen piirre. Nykyisin
nostalgia ja sentimentaalisen ihannoinnan sävyttämä kiinnostus menneisyyttä
kohtaan kiehtoo laajoja ihmisjoukkoja. Modernissa yhteiskunnassa on erilaisia
foorumeja, joissa menneitä tapoja ja perinteitä voidaan elvyttää ja esittää. Mah-
dollisuuksia ovat tarjonneet muun muassa museot ja joukkoviestimet sekä viih-
de- ja matkailuteollisuus. Kulttuuristen symbolien, stereotyyppien ja ylipäättään
menneisyyden rinnalla nostalgiaa on alettu käyttää hyväksi matkailuteollisuuden
rakennusaineina, matkailun markkinoinnissa ja matkakohteiden entisöinnissä.

Etenkin 1980-luvun lopulta lähtien matkailuteollisuus on osoittanut nostalgista kiinnostusta paikallisten ja etnisten ryhmien perinteitä kohtaan. Tästä yleismaailmallisesta ilmiöstä esimerkkejä Suomesta on ollut muun muassa kiinnostus ortodoksista ja karjalaista perinnettä, Kalevalaa, kansanparannusta ja sotien historiallisia taistelupaikkoja kohtaan. (Gibson 2006a, 4; Petrisalo 2001, 76, 119, 121.)

Yhteiskunnalliset muutokset ovat heijastuneet ihmisten elämäntavoissa kaksijakoisesti yhtäältä uudistushalukkuutena ja toisaalta nostalgisena kaipuuna menneeseen elämään. Esimerkiksi 1800-luvun teollistumisen ja kaupungistumisen muutoksessa ihmiset ottivat vastaan uusia vaikutteita ja keksintöjä enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Erilaiset tekniset innovaatiot vaikuttivat myös matkailun kehitykseen. Lisäksi laajoihin kansalaispiireihin ulottunut vaurastuminen ja lisääntynyt vapaa-aika olivat laajakantoisia, myös matkailuun vaikuttaneita yhteiskunnallisia prosesseja. Samanaikaisesti kuitenkin kansallisromanttisessa hengessä ihmiset katsoivat taakseen ja pitivät tärkeänä kadotetun rituaalisen elämäntavan elvyttämistä, mikä on osaltaan selittänyt esimerkiksi luontoon suuntautuvaa matkailua. (Kostiainen ym. 2004, 95; Petrisalo 2001, 120.)

Nostalgialiikuntamatkailun kasvavaa kysyntää on selitetty muun muassa rinnastamalla (post)-modernit vierailut urheilupaikoissa ja tapahtumissa pyhiinvaellusmatkoihin. Useilla matkailunähtävyyksillä tai matkakohteilla nähdään nykyään olevan jopa uskonnollisen ikonin tai symbolin status. Urheilusta on tullut monille ihmisille pyhättö. Esimerkiksi olympia-aate on ollut uskonnonkaltaisesti värittyä. (Adair 2004, 59; Gammon 2004, 30, 35–36.) Nostalgialiikuntamatkailu voidaan jakaa ryhmäperusteisiin sosiaalisiin tilanteisiin ja tapahtumiin sekä kohdeperusteisiin paikkoihin ja artefakteihin. Sosiaalinen nostalgia on ystäviin, perheenjäseniin, perhejuhliin ja merkkipäiviin liittyvää menneisyyden kaipuuta ja uudelleen elämistä. Kohdeperusteinen nostalgia puolestaan liittyy tiettyihin kohteisiin, musiikkiin, tuoksuihin, tuotteisiin ja omaisuuteen, joihin liittyy nostalgisia muistoja. Kohdeperusteinen nostalgia voidaan lisäksi jakaa matkakohhteisiin tai tapahtumiin, jotka liittyvät perinteeseen, retkiin, risteilyihin, fantasiin tai jopa tietyn teeman alla tapahtuvaan kirpputori-, tai torikaupankäyntiin. Urheilumuseot ovat suosittuja matkakohteita sekä Pohjois-Amerikassa että Euroopassa. Esimerkiksi FC Barcelonan jalkapallomuseo on Barcelonan kaupungin suosituin museo, jossa vierailee yli miljoona ihmistä vuosittain. Muita suosittuja kohteita ovat muun muassa Wimbledonin tennismuseo ja Lordsin krikettimuseo Lontoossa, National Sports Museum New Yorkissa sekä olympiamuseo Lausannessä, Sveitsissä. (Fairley & Gammon 2006, 55–56; Adair 2004.)

Sosiaalisen ja kohdeperusteisen nostalgian välimuotona voidaan pitää niin sanottuja urheilun fantasiaryhmittymiä. Nämä ryhmittymät voivat identifioitua jonkun tietyn urheilutapahtuman (esimerkiksi olympialaiset, Ranskan ympäriajo, jääkiekon MM-kisat), tietyn urheilupaikan, joukkueen tai seuran, pelaajien tai valmentajien tai tietyn yksittäisen liikunta- ja urheilulajin ympärille. Nostalgialla ei ole ainoastaan merkitystä matkailijoille, vaan myös laajemmin esimerkiksi urheilun vapaaehtoistyötä tekeville. (Fairley & Gammon 2006, 57–58, 61.)

Nostalgialiikuntamatkailuun voi liittyä myös niin sanottuja kommemoraatiivisia seremonioita eli seremoniaalisia yhteismuisteluita. Nämä muistelut ovat tietyn sosiaalisen ryhmän tapoja nostaa esiin historian virrasta tapahtumia ja hetkiä, jotka palauttavat mieliin pyhäksi korotettuja kokemuksia (esim. Lasse Virenin juoksu Münchenissä, Suomen jääkiekon MM-kulta Tukholmassa). Kun

ne onnistuvat siinä, ne osallistuvat kollektiivisen identiteetin ylläpitoon. Matka-
muistot ja onnenkalut voivat toimia samansuuntaisesti. (Ilmonen 2007, 158.)

Matkalle lähtö yksinomaan liikuntaan tai urheiluun liittyvästä nostalgista johtuen lienee vielä harvinaista, vaikka esimerkiksi urheiluhistoriaan liittyvien kohteiden suosio onkin kansainvälisten arvioiden mukaan kasvanut (Fairley & Gammon 2006, 55). Nostalgia voi kuitenkin liittyä hyvinkin kiinteästi esimerkiksi faniturismiin. Fairleyn (2003) tutkimuksen mukaan nostalgia ilmeni oleellisena osana fanimatkailemista matkan motiivien, erilaisten normien ja rituaalien, kokemuksellisuuden, matkustamispreferenssien ja sosialisointiteemojen kautta (Fairley 2003, 284). Nostalgiaan liittyvä matkailu voidaan nähdä eräänlaisena globalisaation vastareaktiona, kun ihmiset pyrkivät tarttumaan perinteeseen, historiaan ja paikallisuuteenkin kansainvälistyneessä ja globalisoituneessa maailmassa. Nostalgiaa voidaan käsitteellistä liikuntamatkailussa yhtäältä urheilupaikan tai artefaktin näkökulmasta ja toisaalta sosiaalisena kokemuksena. Nostalgian käsitteeseen läheisesti liittyy myös identiteetin käsite. Tällä tarkoitetaan sitä, että on tilanteita, jolloin ihmiset pyrkivät elämään uudelleen menneisyyttä, joka ei ole heidän omaa henkilökohtaista menneisyyttään, vaan joka liittyy yhteenkuuluvuutta aikaansaavan kollektiivisen menneisyyteen. Liikunnan ja urheilun alueella alakulttuurien merkitys voi olla esimerkiksi nuorten identiteetin tai fanikulttuurin muokkaajana erittäin suurta. Sekä liikuntaa ja urheilua että matkailua voidaan pitää potentiaalisina nostalgiaan innoittajina ja lähteinä. Nostalgiaan liittyvä ajatus siitä, että ihmisillä on taipumus pyyhkiä kielteisiä menneisyyteen liittyviä muistoja pois mielestään. ”Aika kultaa muistot”, kuten sanonta kuuluu, ”lapsuuden kesät olivat aina aurinkoisia” tai kuten John McEnroy muisteli urheiluraansa: ”mitä vanhemmaksi tulin, sitä parempi olin ollut”. (Fairley & Gammon 2006, 50–65.)

Nostalgia on aikalaiskulttuurin reaktio, vaikkakin se hakee ilmenemismuotonsa menneisyydestä. Nostalgiaa voidaan hyödyntää ja on hyödynnetty suunnitellusti. Matkailuteollisuudelle nostalgia tarjoaa markkinaraon, jota se käyttää hyväksi omien päämäärien saavuttamiseksi. Menneisyyden kaipuu on raaka-aine, jota matkailuteollisuus työstää ja jalostaa matkailukohteiksi ja -tuotteiksi. (Petrisalo 2001, 122.)

3.5 Lumi ja luonto Suomen matkailuvaltteja

Liikuntaan liittyvällä matkailulla on tärkeä merkitys Suomen matkailussa. Suomen luonto on matkailun vahva vetovoimatekijä, mikä on vaikuttanut erityisesti luonnossa tapahtuvan ja luonnonolosuhteita hyödyntävän aktiivilomailun tarjontaan ja edellytyksiin. Keskeinen rooli Suomen matkailun toiminta-ajatuksessa on ollut vuodenaajoilla - *four seasons, four reasons* - tai kuten sittemmin näkee käytettävän *four seasons - many reasons*, joiden mukaan Suomessa on runsaasti tarjolla erityisesti luontoon ja liikuntaan erikoistuneita ja vuodenaikojen välein vuorottelevia matkailutuotteita ja -palveluja. Suomea on lisäksi luonnehdittu kansainvälisen turismin tärkeimpiin lähtöalueisiin verrattuna harvaan asutuksi syrjäseuduksi, jossa luonnonvetovoimaan perustuvia attraktioita on monipuolisesti tarjolla eri vuodenaikoina. Samalla Suomi tunnetaan erittäin kehittyneenä

ja modernina nykYTEknologian huippumaana, jossa yhdyskuntarakenne on kunnossa ja jonka matkailija kokee turvalliseksi. "Kehittynyt takamaa" on Vuoris-ton ja Vesterisen (2001) mukaan paradoksaalinen ja samalla harvinainen ilmiö, sillä klassisen maailmanjärjestyksen teorian mukaan periferia-alueilla vallitsevat yleensä lähinnä kehitysmääoet. Suomi on siis maa, jossa periferian luonnonve-tovoima on tarjolla toimivassa ja kehittyneessä yhteiskunnassa. Samaa voidaan soveltaa myös suomalaisiin itseensä, sillä maan taajama-aste (taajamaväestön osuus) on korkea (yli 80 %). Etelä-Suomea voidaankin pitää Euroopan ydin-alueen ulokkeena, josta lähtöpaine suuntautuu "kehäkolmosen" tai "susirajan" pohjoispuolelle, omaan, mutta samalla myös yleiseurooppalaiseen periferiaan. (Vuoristo & Vesterinen 2001, 68-70.)

Luontopainotteisten liikuntamahdollisuuksien lisäksi Suomessa on asukas-lukuun nähden runsaasti liikuntapaikkoja. Noin 30 000 liikuntapaikasta (OPM 2008) suuri osa on myös matkailijoiden käytössä. Lisäksi Suomi on moderni, tur-vallinen ja siisti maa, jonka tunnettuus kannustematkailu- ja kongressimaana luo vakuuttavuutta matkailumarkkinoinnissa. (KTM 2006a, 42.) Liikuntamatkailun merkitykseen vaikuttaa lisäksi suomalaisten liikunta-aktiivisuus, kun liikunnal-lisesti aktiivit kansalaiset hakeutuvat liikunnan pariin myös kotiympäristönsä ulkopuolella (SLU 2007b).

Historiallisesta näkökulmasta katsottuna Suomen Lapin löytymiseen mat-kailukohteena vaikuttivat erityisesti kehittyvät liikenneoet sekä talvimatkai-lu. Lisäksi Lapin matkailua edisti hotelliketjujen luominen sekä retkeilyreittien avaaminen. Keväiset hanget houkuttelivat hiihtäjiä ja laskettelijoita. Innostuksen taustalla oli koulujen talvilomien alkaminen ja suurten hiihtokisojen esimerkin innoittama voima. Suomea esiteltiin 1920- ja 30-luvuilla urheilijoiden eli urhei-lukalastajien ja talviurheilun maana. Mainoksissa ei kuitenkaan välttämättä esi-tetty, että turisti voisi itse harrastaa talviurheilua, vaan että hän saattoi katsella täällä talviurheilua. Esimerkiksi kelkkailu oli muodissa ja mikäli turisti saapui Suomeen talvella, saattoi hän ihmetellä mäkihyppääjien taitoesityksiä. Kesäai-kaan suomalaisissa järvissä saattoi uida ja harrastaa kanoottimelontaa sekä pur-jehdusta. Suomea mainostettiin myös sopivana retkeily- ja kalastusmaana. (Hirn & Markkanen 1987, 227, 282, 288.)

Ensimmäinen liikuntamatkailua käsittelevä selvitys tehtiin Suomessa liki 20 vuotta sitten. Kourin (1991) selvitys toteutettiin kyselytutkimuksena Suomen kunnille. Selvityksessä tarkasteltiin muun muassa liikuntamatkailun merkitys-tä kunnille, liikuntamatkailun lajeja, alueellista jakaumaa, ulkomaalaisten lii-kuntamatkailua Suomessa, liikuntapaikkoja sekä yleisiä kuntien liikuntatoimen ja matkailun yhteyksiä. Selvitys tähtäsi liikuntamatkailun edistämiseen. Selvi-tyksen mukaan runsas viidennes (22 %) kunnissa vierailevista matkailijoista oli liikuntamatkailijoita ja heistä neljäsosa ulkomaalaisia. Matkailullisesti merkit-tävimpiä liikuntalajeja olivat maastohiihto, yleisurheilu, jalkapallo, lentopallo ja kuntoliikunta. Liikuntamatkailullisesti vetovoimaisimpia alueita selvityksen mukaan olivat tunturi-lappi, Kainuun ja Koillismaan hiihtokeskuskunnat sekä suuret kaupungit, joiden liikuntapaikkatarjonta oli runsasta. Liikuntamatkailun merkitys oli keskimääräistä suurempi myös kunnissa, joissa oli urheiluopisto. Ulkomaalaisia liikuntamatkailijoita kiinnosti erityisesti maastohiihto, kalastus, kuntoliikunta sekä luonnossa liikkuminen. (Kouri 1991.)

Väärälä ym. (1999) selvittivät terveyden ja liikunnan merkitystä Levin mat-kailussa ruska-aikaan 1998. Luonto oli merkittävin syy Leville tuloon. Kuntoi-

lua ja terveydenhoitoa Leville tulon syynä puolestaan piti noin neljännes (25,3 %) vastaajista erittäin tärkeänä ja noin kolmannes (33,0 %) melko tärkeänä. Eniten käytettyjä kuntoilun ja terveydenhoidon muotoja olivat kylpylä-, hiihto- ja laskettelumahdollisuudet. Kuntoilun ja terveydenhoidon merkitys matkailussa näytti kasvavan iän myötä. Myös arkielämässä terveys miellettiin erittäin tärkeäksi asiaksi. (Väärälä ym. 1999.)

Liikunnan merkitys tämän päivän suomalaisessa matkailussa ilmenee Matkailun edistämiskeskuksen päätuoteryhmistä (taulukko 5). Ulkomaalaisille matkailijoille markkinoitavat tuotteet ja palvelut liittyvät selkeästi liikuntaan, luontoon ja terveyteen. Suomeen tulevat kansainväliset matkailijat harrastavat yleensä erilaisia aktiviteetteja yhtenä osana lomaansa. Lisäksi matkailutarjontaa ilmentää teemakohtaisuus. Matkailijat saattavat käyttää matkansa aikana monien eri teemojen tarjontaa. Lyhyt patikointi tai melontamatka, parin tunnin hiihtolenkki tai kalastusretki kuuluu usein osana lomiin. Uudenlaisena ohjelmatarjontana ovat markkinoille tulleet niin sanotut elämysmatkailutuotteet. (KTM 2007b, 61.)

TAULUKKO 5 Matkailun edistämiskeskuksen päätuoteryhmät (KTM 2007b, 61)

PÄÄTUOTETEEMAT 2007–2013

1. Lumi ja joulukuukaudet	<p>A) Talviurheilu:
hiihto, laskettelu, lumilautailu, laturetjet, muut ohjelmapalvelut   B) Seikkailu
safarit, revontulimatkat, extreme-seikkailut   C) Joulukuukaudet ja erikoistapahtumat
Uusi Vuosi, Finland Ice Marathon, muut lumeen liittyvät tapahtumat, joilla on kansainvälistä merkitystä</p>
2. Kesäaktiviteetit	A) melonta, kalastus, vaellus, pyöräily, sauvakävely, ratsastus, luonnonkatselu ja -kuvaus B) Risteilyt
3. Ympäri vuotiset	<p>A) Suomalainen hyvinvointimatkailun perustuote sisältää elementtejä mm liikunnasta, hiljaisuudesta, rauhasta, luonnonläheisyydestä jne.
Kohdennettuja tuotteita ovat: 1) Terveys ja kuntoliikunta
aktiviteetit, ammattimainen liikuntaohjaus, hieronta   2) Hemmottelu (Wellness)
korkeatasoinen majoitus, kauneushoitopaketit, kulttuuritarjonta jne.   B) Kulttuurimatkailu
Tapahtumat ja käyntikohteet (sekä tukituotteet kuten perinteet, käsityöt, historia, paikalliskulttuuri jne.)</p>

Liikunta esiintyy Matkailun edistämiskeskuksen päätuoteryhmissä eri muodoin. Keski-Euroopan aktiviteettimatkailumarkkinat ovat viime vuosien aikana kasvaneet merkittävästi. Vuosittainen kasvuvauhti on ollut parhaimmillaan 15–20 prosenttia, kun se keskimäärin kansainvälisessä matkailussa on viime vuosina ollut noin kuuden prosentin luokkaa. Eri maissa tuotevalikoimat vaihtelevat yksittäisistä aktiviteettilajeista niin sanottuihin multiaktiviteettilomiin. Talvimatkailu Suomeen on kasvanut voimakkaasti runsaassa kymmenessä vuodessa. Talvikaudella - marraskuun 2006 ja huhtikuun 2007 välisenä aikana - Suomessa vieraili kaikkiaan 2,3 miljoonaa ulkomaista matkustajaa. Matkustajamäärä kasvoi 13 prosenttia edellisestä talvikaudesta. Iso-Britanniasta tulleiden matkustajien määrä lisääntyi neljänneksellä ja Venäjältä ja Virosta saapuneiden määrät lisääntyivät noin viidenneksellä edellistalveen verrattuna. Erityisesti Lappi on houkuttellut ulkomaisia matkailijoita. Talvimatkailun vetovoimaan vaikuttavat lumi ja omaleimaiset aktiviteetti- ja ohjelmopalvelut. Lumitilanne Keski-Euroopassa ja ilmastomuutos ovat lisänneet Suomen mahdollisuuksia talvisena lumilomakohteena. Suomeen suuntautuvan kesämatkailun voimakkaimmin kasvaviksi tuoteryhmiä on puolestaan ennustettu muun muassa erilaisia vesistötuotteita, kuten kalastusmatkoja ja melontaa, joiden kansainväliseksi matkailupotentiaaliksi arvioidaan useita miljoonia harrastajia. Myös pyöräily, vaellus, patikointi ja talviset kävelyreitit ovat sellaisia erityisesti keskieuropalaisia trendituotteita, joilla on potentiaalia suomalaisina matkailutuotteina. (KTM 2007b.)

Toisaalta globaali taloudellinen taantuma on vaikuttanut Suomeen suuntautuvan matkailun kysyntään ja merkinnyt kansainvälisten matkailijamäärien tuntuvaa vähentymistä erityisesti vuosien 2008 ja 2009 aikana (Tilastokeskus 2009b).

Varsinaisten liikunta-aktiviteettien rinnalla suomalaisen liikuntamatkailun tarjontaan laajemmin lasketaan kuuluvaksi myös erilaiset kylpylä- ja hyvinvointi (wellness) -tuotteet ja -palvelut. Suomessa on lähes 50 eritasoista kylpylää, joissa esimerkiksi vuonna 2006 vieraili yli puoli miljoonaa ulkomaalaista matkailijaa. Suomalainen hyvinvointimatkailutuote ei ole kuitenkaan pääpainoisesti kylpyläloma. Suomessa ei ole myöskään Keski-Euroopan kaltaisia vanhoja perinteisiä kylpylöitä. Sen sijaan suomalaiset kylpylät ovat pääosin viihdekylpylöitä, joissa on rauhallisuutta ja liikuntaa korostavia tuotteita runsaasti tarjolla. Suomalainen hyvinvointimatkailutuote eroaa Keski-Euroopan vastaavista tuotteista siten, että hyvää oloa haetaan usein osittain liikunnan kautta. Sauvakävely, jota harrastetaan laajalti Keski-Euroopassa, on hyvä esimerkki tästä. Hyvinvointimatkailija poikkeaa aktiviteettimailijasta myös siinä, että hänen lomansa päämotiivina eivät ole aktiviteetit, vaan oman itsensä tai kuntonsa hoitaminen. Kohdennettuja suomalaisen hyvinvointiloman muotoja ovat: 1) terveys ja kuntoliikunta (pääsisältönä aktiviteetit, ammattimainen liikuntaohjaus, hieronta yms.) sekä 2) hemmottelu (wellness). (KTM 2007b; MEK 2005, 3-5.)

Suomalaisia potentiaalisia hyvinvointimatkailijoita on segmentoitu erilaisen elämäntapojen ja -tyylien perusteella. Konun ja Pesosen (2008) selvityksen mukaan liikunta tai terveys kuului elämässä tärkeimpien asioiden joukkoon niin sanotuille terveydestään huolehtiville liikkujille, työkeskeisille luontoliikkujille sekä työtä, liikuntaa ja luontoa arvostaville kotikeskeisille. Terveyttä arvostivat myös yhteiskunnallisista asioista ja itsensä kehittämisestä kiinnostuneet sekä teknologiasta kiinnostuneet perhekeskeiset. Toisaalta oli huomattavissa, että joissain elämäntapasegmenteissä liikunta saattoi olla elämässä tärkeintä ja terve-

ys toisaalta vähiten merkityksellistä, tai päinvastoin. Toisin sanoen kaikki eivät harrasta liikuntaa terveydellisistä syistä. (Konu & Pesonen 2008, 21–23.)

Matkailutoimialan ja virallisten tilastojen näkökulmasta liikuntamatkailu määritellään ulkopaikkakuntalaisten hyödyntämiksi liikuntapalveluiksi. Liikuntamatkailijat määritellään vapaa-ajan matkailijoiksi, joiden matkalle lähdön syy sisältää liikuntaan liittyviin toimintoihin tai tapahtumiin osallistumista. Viime vuosituhaten päättyessä liikuntamatkailijoiden määräksi Suomessa arvioitiin karkeasti ottaen noin 10 miljoonaa matkailijaa (kotimaan ja ulkomaiset matkailijat yhteensä). Majoitusvuorokausista arviolta neljännes oli tuolloin ulkomaalaisten matkailijoiden käyttämiä. (KTM 1999, 17.) Myös tällä vuosituhatennalla liikuntamatkailijoiden määrän arvioidaan olevan useita miljoonia vuodessa kotimaan ja ulkomaiset matkailijat yhteensä. (KTM 2006a).

Liikuntamatkailu liitetään tänä päivänä suomalaisessa matkailukäsitteistössä osaksi ohjelmapalveluita. Ohjelmapalvelut ovat ohjattuja aktiviteettejä, kuten moottorikelkkasafareita, kanoottiretkiä tai esimerkiksi kalastustapahtumia. Ohjelmapalveluiksi voidaan katsoa myös harrastus- ja virkistyspalvelut, rakennetut aktiviteetti- ja huvikohteet, kilpailutapahtumat sekä kulttuuri- ja taidetapahtumat. Laajemmassa mielessä ohjelmapalveluita Suomessa edustavat hiihtokeskukset, eläintarhat, huvipuistot ja museot. Varsinaisten liikuntakohteiden (urheilukentät, urheiluhallit, golf-kentät ja hiihtohissit) lisäksi toimialaan katsotaan kuuluvaksi myös huvipuistot, museot ja näyttelyt, kasvitieteelliset puutarhat ja eläintarhat käyntikohteina sekä ohjelmalliset aktiviteetit, kuten safaritalot ja muut virkistys- ja kulttuuripalveluryhmän yritykset kuten virkistyskalastuspalvelut. Matkailupalvelujen käytännönläheisestä ja tuotteistamiseen tähtäävästä näkökulmasta ohjelmapalveluiksi katsotaan liikuntamatkailun lisäksi kuuluvan hyvinvointi- ja terveystuotematkailupalvelut, ruokaohjelmapalvelut, kulttuurimatkailun ohjelmapalvelut sekä seikkailumatkailun ohjelmapalvelut (Verhelä & Lackman 2003). Kun huomioidaan koti- ulkomaalaiset majoitusvuorokaudet sekä käyntikohteiden päiväkävijät ilman yöpymisiä, voidaan päätyä johtopäätökseen, että aktiviteettiyrityksillä ja käyntikohteilla on miljoonien asiakkaiden potentiaaliset markkinat. Liikuntaan ja urheiluun varsinaisesti liittyviä ohjelmapalveluyrityksiä (urheilukentät, -hallit ja stadionit) oli vuonna 2005 yhteensä 634 ja muualla luokittelemattomia virkistyspalveluja (esim. virkistyskalastuspalvelut ja safaritalot) yhteensä 514 yritystä ja niiden yhteenlaskettu henkilöstömäärä yli 3000. Kasvua alalla on ollut, sillä esimerkiksi vuonna 2000 toimipaikkojen (liikuntakohteet) määrä oli 561. (KTM 2007a, 8; KTM 2006a, 9, 11, 16.)

Matkailua edistäviä liikuntalajeja ovat Suomessa muun muassa maastohiihto, laskettelu, golf ja sisäliikunta. Uusina toimintoina on kehitetty muun muassa sauvakävelyn liittyviä tuotteita. Ohjelmapalvelusektorin tyypillisiä yrityksiä ovat hiihtohissi-, golf-, jäähalli-, squash- ja muut liikuntahalliyritykset. Liikuntamatkailulle on Suomessa hyvät edellytykset, sillä yksinomaan maastohiihdon harrastajia on Suomessa lähes miljoona ja esimerkiksi laskettelijat valitsevat usein harrastuksensa oheen maastohiihdon tai muita ohjelmapalveluita. Suomeen on lisäksi rakennettu joitain hiihtoputkia, joiden taloudellinen kannattavuus on kuitenkin jäänyt heikoksi. Suomessa on lisäksi noin 100 hiihtokeskusta, joista viides on vetovoimaltaan luokiteltavissa valtakunnallisiksi. Golfkenttiä on Suomessa noin 120 ja aktiivipelaajien määräksi arvioitiin vuonna 2005 noin 125 000. Kentät ovat pääosin aktiivipelaajien omistuksessa ja kenttien toimintaa ylläpidetään vuosi-, jäsen- ja green fee -maksuilla. (KTM 2007a, 19–20; KTM 2006a, 19.)

Matkailukysynnän kasvu aktiviteetteja kohtaan on lisännyt viime vuosina investointeja muun muassa liikuntahalleihin, golfkenttiin ja hiihtokeskuksiin. Suomeen ulkomailta suuntautuvaa kysyntää aktivoidaan myös luontoon liittyvien ohjelmanpalvelujen tarjonnalla. Näitä ovat muun muassa opastetut kalastusretket, koskenlasku, vaellus ja melonta. Kannustematkailussa suosittuja matkailutuotteita ovat olleet erityisesti mönkijä-, moottorikelkka-, poro- ja koira-valjakkosafarit sekä erilaiset seikkailuohjelmat. Kehitys on ollut sama koko Suomessa. Matkailukeskuksia kehitetään aktiivisesti sekä Pohjois- että Etelä-Suomessa. Pohjois-Suomessa painopiste on hiihtokeskuksissa ja eteläisen Suomen osalta alueilla, joissa sijaitsevat muun muassa merkittävimmät kongressikeskukset. (KTM 2007a, 8, 20.)

Suomeen suuntautuvan liikuntamatkailun tulevaisuutta on arvioitu matkailun ohjelmanpalvelutoimialan mahdollisuuksien ja uhkakuvien näkökulmasta. Suomen matkailun mahdollisuuksina nähdään kilpailukyky laadulla ja vakuuttavuudella, ympäristömyönteinen imago, innovaatiot, erikoistuminen, turvallisuusriskien hallinta, vähän investointeja vaativat liikeideat, Suomeen suuntautuvien kaukomatkojen suhteellinen edullisuus, yhteistyön tehostaminen, paikallisen perinteen ja tarinoiden tuotteistaminen sekä vesistöpalvelujen tuotteistaminen. Uhkia ovat puolestaan terrorismin aiheuttama matkustuspelko, Euroopan unionin laajentumisen lisäämä kilpailu, uudet kohteet kansainvälisellä tasolla, talouden suhdannevaihtelut, ympäristökatastrofit, ympäristöasioihin liittyvä negatiivinen julkisuus, energian, polttoaine- ja lentohintojen kehitys, hallitsemattoman seikkailuonnettomuuden tuoma negatiivinen julkisuus, vääristynyt hintakilpailu samoilla tuotteilla sekä uusi matkailutrendi, joka syrjäyttää liikunta- ja luontomatkailun. (KTM 2006a, 42.)

Liikuntaan liittyvän matkailun merkitystä voidaan Suomessa arvioida myös rajahaastattelututkimuksen kautta. Rajahaastattelututkimusta on toteutettu Matkailun edistämiskeskuksen (MEK) ja Tilastokeskuksen kanssa yhteistyössä vuodesta 1997. Rajahaastattelun päätavoitteena on selvittää, kuinka paljon muissa maissa asuvia matkustajia Suomessa käy. Lisäksi Suomessa kävijöistä selvitetään eräitä oleellisia perustietoja, kuten asuinmaa, kansalaisuus, käynnin pääsyy, oleskelun kesto sekä majoitustapa. Erityisalueita, joita tutkimuksella myös selvitetään, ovat muun muassa ulkomaisten matkustajien rahankäyttö Suomessa, täällä harrastetut aktiviteetit sekä erilaiset matkan suunnitteluvaiheeseen liittyvät seikat. (MEK 1999–2008.)

Rajahaastattelututkimukset kohdistuvat ulkomaalaisiin matkailijoihin eivätkä ne sellaisenaan kerro suomalaisten liikuntamatkailijoiden matkailijakäyttytymisestä. Rajahaastattelututkimuksessa esiinnousseet ulkoilmailma-aktiviteetit kertovat kuitenkin Suomen *incoming-matkailun* tarjonnasta, jolla voidaan olettaa olevan myös suomalaisten liikuntamatkailijoiden matkailukäyttytymistä ohjaava vaikutus. Ulkoilma-aktiviteetit ovat kasvattaneet osuuttaan ulkomaalaisten vierailijoiden Suomeen tulon pääsyyinä kymmenvuotisjaksolla 1998–2007 (liite 2). Kun vuonna 1998 ainoastaan 5 000 ulkomaalaista matkailijaa ilmoitti pitävänsä ulkoilma-aktiviteetteja Suomeen tulon pääsyyinä, vastaava luku oli vuonna 2002 jo 41 000 ja vuonna 2007 peräti 57 000. Prosentuaalisesti ulkoilma-aktiviteetit eivät ole kuitenkaan olleet erityisen merkittävä Suomeen tulon pääsyy. Urheilutapahtumia tiedusteltiin Suomeen tulon pääsyyinä ainoastaan tarkastelujakson alkuvuosina 1998–2001, jona aikana 44 000–81 000 ulkomaalaista vierailijaa ilmoitti urheilutapahtumat Suomeen tulonsa pääsyyksi. (MEK 1999–2008.)

Varsinaiisiin aktiviteetteihin osallistuminen on kuitenkin ollut suositumpaa kuin mitä Suomeen tulon pääsyy antaa olettaa. Sekä kesä- että talviaktiviteettien (liitteet 3–4) suosio on pysynyt noin 20 prosentin tasolla vuosina 1998–2007. Toisin sanoen huolimatta siitä, että ulkoilma-aktiviteetit eivät näytä olevan Suomeen tulon pääsyy, noin viidennes ulkomaalaisista matkailijoista ilmoittaa kuitenkin osallistuvansa vähintään kesä- tai talviaktiviteettiin Suomen vierailunsa aikana. (MEK 1999–2008.)

4 VAPAA-AJAN JA TYÖN SUHDE LIIKUNTAMATKAILUN TULKKINA

”Kukaan ei hallinnut uutta aikaa, se oli kuumemittarista lattialle karannutta elohopeaa, jota kaikki yrittivät saada kiinni, vaihtelevin tuloksin. Suurin osa uudesta ajasta oli vapaa-aikaa, hahmotonta ja epämääräistä olotilaa, joka synnytti mielihyvään perustuvaa teollisuutta. Seksiä, ruokaa, väkivaltaa, golfia, kakkosasuntoja. Balladeja, parisuhdekirjallisuutta, rentoutusleirejä, moottorikelkkasafareja. Sikarihuoneita, sukelluskursseja, japanilaisia puutarhoja, ihmissuhdesarjoja. Vapaa-aika söi valtavaan kitaansa kaiken mikä sille tuotettiin ja vaati lisää. Se oli kyltymätön ja kärsimätön vaa-teissaan, aivan kuin se olisi odottanut koko sodanjälkeisen ajan, että milloin tuo työtä palvova pussihousu oikein tajuaa, että minäkin olen täällä, minä vapaa-aika, joka en ole saanut osakseni mitään huomiota, eikö tuo luterilainen puurtaja ole jo maksanut sotakorvaukset, keksinyt sisävevssan, peruskoulun ja peruspäivärahan, eikö se jo jouda keskittymään minuun...” (Hotakainen 2007, 142–143.)

Vapaa-aika on nykymuotoisen liikunnan harrastamisen ja matkailun perusedellytys. Vapaa-ajalla on suuri merkitys läntisissä jälkiteollisissa yhteiskunnissa. Vapaa-aika on työn tuote ja valtava teollisuuden ala kaupallistuneissa maissa. Vapaa-aikaa on suurta bisnestä, jolla on vaikutuksensa ihmisten psykologisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja poliittisiin toimintaympäristöihin. Vapaa-aika vaikuttaa ihmisten elämänlaatuun ja sen funktiot liittyvät muun muassa uus-yhteisöllisyyteen yksilöllisyyttä ja riippumattomuutta korostavissa postmoderneissa yhteiskunnissa. (Roberts 2006, 2–13; Vuoristo 1998, 32.) Vapaa-ajan valintoja koskevat kysymykset eivät kuitenkaan ole yksinomaan psykologisia kysymyksiä. Myös rakenteelliset tekijät jäsentävät vapaa-ajan osallistumista ja kulutusta (Stebbins 2002). Yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden vaikutuksia sosiaaliseen toimintaan voidaan tarkastella myös siten, että yhteiskunnan rakenteiden nähdään heijastuvan mikrotason toiminnoissa. Matkailu heijastaa muun muassa työnteon ja levon, palkkatyön ja perheen, vapauden ja riippuvuuden sekä riskien ja turvallisuuden dikotomioita (Krippendorf 1989, 15–29).

Olosuhdetekijöiden lisäksi ihmisten arjen valintoihin vaikuttavat monet muut tekijät. Tärkeitä vaikuttajia ovat muun muassa lapsuuden kasvuympäristö, sukupuoli, ikä, koulutus ja ammatti. Valinnat perustuvat tietoon, tunteeseen ja perinteeseen. Myös yhteisön normit vaikuttavat valintoihin. (Liikkanen 2005a,

25–27.) Vapaa-ajan valintojen muovaamaa elämäntyyliä ja kulutuksen rakentumista voidaan tarkastella myös vuorovaikutuksen kautta. Esimerkiksi Bauman (1992) näkee post-modernin sosiaalisen elämän puhtaana vuorovaikutukseen perustuvana sosiaalisuutena. Jälkitekollisessa vuorovaikutuksessa yhteiskunta hajoaa pieniksi sosiaalisiksi saarekkeiksi ja näissä saarekkeissa yksilöt löytävät habitaattinsa eli sosiaalisen maailmansa, joka korvaa selvemmin rajatut normatiiviset sosiaaliset ryhmät kuten sosiaalisen luokan. Toimijat ovat habitaattinsa suhteellisen riippumattomia ja usein muodostuneet yhteisen aiheen ympärille. Tämä postmoderni ”koti” perustuu periaatteessa vapaiden ja itsenäisten yksilöiden vuorovaikutukselle, mutta sitoo erilaisia elämäntyyli-ryhmittymiä yhteen. (Alapuro 2000, 103; Jallinoja 1996, 39–40; Bauman 1992.)

Kansainvälisen matkailun kehityksen kannalta 1800-lukua pidetään merkittävänä aikakautena. Teollistumisen seurauksena syntynyt kaupungistuminen alkoi jakaa ihmisten aikaa työ- ja vapaa-aikaan, vaikka vapaa-ajan funktioita ja käyttöä luonnehtikin aina maailmansotien jälkeiseen aikaan saakka vapaa-ajan vastapainoisuus raskaalle työlle. Ihmiset viettivät vapaa-aikaansa kotona, maaseudulla, vuorilla ja merenrannoilla, mutta eivät niinkään uidakseen, kiipeilläkseen, patikoidakseen, vaan pikemminkin levätäkseen. Maailmansotien jälkeen auringonottoa ja rantalomailua suosivan matkailun rinnalle alkoi kehittyä myös aktiivisuutta ja luontokokemuksia korostavaa matkailua. Muun muassa partioliikkeen myötä vaeltaminen ja patikoiminen luonnossa alkoivat yleistyä, tosin aivan toisenlaisista motiiveista kuin rantalomailu. Luonnossa liikkuminen koettiin ihmisruumista vahvistavaksi ja karaisevaksi sekä teolliselle ja kaupungistuneelle sukupolvelle kehittäväksi. Samaan ajankohtaan voidaan liittää hiihtomatkailun kehittyminen kohti massaturismia. Esimerkiksi 1940- ja 50 -lukujen taitteessa avattiin uusia hiihtokeskuksia Eurooppaan. Samoin keskusten matkailulliset mukavuudet, kuten majoitus-, ravintola- ja viihdepalvelut alkoivat voimakkaasti kehittyä. (Hudson 2003b, 90; Standeven & de Knop 1999.)

Vapaa-ajan käsite on nykyisessä merkityksessään syntynyt teollistumisen ja palkkatyöyhteiskuntaan siirryttäessä. Yhteiskunnan muuttuminen palkkatyövaltaiseksi 1900-luvulla toi työn ja vapaa-ajan keskinäissuhteeseen uusia merkityksiä. Palkkatyö sinällään teki vapaa-ajan ylipäätään mahdolliseksi, mutta kiinnitti sen käsitteenä työhön. Vapaa-aika käsitteenä ja ilmiönä on perinteisesti liittynyt prosessiin, jossa eri elämän alueet ovat olleet funktionaalisesti eriytyneitä. (Liikkanen 2005a, 7.) Arkiajattelussa vapaa-aika nähdään usein työstä vapaana aikana, jolloin vapaa-aikaa ajatellaan olevan tai kertyvän ainoastaan työssä käyville ihmisille. Vapaa-aika voidaan kuitenkin määritellä monella eri tavalla, jolloin käsitteen käyttö on mielekästä myös esimerkiksi eläkeläisten tai opiskelijoiden kohdalla. Vapaa-aika voidaan määritellä ajaksi, joka vuorokaudesta jää jäljelle, kun nukkumiseen, ruokailuun, ansio- ja kotityöhön sekä päätoimiseen opiskeluun käytetty aika on vähennetty. (Hanifi 2005b, 171.)

Vapaa-ajalla tarkoitetaan usein rentoutumista, toipumista, turhanpäiväisyyttä ja vapautta velvoitteista (Waring 2008, 296; Jones & Green 2006, 33). Väljästi määriteltynä vapaa-aika voi tarkoittaa sitä osaa yksilön ajasta, joka ei suoranaisesti ole työntekoa tai työhön liittyvää velvoitetta tai muuta pakollista elantoon tai itsehoitoon liittyvää tekemistä. Vapaa-ajan käsitettä käytetään useissa eri yhteyksissä, mutta yleensä se merkitsee vapautta ja mahdollisuuksia, jotka liittyvät yksilön itsetutkiskelun, itsensä toteuttamisen, rentoutumisen ja mukavuuksien tarpeisiin. Vapaa-aikaan sisältyy usein jossain muodossa vapaaehtoista osallistu-

mista. Vapaa-aika voidaan myös mieltää eräänlaiseksi holistiseksi olomuodoksi tai jopa henkiseksi kokemukseksi. (Hinch ym. 2006, 11.) Vapaa-aikaa pidetään yleensä jonain tavoiteltavana, hyvänä, omana ja iloa tuottavana. Protestanttisesti näkökulmasta ja maatalousyhteiskunnan muistona vapaa-aikaa voidaan edelleen pitää myös laiskuutena ja turhana aikana. (Liikkanen 2009, 7.)

Kulttuurisesti määriteltynä vapaa-aika ei ole pelkkää ajankäyttöä. Vapaa-aika merkitsee yhteiskunnan eri ryhmille eri asioita, ja samankin yksilön elämän eri vaiheissa vapaa-ajan merkitykset muuttuvat. Vapaa-aika on yksilöllisyyttä korostava käsite; vapaa-aikaa ovat ne elämänalueet, joilla on mahdollisuus yksilöllisiin valintoihin, huviin ja iloon. Tällöin vapaa-ajan ulottuvuudet voivat olla eri ihmisille jopa päinvastaisia asioita. (Hanifi 2005b, 171.)

Bourdieu'n rakenteellis-konstruktivistisesta viitekehystä voidaan soveltaa vapaa-ajan rajoitteiden (*leisure constraints*) tarkasteluun. Vapaa-aikaa rajoittavat tekijät voidaan määritellä tekijöiksi, jotka rajoittavat vapaa-ajan preferenssejä tai estävät vapaa-aikaan osallistumisen. Matkustamisen rajoitteita voivat lisäksi olla vallanpitäjistä johtuvat rajoitteet (esim. laki) ja instituutioiden toiminta (esim. työaika); läheisistä johtuvat rajoitukset (perhe, ystävät, työyhteisö) tai resursseista johtuvat rajoitukset (esim. matkojen saatavuus ja taloudelliset resurssit). Vapaa-ajan matkailua voivat rajoittaa esimerkiksi maantieteelliset tekijät, jos matkakohteeseen pääsy on vaikeaa esimerkiksi pitkän etäisyyden vuoksi. Lisäksi vapaa-aikaa ja vapaa-ajan matkailua voi rajoittaa preferenssien ja varsinaisen osallistumisen väliin jäävät rakenteelliset tekijät, joita voivat olla esimerkiksi ajanpuute, osallistumisen kustannukset tai riittämättömät liikuntapaikat. Myös mieltymys (preferenssi) tai tietämys tietystä liikuntamuodosta voidaan nähdä rajoitteena. Vapaa-aikaa rajoittavat tekijät eivät toimi ainoastaan mieltymyksen ja osallistumisen välillä, vaan ne voivat rajoittavaa vapaa-aikaa myös toimijan sisäisten (*intrapersonal*) ja toimijoiden välisten (*interpersonal*) rajoitteiden kautta. Toimijoiden sisäiset rajoitteet liittyvät yksilön psykologiseen tilaan ja ominaisuuksiin. Toimijoiden väliset rajoitteet puolestaan vaikuttavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ystävien, perheen ja muiden kanssa. (Hinch ym. 2006, 10–17.)

Vapaa-ajan merkitys on viime vuosikymmeninä muuttunut yhä tärkeämmäksi myös suomalaisten keskuudessa. Samalla myös niiden osuus, jotka kokevat harrastukset itselleen tärkeäksi, on noussut. Vastaavasti työn merkityksellisyys on vähentynyt. Erityisesti 1950-luvulla syntyneiden suomalaisten keskuudessa vapaa-ajan merkityksellisyys on kasvanut oleellisesti. Tämänkaltaisella asenteen muutoksella voi olla useita yhteiskuntapoliittisia seuraamuksia, sillä nimenomaan edellä mainitun ikäluokan on ajateltu jaksavan työssään pitkälle nykyisen eläkeiän yli. (Berg 2005, 159; Liikkanen 2005a, 12.)

Tarkastelin haastattelemieni liikuntamatkailijoiden liikunnalle ja matkailulle antamia perusteluja vapaa-ajan ja työelämän välisen suhdekokonaisuuden kautta. Kysyin tutkimuksessani ilmentävätkö vapaa-ajan ja työelämän piirteet sekä näiden keskinäiden suhde liikuntamatkailua. Oletuksenani oli, että liikunnan ja matkailun yhteiskunnallista perustelua voidaan etsiä yhtäältä vapaa-ajan merkityksistä, lisääntymisestä ja funktioiden ja mahdollisuuksien monipuolistumisesta sekä toisaalta työn piirteistä, työn merkityksen muuttumisesta sekä työn ja vapaa-ajan suhteen sekoittumisesta.

”...mutta se vapaa-aika on sitä varsinaista aikaa, jolloin mä voin toteuttaa oikeasti itseäni, harrastuksiani ja olla niitten todellisten ihmisten, todella tärkeitten ihmisten

kanssa, se on mun mielestä sitä varsinaista elämää, tietysti silloin ladataan akkuja sitä työelämää varten, minkä mä myös haluan suorittaa hyvin...” (Nainen 28v.)

4.1 Vastapainoa arkeen

Liikuntamatkailun motiivitekijöitä on ryhmitelty fyysisiin tekijöihin, kulttuuriisiin tekijöihin, ihmisten välisiin tekijöihin sekä status- ja arvostustekijöihin (JST 1997). Syitä ja motiiveja liikuntamatkalle lähtöön voidaan löytää liikunnan ja matkailun harrastamisen motiiveista ylipäätään. Liikuntamatkalle voi innoittaa halu henkiseen ja fyysiseen virkistykseen, terveyden edistämiseen ja urheiluun; halu tietää ja oppia eri kulttuureista; halu tavata uusia ihmisiä ja vieraila sukulaisten ja ystävien luona sekä halu saada arvotusta muilta ihmisiltä. Liikunnasta haetaan muun muassa irtiottoa arjesta, terveyden perusteita ja elämyksellisyyttä. Erityisesti liikunnan ja urheilun funktionaalisella terveysvaikutuksella on tänä päivänä korostunut merkitys. (Berg 2005, 166; Tähtinen ym. 2002, 47.) Matkailun motiivit on puolestaan perinteisesti jaettu pakomotiiveihin ja sisäisen palkintojen tavoitteluun. Turismia voidaan selittää haluna paeta henkilökohtaista arkiympäristöä ja ihmissuhteita tai pyrkimyksenä saavuttaa psykologisia tai sisäisiä palkintoja, jotka voivat liittyä rentoutumiseen, lepoon, itsensä toteuttamiseen tai ihmiskontakteihin. Lisäksi turismia selitetään usein inversio- eli vastakkaiskäyttäytymisenä, jolloin ajatellaan, että lomamatkalla henkilö käyttäytyy ja toimii arkinäköisensä vastakkaisella tavalla. (Vuoristo 1998, 41–44.)

”Se että näkee ja kokee kaikkee uutta ja elämyksellistä sillä tulee ehkä suunnattua ne matkat semmoseen paikkaan, mitä voi jo niinku aatella, että siellä varmaan näkee jotain ja kokee jotain erilaista....pääsee eroon asioista, unohtuu kaikki...työasiat...” (Nainen 49v.)

Lähtökohtana useissa matkailun motiiviteorioissa on se, että ihmisten tarpeita ei voida luoda. Jokinen ja Veijola (1990) kuitenkin esittävät, että turismi- ja kulttuuriteollisuus luo vapaa-ajan valintoja ja aktiivilomailuun suuntautumisen tarpeita. Ihmiset eivät välttämättä luokittele tarpeitaan, esimerkiksi valitse aktiivilomaa tai löhölomaa, vaan teollisuus itse asiassa luokittelee ja organisoii kuluttajat niin, ettei kukaan voi paeta – jokaisen on käyttäydyttävä ikään kuin spontaanisti ja valittava tyypilleen sopiva massatuotteen luokka. (Jokinen & Veijola 1990, 144.)

Haastattelemieni liikuntamatkailijoiden matkalle lähdön syitä voidaan tietyltä osin tulkita inversiomallin mukaisesti. Matkalle lähdön syitä perusteltiin työelämän paineiden purkamisen sekä työn ja vapaa-ajan tasapainottamisen kautta. Liikuntaloma tarjosi mahdollisuuden maisemanvaihdokseen sekä arjesta ja työasioista irrottautumiseen. Liikunnan harrastamista ylipäätään perusteltiin muun muassa eskapismilla:

”...et mä juoksen pitkää matkaa, niin mulle se on semmonen keino, et mä iltasinkin niin juoksen paljon, laitan vaan korvalappustereot kuulumaan ja lähen juoksemaan, se on semmonen jotenkin täsmäaika itelle, siinä jotenkin sulkeutuu tämmöseen kuoreen ja saa yksin jotakin maantietä juosta ettei tarvi ajatella mittään...” (Nainen 49v.)

Juokseminen voi toimia pakopaikkana arkielämän toiminnoista ja ihmissuhteista. Juosten kaikotaan kodin ja velvoitteiden läheisyydestä. Korvalappustereot vah-

vistavat pakoa suuntaamalla kuuloaistein huomion ulkopuoliseen, musiikkiin. Juokseminen itsessään on jostain pakenemista, johon sisältyy jonkun tavoittelun vaatima nopeus ja suunta. Toisaalta lenkkeilijä, kuten matkailija, tietää, että on tulossa kohta takaisin. Pakeneminen on tilapäistä. Pakenemisen lisäksi juokseminen on myös huomion kiinnittämistä itseensä, kuoreen sulkeutumista, jopa tiety-nasteista narsismia, jolloin yksilön koko olemus, ruumis, mieli ja irtaantuminen muista ihmisistä (niille jotka haluavat juosta yksin) kohdistaa huomion omaan itseen.

Suurin osa haastateltavistani kertoi harrastavansa liikuntaa normaalina arkena vapaa-aikanaan. Liikunnan harrastaminen tarjosi vastapainoa fyysisesti kevyelle ansiotyölle, latasi akkuja, oli keino rauhoittua ja tuotti sosio-emotionaalista iloa ja mielihyvää.

”Miksi harrastatte liikuntaa?”

”...ehkä sen takia, että jaksaa tän arjen ja sen työelämän, se on kuitenkin niin hyvää vastapainoo sille paineelle mitä töissä on...ja omaks iloks tietysti ja kyllähän sitä asetta aina niitä haasteitakin ja sitten se, että pääsee siihen tavoitteeseen, niin se vaatii sitten aika paljon työtä...sen eteen...” (Nainen 49v.)

”Sitä varten, koska nykyajan työt on yleensä semmoset, jottain tietokonepäättetyötä tai kiireellisiä stressitöitä jossain kaupoissa esimerkiksi myyjätär saattaa joutua olemaan 12-14- tuntisia päiviä, niin hän tahtoo jottain vastapainoksi...” (Mies 53v.)

Matkalle voidaan lähteä myös toipumaan fyysisestä tai henkisestä stressistä, kohentamaan kuntoa ja hyvinvointia tai kokeilemaan omia rajoja, tyydyttämään uteliaisuutta ja laajentamaan maailmankuvaa. Jälkitekollisen ja kaupungistuneen yhteiskunnan yksilön vieraantuminen luontoympäristöstä ja perustarpeiden tyydyttämiseen liittyvistä ponnisteluista voi myös selittää kiinnostusta erilaisiin matkailun ohjelmopalveluihin, kuten luonnossa tapahtuviin erilaisiin ”selviytymisleikkeihin”. Matkan motiivina voi olla myös oppiminen ja sivistyminen, kuten oli jo 1600–1700 -lukujen Grand Tour -matkailussa. (Kostiainen ym. 2004, 49–50; Standeven & de Knop 1999, 273–277; Vuoristo 1998, 43.) Matkailun motiivina voi olla myös kaipuu vapauden onneen ja halu paeta yhteiskuntaa ja sen pakottavia sääntöjä luontoon (Jokinen & Veijola 1990, 110).

”Mikä matkustamisessa on parasta?”

”No se ainakin, että irtaantuu tästä omasta ympyrästään, kun lähtee ihan muualle...on se vaihtelua...tietysti sielläkin sitten voi harrastaa jotain erilaista...maisemat on ainakin erilaiset että niitä on ihana ihaila...” (Nainen 57v.)

”No kyllä musta ainakin se, että siitä arjesta irrottautuu täysin...ja muutenkin työasioista ja kaikesta pääsee irti ja onhan se välillä maisemanvaihdosta ja vaihtelua...” (Nainen 49v.)

4.2 Miten työ vaikuttaa vapaa-aikaan?

Työn ja työelämän piirteiden ja merkitysten tarkastelu liikuntamatkailun kannalta tekee mielenkiintoiseksi se, miten ne heijastelevat vapaa-ajan aktiivisuuden

perusteluja. Lisäksi työtä pidetään yleisesti vapaa-ajan mahdollistajana, edellytyksenä sekä käsitteellisenä vastinparina. Työ määrittää pitkälti ihmisten ajankäyttöä ja identiteettiä (Waring 2008, 297). Vapaa-ajan mahdollisuudet rajoittuvat, jos työtä ei esimerkiksi ole.

”Matkustatteko paljon vapaa-aikana?”

”...jos saa sanoa suoraan niin, kun jää eläkkeelle, 40 prosenttia putoaa tulot, niin se kyllä vaikuttaa siihen, että ei matkusta...” (Mies 49v.)

Vapaa-ajan käsitteen tavoin myös työn käsite on muuttunut. Palkkatyö ei enää yksin säätele vapaa-aikaa, vaan myös esimerkiksi opiskelijoilla, työttömillä ja eläkeläisilläkin voi olla vapaa-aikaa. (Hanifi 2005b, 171.)

On esitetty, että vapaa-ajan merkityksen korostuminen nyky-yhteiskunnassa ja toisaalta työn arvostuksen väheneminen ovat vaikuttaneet siihen, että työn merkityksen sosiologinen tarkastelu on vähentynyt. Siirtyminen maatalous- ja teollisuusyhteiskunnasta palveluyhteiskunnan kautta elämysyhteiskuntaan on aikaansaanut jopa spekulatioita työn päättymisestä. Joidenkin jälkiteollisten teorioiden mukaan työn ja ansioiden arvostus on siirtynyt vapaa-aikaan ja itsensä toteuttamiseen. Toisaalta työn merkitykseen tai työajan vähentymiseen liittyviä spekulatioita voidaan pitää ennenaikaisina. Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan ihmiset edelleen haluavat kiinnittyä vahvasti työyhteisönsä arvoihin. (Julkunen 2000, 222.) Sitoutuminen työyhteisöön ei suomalaisessa yhteiskunnassa ilmene välttämättä keskimääräistä pidempinä työpäivinä, vaan pikemminkin asetettujen tavoitteiden saavuttamisena ja ylipäätään korkeana työmoraalina. Palkkatyö on perinteisesti ollut suomalaisille ”kunnian kenttä”, jonka rakennetta ja dynamiikkaa jäsentää selviytymisen eetos sekä pärjääminen ja itsellisyys (Kortteinen 1992). Suomalaiset tekivät 1990-luvun puolivälissä keskimäärin 38.9-tuntisia työviikkoja, mikä on EU-maiden keskiarvotasoa (38.2) (Anttila 2005b, 40–41). Työn symboliset, sosiaaliset ja emotionaaliset funktiot ovat tärkeitä, vaikka työelämän rakennemuutokset ovat lisänneet työhön liittyvää stressiä. Läntisiä yhteiskuntia on luonnehtinut epätasa-arvon lisääntyminen 1990-luvun alun taloudellisesta lamasta lähtien, mikä on jakanut ihmisiä taloudellisesti ja sosiaalisesti a- ja b-luokan kansalaisiin. Erityisesti 2000-luvulla eri sosiaaliryhmien väliset tuloerot ovat kasvaneet (Riihelä 2009). Pitkäaikaistyöttömyydestä on tullut yhteiskuntamme pysyvä piirre ja niidenkin kohdalla, joilla edelleen on töitä, työolot ovat muuttuneet merkittävästi.

Haastateltavani kuvasivat työnsä merkitystä ennen muuta itsenäisyyden ja turvallisuuden takaajana. Itsenäisyys, omiin asioihin ja työn sisältöön vaikuttaminen sekä niistä päättäminen nähtiin oman työn parhaina piirteinä, minkä voi tulkita heijastelevan suomalaisen yhteiskunnan arvostamaa yksilöllisyyttä ja riippumattomuutta.

”...että todella päivittäiset aikaansaannokset ovat aivan itsestä kiinni, että...minkä verran siihen uhraa varsinaiseen päätyöhän aikaa ja täysin itsenäisenä toimin ja saan päättää kellonajoista ja ajasta ja paikasta...” (Mies 61v.)

”No ainakin minua tässä vaiheessa...mä oon ollut nuorempana kymmeniä vuosia toisen palveluksessa niin nyt tuntuu oikein hienolta, kun saa näin vanhempana itse niinkun kattoo kelloa millä tavalla tuota töitä tekee ja mitä tekee, niin tuntuu jotenkin

siitä jo nauttivan... ja pystyy ite järjestelmään sen ajan, vapaa-ajan, jos tarttee..." (Mies 61v.)

Toisaalta työ koettiin myös sitovaksi. Erityisesti vuorotyötä tekevien ja yksityisyrityksien puhunnassa korostui työn sitovuus.

"...yrittäjyys pienellä paikkakunnalla...se sitoo täysin sinut ja siitä ei pääse etes vapaallakaan eroon ja se sitoo kyllä, vaikka ei niinkun haluaiskaan..." (Mies 49v.)

Globaalin yhteiskunnan sanotaan synnyttäneen määräaikaissa ja projektiluontoisissa työsuhteissa olevien työntekijöiden verkoston, jossa ei suosita sitoutumista. Koska työmarkkinoilla ei ole tarjolla pitkäkestoisia jaksoja, tavoitteellisen uralla etenemisen tilalle on tullut satunnaisuutta ja suunnittelemattomuutta. Niin sanotussa verkostotaloudessa tämä hetki on tärkeintä, jolloin hyvä työntekijä osaa toimia episodimaisesti ja välttää sitoutumista sekä vastuuta. (Sennett 1998.) Toisaalta kuitenkin työntekijöiden sitoutuminen on nähty yhtenä ratkaisevana tekijänä yritysten ja organisaatioiden menestymisen kannalta. Sitoutumista voimakkaasti vastustavat työvoiman piirteet kuvaavatkin parhaiten amerikkalaista yhteiskuntaa eivätkä ole sellaisenaan yleistettävissä esimerkiksi suomalaisiin työmarkkinoihin. Tutkimusten mukaan sitoutuminen työorganisaatioon on suomalaisille palkansaajille yleistä ja vahvaa. Myös ammattijärjestöt koetaan tärkeiksi. Maailmanlaajuisesti ajateltuna informaatioteknologista vallankumousta seuraa sellaisen perinteisen työn muodon väheneminen, joka perustui koko-aikatyölle, työn pysyvyydelle, selkeille ammattikuville ja ihmisen koko elämänsä kattavalle uramallille. Tutkimustulokset suomalaisten työhön sitoutumisesta osoittavat, että postmodernismin ja massayhteiskunnan teesit kollektiivisten sietien haureudesta ovat ainakin meillä liioiteltuja. Suomalaisten palkansaajien sitoutuminen organisaatioon ja ammattijärjestöön voidaan tulkita postmodernin yksilöiden haluksi rakentaa itseidentiteettiään "itselle" merkityksellisten kollektiivien suojassa. Sitoutumisessa voi olla tällöin kyse niin sanotuista yhteisyyssuhteista, jotka ovat yksilölle keskeinen elementti mielekkään arjen rakentamisessa. (Jokinen 2004, 13–14; Jokivuori 2004, 64, 77–78.)

Haastateltavani eivät ilmaisseet erityistä sitoutumista työpaikkaansa tai työyhteisönsä, jos sitoutumisella ymmärretään sosiaalista kiinnittymistä työyhteisöön. Vastoin Sennettin luovan luokan kuvauksia, työelämän piirteitä ei luonnehdittu työyhteisön tavoitteisiin tai ihmissuhteisiin liittyvällä itsetarkoituksellisella sitoutumisella. Pikemminkin työyhteisöön sitoutuminen ilmeni instrumenttina muiden tavoitteiden saavuttamisessa. Työyhteisöön sitoutuminen loi turvallisuuden tunnetta. Vakituisen työn tuoma turvallisuuden tunne merkitsi säännöllisiä ansioita, jolloin elämän suunnittelu tulevaisuuteen oli mahdollista. Työn tekeminen ja työpaikka mahdollistivat ikään kuin protestanttisen "taivaspaikan", joka merkitsi osalle haastateltavista vapaa-ajan valintoja ja mahdollisuuksia, esimerkiksi harrastamista, kesämökkeilyä, lomamatkoja ja luksusta elämään. Työyhteisöön sitoutuminen saattoi merkitä asiakassuhteiden vaalimista myös vapaa-aikana ja työaikojen joustavuutta. Kuitenkin myös nämä sitoutumisen "muodot" voidaan nähdä instrumentaalisina taloudellisen pääoman kartuttamisen keinoina. Sitoutuminen työyhteisöön merkitsi ennen kaikkea työtehtävien kunnollista ja sopimuksen mukaista suorittamista, oman osaamisen kehittämistä ja omasta hyvinvoinnista huolehtimista.

Itsenäisyyden, varman työntäjän ja vakituisen työsuhteen tuoman turvallisuuden lisäksi oman työnsä parhaiksi puoliksi haastateltavat nimesivät työn vaihtelevuuden, haasteellisuuden, palkitsevuuden ja monipuolisuuden. Työssä piti viihtyä ja tekemistä piti olla riittävästi. Säännölliset ansiot ja onnistumisen ilo nähtiin myös työn hyvinä puolina. Joidenkin mielestä työ oli yksinkertaisesti kivaa. Vuorotyön etuna olivat vapaapäivät arkena. Sosiaali- ja terveysaloilla työskentelevät kokivat lisäksi toisten ihmisten auttamisen sekä työn tunteisiin vetoavuuden työn myönteiseksi piirteeksi, vaikka varsinaisessa kutsumustyössä kukaan haastateltavista ei ilmoittanut olevansa. Sosiaali- ja terveysalalla työskentely miellettiin myös henkisesti ja fyysisesti vaativaksi, usein yksin tehtäväksi työkseksi.

Suomalainen työn tutkimus on jakaantunut karkeasti kahdenlaisiin tulkitoihin: yhtäältä tulkintakehyksinä on nähty niin sanotut ”raatajakehykset”, joissa painottuu vahvasti luterilainen työeetos. Toisaalta työtä on tulkittu teollistuneen maailman ”palkkatyökehystenä”, joissa on korostettu oletuksia vieraantuneesta ja välineellisestä suhtautumisesta työhön (Tuohinen 2000, 238). Työmarkkinoiden keskeisiä muutospirteitä viimeisen parinkymmenen vuoden aikana ovat Suomessa olleet työn koetun epävarmuuden yleistyminen ja työsuhteiden määrääikaistuminen. Työn epävarmuuden taustalla on talouden ja työmarkkinoiden epävakaistuminen, joka kohdistuu entistä enemmän myös hyvin koulutettuihin, asiantuntijatehtävissä oleviin sekä yhä useammin johtotehtävissä työskenteleviin. Suomalaiset kokevat työpaikan menetyksen uhan merkittävänä työhön liitettävänä epävarmuustekijänä. Määrääikaisten työllisten osuus on noussut 1990-luvulta lähtien. Naisten ja nuorten osuus määrääikaistissa työsuhteissa on muita suurempi. (Nätti 2004, 81–87.)

Siltala (2004) jakoi suomalaiset työntekijät neljään ideaalityyppiin: duunariin, urakoitsijaan, diakonissaan ja itsensä toteuttajaan. (Siltala 2004, 27–41). Itsensä toteuttaja -tyyppi muistuttaa luovaan luokkaan kuuluvan lisäksi Baumannin kuvaamaa työntekijää, joka mittaa työn arvoa sen mukaan, kuinka paljon työ tuottaa esteettisiä ja miellyttäviä kokemuksia. Tämän tyyppisessä työssä työn ja vapaa-ajan ero on yleensä hämärtynyt. (Bauman 1998.) Luovan luokan jäseniä sanotaan myös luonnehtivan korkea koulutus, kunnianhimo, luovuus ja kokemuksellisen elämän arvostaminen, yksilöllisyys ja ennakkoluulottomuus erilaisuutta kohtaan. Luovan luokan jäsen muistuttaa myös post-turistia, jonka elämään kuuluu korostunut mahdollisuus elämäntapatyylittelyihin ja kuluttamiseen. Aika-periodeiltaan nopeatempoisessa, hermostuneisuuden sävyttämässä kulttuurissa tavaroiden lisäksi kulutetaan ja koetaan myös spektaakkeleita, tapahtumia, huvituksia eli oikeastaan myös elämäntyylejä, ihmissuhteita, rakennuksia ja arvoja. (Jokinen 2004, 14–15; Sennett 1998.)

Tutkimusten mukaan työhön liittyvää ja sen mahdollistamaa itsensä toteuttamista, harrastuneisuutta ja hedonismia on tullut myös suurten ikäluokkien työeetokseen. Suomalaisen usein raskaaksi kuvatun työeetoksen rinnalle on tullut työhön liittyvää ”kepeyttä”. Myös suurten ikäluokkien työeetos on muuttunut. Vanhemmilta perityn vakavan otteen sekaan on tullut ”kepeyttä, vaihtelevuutta, elämyksellisyyttä ja hallittua nautinnollisuutta”. (Tuohinen 2000, 239, 244–246.) Toisaalta ”kepeyden” taustalla on kuusikymmenlukulaisuus, jolloin suuret ikäluokat elivät nuorisokulttuurin huumassa uusine elämäntapoineen, vapaa-ajan viettoineen ja vapauden kokemuksineen (Karisto 2005, 33).

Edellä mainitut työntekijöiden ja luovan luokan kuvaukset vaikuttavat tutkimukseni valossa jossain määrin karrikoidulta. Toisaalta menetelmälliset ratkaisuni eivät tarjoa mahdollisuutta yleistykseen. Varsinaisia työn ”raatajia” ei tutkimukseeni kuitenkaan osallistunut. Toisaalta työ ei myöskään vaikuttanut erityiseltä uralla pätemisen tai etenemisen väylältä, vaikka haasteita ja tekemisen kulttuuria työssä arvostettiin. Myöskään diakonissamaisia kutsumusammattissaan olevia ei aineistossani ollut. Yleisesti ottaen työhön suhtauduttiin rationaalisesti ja tietyllä kepeydellä, kuten Tuohinen edellä kuvaa, vaikka toki erojakin haastateltavien välillä löytyi. Työ oli instrumentti, joka kartutti ennen kaikkea taloudellista, energia- ja kulttuurista pääomaa. Työhön liittyvät ihmis-suhteet koettiin tärkeiksi, jolloin työ tarjosi myös tilaisuuksia sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Toisaalta elämässä tärkeimmät ihmiset löytyivät perheestä ja ystäväpiiristä. Työ avasi taloudellisia mahdollisuuksia vapaa-ajan valinnoille, työ jäsensi arkielämää, tarjosi henkisiä ja älyllisiä haasteita sekä oli kivaa. Erityisesti yksityisyrittäjinä toimivat haastateltavani korostivat työn itsenäisyyttä ja mukavuutta sekä mahdollisuutta olla työssä oman onnensa seppä. Myöskään luovan luokan luonnehdinta kokonaisuudessaan ei sopinut erityisen hyvin haastattelemiini liikuntamatkailijoihin, vaikka osa olikin ottanut luovan luokan luonnehdintojen mukaisesti oman ruumiinsa vakavan työstämisen kohteeksi. Terve ja hyväkuntoinen ruumis koettiin eduksi pikemminkin kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta kuin erityisesti työ- tai parisuhdemarkkinoilla. Haastattelemini liikuntamatkailijoiden yksilöllisyys ilmensi itsensä toteuttamista ja elämyksellistä elämää sen sijaan, että yksilöllisyydestä olisi suoranaisesti ollut hyötyä elämässä menestymisen tai uranluonnin kannalta. (vrt. Jokinen 2004, 16-17.)

Oman työnsä huonoiksi puoliksi haastateltavat mainitsivat muun muassa pitkät työpäivät sekä sen, että työtehtävät saattoivat joissain tilanteissa olla liian hankalia tai haasteellisia. Myös kiire tai kiireen epätasainen jakautuminen eri vuodenaikoina sekä omaan työhön vaikuttamismahdollisuuksien puute ja vähäisyys nähtiin työn haittapuolina. Toiset kokivat työnsä henkisesti ja fyysisesti raskaana. Työn fyysinen kuormittavuus korostui erityisesti vuorotyötä tekevien puheessa. Oman persoonan likoonlaitto työelämässä saattoi olla myös rasite. Työhön rinnastettavan päätoimisen opiskelun huonona puolena nähtiin tiukat aikataulut ja aika ajoin pakonomainen (opinto)suoritusten tuottaminen.

Työelämään liitetyt tulevaisuudennäkymät vaihtelivat haastateltujen keskuudessa, vaikka yleisesti ottaen kenenkään haastateltavan puhunta ei ilmentänyt erityistä työhön suuntautunutta kunnianhimoa tai eteenpäin pyrkimistä työuralla. Suurin osa haastatelluista näki itsensä viiden vuoden kuluttua tekemässä suunnilleen samaa työtä mitä nytkin teki. Ympäröivän yhteiskunnan muutosten sekä ikääntymisen kerrottiin kuitenkin asettavan haasteita työssä menestymiselle ja oman osaamisen päivittämiselle. Samoin työn sanottiin vaativan entistä enemmän joustavuutta. Työsuhteen aikaansaama turvallisuus ja taloudellinen riippumattomuus olivat selkeästi haastateltujen arvottamia asioita. Myös vapaa-aikaa toivottiin saatavan tulevaisuudessa lisää. Ainoastaan haastatelluista nuorimmat, vielä opiskeluelämässä tai työuransa alkuvaiheessa olevat ilmaisivat selkeimmin aikeistaan ja toiveistaan olla muunlaisessa työtilanteessa kuin mitä tällä hetkellä olivat, mutta heitäkään ei erityisesti luonnehtineet kuvaukset luovasta luokasta tai yksilöllisyyttä korostavista itsensä toteuttajista.

”...kyllähän tämän päivän kunnat ja kaupungit paljon on supistanu toimintojaan ja meillekin tuli tämä tila- ja tuottajamalli missä hyvin tarkkaan kartotetaan ja tämä meidän työ on tuotteistettu, tilaaja tilaa ja me tuotamme niitä tuotteita että ei enää puhuta työstä, niin kyllä siellä on niinkö löysät otettu pois ja paljon niinkö itekki nyt viiskymppinen tänä vuonna tullee niin täyteen niin paljon on koko ajan muutosta ja täytyy päivittää koulutusta ja pysyä tavallaan siinä ajan hermolla...” (Nainen 49v.)

Työelämän piirteiden ja aktiivisen elämäntavan välinen yhteys ei näyttäytynyt tutkimuksessani sillä tavalla kuin postmoderneissa ja työn hedonistisia ja luovan luokan piirteitä korostavissa argumenteissa on esitetty (ks. Räsänen 2000, 228). Työ ei ollut haastateltaville erityisen hektistä tai elämyksellistä tai riskejä ja vaaroja täynnä. Toisaalta haastateltavat eivät riskejä etsineet vapaa-ajallakaan. Työ oli työtä, jota piti elannon ja henkisen hyvinvoinnin vuoksi tehdä. Työn mielekkäisyys oli työn piirteinä ylimääräistä hyvää, mutta varsinaista oikeaa elämää suurin osa koki elävänsä vapaa-aikana perheen ja vapaa-ajan harrastusten parissa. Työhön suhtauduttiin tietynlaisella instrumentaalisuudella ja rationaalisuudella, joka ilmensi myös vapaa-ajan funktioita. Tässä mielessä työn ja vapaa-ajan toimintojen ja orientaation samankaltaisuutta oli nähtävissä.

4.3 Onko vapaa-aika sittenkään vapaata aikaa?

Viimeisen 10–15 vuoden aikana jälkiteollisissa yhteiskunnissa on tapahtunut lukuisia merkittäviä muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet työelämän ja vapaa-ajan piirteisiin. Taloudellinen lama, sitä seurannut taloudellinen kasvupyrähdys, globalisoituminen, tietoyhteiskuntaan integroituminen ja taas ripeän kasvun hiipuminen lieveilmiöineen ovat vaikuttaneet myös vapaa-ajan ja työelämän keskinäiseen suhteeseen. Muun muassa keskustelu kiireisestä elämäntavasta sekä työelämän kiivaasta tahdistista ja sen perhe-elämää kalvavasta luonteesta on kasvanut. On jopa esitetty, että työelämästä olisi tullut niin vaativaa ja houkuttelevaa, että työstä on muodostumassa koti ja kodista puolestaan työtä sinne jäävine velvollisuuksineen. (Forsberg 2003, 8.) Matkailun ja vapaa-ajan suhdetta luonnehtii myös se, että perinteisessä mielessä vapaa-ajasta eli matkailusta on tullut toisten työtä (Valkonen & Veijola 2008).

Elämäntapatutkimuksissa on pohdittu työn ja vapaa-ajan suhdetta. Työn ja vapaa-ajan rajojen sanotaan hämärtyneen ja työn tekemisen varsinaisen palkallisen työajan ulkopuolella lisääntyneen (Waring 2008, 297). Jokinen ja Veijola (1990) pohtivat työn ja vapaa-ajan sekä liikunnan suhdetta ja toteavat, että itse asiassa lomamatka sopii yhteen nyky-yhteiskunnassa tehtävän työn kanssa. Modernit ammatit edellyttävät energisyyttä, kykyä pinnistää tai olla vastuussa. Ominaisuudet ovat samoja mitä kuntoliikunta kehittää: venymiskykyä, kestävyyttä, kanttia ja pelisilmää. Aktiivilomat tai liikuntaan liittyvät toimintamahdollisuudet voidaan näin laskea palkkatyön yhteiskunnan logiikan ulottumiseksi turismiin. (Jokinen & Veijola 1990, 115–116; Karisto 1988.)

Vapaa-ajan ja työn suhdetkokonaisuutta voidaan tarkastella myös kuluttamisen piirteiden kautta. Kuluttaminen ei välttämättä ole enää työntöön seurausta, jonka ansiot mahdollistavat. Kuluttaminen voidaan rinnastaa itse työntekoon. Jälkiteollisessa yhteiskunnassa kuluttaminen ilmiönä on demokratisoitunut,

vaikka talouden reunaehdot säätelevätkin kuluttamista. ”Shoppailu ja kauppoissa kuljeskelu”, *window shopping* on ainakin periaatteessa demokratisoitunut ilmiö, jolle löytyy historiallista perustaa. Keski- ja yläluokan naiset tekivät 1800-luvun kuluttamisesta oman työnsä. Tavaratalot tarjosivat naisille ensimmäistä kertaa julkisen tilan, jossa heillä oli oikeus olla ja viipyä. Ostosparatiisit tekivät kuluttamisesta nautinnon: ne vetivät kuluttajan turvaan kurjalta ilmalta, uhkaavilta katsojilta ja seurailijoilta sekä kaupunkien saastaisilta kaduilta, antoivat mahdollisuuden katsella ja haluta ilmaiseksi, osallistua omalla tavallaan moderniin kaupunkilaisuuteen. Kuluttaminen on siis jo historiallisesti liittynyt yhteiskunnallisen aseman osoittamiseen. Toisaalta ”näkyminen” ja ”näyttäytymisen” rinnalle tavaratalot tarjosivat 1800–1900 -luvun taitteen naisille yhden harvoista, kodin ulkopuolisista aktiivisuuden mahdollisuuksista. Naiset saapuivat tavarataloon, eivät niinkään tullakseen nähdyiksi, vaan katsellakseen itse. Modernin ja hyvinvoivan elämäntavan tuli näkyä ollakseen totta. Kuluttamisesta tuli sekä elämäntapa että yhteiskuntaluokan tunnus. Vaikka tavaratalot ovatkin perinteisesti nimenomaan naisten ostoparatiiseja, käy niissä myös miehiä. Miesten shoppailua Kortelainen (2005) selittää ”miehisesti”: osa miehistä liittyy shoppailun jollain tavalla työn maailmaan päinvastoin kuin naiset, jotka pitävät sitä nimenomaan vapaa-ajan ja tai oman ajan harrastuksena ja merkinä. Mies saattaa kuvailla shoppailun niin työläänä, vaivalloisena ja velvollisuudenomaisena, että hän näkee sen oikeastaan työnä. Tämä ”työn” arvo mitataan samoilla mittareilla kuin ansiotyössäkin, rationaalisuudella ja tehokkuudella. ”Shoppailutyön” palkka tulee vain mahdollisesta tarjouksen tai alennuksen suomasta säästyneestä rah summasta. (Kortelainen 2005, 15–17, 33, 40, 176.)

Elämäntilanteensa mukaisesti haastateltavani suhtautuivat työnsä ja vapaa-aikansa suhteeseen jossain määrin eri tavoin. Työn ja vapaa-ajan välille pystyttiin tekemään ainakin käsitteellinen ero, vaikka käytännössä työn ja vapaa-ajan raja saattoi olla hämärtynyt. Lapsettomien aikuisten perheissä työn ja vapaa-ajan erot olivat selkeimmin havaittavissa. Työn ja vapaa-ajan suhdetta luonnehti joko vapaa-ajan vähäisyys ja toisaalta riittävän vapaa-ajan täyttäminen erilaisilla toiminnoilla. Työtehtävistä erillistä vapaa-aikaa pidettiin erittäin tärkeänä ihmisten kokonaisyhyvinvoinnin ehtona. Toisten mielestä vapaa-aika ja työaika tuli oman jaksamisen vuoksi erottaa toisistaan. Työn ja vapaa-ajan suhde oli monen mielestä omasta tahdosta kiinni ja moni piti suhdetta omalta osaltaan sopivana ja tasapainoisena. Vapaa-aika ei kuitenkaan merkinnyt joutenoloa, vaan aktiivista harrastamista ja itsensä kehittämistä elämän eri osa-alueilla, usein nimenomaan tavoitteellisen liikunnan ja kuntourheilun merkeissä. Tyypillinen ”*empty nesters*”-elämäntilanne antoi myös mahdollisuuden sitoutua työelämän haasteisiin ruuhkavuosia enemmän. Kun lapset olivat jo muuttaneet kotoa pois, terveys oli hyvä ja työpaikka vakituinen, työlle ja työuralle pystyi antamaan paljonkin. Palkkatyön rinnalla elämää ja vapaa-ajan valintoja säätelivät oma, perheen ja mahdollisesti ikääntyneiden vanhempien terveys, opiskelumahdollisuudet, liikunnan harrastaminen ja matkailu.

”...että se on fifty-fifty...työn pystyy unohtamaan ja haluankin ja vapaa-aikaan satsata, kun on taloudellinen puolikin kunnossa ja lapset on lähteny maailmalle, että nyt-hän ne on ne parhaat vuodet...” (Nainen 49v.)

Turismia voidaan tarkastella palkkatyön uusintamisen lisäksi myös niin kutsutun arkityön uusintamisen keinona. Arkityöllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi lasten kasvattamista ja hoitamista, itsestään ja parisuhteesta hoitamista sekä perheen, suvun ja tuttavapiirin ilmapiiristä ja suhteista huolehtimista. Pari- ja perhesuhteet tuovat muuten rikkonaisuudessa elämässä jatkuvuutta, voimaa ja itseluottamusta, mutta vaativat myös voimaa ja erilaisia kykyjä. Lomamatka voidaan nähdä tällaisia kysyjä uusintavana ilmiönä. (Jokinen & Veijola 1990, 116.)

Lapsettomien aikuisten perheissä oltiin melko tyytyväisiä työelämän ja vapaa-ajan suhteeseen sekä ennen kaikkea vapaa-ajan määrään. Jos työt olivat järjestyneet siten, että työaika oli säännöllinen ja selkeä, aikaa riitti myös vapaa-ajan harrastuksille. Joidenkin mielestä työn ja vapaa-ajan erottaminen oli asennekysymys ja siis omasta itsestä kiinni. Töiden luonteen sanottiin muuttuneen markkinahenkiseksi ja kaupallisten periaatteiden sanelemaksi esimerkiksi hoiva-aloilla. Kaikenlaisen yhteiskunnallisen tekemisen tuotteistaminen ilmeni jo nykypäivän terminologiassa esimerkiksi siten, että potilaista, päiväkotilapsista, kehitysvammaisista ja koululaisista oli tullut asiakkaita ja hoitopäivistä käyttöpäiviä, minkä voi tulkita heijastelevan arvomaailman muuttumista yhä enemmän markkina-voimien sanelemaksi.

”Voiko työtä ja vapaa-aikaa ylipäätään erottaa toisistaan?”

”No kyllä minun mielestä kuuluuki erottaa, että silloinhan sitä vapaa-ajalla niinkö laata akkuja ihan eri tavalla mut että jos työasiat on koko ajan mielessä ja niitä hoitaa niin ei...en usko, että jaksaa kovin pitkään semmosta ettois aina niinkö töissä...en ainakaan itte haluais...” (Nainen 54v.)

Vaikka työ koettiin sitovaksi, oli moni järjestänyt työasiansa niin, että työt eivät seuranneet mukana vapaa-aikaan tai ainakaan lomamatkoille. Jos työt kuitenkin pyrkivät seuraamaan vapaa-aikaan, työn ja vapaa-ajan erottamisen toisistaan sanottiin vaativan tietoisia ja tarkkaan valittuja toimenpiteitä sekä päätöstä siitä, ettei työasioita päästänyt vapaa-aikaan. Erityisesti aloilla, joilla työ edellytti vahvaa henkilökohtaista sitoutumista, nähtiin työn ja vapaa-ajan sekoittumisen uhkakuvana työelämässä loppuun palaminen. Osalle työasiat eivät kuuluneet lomamatkaan millään muotoa. Vapaa-ajan ekplisiittiseksi funktioksi lausuttiinkin vapaa-ajan erottaminen työstä, ”sehän se vapaa-ajan tarkoitus on”. Vapaa-aikana oli kuitenkin mahdollisuus tehdä pieniä työasioita.

”...ei sinänsä oo pakko olla kokonaan töistä pois, se on vähän henkilökohtanen asia, mutta mä en ite hirveesti ainakaan haluais lomalla tehdä työasioita, siihen on varattu mun mielestä se normaali työaika siellä työpaikalla...” (Mies 32v.)

Vapaa-aikatutkimuksen mukaan suomalaisten kiireisyys vapaa-aikana lisääntyi vuosina 1979–1999, jos kiireisyyttä mitataan toimintojen määrän perusteella. Lisääntyneitä vapaa-ajan toimintoja olivat liikunnan harrastaminen, television katselu, puhelimen käyttö, tietokonepelit ja muut tietokonetoiminnat, kirjeenvaihto, muut harrastukset sekä matkailu. (Toivonen 2007.) Huomiot ovat mielenkiintoisia, sillä vaikuttaa siltä, että samalla, kun työpäivän pituus on lyhentynyt ja vapaa-ajan arvostus kasvanut, vapaa-aika kuitenkin täytetään entistä enemmän tekemisellä, suorittamisella ja kiireellä. Ikään kuin kiireellisyyden ja joutenolon määrän tulisi kuitenkin olla eräänlainen ”protestanttinen vakio”. Tämän

kaltaiseen tulkintaan toki vaikuttaa se, että kiireen kokeminen on subjektiivista. Esimerkiksi television katselua tai tietokoneen parissa toimimista ei välttämättä mielletä kiireeksi. Vapaa-ajan toimintojen lukumäärän lisääntyminen kertoo kuitenkin mielenkiintoisella tavalla ihmisten tarpeesta täyttää aktiivinen hereilläoloaikansa tekemisellä joutenolon sijaan.

”No kyllä se näin tietysti on, että harrastuksia tulee yllättävän paljon, että varsinaisesti tommosta vapaa-aikaa ei jää, mutta onneksi siihen sisältyy siihen päivän käyttöön myöskin liikunnallista ja vapaa-aikaa niinkun harrastuksille tai tämmösille liikuntaharrastuksille...ainakin minulla ollut pakko ite järjestää vähintään kerran viikossa, mutta että kyllä täytyy sanoa, että iän myötä sitä niinkö ajautuu kaikenlaisiin kuvioihin niin että päivä on aina täysi... ja aina on kiire...” (Mies 61v.)

Haastateltavista yksityisyrittäjille, vuorotyötä tekeville ja osalle eläkeläisiä vapaa-aika näyttäytyi muita kiireisempänä. Myös työn ja vapaa-ajan suhde oli näille haastateltaville muita sekoittuneempaa. Osa koki, että työstä ei päässyt eroon vapaa-aikana, jolloin matkalle lähdön syytäkin haettiin eskapismista eli arkielämästä pakenemisestä. Työasioita hoidettiin säännöllisesti myös vapaa-aikana. Kannettavat tietokoneet kulkivat mukana eikä matkapuhelinta haluttu sulkea edes lomamatkoilla. On mielenkiintoista huomata, miten matkapuhelimien alkuperäinen funktio työpaikan ja työajan kahleista ”vapauttajana” on toteutunut. Sen sijaan, että informaatioteknologia olisi järkeistänyt tai helpottanut työelämän vaatimuksia, se on itse asiassa tunkeutunut myös vapaa-aikaamme. Työnantajan puhelimia ja tietokoneita käyttävien ihmisten työpaikan ja työajan ero on entisestään hämärtynyt. (ks. Mäenpää 2000,143.)

Työn ja vapaa-ajan suhdetta kuvaava työelämän sitovuus ilmeni työpäivien venymisinä usein normaalia pidemmiksi. Työelämää ja työnantajaa kohtaan oltiin lisäksi valmiita tekemään joustoja. Vapaa-ajan määrää pidettiin liian vähäisenä ja ylitöiden määrää liiallisena. Vapaa-ajan vähyyden tunnetta lisäsi myös kotitöiden määrä. Esimiestehtävissä työt seurasivat mukana kotiin ja edellyttivät ”pahimmillaan” ympärivuorokautista tavoitettavuutta myös työajan ulkopuolella. Töistä ei pystynyt aina irtaantumaaan vapaa-aikanakaan, vaikka periaatteessa siihen olisi pitänyt pystyä. Kaikki eivät kuitenkaan mieltäneet vapaa-ajan ja työn sekoittumista kielteisenä asiana. Esimerkiksi yksityisyrittäjyyteen kerrottiin kasvetun niin, että halusi palvella ja auttaa ihmisiä myös vapaa-aikana. Työhön liittyvät tehtävät tai asiakkaiden yhteydenotot vapaa-aikana eivät siis sinällään häirinneet, yksityisyrittäjänä työtä ja vapaa-aika kun ei pystynyt täysin erottamaan toisistaan. Työtä ja vapaa-aikaa ei kaikkien mielestä kuulunutkaan täysin erottaa toisistaan – ”yhtä hienoja asioita molemmat” – kuten eräs haastateltava asian ilmaisi. Jos työn tekemisen koki mielekkääksi, siinä ei niin helposti palanut loppuun, vaikka työt aika ajoin seurasivatkin vapaa-aikaan. Työelämän sitovuu-den sanottiin olevan pitkälti itsestä kiinni. Tasapainon työn ja vapaa-ajan välille pystyi saavuttamaan rajoittamalla työntekoaan sopivasti.

Haastatteleman eläkeläiset kertoivat, että eläkeläisen arki on toimintaa täynnä. Toisille eläkkeelle jäänti oli merkinnyt sitä, että vapaa-aikaa ei jäänyt juuri ollenkaan. Iän myötä ”kaikenlaisiin kuvioihin” ajautuminen oli lisääntynyt niin, että päivät olivat aina täynnä ja kiire alati läsnä. Eläkkeelle jäänti oli merkinnyt sitä, että kalenteri on täydempi kuin työaikana. Harrastuksista oli tullut vapaa-ajan työtä ja työnteon veruke, jolloin niitä ei enää edes mielletty harrastamiseksi. Vapaa-aika ei siis näyttänyt määrittävän ainoastaan työelämän vastakohtana,

vaan vapaa-aikaa voidaan määrittää toiminnallisuuden tai toimintojen määrän perusteella. Arkielämään kuului muun muassa lenkkeilyä, jumppaa, kuntosalilla käyntiä sekä hyötyliikuntaa, kuten marjastusta, sienestystä, kalastusta ja kaupassa käyntiä. Kaikki haastateltavani eivät kuitenkaan mieltäneet toiminnallisuutta ja esimerkiksi liikunnan harrastamista tekemisen pakkona tai arjen kiireellisyyttä lisäävinä asioina. Toisille eläkkeellä olo nimenomaan merkitsi sitä, että aamulla ei ollut kiire. Toimeliaisuus ja tekeminen pikemminkin rytmittivät ja ohjelmoivat arkielämää, mutta myös päiväunille oli varattu aikaa. Liikunnan harrastamisen lisäksi arkielämään kuului television katselua ja tietokoneella puuhastelua.

”...eikös lomalla pitäisi levätä ja rentoutua vaan...?”

”...joo, mutta kyllä sitä voi levätä vaikka kävelee, niin kuin minäkin 80 kilometriä, niin kyllä se on lepäämistä sekin...siinä on fyysistä räsitystä ja psyykkistä lepäämistä...”
(Mies 53v.)

”...mutta kyllä minä ihmettelen sitä, että nyt kun on eläkkeellä kerkee paljon vähemmän kuin mitä silloin ku oli töissä...ku ajattelee mitä kaikkea piti tehdä sitten sen työn lisäksi niinkun kotihommat ja harrastukset ja kaikki, niin ihme, että sitä on kerennyt...”
(Nainen 74v.)

Suomalaisten vapaa-ajan merkityksiä käsittelevässä tutkimuksessa suhde työhön on nähty olennaisena ja ensisijaisena vapaa-ajan jäsenyyksenä. Vapaa-aika voidaan määrittellä työtä palvelevana ja siinä suoriutumisenä, jolloin muun muassa työtä varten kehittymisen aspekti korostuu. Työ voidaan nähdä myös muusta arjesta erillisenä, jolloin työstä irti pääsemisen ja palautumisen aspektit korostuvat. (Liikkanen 2005a, 8.) Vapaa-aika voi näin olla erityyppisen tekemisen ja puuhastelun täyttämää, vaikka se mielletäisiinkin palkkatyöstä erilliseksi elämänalueeksi.

Yksilötasolla tarkasteltuna työn ja esimerkiksi perheen vuorovaikutussuhteissa voidaan erotella erilaisia funktionaalisia suhteita. Korvaavuusmallin mukaan työhön liittyvät täyttämättömät odotukset korvataan muun elämän alueilla; erillisyyksimallissa työ ja muu elämä ovat erillisiä, eikä niiden välillä ole vuorovaikutusta; välinemallissa toista elämänaluetta käytetään toisen päämäärien hyväksi; ristiriitateorian mukaan menestyminen toisella alueella merkitsee uhrauksia toisella alueella ja odotukset eri elämänalueilla ovat ristiriidassa keskenään. Yksilötasoa laajempi tarkastelu työelämän ja muun elämän suhteista voidaan ulottaa työelämän ja muun elämän vuorovaikutuksen sulautumiseen. Esimerkiksi ammatit eroavat siinä, missä määrin ja millaista sulautumista elämän eri alueilla on. (Kivimäki 2003, 188–189.)

Haastattelemieni pienten lasten vanhempien vapaa-ajan, työn ja arkielämän kuvauksia luonnehti tietynlainen arjenhallinta. Työn ja vapaa-ajan suhdetta määritteli tavoitteellisuus, funktionaalisuus, järjestys, kuri, kontrolli tai ainakin näihin pyrkiminen. Pienten lasten perheissä varsinaisen työ- tai opiskeluajan ulkopuolinen vapaa-aika nähtiin kokopäivätyönä. Kahden ”työmaan”, ansiotyön tai päätoimisen opiskelun yhdistäminen lapsiperheen arkeen koettiin haasteellisenä, rankkana ja uuvuttavana elämänvaiheena. Päätoimista opiskelua sekä lapsiperheen haasteita ja velvollisuuksia oli ajankäytöllisesti vaikea sovittaa yhteen. Lapsiperheen arki vaatii vanhemmilta hyvää organisointikykyä ja luopumista monista tärkeistä asioista, riittävät yöunet mukaan lukien. Omaa velvoitteita

vapaata aikaa oli vähän. Vähäinen vapaa-aika haluttiin kuitenkin käyttää muun muassa liikunnan harrastamiseen kodin ulkopuolella. Lapsiperheellisten mukaan työ ja vapaa-aika piti kuitenkin pystyä erottamaan toisistaan, sillä se oli kaikkien perheenjäsenten edun mukaista. Vapaa-aika itse asiassa miellettiin elämässä siksi ”oikeaksi ajaksi”, jolloin tehdään niitä varsinaisia elämänasioita.

Roosin (1989) mukaan liikunnan harrastaminen voidaan nähdä Elias kuvaaman itsekurikehityksen huipentumana sen sijaan, että vapaa-ajan liikunnassa olisi kyse itsekurista ja elämänhallinnasta (eli työstä) vapautumisesta. Liikunta on elämänalue, jolla ihmiset yhtäältä pakottavat itsensä äärimmäisiin ponnistuksiin ja vaikeuksien kestämiseen. Toisaalta liikunnassa toteutetaan sellaista säännönmukaisuutta ja kurinalaisuutta, jota ei tarvitse toteuttaa missään muualla elämässään. Suomen kaltaisessa maassa liikunnalla on elämäntapana monia mielenkiintoisia erikoispiirteitä ja kytkentöjä talonpoikaiseen elämäntapaan. Yksin iltaisin juokseminen voidaan nähdä ruumiillisen itsekurin huipentumana, jolla on samalla muita suomalaisia elämäntavallisia liittymäkohtia muun muassa yksinoloon, marginaalisuuteen ja rituaalisuuteen. Juoksemista voidaan verrata kärsimykseen, mutta myös ruumiilliseen ja vapaaseen työhön. (Roos 1989, 22–23; Elias & Dunning 1986.)

Vallitsevan työmoraalin mukaan vapaa-aika on tarkoitettu työkyvyn palauttamiseen. Työstä on kuitenkin alkanut kulkeutua piirteitä vapaa-aikaan ja koko vapaa-aika on esineellistynyt, tuotteistunut ja muuttunut palkkatyön kaltaiseksi voittoa tavoittelevaksi teollisuudenhaaraksi. (Jokinen & Veijola 1990, 108.) Vapaa-ajalla ei perinteisessä mielessä ole ollut itsearvoa sinänsä, vaan vapaa-ajan tarkoitus on ollut nimenomaan ladata ja uusintaa työntekijät työtä varten. Vapaa-ajan käsite liittyy modernin yhteiskunnan eräänlaiseen näkymättömään tai abstraktiin instituutioon, joka ohjaa toiminnan jäsentymistä ja merkityksellistymistä tietyllä tavalla. Vapaa-ajan muoto, piirteet ja sisältö heijastelevat ja jopa ennakoivat yhteiskunnan muutoksia laajemmin. (Liikkanen 2005a, 7.)

Haastattelemieni liikuntamatkailijoiden puhunnassa vapaa-ajan ja työn suhdetta luonnehti se, että vapaa-ajalle oli määritelty ikään kuin tietty hinta. Hinta saattoi olla puhtaasti taloudellisin kriteerein laskettavissa. Esimerkiksi nelipäiväistä työviikkoa tekevä koki työkevennyksen mukavana ja arkea helpottavana asiana, mutta pankkitilidossaan näkyvänä miinuksena. Toisten mielestä työasioiden hoitaminen vapaalla oli vain ja ainoastaan järkevää, jos siihen tuli tilaisuus. Kolmansissa näkemyksissä työasioiden hoitaminen esimerkiksi viikonloppuisin helpotti alkavan viikon työtaakkaa. Työnteko vapaa-ajalla nähtiin siis ikään kuin investointina, joka kartutti arkea tavalla tai toisella. Työasioista joutenolo vapaa-ajalla ei siis ollut protestanttisen eetoksen mukaista.

”Hoidatteko työasioita vapaa-aikana?”

”Näin yrittäjänä ollessa se tosiaan on se työ aina mukana ja siitä ei pääse irti ellei totta kai halua...jätä kotiin...mutta näin pienissä puitteissa...työ on mukana..ja kun täällä pystyy kuitenkin vapaa-ajan puitteissa hoitamaan myöskin niitä asiakassuhteita....” (Mies 61v.)

”Voitteko mielestänne irtaantua työstä vapaa-aikana ja voiko työtä ja vapaa-aikaa ylipäätään irrottaa täysin toisistaan..?”

”Kyllä pitäis ainakin pystyä, mut se ei oo niin yksinkertasta, sillon ku oli kiivainta aikaa [töissä], mä ymmärrän niitä, joilla se menee oravanpyöräksi tosiaan kun viikonloppu

oli tulossa ja sit jos ei ollu mitään varsinaista, mihinkään ei lähetty tai näin, niin joskus tuntu siltä, että ois paljon viisaampaa olla töissä etkö lähtiä kotia ja koko ajan pyöri ne asiat mielessä ja sitten ku maanantaina meni niin taas alako samalla lailla paahtaan, et ku ois sen viikonlopunkin tehny töitä, ois päässy niinkö asiassa eteenpäin ...mut että ei se näin pitäis olla...et kyllä mä sitä mieltä oon, että kyllä ne pitäis pystyy erottaa mut se on hankalaa...jos ois semmonen tabletti minkä ottais perjantai-iltana, että ne uneh-tuis...ja se on moneen kertaan tutkittu, että se ei pitemmän päälle oo kenenkään etu, ei työnantajan eikä varsinkaan työntekijän...sitä ei vaan jaksa sitten..." (Mies 48v.)

Siinä missä jälkiteollinen vapaa-aika on alkanut muistuttaa työtä, voidaan nyky-ajan työstä puolestaan löytää useita perinteisesti määritellyn vapaa-ajan piirteitä. Paradoksaalisesti työ siis saattaa yhä enemmän muistuttaa vapaa-aikaa, kun taas vapaa-aikana tapahtuva toiminta ei ole ainoastaan hankalaa ja vaikeaa, vaan myös ankaraa työtä (Roos 1989, 23). Haastattelemieni liikuntamatkailijoiden kuvauksissa itsenäisyyden ja riippumattomuuden määritelmät omasta työstä lähentelivät vapauden määritelmiä. Työn ja vapaa-ajan sekoittuminen kulminoituukin kannustematkailussa. Kannustematkalle on tyypillistä tavoitteellisuus, ei-valinnaisuus ja työajallisuus. Tavoitteellisuudella voidaan tarkoittaa organisaatioasiakkaan (esimerkiksi yrityksen) matkalle asettamia motivoivia tai palkitsevia, mutta myös taloudellisia tavoitteita. Valinnaisuudella voidaan ymmärtää matkustajan omaa valintaa ja vastuuta matkapäätöksestä, mikä ei kannustematkaa koskevassa päätöksenteossa pääsääntöisesti toteudu. Työajallisuudella tarkoitetaan matka-ajan työaikaisuutta. Kannustematkailu käyttää vapaa-ajan matkailun kaltaisia tuotteita työsidonnaisina matkailupalveluina. Lähtökohtana loma- ja työsidonnaisen matkailun rajoista on ajatus työmatkailijan muuttumisesta lomailijaksi työtehtävän kohteessa tultua suoritetuksi tai hänen osallistuesaan viralliseen ohjelmaan liittyviin "turistisiin" ohjelmaosioihin, kuten iltaohjelmiin tai kokouksien yhteydessä mahdollisesti toteutettaviin matkoihin. Lisäksi työmatkalla mukana olevat puoliset ilmentävät työn ja vapaa-ajan matkailun sekoittumista. (Kantele 2006, 20, 81.)

Vapaa-ajan ja työn hämärtymistä voidaan arvioida lisäksi vapaa-ajan määrän perusteella. Haastattelemani kannustematkailijat kokivat, ettei heillä ollut kovinkaan paljoa vapaa-aikaa siitä huolimatta, että osa heistä oli osittain eläkkeellä. Kiire luonnehti elämää kaikkienensa. Vapaa-aikana "ajauduttiin" kaikenlaisiin kuvioihin. Vapaa-ajan määrää arvioitaessa mielenkiintoista oli myös se, että harrastamista ei välttämättä mielletty vapaa-ajaksi. Työn ja vapaa-ajan suhdetta voidaan tutkimukseni mukaan pitää aktiivisen ja toimeliaan vapaa-ajan kuvaajana, vaikka ansiotöiden teko ei sisältynytkään kaikkien vapaa-aikaan. Vaikka vapaa-ajan ja työn välille tehtiin käsitteellinen ero ja vaikka moni haastateltava oli sitä mieltä, että vapaa-aika ja työelämä tuli erottaa toisistaan, oli vapaa-ajassa työelämän kaltaista toimeliaisuutta. Lisäksi vapaa-ajan ja työn välinen käytännön ero oli vaikeammin määriteltävissä, kun työasioita hoidettiin erityisesti puhelimen välityksellä myös vapaa-aikana. Toisaalta vähäistä työasioiden hoitoa vapaa-aikana ei koettu rasittavaksi, vaan pikemminkin joustavuudeksi, jota voitiin työelämää tai työnantajaa kohtaan aika ajoin osoittaa. Kaiken kaikkiaan vapaa-ajan ja työelämän suhde nähtiin funktionaalisenä ja rationaalisenä suhteena, jonka hallinta oli viime kädessä itsestä kiinni ja jonka tasapainoisuus heijasteli yksilön hyvinvointiin laajemminkin.

5 LIIKUNTAMATKA - VAKAVAA VAPAA-AIKAA

Vakavan vapaa-ajan näkökulmasta liikuntaa ja matkailua tarkastellaan perinteisestä inversiomallista poiketen. Lähtökohtana vapaa-ajan vakavoitumisnäkökulmalle on se, että ihmiset eivät turisteina ollessaan käyttäydykään normaaliarjen vastaisesti, vaan pyrkivät muokkaamaan vapaa-aikaansa ja matkailukokemuksiaan arkielämänsä kaltaisiksi. Vapaa-ajan toimintoja ja esimerkiksi liikuntaa ja matkailua säätelisikin tiedostamaton tai tiedostettu tarve rationalisoida käyttäytymistä arkielämän ja työelämän kaltaiseksi (Urry 1990, 19). Demokratisoitumisen myötä matkailusta on tullut arkipäiväinen ja tuttu ilmiö yhä suuremmalle joukolle ihmisiä. Maiseman- ja paikanvaihdos ei enää välttämättä johda arkielämälle vastakkaiseen käyttäytymiseen tai yltiövapauden kokemukseen. Työn ja vapaa-ajan hämärtyminen seurauksena esimerkiksi työelämän puolelta yksilöön kohdistuvat paineet ja vaatimukset jatkuvasta uuden oppimisesta, itsensä kehittamisestä ja sivistämisestä, tekemisestä ja suorittamisesta, äärimmäisten elämysten etsimisestä, tarpeesta saavuttaa asioita ja jopa riskien ottamisesta ovat siirtyneet myös vapaa-aikaan. Jokisen ja Veijolan (1990) mukaan seuramatkat ja esimerkiksi karnevalistiset possujuhlat itse asiassa kertovat palkkatyön näkyvämmän käden pituudesta, perheideologiasta, sukupuolirooleista, modernisoitumisesta, syrjäytymisestä tai kulttuurimme (epä)eroottisuudesta (Jokinen & Veijola 1990, 27).

Jälkiteollisissa yhteiskunnissa tapahtuneet työelämän ja vapaa-ajan suhdetta koskevat muutokset ovat aikaansaaneet sen, että perinteinen määritelmä vapaa-ajasta työn tuloksena ja vastakohtana velvoitteille ei enää kovin hyvin palvele vapaa-ajan valintaperusteiden teoretisointia tai vapaa-ajan käsitteen käyttöä liikuntamatkailun yhteydessä. Moniin vapaa-ajan toimintoihin, kuten esimerkiksi liikuntamatkailuun liittyy velvoitetta, sitoutumista ja vastuuta, ja ne voidaan hyvinkin rinnastaa ”tärkeisiin työmäisiin” toimintoihin. Esimerkiksi juokseminen ja muu kuntoliikunta ei ole vaativaa toimistotyötä tekeväälle pelkästään rentoutumista ja työn vastapainoa, vaan samalla tapa kehittää työn edellyttämiä ominaisuuksia. Moderni toimihenkilötyö kysyy tietynlaista, aina työntekijän persoonallisuuteen ulottuvaa käyttäytymisalttiutta: jatkuvaa energisyyttä, kykyä pinnistää ja tahtoa viedä vaikeatkin hankkeet päätökseen. Kyse on paljolti samoista val-

miuksista, joita juoksemisen kaltaisen kuntoliikunnan oletetaan kehittävän: venymiskykyä, omien rajojen tuntemista ja niiden ylittämistä, kestävyyttä ja kanttia. (Karisto 1988, 59.) Tämä herättää kysymyksen siitä, kuinka liikuntamatkailun kaltaisia toimintoja voidaan ylipäättään enää luokitella vapaa-ajan toiminnoiksi. On tilanteita, jolloin vapaa-aika käsitteenä on lähempänä työn määritelmää kuin perinteistä vapaa-ajan määritelmää. (Jones & Green 2006, 33–34.)

Vakavan vapaa-ajan (*serious leisure*) käsitettä käytettiin vapaa-ajan tutkimuksessa ensimmäisen kerran vuonna 1982. Suppeasti määriteltynä vakavalla vapaa-ajalla tarkoitetaan amatööriin, harrastelijan tai vapaaehtoistyöntekijän systemaattista pyrkimystä toimintaan, joka on niin merkittävää ja mielenkiintoista, että henkilö tyypillisesti heittäytyy täysin tietyn erikoistaidon, -tiedon tai -kokemuksen tavoitteluun tai ilmaisemiseen. Vakava vapaa-aika merkitsee siis haastavaa harrastamista (Timonen 2009, 205). Amatöörejä löytyy taiteista, tieteistä, liikunnan, urheilun ja viihteen parista, itse asiassa kaikkialta sosiaalisen toiminnan alueilta, joista heille löytyy käsitteellinen ei-amatööriin vastinpari. Amatööreillä ei kuitenkaan tässä yhteydessä tarkoiteta perinteisessä mielessä ammattilaisten vastakohtaa. Amatöörit ja ammattilaiset nähdään pikemminkin osina monimutkaista keskinäisriippuvuuksien verkostoa, jossa kolmantena osapuolena ovat julkiset toimijat. Tässä verkostossa amatöörit ja ammattilaiset ovat lähempänä toisiaan kuin amatöörit ja julkiset toimijat. Ammattilaiset toimivat suunnannäyttäjinä ja trendien luojina, joita amatöörit tiiviisti seuraavat ja jäljittelevät. Liikuntamatkailun amatöörejä löytyy useiden eri liikunta- ja urheilumuotojen parista, esimerkiksi golffareita ja pyöräilijöitä. Harrastelijoilla puolestaan ei ole amatöörien kaltaista ammattilaisvastinparia, vaan harrastelijoiden sanotaan ikään kuin elävän omassa sosiaalisessa maailmassaan. Harrastelijat voidaan jakaa viiteen perustyyppiin: keräilijöihin, puuhastelijoihin (*makers and tinkers*), aktiivisiin osallistujiin, urheilijoihin ja urheilupelien pelaajiin sekä niin sanottuihin yleissivistyneisiin intoilijoihin. Kalastusharrastajat ja lintubongarit toimivat esimerkkeinä aktiivisista osallistujista, kun taas pitkänmatkan juoksijoita ja kilpauimareita voidaan pitää urheilijoina. Vakavan vapaa-ajan kolmatta perustyyppiä edustavat vapaaehtoiset toimivat ilman taloudellisen hyödyn tavoitetta sekä palvelutehtävissä (urheilun suurtahtumissa) että poliittisissa ja kolmannen sektorin tehtävissä (liikuntaseurat). (Jones & Green 2006, 33–39; Stebbins 1997, 117–118.)

Suurinta osaa haastateltavistani voisi luonnehtia Stebbinsin (1997) mallin mukaisesti harrastelijoiksi. Liikuntalajista riippuen muutama haastateltava täyttää amatööriin kriteerit. Varsinaisia vapaaehtoisia haastateltaviin ei kuulunut, mikä johtuu siitä, että haastateltavat edustivat aktiivista liikuntamatkailua. Urheilutapahtumien katsojia tai yleisöä ei tässä tutkimuksessa ollut mukana.

Vakavan vapaa-ajan käsitteeseen liittyy ainakin kaksi sisäistä ristiriitaa. Ensinnäkin käsite sisältää sisäisen mahdollisuuden, jossa periaatteessa hedonistinen, arkipäiväinen ja velvoitteista vapaa vapaa-ajan käsite yhdistyy tärkeyden ja velvollisuuden konnotaatioiden vakavan käsitteeseen. Toiseksi vakava-attribuutin käyttö ei ensisilmäykseltä tunnu sopivan yhteen hedonististen toimintojen, kuten matkailun kanssa. (Jones & Green 2006, 33–37; Stebbins 1997, 117–120.)

Vakavaan vapaa-aikaan liittyviin toimintoihin sisältyy yleensä jonkin asteista pitkäjänteisyyttä ja sisukkuutta. Tiettyä liikuntalajia, vaikkapa ratsastusta halutaan harjoitella ahkerasti ja määrätietoisesti, jolloin harjoittelu edellyttää sitoutumista, joka vaikuttaa muuhun elämään ja vapaa-ajan valintoihin. Liikun-

nan harrastamista voidaan tarkastella prosessina: mitä pidempään liikuntaa harrastetaan, sitä enemmän se nimenomaan elämäntapana muuttuu. Kun "kuntoilu-uralla" ollaan siinä vaiheessa, että kuntoilu on muuttunut yhä säännönmukaisemmaksi, pakonomaisemmaksi ja järjestetyimmäksi, mukaan tulevat myös erikoislaatuiset tapahtumat, kuten erityispitkät suoritukset ja ulkomaanmatkat. (Roos 1989, 35.) Getz ja McDonnell (2007) tarkastelivat kanadalaisten maastopyöräilymatkailijoiden profiileja ja "kuntoilu-uraa". Pyöräilymatkailijat edustivat pääosin pohjoisamerikkalaisista liikuntamatkailijoista tehtyjen profiilointien mukaisesti elitististä ja miehistä väestönosaa. Liikuntamatkalle lähdön päämotiivina oli haasteiden vastaanottaminen sekä itsensä toteuttaminen ja itsetunnon kohotus, kun esimerkiksi rentoutumisfunktiot tai sosiaalisten suhteiden hoito oli vähemmän tärkeää. Matkailijat harrastivat liikuntaa ja matkailua myös muiden urheilulajien parissa. "Kuntoilu-uraan" kuuluva matkailu koettiin miellyttävänä osana "uralla edistymistä". (Getz & McConnell 2007, 16.)

Toiseksi pitkäkestoinen suhde tiettyyn vapaa-ajan toimintaan saavutetaan suorittamisen ja palkintojen kautta. Taitojen oppiminen, positiivinen palaute valmentajalta, menestys lajin kilpailuissa tai tietyn tuloksen saavuttaminen kannustavat jatkamaan lajin parissa. Kolmanneksi sitoutuminen toiminnan pariin vaatii usein merkittäviä henkilökohtaisia ponnisteluja. Harrastus voi vaatia merkittäviä taloudellisia ja ajankäyttöllisiä resursseja. Tsaurin & Liangin (2008) taiwanilaisessa Guandun luonnonpuistossa tehdyn tutkimuksen mukaan myös lintujen bongaamiseen liittyi vakavan vapaa-ajan piirteitä. Lintubongarit olivat valmiita uhraamaan huomattavasti aikaa, vaivaa ja taloudellisia resursseja harrastuksensa eteen. (Tsaur & Liang 2008, 331, 337–337.) Neljänneksi osallistumista seuraa pysyviä ja kestäviä hyötyjä, joita voivat olla esimerkiksi itsearvostuksen lisääntyminen, itsensä toteuttaminen, kohentunut itseilmaisukyky, saavuttamisen tunne, parantunut omakuva ja itsetunto sekä sosiaalinen vuorovaikutus. Viidentenä ominaisuutena voidaan pitää eräänlaista samaistumisen eetosta, joka syntyy, kun toimija kokee kuuluvansa tiettyyn sosiaaliseen maailmaan. Vakavan vapaa-ajan toimintaa ympäröivä sosiaalinen maailma ei ole kuitenkaan yleensä virallinen ryhmittymä, vaan kyseessä on pikemminkin vapaasti muodostunut, mutta selkeästi identifioitavissa oleva ryhmä, jolla on omat norminsa, arvonsa, käyttäytymismallinsa ja jopa kielenkäyttönsä. Sosiaaliseen maailmaan kuulumista seuraa sosiaalinen identifioituminen, jolloin henkilö tiedostaa kuuluvansa sosiaaliseen ryhmään, jonka jäseniä yhdistää tunne- ja arvositeet. Esimerkiksi jalkapallofanikulttuuri ilmentää sosiaalista identifioitumista urheilun kautta. (Jones & Green 2006, 33–37; Stebbins 1997, 119–120; Stebbins 1992, 6–8.)

Miksi ihmiset sitten tekevät vapaa-ajastaan vakavaa? Liikuntamatkailua voidaan tarkastella sosiaalisen identiteetin ja yhteisöllisyyden muotona aikana, jolloin monet perinteiset sosiaalisuuden lähteet, kuten työ, uskonto, jopa perheyhteisö laajasti ymmärrettynä ovat menettäneet merkitystään. Ainakin kolme syytä voidaan esittää vakavaan vapaa-aikaan sitoutumiseen ja osallistumiseen. Ensinnäkin sitoutumisen taustalla voi olla hyötynäkökulma, jonka mukaan osallistumisen hyödyt ja edut ylittävät osallistumisen kustannukset. Osallistuminen voi kartuttaa Bourdieun termin taloudellista, taidollista ja symbolista pääomaa. Hyöty voi liittyä henkilökohtaisiin palkintoihin, kuten henkilökohtaisen elämän rikastuttamiseen, tietojen ja taitojen kartuttamiseen liittyvään itsensä toteuttamiseen, minä-kuvan kohentamiseen, nautintoon, hauskanpitoon, virkistäytymiseen ja niin sanottuun akkujen lataamiseen ja taloudellisen hyödyn saamiseen

toiminnan vastineeksi. Toiseksi vakavaan liikuntamatkailuun voi ajaa sosiaalinen sitoutuminen tai tarve kulttuurisen normiston mukaiseen yhdenmukaiseen käyttäytymiseen, jolloin yksilö on sidoksissa tietynlaisiin vapaa-ajan orientaatioihin muiden ihmisten odotusten ja tarpeiden mukaisesti. Tällöin kyseessä voi olla eräänlainen velvollisuus suhteessa liikuntamatkailuun tai pyrkimys lisätä sosiaalista viehätysvoimaa. Kolmanneksi, vahva sosiaalisen identiteetin tunne ja ryhmän yhteisesti asettamiin tavoitteisiin pääseminen voi innoittaa liikuntamatkailuun. Tästä esimerkkinä voisi olla fanimatkat. (Jones & Green 2006, 41–42; Stebbins 2002, 9–10; Stebbins 2001, 13; Stebbins 1997, 122; Stebbins 1992, 94–95.)

5.1 Mitä hyötyä liikuntamatkasta on?

Liikuntaa ja urheilua on historiallisesti ja eri kulttuureissa käytetty erottautumiseen sekä statuksen ja arvostuksen heijastumina. Sosio-ekonomisen statuksen, elämäntyylin ja kulutuksen väliset yhteydet ilmenevät myös liikuntamatkailun markkinoilla. (Hinch & Higham 2004, 4.) Bourdieun erottautumisteoria (*theory of distinction*) edustaa rakenteen painottumista. Bourdieun yhteiskunta muodostuu erilaisista kentistä, joiden hallinnasta ja voimavaroista kamppaillaan. Eri kentillä toimijat tavoittelevat sellaista pääomaa, joka kyseisellä kentällä on arvokkainta tai hyödyllisintä, ja pyrkivät erottautumaan (*distinktio*) muista kentillä olijoista tai sinne pyrkijöistä. Bourdieun ajattelussa toistuvat Veblenin kulutusprosessin mekanismit (positionaalinen talous), joiden mukaan kulutustottumukset leviävät jäljittelyn avulla yhteiskunnan ylimmistä kerroksista alaspäin (Riukulehto 2002, 9; Veblen 1899/2002). Tosin Ilmosen (2007) mukaan Bourdieun erottautuminen poikkeaa Veblenin ja Simmelin analogioista siinä, että Bourdieun erottelu ruumiillistuu (*habitus*) ja sisäistyy valintataipumuksiksi (*dispositio*), kun taas Veblenin mukaan kulutuksesta tulee muut sosiaaliset erot häivyttävä erottautumisen väline (Ilmonen 2007, 24).

Liikuntamatkailun ja vapaa-ajan valintojen perustelu liittyy tarkasteluni utilitaristisiin näkökulmiin, joiden mukaan ihmiset toimivat (kentillä) rationaalisesti hyötyään maksimoiden. Hyödyn ei tarvitse kuitenkaan aina liittyä rahattomuuksiin tai taloudellisiin arvoihin. Vapaa-ajan valinnoilla ja kulutuksen kautta voidaan tavoitella arvoasemia ja statuksia sekä tähdätä tarpeiden tyydyttämiseen ja onnellisuuteen (Heiskala 2000, 26). Esimerkiksi Veblenille kulutus merkitsi varallisuuskilpailuun nojautuvaa kerskakulutusta; Weberille päämäärärationaalisen toiminnan rinnalla arvoihin, traditioon tai tunteeseen perustuvaa toimintaa ja Bourdieulle pääomien kartuttamisen kautta erottautumista sosiaalisen toiminnan kentillä (Riukulehto 2002, 7,10; Veblen 1899/2002; Heiskala 2000, 52–54; Bourdieu 1985). Vaikka läntinen yhteiskunta on muuttunut klassikkososiologien ajoista, saa *trickle down- ilmiö* eli kulutuksella erottautuminen edelleen huomiota osakseen. Esimerkiksi kahdeksankymmentäluvulla ilmiöön kiinnitettiin huomiota niin sanotun juppi-ilmiön yhteydessä (Ilmonen 2007, 21–22) ja 1990-luvun lamaa seuranneessa taloudellisessa noususuhdanteessa it-miljonäärien yhteydessä. Trickle down -mekanismin mukaan prestiisihyödykkeet tai muut ”yläluokkaiset” tai nykypäivän kielelle käännettynä trendikkäät kulutuksen tyyllilliset piirteet tiukuvat ajan myötä ylimmästä tai -tyylejä luovasta yhteiskuntaluokasta alimpaan. Veblenin (2002/1899) mukaan kalliita kulutushyödykkeitä hankittiin

oman arvostuksen kohentamiseksi. Kun näiden hyödykkeiden kulutus yleistyi ensin keski- ja sitten työväenluokassa, ylimmän luokan oli ponnistettava alituisen asemansa osoittamiseksi kulutuksen kautta. Näin myös keskiluokka hakee itselleen statusta kilpailevalla kulutuksella. (Ilmonen 2007, 21, 214–215.) ”Statuksesta kiinni pitävä ihminen ei siis välttämättä halua liikkua kuten muut, joten hän valitsee epätavallisemman harrastuksen” (Heikkinen 1991, 11–12).

Samalla tavoin kuin muillakin elämän alueilla myös liikuntaharrastuksessa voidaan osoittaa eri pääoman lajeja. Liikuntaan sijoitetuilla taloudellisilla uhrauksilla päästään erottautumaan rahvaasta. Erottautuminen osoitetaan kalliilla välineillä, arvostetuilla ihmissuhteilla tai yksityiskohtaisella harrastukseen liittyvällä asiantuntemuksella. (Itkonen & Nevala 1991, 18.) Taloudellista pääomaa voidaan viestiä kalliilla urheiluvälineillä. Sosiaalista pääomaa voidaan osoittaa kuulumalla ”liikunnan sikariportaisiin”. Kulttuurista pääomaa osoitetaan esimerkiksi eksoottisten lajien harrastamisella tai laajalla lajituntemuksella. Symbolinen pääoma voi ilmetä esimerkiksi eri lajeihin liittyvän jargonin, maun, tyylin ja muun symboliikan kautta. Erilaisissa yhteiskunnallisissa asemissa olevat harrastavat liikuntaa eri tavoin, mikä osoittaa liikunnan yhteiskunnallisen kytkennän. (Itkonen 1991, 64.) Lisäksi liikuntamatkailun tarkasteluun soveltuu energiapääoman käsite. Energiapääomalla viitataan terveyteen, toimintakykyyn, vitaalisuuteen ja niihin liittyvään minäkuvaan. Elämän hyvyttä punnitaan nykyään paljolti terveysprisman läpi, esimerkiksi ruoan hyvyttä mitataan lisääntyvästi sen terveellisyydellä, ja yhteiskuntaamme muutoinkin leimaa terveyden, nuoruuden, tehokkuuden sekä aktiivisuuden ihannoiti. Terveyden kulttuurisesti tunnustettu arvo on kasvanut modernisoitumisen ja siihen liittyvän rationalisoinnin myötä. Kokonaan toinen asia on, että ihmiset eivät aina käytännössä toimi terveyttä arvostavien metapreferenssiensä mukaisesti. (Karisto & Konttinen 2004, 166.) Energiapääoma rinnastuu fyysiseen pääomaan tai taloudelliseksi pääomaksi, jos hyvä fyysinen kunto ja suorituskyky kääntyvät taloudellista vaurautta lisääviksi investoinneiksi ja työkyvyksi (Beedie 2003, 214).

Liikunnan ja urheilun ohella kenttäteoriaa ja pääomia on sovellettu myös matkailun tarkastelussa. Matkailu voidaan rinnastaa kakkosauton tai loma-asunnon kaltaiseksi positiomarkkeriksi, joka ilmentää henkilön sosiaalista asemaa ja paikkaa (Krippendorf 1989, 18). Turismia voidaan perustella myös romanttista nostalgiatulkintaa realistisemmalla distinktiotulkinnalla: mitä autenttisempi ja harvinaisempi matka, sitä enemmän se antaa kulttuurista ja symbolista pääomaa. Halu matkustaa olisikin näin yhteiskunnallinen konstruktio, sosiaalinen normi, joka on juurtunut sivilisaatioomme. Turismiteollisuus olisi täten prosessoinut ihmisten tarpeen vasta-ärkeen. Lomalla matkustaminen on juurtunut sivilisaatioomme erilaisten mekanismien kautta. (Jokinen & Veijola 1990, 103–104; Krippendorf 1989.) Koska matkustamisesta on tullut yleisesti kaikkein yhteiskuntaluokkien oikeus, on sosiaalinen erottautuminen tehtävä erikoistumisella.

Haastateltavieni liikuntaan ja matkailuun osallistumisen syyt olivat moninaisia. Hyötynäkökulman mukaisesti liikunnan ja matkailun katsottiin kartuttavan erilaisia pääomia. Pääomat voidaan jakaa energiapääomaan, kulttuuriseen pääomaan, sosiaaliseen pääomaan, taloudelliseen pääomaan ja symboliseen pääomaan. Lisäksi maiseman ja elämyksellisyyden merkitystä voidaan tulkita eräänlaisena esteettisen pääoman kartuttamisena. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että liikuntamatkailu toimisi kaikissa tilanteissa hyödyn tavoittelun ja pääomien kartuttamisen välineenä. Kuten minkä tahansa toimeliaisuuden tai kulutuksen

kohteen, myös liikuntamatkailun pitää ensin tulla tulkituksi tarpeena. Tarpeen tulkinta tapahtuu tietystä viitekehikossa, johon kuuluu toimijan aiemmat kokemukset ja niiden jättämät muistijäljet, toimijan socialisaatio, kollektiivinen muisti sekä tarpeiden kohteiksi pyrkivät tuotteet ja palvelut. (Ilmonen 2007, 86.)

5.1.1 Energiaa ja taloudellista hyötyä

Haastateltavieni liikunnan harrastamisen syyt matkoilla ja vapaa-aikana liittyivät selkeästi hyvän fyysisen kunnon saavuttamiseen, ylläpitämiseen ja sitä kautta elämänlaadun ja -pituuden lisäämiseen. Vapaa-ajan valintojen terveydelliset perustelut olivat samansuuntaisia niiden yleisten käsitysten kanssa, joiden mukaan väestön ikääntyminen, työpäivien suhteellinen pituus, stressintäyteinen työ ja elämäntyyli sekä yhteiskunnan suuntaukset ja trendit luovat kysyntää terveys- ja hyvinvointimatkailutuotteille. (MEK 2005, 3-5.)

”...mutta niinkö viiskymmentä vuotta ko täyttää niin jollakin tavalla semmoset uudet näkökohdat tulee, että omiin vanhempiin ajattelee, mitä heillä voi olla perimässä tiettyjä sairauksia ja tämmöstä ni sitä ajattelee ja viiskymmentä vuotias on kuitenkin jo viiskymmentä vuotias...varmaan semmonen kriittinen vuosi, että elämäntavoilla oot pystyny vaikuttamaan aika pitkälle jo tähänkin ikkään ja tästä eteenpäin vielä enemmän että miten on eläny, että minkätasosta elämää, koska kuitenkin puhutaan, että kuusseitsemänkymppisetkin ihan voi olla aktiivisia ihmisiä niin toivois kuitenkin, että sitten kun työmaailmasta pääsee ja tietyt velvoitteet on ohi, että vois vielä olla aktiivinen matkustava ihminen vaikka osan ajasta muuttais johonkin Välimeren maihinkin asumaan...” (Nainen 49v.)

Fyysistä terveyttä ja henkistä tasapainoa pidettiin elämässä tärkeimpinä asioina. Terveysmotiveista lähtevä energiapääoman kartuttaminen nähtiin liikuntaan liittyvänä hyötynä. Läntisissä yhteiskunnissa sitten 1970-luvun kasvussa ollut terveysajattelu ilmeni haastateltavien puhunnassa, kun liikunnan, ravinnon ja terveellisten elämäntapojen avulla kartutettavan energiapääoman uskottiin ehkäisevän ylipainolta ja erilaisilta sairauksilta sekä pidentävän laadukasta elinikää. Liikunnan harrastaminen edisti arjessa ja työssä jaksamista sekä tarjosi vastapainoa työpaineille. Erityisesti eläkeläisten arkielämässä terveydellä ja läheisillä ihmissuhteilla oli keskeinen sijansa. Hyvä terveys oli seurausta yhtäältä energiapääoman kartuttamisesta, mutta terveys miellettiin myös onnen kantamoiseksi ja sattuman kaupaksi, ”jackpotiksi”, kuten eräs eläkeläismies asian ilmaisi.

”Jos harrastat liikuntaa vapaa-aikana, niin kuvaile miksi, mistä eri syistä?”

”...siinä on niinku terveydelliset syyt sekä niinku fyysisesti terveydelliset että mielen-terveydelliset syyt, että tuota mieli on parempi ja tuota kunto pysyy hyvänä ja myös niinkö että ei tuu sitä keskivartalon diabetes-ongelmaa...” (Nainen 54v.)

Liikunnan harrastamista legitimoidaan usein harrastamisesta aiheutuvilla kansantaloudellisina säästöinä, kun ihmiset ovat vähemmän sairauslomilla ja heidän työtehonsa kohoaa hyvän fyysisen kunnon myötä (Standeven & de Knop 1999, 272). Utilitaristiset näkökulmat korostuivat myös yksilötasolla, kun haastateltavani pitivät aktiivisuutta järkevänä ja hyödyllisenä osana elämää. Hyvää kuntoa ja terveyttä ei mielletty abstrakteina määreinä, vaan mitattavina energia- tai taloudellisena pääoman muotoina. Oman terveyden vaaliminen oli investointi it-

seen. (vrt. Karisto 1988, 59.) Terveellisten elämäntapojen noudattamista pidettiin järkevänä myös yhteiskunnan näkökulmasta.

”...niin, onhan näissä asioissa perää, ihmisiä pitää pystyä ohjaamaan järkeviin elintapoihin ja terveelliseen elämään ja kun ei se omin voimin onnistu, niin pitäis siitä ainakin jonkun muistuttaa...” (Mies 41v.)

”Miksi ihmisiä pitäisi ohjata terveelliseen elämään?”

”...onhan se viime kädessä jokaisen oma valinta kuinka elää haluaa, mutta kun täällä nyt eletään tämmösessä yhteiskunnassa missä verovaroin ja muuten... kyllä mä oon jyrkästi sitä mieltä, että verovaroin meidän sairaanhoito ja terveydenhoito ja muu täällä järjestetään niin saako vapaaehtoisesti sitten itsensä ajaa siihen kuntoon ja kuormittaa sitä yhteistä kassaa...” (Mies 41v.)

Terveysperusteet liikunnalliselle elämäntavalle heijastelivat läntisissä yhteiskunnissa vallitsevaa terveydenhoidon aaltoa, vaikka varsinaisia uskontoon viittaavia piirteitä terveyden palvonta ei tutkimuksessani saanutkaan. Viimeisen parinkymmenen vuoden ajan terveysajattelu on näkynyt erilaisten liikunta-, laihdutus- ja muiden kuntopiirien voimakkaana lisääntymisenä sekä esimerkiksi yksilölliseen terveydenhoitoon liittyvien lehtien, kirjojen ja muiden palvelujen runsaana kasvuna. (Mikkeli 1995, 16.) Terveysmatkailua sinällään ei kuitenkaan pidetty kokonaishyvinvoinnin kannalta kovinkaan merkityksellisenä. Liikunnan terveysvaikutusten saavuttamisen sanottiin edellyttävän säännöllistä liikunnan harrastamista myös vapaa-aikana. Liikuntamatkailijoiden arvioitiin olevan niitä, jotka muutenkin harrastivat liikuntaa.

Liikuntamatka tarjosi vaihtelua liikunnan harrastamiseen ja oli toisille suorastaan henkireikä normaalin arjen keskellä. Matkalle oltiin tultu hiihtämään, lenkkeilemään, uimaan ja treenaamaan, liikkumaan luonnossa, patikoimaan ja käyttämään kylpylä- ja terveyspalveluja sekä hakemaan ylipäätään kokonaisvaltaista hyvinvointia. Hyvän fyysisen kunnon ylläpitäminen sekä terveys nähtiin pääsyinä liikunnan harrastamiselle.

”...me ollaan täällä hyvinvointia hakemassa koko perheelle että yritetään virkistäytyä tässä ihan kaikki luonnon keskellä, me asutaan kerrostalossa Helsingissä, niin tää on sellanen henkireikä meille ja sit mä oon käyttäny noita palveluita, mä oon käyny tossa hieronnassa...” (Nainen 28v.)

Suurin osa haastateltavistani kertoi harrastavansa matkailua vapaa-aikanaan. Useimpien matkat kohdistuivat kotimaan kohteisiin, kesämökille tai sukulaisien ja ystävien luo, mutta myös ulkomaille matkustettiin. Energiapääoma ilmeni haastateltavien puheessa monin eri tavoin. Matkalle lähdettiin hakemaan lämpöä, aurinkoa ja mukavaa oloa. Löhöilyn sijaan matkoilla mieluummin kierrettiin ja katseltiin nähtävyyksiä jalkaisin. Liikunnan harrastamisen sanottiin tuovan hyvää ja energistä oloa. Eräs eläkeläispariskunta oli lähtenyt liikuntalomalle kompensoidakseen puolison sairastumisesta aiheutunutta taukoa matkustamisessa. Myös vapaa-ajan erottaminen työstä miellettiin energiapääomaa kartuttavana etuna. Ulkomaan matkailu ei kuitenkaan ollut kaikkien harrastus. Energiapääoman näkökulmasta syyt matkustamattomuuteen liittyivät muun muassa pienten lasten kanssa matkustamisen käytännön hankaluuteen sekä vieraisa

maissa vaaniviin vaaroihin, kuten tauteihin ja sairauksiin sekä kuumuudesta ja kuivuudesta johtuviin terveysriskeihin.

Energiapääomaksi katsotaan kuuluvaksi myös ilmastotekijät silloin, kun ne myötävaikuttivat henkilön vitaaalisuuteen ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Lämmin ja aurinkoinen ilmasto olikin monille keskeinen syy matkustaa ulkomaille. Myös virkistäytymistä ja elämyksellisyyden tavoittelua pidettiin matkalle lähdön syinä sekä liikunnan että maiseman vaihdoksen myötä. Energiapääomaa saattoi karttua myös matkustamiseen kuuluvan ”lähdön tunnelman” kokemisella. Ylipäätään matkalle lähdön tunnelmaa pidettiin tärkeänä osana matkakokemusta. Liikuntamatkalle saatettiin lähteä myös siitä yksinkertaisesta syystä, että oman lajin harrastamiseen, esimerkiksi maratonjuoksuun tarjoutui hyvät mahdollisuudet oman kotipaikkakunnan ulkopuolella. Matkailu toi harrastamiseen vaihtelua ja tavoitteellisuutta.

Balen (2004) mukaan ihmiset juoksevat, koska juokseminen on hauskaa, kuntoilua ja saavutus. Hauskanpitoa sinällään pidetään tuottamattomana toimintana, ellei arvioida sen lisäävän henkistä hyvinvointia. Kuntoilu- ja saavutuskeskeiseen juoksuun kuuluu kuitenkin hauskanpitoa selkeämmin kulttuurisen, sosiaalisen tai taloudellisen pääoman kartuttamista. Vaikka kuntoilua voidaan eksplisiittisesti tarkastella vapaaehtoisena ja omaehtoisena vapaa-ajan toimintana, joka kaiken lisäksi vielä ylläpitää ja edistää terveyttä, on kuntoilun taustalla nähtävissä useita kulttuurisia ja rakenteellisia määrittäjiä ja reunaehtoja. Kuntoilua voidaan tarkastella viihde-, terveys- ja urheiluteollisuuden tuotteena, jota oman kehon avulla kulutetaan. (Bale 2004, 9-10,17.)

Haastateltavieni mukaan liikunnan harrastaminen vapaa-aikana kartutti energiapääomaa, joka puolestaan ehkäisi esimerkiksi työssä uupumista. Sekä fyysiset että mielenterveydelliset syyt nähtiin liikunnan harrastamisen motiiveina. Kunnon ylläpitäminen, sairauksien ehkäisy ja painonhallinta olivat liikunnan harrastamisen syitä. Liikunnan harrastamisen perusteluksi mainittiin myös harrastamisen järkevyyttä, joka voidaan tulkita pääoman muodoksi, niin että järkevyyttä ikään kuin mittaa pääomaan liittyvän hyödyn maksimointia, mutta ei sinällään kerro sitä mistä pääoman tyypistä on kyse. Muutama haastateltava kuvaili omaa suhdettaan liikunnan harrastamiseen lähes pakonomaisena fyysisenä tarpeena, joka on tulkittavissa pikemminkin biologiseksi tarpeeksi tai tekemisen pakoksi kuin sosiaalisen paineen alla suorittamiseksi. Liikkumaan ”täytyi päästä” ja siihen oli ”jätävä aikaa”. Myös matkoilla ”oli pakko päästä vähän liikkumaan”. Jos ei päässyt liikkumaan, keho oireili fyysisesti ja psyykkisesti jaksamisen puutteena, kireytenä ja hermostuneisuutena.

Energiapääoman kartuttamiselle käänteisesti liikunnan harrastamista oli tietystä tilanteesta myös syytä välttää. Eräs perheellinen haastateltava kertoi lopettaneensa jalkapalloharrastuksen lajin vamma-alttiuden vuoksi. Myöskään matkustamiseen ei aina liitetty pelkkiä positiivisia kokemuksia. Vaikka matkailuharrastusta pidettiin tärkeänä arkielämää piristävänä ja rytmittävänä asiana, varsinainen matkalla olo, esimerkiksi ahtaissa lentokoneissa tuntikausia istuminen tai lentokentillä odottelu nähtiin matkailun epämiellyttävinä puolina. Parasta matkailussa sanottiinkin olevan perillepääsyn.

Liikunta yksin ei kuitenkaan riittänyt terveen elämän tai hyvinvoinnin taakajaksi:

”...ja vaikka me fanaattisesti puhutaan liikunnan ja ravinnon puolesta niin kyllähän semmonen sosiaalinen yhteisökin on kauheen hyvä elämälle, että on ystäviä ja ihmis-suhteita ja eri aloilta ja kyllä me nyt niitäkin ollaan vaalittu, vaikka tuntuu, että välillä ei jaksa mut kyllä meillä nyt oikeesti aika paljonki on ystäviä ja kenen kanssa tavataan jatkuvasti...” (Nainen 49v.)

Taloudellisesti orientoitunut toimija punnitsee valintojaan ensisijaisesti taloudellisten kriteerien näkökulmasta. Osa haastateltavistani kuvasikin suhdettaan liikuntaan eräänlaisena investointina tulevaisuuteen. Liikunta rinnastui tällöin henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin tehdyksi taloudelliseksi sijoitukseksi. Eräs haastateltava jopa kertoi, että häntä oli lapsena motivoitu hiihtämään ”markka per kilometri” -tekniikalla. Selkeä yhteys harrastamisen ja taloushyötyjen välillä ilmeni myös hyötyliikunnan, kuten työmatkapyöräilyn, marjastuksen, sienestyksen ja kalastuksen harrastamisena.

Liikuntamatkan taloudelliset seikat nousivat eri tavoin haastatteluissa tärkeiksi matkakohteen valintaan vaikuttavina tekijöinä. Matkan hinta, etäisyys kotoa, tuttujen luona majoittuminen sekä kohteen palvelutaso ja harrastusmahdollisuudet vaikuttivat matkakohteen valintaan, jolloin matkaa puntaroitiin taloudellisena sijoituksena edellä mainittuja ”saatavia” vasten. Matkaan kohdistetut taloudelliset odotukset esimerkiksi korkeatasoisesta palvelusta ja ”varman loman haluamisesta” ilmensivät keskiluokkaista arvoperustaa.

”...ja tietyt tähdet hotellillekin, että tykätään hotellillakin olla, vaikka reissataan siellä, niin hotelli ois kuitenkin viihtyisä...” (Nainen 49v.)

Matkailun taloudellista pääomaa ilmensi myös se, että osa haastateltavista ilmoitti ylipäättään olevansa matkalla, koska oli sen kovalla työllä ansainnut. Matka oli näin palkkaan tai ansioihin verrattavissa oleva palkinto tehdystä työstä. Myös työasioiden hoitamisesta vapaa-aikana kertyi taloudellista pääomaa, jonka puolestaan sanottiin mahdollistavan muun muassa lasten kouluttautumisen (kulttuuripääomaa) ja asunnon hankkimisen (symbolinen pääoma).

Yksityisyrittäjien puhunnassa korostui näkemys, jonka mukaan oli peräti epärationaalista olla hoitamatta työasioita matkalla, jos siihen tarjoutui tilaisuus. Myös mahdollisuutta harrastaa eri lajeja matkakohteissa voidaan tulkita taloudellisen pääoman muotoina. Sääolosuhteet eli aurinkoinen ja lämmin sää ja toisaalta talviurheilumahdollisuudet vaikuttivat matkakohteen valintaan. Lumen puuttuminen Etelä-Suomesta oli syy matkustaa talvella pohjoiseen.

”Ajanmukainen” työ edellytti, että työasioiden hoitaminen kuului myös vapaa-aikaan. Liikuntaharrastuksille oli ”pakko” varata aikaa. Tämä ”pakko” voidaan tulkita yhtäältä ulkoapäin sanelluksi, mutta toisaalta myös yksilön elämäntyyllillisen valinnan ja omaehtoisen päätöksen seuraukseksi, jolloin harrastamisen taustalla vaikuttaa jonkin pääoman tavoittelu tai muu harrastamisen motiivi.

”Eli me tavallaan liikutaan ajassa että meitä seuraa aika ja jouvutaan elämään se mukana, koska asiakkaat myö ja asiakkaiden huolet tavallaan ovat aina kännykän päällä” (Mies 61v.)

5.1.2 Tietoa, taitoja ja yhdessäoloa

Kulttuuripääoman merkitys vapaa-ajan valinnoissa vaihtelee harrastuksista riippuen. Historiallisen esimerkin tarjoaa vuonna 1857 perustettu eurooppalainen Alpine Club, joka asetti ensimmäisenä alppilajien klubina jäsenyyden kriteeriksi kiipeilytaidot ennen muita sosioekonomisia tai luokkasidonnaisia kriteerejä (Polley 2004, 362). Perustaitojen hallinta on kriteerinä myös nykymuotoisissa liikuntamatkailun muodoissa, esimerkiksi golfissa. Yleinen mielikuva nykymaailman menosta on, että taloudellinen ja sosiaalinen pääoma olisivat kulttuuripääomaa tavoitellumpia monilla eri elämän alueilla. Matkailun motiiveina ja syinä kulttuuriset tekijät ovat kuitenkin perinteisesti olleet keskeisellä sijalla. Kiinnostus vieraita maita ja kulttuureja kohtaan sekä kielitaito ja yleissivistys ovat vahvasti matkailun motiveihin liitettyjä tekijöitä. Kulttuurinen pääoma ei kuitenkaan erityisen selkeästi näyttäytynyt liikuntamatkalle lähdön syynä tai vapaa-ajan vakaavoitumisen ilmentymänä haastateltavieni puhunnassa, vaikka tiettyjen liikuntaja toisaalta esimerkiksi kielitaitojen hallintaa pidettiin edellytyksinä liikunnan ja matkailun harrastamiselle. Vapaa-ajan valintoja ei ylipäätään perusteltu kovin vahvasti kulttuuritekijöillä.

Haastateltavani perustelivat liikuntaan ja matkailuun osallistumista kuitenkin jossain määrin syillä, jotka voidaan tulkita kulttuurisen pääoman kartuttamiseksi. Kulttuurisen pääoman kartuttamista oli esimerkiksi se, että oltiin kiinnostuneita kokeilemaan ja oppimaan uusia liikuntamuotoja ja -lajeja. Viime vuosien epävakaiden talvisäiden vuoksi hyviä hiihtomaastoja ja mahdollisuutta ylläpitää ja kehittää maastohiihto- ja laskettelutaitoja pidettiin tärkeinä talvilomalle lähdön syinä. Ylipäätään harrastusmahdollisuudet, esimerkiksi mahdollisuus maastohiihtoon, patikointiin ja kalastukseen nousivat esille tärkeiksi koetuina kriteereinä matkakohdetta valittaessa. Liikunnan harrastamista perusteltiin myös taitojen oppimisen palkitsevuudella.

”...sitten tykkään aika nopeatempoisista raskaistakin aerobic-tunneista, kun musiikki pauhaa ja oppii sen sarjan, sekin on hirveen palkitsevaa että tietyt askelkuviot opit ja sehän on tällä iällä kuitenkin jo opettelua, kun oppii ja on siinä jotenkin sisällä ja onnistuu ja samoten juoksussakin...niin semmonen olotila ei oo missään...” (Nainen 49v.)

Uusien, erilaisten ja elämyksellisten asioiden kokeminen ylipäätään miellettiin matkustamisen parhaina puolina. Matkailuharrastusta perusteltiin kiinnostuksena erilaisia paikkoja kohtaan. Matkalle lähdön syyt liittyivät kulttuurisen pääoman kartuttamiseen, kun matkalla haluttiin tutustua vieraisiin kulttuureihin, kohteen historiaan ja toisaalta aivan tavallisten ihmisten elämään, arkeen ja tapakulttuuriin. Kulttuurinen pääoma merkiksi myös halua oppia uutta uudessa ympäristössä, uteliaisuutta vieraita ympäristöjä ja mielenkiintoisia paikkoja kohtaan sekä mahdollisuuksia oppia vieraista kulttuureista. Vieraan kielen harjoittaminen mainittiin myös matkalle lähdön syyksi. Matkakohteessa tuli olla ”jotain mielenkiintoista”, jotta sinne kannatti lähteä. Lisäksi kohtaamiset paikallisen väestön kanssa kerryttivät kulttuurista pääomaa, kun paikallisväestön välityksellä kartutettiin tietämystä kohteen historiasta ja kulttuurista. Tosin lyhyillä matkoilla paikalliskulttuuriin ja -väestöön ei ehditty tutustua siinä määrin kuin olisi haluttu.

”No mikä matkustamisessa on parasta”

”Kai se niinkö rutiineista irtaantuminen ja uusien erilaisten asioiden näkeminen ja sitten kun yks minun harrastus on se, että opiskelen espanjaa niin myös niinku käytännössä kokeilla että miten onnistuu...” (Nainen 54v.)

Hyödyn tavoittelu vapaa-ajan valintojen kriteerinä ei tarkoita, että elämäntyylliset valinnat noudattelisivat yksinomaan omaa etuaan metsästävä ”homo economicus” -mallia. Toimintaamme ohjaa myös ”homo sociologicus”, joka pystyy tekemään laskelmoituja päätöksiä siksi, että kuuluu erilaisiin sosiaalisiin verkostoihin. (Ilmonen 2007, 56.) Kulttuurisen pääoman kartuttamisen ohella sosiaalisella pääomalla ei kuitenkaan näyttänyt olevan erityisen suurta merkitystä haastateltavieni liikuntamatkalle lähdön syynä, vaikka laajemmin tarkasteltuna läheisiä ihmissuhteita pidettiin terveyden ohella arkielämän tärkeimpinä asioina.

Liikunnan harrastamista perusteltiin kuitenkin jossain määrin myös sosiaalisen pääoman kartuttamisella, tosin sosiaalisuus-ulottuvuus vaihteli suuresti matkailija- ja lajikohtaisesti. Juoksuharrastukseen ei liittynyt välittömiä sosiaalisia funktioita tai motiiveja samassa määrin kuin esimerkiksi joukkuepelien pelaamiseen tai vaikkapa keilailuharrastukseen. Tuttuja ja ystäviä yleisesti ottaen sanottiin kuitenkin liikunnan harrastuspiireistä tulevan. Sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä kartutettiin ja vaalittiin läheisissä ihmissuhteissa puolison, lasten ja lastenlasten ja naapureiden kanssa sekä seurustelemalla ja yhteyttä pitämällä harrastuspiireistä tuttujen ihmisten kanssa.

”...et kyl se sosiaalinen puolikin siinä totta kai on, se keilakerho siellä ja ne tietyt kaverit ja se tunti sitten jutellaan tai heitellään sitä keilaa ja siel on osa hyviäkin keilaajia ja aina siinä jonkunlaisia onnistumisentunteita... ja sitten tosiaan kehutaan, kannustetaan toisia että hienosti meni ja jutellaan siinä nyt mitä ehtii ja se on semmonen kiva tapahtuma...” (Mies 48v.)

Sosiaalisen pääoman muotoina matkalle lähdön syyt liittyivät sukulaisten ja tuttavien luona vierailuun. Matkat tarjosivat tilaisuuden viettää aikaa perheen kesken ja vaalia perhesuhteita. Myös kohtaamiset paikallisen väestön kanssa ilmensivät sosiaalisen pääoman kertymistä. Osalle ylipäätään kiinnostus ympäröiviä ihmisiä kohtaan ja *small talkin* harrastaminen erilaisissa elämäntilanteissa ja -ympäristöissä oli elämän suolaa.

Tiedustelin matkailijoilta, olivatko he kohdanneet liikuntamatkansa aikana paikallista väestöä ja jos, niin minkälaiseksi nämä kohtaamiset olivat muodostuneet. Parhaimmillaan matkat kartuttivat sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, vaikkei matkalle oltu lähdetykkään ensisijaisesti paikallisten kohtaamisen toivossa. Suurin osa kohtaamisista liittyi matkailijapalvelutilanteisiin. Kohtaamiset olivat siis useimmiten muodollisia, pinnallisia, lyhytkestoisia, myönteisiä tai neutraaleja ja tyypillisesti palvelutilanteisiin liittyviä mutkattomia tilanteita, jotka useimpien mielestä hoitui hyvin. Paikallisväestöllä ei ollut useimmille haastateltavilleni juurikaan merkitystä matkakohdetta valittaessa tai matkan syynä. Joskus kohtaamisista oli jäänyt kielteinen maku, kun palvelun laatuun ei oltu täysin tyytyväisiä. Palvelutilanteisiin saattoi liittyä myös joustamattomuutta ja jäykkyyttä. Kyseessä oli kuitenkin pikemminkin tavanomaiseen palvelutilanteeseen liittyvää tyytymättömyyttä kuin varsinaisesti matkakohteen paikallisväestöön liitettyä kielteisyyttä. Osa palvelutilanteiden kohtaamisista tapahtui myös

vuokrahenkilöstön kanssa, joten paikallisväestöä ei kaikissa tapauksissa tai tilanteissa ollut kohdattu lainkaan.

Toisille sosiaaliset tekijät olivat tärkeitä. Esimerkiksi Pohjois-Suomen ihmisiä pidettiin lupsakoina ihmisinä, joiden kanssa on mukava jutustella.

” että miksi niinkö tänne tultiin, että justin tää maisema ja tää ihmisten välittömyys, mää tykkään yleensä pohjosesa liikkua, mä oon aika paljon liikkunu ja mitä etelämäksi sää meet, niin vähän semmosta varautuneempaa se porukka on elikkä mä itse oon hölösuu, niin mä tykkään muistakin hölösuiista...” (Mies 49v.)

Eläkeläisten matkustukseen liittyi sosiaalisen pääoman kartuttamista siten, että matkakohteiksi valikoituivat lasten perheet sekä sydänystävät ympäri Suomea. Esimerkiksi hiihtäminen kartutti energiapääoman lisäksi myös sosiaalista pääomaa, kun hiihtomatkoille lähdettiin perheen parissa. Hiihtoharrastus oli niin ikään elämäntyyllinen valinta, jonka myötä haluttiin samaistua muihin hiihdon harrastajiin. Vaikka maastohiihto onkin yksi suomalaisten suosituimmista talvi- liikuntamuodoista, jolla on pitkät perinteet osana suomalaista liikuntakulttuuria, ei esimerkiksi haastattelemiäni eläkeläisten puhunnassa ollut tulkittavissa hiihtämiseen liittyvää laajempaa kulttuurista tai sosiaalista painetta.

5.1.3 Arvostusta ja estetiikkaa

Jälkiteollisessa kulutusyhteiskunnassa matkailusta ja matkakohteen valinnasta on tullut maun ja statuksen ilmaisukanavia. Matkailu tai turismi toimii sosiaalisen erikoistumisen ja habituksen muodostumisen välineenä. (Saarinen 2001, 36–37.) Yhdistyneenä identiteetin muuntelun mahdollisuuksien lisääntymiseen ja subjektiviteetin merkityksen kasvuun vapaa-ajan kuluttamisesta ylipäättään sanotaan tulleen keskeinen toiminnan ja kokemisen tapa (Puuronen 1991, 79). Toisaalta identiteetin muokkaaminen kulutusvalintojen perusteella nykyisten laajuisilla valtavilla massamarkkinoilla on erittäin monimutkaista. Negatiivisilla kulutusvalinnoilla eli kieltäytymällä monista vaihtoehdoista saattaisi olla tänä päivänä jopa helpompi osoittaa, kuka en ole kuin kuka olen (Kortelainen 2005, 82).

Tulkitsin haastateltavieni vapaa-ajan valintoja etsimällä viitteitä symbolisesta pääomasta eli siitä, perusteltiinko liikuntamatkailua ja vapaa-ajan valintoja laajemminkin erityisillä status-, arvostus-, tyyli- tai makutekijöillä. Esimerkiksi symbolista pääomaa ilmentävä muoti soveltuu hyvin vapaa-ajan trendien ja esimerkiksi liikuntamatkailun tarkasteluun. Jo sadan vuoden takaisissa modernia elämää käsittelevissä sosiologisissa kirjoituksissa muodin nähtiin ilmentävän pyrkimyksiä sovittaa yhteen sosiaalista samanlaisuutta (rakenne) ja yksilöllistä erottautumista (konstruktio). (Simmel 1895–1917/2005, 102.) Myös ruumiinharjoitusten odotettuja vaikutuksia, kuten näkyvää lihaksistoa, eleganssia, sula-vuutta ja kauneutta on tulkittu symbolisen pääoman muotoina (Bourdieu 1985, 164–165).

Symbolisella pääomalla eli esimerkiksi tyyliin, makuun tai kielenkäyttöön liittyvillä tekijöillä ei eksplisiittisesti ollut erityistä merkitystä haastattelemiäni liikuntamatkailijoiden puhunnoissa. Toisaalta haastattelemani matkailijat edustivat liikuntamuotoja, joihin ei ole perinteisesti liitetty erityisiä pukeutumis- tai käyttäytymiskoodeja. Lisäksi symbolisen pääoman etsiminen olisi kenties vaa-

tinut haastattelun rinnalla havainnointia sekä eri lajien pienoiskulttuureihin tutustumista.

Jollain tasolla ulkonäköön ja vaatetukseen liittyviä asioita haastatteluissa kuitenkin sivuttiin. Symbolinen pääoma liittyi esimerkiksi terveeseen ja vallitsevien kauneushanteiden mukaisen nuorekkaan ulkomuodon tavoitteluun. Myös trendikäs pukeutuminen, "ajanmukaiset" tekniset liikuntavälineet, esimerkiksi sykemittarit ja toisaalta myös jäsenyydet trendikkäissä kaupallisissa kuntosaleissa edustivat liikunnan harrastamisen symbolista pääomaa.

"Liittykö siihen jotakin muutakin semmoseen näyttäytymiseen...tai jotakin semmoisia tekijöitä mitkä on tärkeitä nykyajan ihmiselle, ei se voi olla sitä, että saa painoja käyvä nosteleen..." (Mies 48v.)

"Niin ja ihmiset pukeutuu...emmää siitä kyllä oo paineita ottanu et kyllähän siellä saattaa olla, että sykemittarin kanssa samansävyinen vaatteistus ja kyllä osaksi varmaankin on, että sinne on myös kiva tulla näyttäytymään että kun on tuota sali teetetty tulosta, että vartalo on hyvässä kunnossa niin kyllähän sinne monet tulee näyttäytyyn myös..." (Nainen 49v)

Toisaalta jo itsessään liikuntaloman ja eksoottisen lomakohteen valinta matkan muodoksi saattoi toimia symbolisen pääoman kartuttajana ja erottautumisen keinona muista matkailutyypeistä. Retkeily Huippuvuorilla, seilailu Barentsinmerellä ja luistelu Manhattanilla edustivat ei-tyypillisiä matkailukohteita ja -aktiviteetteja, jotka paikantavat matkailijan erityiseen dispoitioon massaturisteihin verrattuna. Myös suhtautuminen Välimeren maiden matkakohteisiin tavanomaisina, "*been that - done that*" - kaikille mahdollisina kohteina sekä oman "matkailuerikoistumisen" suuntaaminen kaukomaihin on tulkittavissa symbolista pääomaa ja distinktiohyötyä tuottavina vapaa-ajan valintoina.

"...viimeks me ollaan käyty ulkomailla Huippuvuorilla, käytiin siellä vähän retkeilemässä...ja se oli sellasta oikein elämysmatkailua ja sit me yks päivä seilattiin siellä Barentsinmerellä ja vierailtiin venäläisten kaivoskylissä niin siin oli kanssa sellasta ekstriimiä...ja New Yorkissa sielläki oli pakko päästä vähän liikkumaan, ku mun haave on ollu aina luistella siellä Keskuspuistossa, siellä elokuvamaisemissa niin siellä sitten vuokrattiin luistimet ja maksettiin hirveet hinnat, mutta tulipahan kokeiltua..." (Nainen 28v.)

"...mutta nyt ehkä ois aika noita kaukomaita ja semmosia maista, että ei noita Välimeren maita että sitten satsais vähän parempaan lomaan ja nuo Afrikat ja Aasiat ja tämmöset mantereet tulis tutuiks, että jos kerran vuodessa kävis semmosen matkan..." (Nainen 49v.)

Esteettisyys nousi esiin selkeänä omana pääoman muotonaan ja matkalle lähdön syynä liikuntamatkailijoiden puhunnassa. Esteettisyyttä ja siihen liitettävää maisemaa osana matkailukokemusta voidaan tulkita eri näkökulmista. Maisemien ihailu voi merkitä energiapääoman kartuttamista silloin, kun näkökulmana on maiseman ihailun aikaansaama fyysinen ja psyykinen virkistäytyminen ja latautuminen. Maisemien katselu saattoi merkitä myös kulttuurisen pääoman kartuttamista, jolloin se oli yhteydessä erilaisuuden ja uutuuden viehätystykseen sekä uudesta oppimiseen.

Esteettisyys merkitsi haastateltavilleni kaunista maisemaa, upeata luontoa ja hiljaisuutta liikuntamatkalla. Esteettisyys korostui erityisesti kesämökkeilyn ja

luontokokemusten yhteydessä. Ulkomaille matkustettiin muun muassa kesäisen ja merellisen maiseman vuoksi. Myös Lapin matkailuun liitettiin liikunnan kautta saavutettuja esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia, kuten hankikanto ja tunturissa hiihtäminen. Maratonmatkan kohde oli osittain valittu kauniin reitin vuoksi. Erilaisten maisemien ihailu oli miellyttävää. Erään haastateltavan mukaan hienojenkin maisemien katseluun kuitenkin jossain vaiheessa kyllästyi, jolloin pelkät maisemat eivät riittäneet matkalle lähdön pääsyyksi.

Erityisesti eläkeläisten matkakohteen valinnoissa korostuivat kohteen ilmasto, aurinkoinen ja lämmin sää sekä merellinen, kesäinen tai muuten houkutteleva maisema, esimerkiksi Lapin hanget, mitkä voidaan tulkita eräänlaisena omaan vitaalisuuteen ja hyvinvointiin liittyvän energiapääoman ja esteettisen pääoman kartuttamisena.

5.2 Sosiaalinen ympäristö ja kulttuurinen normisto liikuntamatkailun perusteluissa

Hyötynäkökulman rinnalla liikuntamatkailua ja vapaa-ajan valintoja voidaan tulkita sosiaalisen ympäristön paineen näkökulmasta, jolloin ihmisillä on tarve yhdenmukaistaa käyttäytymistään kulttuuristen normien mukaiseksi. Vapaa-ajan käyttöä säätelevien normien ja urheiluharrastuksen välisistä yhteyksistä todettiin Heinilän jo vuonna 1959 ilmestyneessä väitöskirjassa, että ”määrätietoisia pyrkimyksiä kannattavat ja kodin ulkopuolelle vapaa-ajan käytössään suuntautuvat ovat yleensä aktiivisempia urheiluharrastuksessaan kuin huoletonta ja kodin piirissä tapahtuvaa vapaa-ajan käyttöä kannattavat haastatellut” (Heinilä 1959, 156). Sosiaalisen ympäristön tarkastelu linkittää liikuntamatkailutulkinnan elämäntavan käsitteeseen siten, että suhteellisen pysyvänä sosiaalista toimintaa selittävänä käsitteenä elämäntapa säätelee toimintaamme rajaavia rakenteita.

Elämäntapa on sosiologiassa ymmärretty käsitteenä, jonka avulla yrittään kuvata sitä, miten ihmiset elävät. Elämäntavan voidaan sanoa muodostuvan yksilöiden, perheiden, sosiaalisten ryhmien, luokkien tai koko yhteiskunnan jäsenten kasvu- ja elinolosuhteiden, elämänvaiheen, elämäntoimintojen, keskinäisen vuorovaikutuksen ja tietoisuuden – arvojen, normien, elämää koskevien arviointien – muodostamasta järjestyneestä kokonaisuudesta. (Allardt 1983, 86.) Elämäntavalla voidaan myös tarkoittaa säännönmukaisia, merkitseviä toimintoja ja valintoja, jotka täyttävät ihmisten jokapäiväisen elämän: työn, kulutuksen, asumisen, vapaa-ajan ja perhe-elämän. Usein elämäntapa tiivistetään johonkin hallitsevaan piirteeseen (esimerkiksi perhekeskeisyyteen, työhön, liikuntaan). Voidaan myös sanoa, että elämäntapa on ominaisuuksiensa kasautuma. Kun sanotaan, että esimerkiksi hölkkä on elämäntapa, tarkoitetaan, että hölkkään liittyy monia muita asioita: tietynlainen ajankäyttö, ruokavalio, tietyt kanssakäymisen muodot, kurinalaisuus, tavoitteellisuus ja niin edelleen. Elämäntapa on siis kokonaisuus, tietty järjestelmä, vastakohtana järjestymättömälle, ristiriitaiselle elämälle. Esimerkiksi urheilua voidaan historiallisesta näkökulmasta tarkastella rituaalisena uhraamisena ja eräänlaisena metsästyksen jatkeena. Urheilu on jo antiikin Kreikan ajoista ollut ammattimaista kilpailua. Halua voittaa voidaan

pitää yhtenä länsimaisen kulttuurin pysyvimpänä elämäntapaa säätelevänä piirteenä. (Roos 1989, 9–16.)

Elämäntapa voidaan määritellä myös yksilön sisäistämien asenteiden, tunteiden ja käyttäytymistaipumusten kokonaisuudeksi. Perinteisten rakennetta korostavien määritelmien mukaan elämäntavan muodostumiseen on katsottu vaikuttavan yksilön sosiaalinen tausta, kuten sukupuoli, asuinpaikka sekä oma että vanhempien koulutus ja ammatti, yksilön elämänkaari ja sosiaaliset suhteet. Elämäntapa voidaan nähdä enemmän sosiaalisesti perittyinä ja ainakin jossain määrin tiedostamattomana, kun taas elämäntyyli on jotain sellaista, johon aktiivisesti pyritään. Elämäntapatutkimusten avulla voidaan ainakin välillisesti tarkastella yhteiskunnan rakennemuutosta. Elämäntapatutkimukset kertovat esimerkiksi yhteiskunnan keskiluokkaistumisesta, kaupungistumisesta, kansalaisten elintason noususta, aluerakenteen muuttumisesta, elämän yksilöllistymisestä ja paikallisyhteisöjen merkityksen vähenemisestä. (Toivonen 1998, 163–164; Eskola 1985.)

Sosio-ekonomisten perustelujen sijaan tarkastelin tutkimuksessani rakenteita lähinnä kulttuuristen ominaispiirteiden näkökulmasta. Näitä ominaispiirteitä suomalaisessa yhteiskunnassa ovat muun muassa protestanttinen eetos sekä kulluttamista ja viihteellisyyttä korostava kaupallinen elämisyhteiskunta. Protestanttisen etiikan lähtökohdista Suomessa voidaan hyvinkin kuvitella esiintyvän tekemisen ja suorittamisen pakkoa. Onhan suomalaisessa yhteiskunnassa perinteisesti vaikuttanut protestanttinen etiikka ollut yksi korkean työmoraalin ja suorituskeskeisyyden selittäjä, jonka vaikutus voi ulottua myös vapaa-aikaan. (Vehmas 2004, 263.) Toisaalta suorituskeskeisyys ei välttämättä sovellu kuvaamaan kaikkien väestönosien asenteita. Esimerkiksi Anttila (2005a) erottelee 1930–1960-luvun porvarillisen ja työväenluokkaisen loma- ja vapaa-ajan moraalisaatteen. Siinä missä työväenluokkaisen lomaaan kuului lepoa ja rauhaa ja elämää ilman vaatimuksia, porvarillisessa lomassa säilyi työmoraaliin rinnastettava tekemisen, kokemisen ja aktiivisuuden vaatimus. (Anttila 2005a, 71.)

Protestanttisiin uskontoihin Weberin mukaan kuuluneet kova työ ja taloudellinen menestys nähtiin merkinä pelastuksesta, joka myötävaikutti kapitalistisen talousjärjestelmän kehittymiseen. Makrorakenne siis muuttui yksilötason toiminnaksi, kun sielunsa pelastuksesta huolestuneet kalvinistit kehittivät metodologisen elämäkäytännön, joka suuntautui heidän maallisiin liiketoimiinsa ja oli omiaan edistämään rationaalista ja voitontavoitteluun tähtäävää kapitalistista liiketoimintaa. Weber kuitenkin jatkoi, että modernissa yhteiskunnassa uskonnollisuus oli vähentynyt ja rikastumisesta oli tullut itsetarkoitus. Modernissa yhteiskunnassa ihmisistä tuli kylmiä rahakoneita. Weberille kapitalismi merkitsi rationaalista rautahäkkiä, josta ei ole paluuta. Moderneista institutionaalisista organisaatioista, kuten valtiosta, yrityksistä, armeijasta ja kirkosta oli tullut byrokraattisia laitoksia, joissa vallitsi tiukka hierarkkinen järjestys ja jotka ylläpitivät epäpersoonallisuutta, rutinoitumista ja mekaanisuutta, mutta jotka säilyivät, koska byrokraatia oli tehokkain tapa koordinoita erilaisia tehtäviä. (Heiskala 2000, 38; Farganis 1993, 105–109; Weber 1920/1980.) Valkonen ja Veijola (2008) tulkitsivat matkailutyötä Weberin mallin mukaisesti. Protestanttinen eetos ilmeni matkailutyötä tekevien kertomuksissa monenlaisen osaamisen välttämättömyytenä ja ennen kaikkea kiireen hallintana. (Valkonen & Veijola 2008, 30–31.)

Haastattelemilleni liikuntamatkailijoille kulttuurisen ja sosiaalisen ympäristön paineet avautuivat moninaisina ja paikoin keskenään ristiriitaisina toi-

minnan muotoina ja orientaatioina. Työelämän, perhe-elämän ja oman henkilökohtaisen hyvinvoinnin vaatimukset eivät aina kohdanneet. Kokonaisvaltainen hyvinvointi merkitsi toisille kompromissien tekemistä arjen valinnoissa. Esimerkiksi pienten lasten perheissä lasten hyvinvointi sääteli tekemistä. Ympäristön paine kulttuurisesti yhdenmukaiseen käyttäytymiseen ilmeni vapaa-ajan aktiivisuutena, suorittamis- ja tekemiskeskeisyytenä, velvollisuuksina, tavoitteina ja suunnitelmina sekä totuttuina tapoina ja perinteenä. Ympäristön paine ilmeni elämäntavan eri muotoina, joiden vaikutusta voidaan pitää elämäntyyllisiä valintoja pysyvimpinä.

5.2.1 "Vierivä kivi ei sammaloidu"

"Matkoilla...mä tutustun mieheni kanssa paikkoihin kävelemällä, me kävellään kymmeniä kymmeniä kilometrejä...ei varmaan joka päivä mutta että tuntuu, että niiden matkojen aikana niin satoja kilometrejä yhteensä, me ei tykätä mennä busseilla tai jos ei se sitten hyvin kaukana oo se paikka, vaan mieluummin otetaan reppu selkään ja kävellään johonkin paikkaan että ihan sillai käyvvään kattoon..." (Nainen 54v.)

Protestanttisen etiikan mukainen tekemistä ja suorittamista korostava sekä velvollisuuksien täyttämä ja joutilaisuutta karsastava suhtautumistapa ilmeni haastateltavien puhunnassa, kun tiedustelin heiltä liikuntaan ja matkailuun osallistumisen syitä. Liikuntamatkalle lähdön syyt liittyivät haluun olla aktiivinen. Esimerkiksi hiihtäminen oli monelle talvimatkailun ykkössyy ja jos mahdollisuutta siihen tai muihin liikuntalajeihin ei kohteessa tarjoutunut, ei matkalle lähdetty lainkaan. Osa haastateltavistani teki ainoastaan liikuntamatkoja.

"...että jos täällä ei vois tehdä mitään, jos täällä ei vois liikkua, niin ei me tultais ja yleensä kaikki meidän matkat on liikuntalomia, et jos siellä ei voi liikkua, tehdä jotain aktiviteettejä, niin ei me sit lähdetä..." (Nainen 28v.)

Matkakohteen valintaan vaikuttivat kohteen liikunta- ja harrastamahdollisuudet sekä ylipäätään se, mitä tekemistä kohteessa oli tarjolla. Aktiiviliikkujille liikunnan harrastamisen esteinä pidettiin lähinnä terveyteen liittyviä syitä, joita toisaalta myös urheiluvammojen muodossa "himourheilu" aiheutti. Aktiivisimmat haastattelemani liikkujat voidaankin tyypitellä Weedin ja Bullin (2004) ideaalittyypittelyn mukaisesti fanaattisiin (*driven*) liikuntamatkailijoihin, joille ainoa este liikunnan harrastamiselle oli sairaus tai vamma.

"Et sen huomaa, et jos on kipeenä tai kuumeessa tai flunssassa ni sit kyllä jo alkaa lenkkikenkää himottaa jossain vaiheessa, että pitäis päästä..." (Mies 32v.)

"...arki on vähän totisempaa ja harmittanu talvi, kun ei viittä kertaa viikossa oo päässy, ku on sairastellu, se on vähän totisempaa..." (Nainen 49v.)

Aktiivisuus ilmeni myös eläkeläisten puheissa. Korkeasta iästä huolimatta liikunta oli oleellinen osa haastattelemani eläkeläisten arkea. Myös lomamatkalta harrastettiin liikuntaa. Lähes 80-vuotiaat haastateltavani kertoivat yhä hiihtävänsä lomamatkoilla kymmeniäkin kilometrejä päivässä. Lomakohteisiin, esimerkiksi Lappiin ajettiin itse autolla lähes tuhannen kilometrin matka. Liikuntamatkailun eri muodoista osallistuttiin mieluiten nimenomaan aktiiviseen liikuntaan. Urheilutapahtumia ei koettu tärkeiksi. Etelän aurinkolomillakin liikuntaan osallistumi-

nen oli muita matkailupalveluja tärkeämpää. Kohteesta riippuen lomamatkoilla harrastettiin muun muassa uintia, patikointia ja eräretkeilyä. Eläkeläisten arki oli muutoinkin aktiivista.

Eläkeikäisten tai sitä lähestyvien aktiivista elämäntapaa on selitetty niin sanotulla kolmannella iällä. Elämänvaiheena kolmas ikä paikantuu (jälki)modernien länsimaiden eläkeikään ja -aikaan eli työiän ja varsinaisen vanhuuden väliin jäävään aikaan, ja se on viime vuosikymmeninä venynyt. Lisäksi lähivuosina tähän ikään saapuvia on suurten ikäluokkien ansiosta paljon aikaisempaa enemmän. (mm. Toivonen 2002, 19–21.) Nykyisin suomalaisilla on eläkkeelle jäädessään – sukupuolesta riippuen – keskimäärin 20–25 vuotta elinaikaa, ja siitä autettavana olevia, sairauksien vaivaamia elinvuosia on keskimäärin melko vähän. Kolmas ikä viittaa henkilökohtaisten saavutusten ja itsensä toteuttamisen vaiheeseen, jolloin persoonallisten elämäntavoitteiden on mahdollista toteutua. Kolmannella iällä tarkoitetaan yleensä aktiivista, vireää ja modernia vanhuutta, kun taas neljäs ikä viittaa lopullisen riippuvaisuuden ja heikentymisen värjittämään elämänvaiheeseen. (Hanifi 2005b, 171; Karisto & Konttinen 2004, 11–13.)

Vapaa-ajan teollisuuden näkökulmasta kolmas ikä on mielenkiintoinen, koska tähän elämänvaiheeseen saavutaan aikaisempaa parempikuntoisina, jolloin aktiivisia elinvuosia on odotettavissa aikaisempaa enemmän. Tutkimusten mukaan liikunnan harrastamisen useus kääntyy nuoruusvuosien jälkeen nousuun 40 ikävuoden jälkeen ja on korkeimmillaan eläkeiässä. (Karisto & Konttinen 2004, 102). Vuonna 1997 käynnistyneen *Compass-tutkimuksen* mukaan suomalaiset ja ruotsalaiset olivat muiden maiden aikuisväestöä selvästi aktiivisempia liikunnan harrastajia. Keski-ikänsä tasaantumisvaiheen jälkeen erityisesti suomalaisten liikunta-aktiivisuudessa tapahtui selvää harrastuksen nousua. (Vuolle 2000, 28.) Ikääntyvät liikkuvat säännöllisesti, vaikka päivittäin liikkuvien määrä onkin vähentynyt. Valtaosa, noin 84 prosenttia seniorikansalaisista sanoo harrastavansa ainakin jonkinlaista liikuntaa vähintään kahdesti viikossa ja enemmistö, noin 60 prosenttia liikkuu vähintään neljästi viikossa. Päivittäin jonkinlaista liikuntaa tai kuntoilua harrastaa 46 prosenttia seniorikansalaisista. Suosituimmat liikuntamuodot ikääntyneillä ovat kävelylenkkeily, pyöräily, sauvakävely, kotivoimistelu ja uinti. (SLU 2008; Hanifi 2005b, 181–182.) Toisaalta vuoden 2004 Eurobarometrin mukaan ikääntyminen ennusti eurooppalaisen mallin mukaisesti myös suomalaisten liikunnan harrastamisen vähenemistä (Hovemann & Wicker 2009). Eurobarometin 2004 ja Liikuntagallupin 2007–2008 erot voivat osittain selittyä sillä, että seniori-ikään tullaan nykyisin entistä parempikuntoisina.

”...arkirutiinit nyt alkaa tietysti niinku ihmisillä yleensäkin aamukahvista ja sitten päivän mittaan niin tuota televisiosta tulee hyvää ohjelmaa...kerta heitolla yks ohjelma ja sitte tuota lenkkeilyä on joka ja hän [aviomies] käy jumpalla ja kuntosalilla ja muuten...mul on nyt ollu muutama leikkaus tässä et mä en oo päässy jumpalle enkä kuntosalille et mä vasta kerään kuntoa tässä....mutta hyvin tuo kesti sen viistoista kilsaa [hiihtoa] eilenkin...” (Nainen 74v.)

Ikä voi tosin olla myös liikuntaharrastamisen rajoitteena tai harrastuksesta luopumisen syynä. Kariston ja Konttisen (2004) tutkimuksen mukaan lähes puolet vuosina 1926–1930 syntyneistä naisista kertoi ikääntymisen myötä tapahtuneesta harrastuksesta luopumisesta. Nimenomaan liikuntaharrastukset olivat niitä, joista oli eniten luovuttu ja niiden osalta luopumisen syyksi riitti pelkkä ikääntymisen ilman erityisiä terveydellisiä ongelmia. (Karisto & Konttinen 2004, 111–112.)

Ikääntyvän väestön aktiivisuus ja energia näkyvät myös matkailussa. Viimeistään 1970-luvulla suomalaiset pääsivät massamatkailun makuun. Kolmanteen ikään tullaan matkailuinnostusta lisäävin uusin odotuksin ja asentein. Matkailu on yleistynyt kaikkein nopeimmin nimenomaan eläkeiässä olevien tai sitä lähestyvien keskuudessa. Vapaa-aikatutkimuksen mukaan noin 40 prosenttia 65-vuotta täyttäneistä on matkaillut kotimaassa ja noin neljännes ulkomailta. (Karisto & Konttinen 2004, 147.) Vuosina 1981–2002 noin viidennes 65-vuotta täyttäneistä harrasti jonkinlaista opiskelua, useimmiten esitelmien ja luentojen kuuntelemisen muodossa, naiset enemmän kuin miehet. Vajaa viisi prosenttia opiskeli kieliä. Opiskelun merkitys elämänalueena on selvästi lisääntynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana, vaikka opiskelun määrä on sinällään pysynyt suunnilleen samana. (Hanifi 2005b, 180.) Asenteiden, fyysisen hyvinvoinnin, energian ja aktiivisuuden lisäksi kolmatta ikäänsä elävillä on myös keskimääräisesti suuri määrä sitomatonta ostovoimaa, sillä asuntovelat on maksettu eikä lapsistakaan ole yleensä enää suuria kustannuksia. Kolmatta ikää voidaan siis tarkastella merkittävänä mahdollisuutena ja haasteena vapaa-ajan teollisuudessa, median ja kulttuurin kulutuksessa, palvelujen käytössä ja asumisessa ja elämäntyyli-markkinoilla. (Karisto & Konttinen 2004, 13–14.)

”Se on ko eläkkeelle jää, niin se on jännä ko tuota kalenteri on sen täyempi kuin mitä se oli ennekuin oli töissä...” (Mies 49v)

Haastattelemieni eläkeläismatkailijoiden puhunnassa tekemisen eetosta perusteltiin työntäyteisten nuoruusvuosien toimintamallien siirtymisellä eläkevuosiin. Työvuosiin oli kuulunut suorituspainetta, kun nuorena perheellisenä oli ollut pakko yrittää ja tulla toimeen. Täysin joutilaana ei siis osattu tai haluttu olla vanhempinakaan. Toiset mielsivät vapaa-ajan vähäisyyden itseaiheutetuksi ja toiset jopa itsesyöttösten aiheeksi. Vaikka esimerkiksi nukkumaanmenon kerrottiin usein venyvän pitkälle puoleen yöhön, huono omatunto kolkutti tekemättä jääneistä ”töistä”. Joidenkin eläkeläisten mukaan kiireen määrä oli lisääntynyt erityisesti eläköitymisen seurauksena. Toiset pohtivat, kuinka he ylipäättään työelämänsä aikana ehtivät tehdä kaikki arjen askareet. Tekemisen eetosta kuvasi myös se, että jotkut olivat eläkepäivillä ryhtyneet peräti uuden talon rakentamiseen.

”Miks just lomalla, eiks lomalla pitäis levätä ja rentoutua vaan...?”

”Joo, mut kyl sitä voi levätä vaikka kävelee niinkun minäkin 80 kilsaa melkein niin kyl se on lepäämistä sekin...siin on rasitus ja lepääminen se on jollain tavalla lepäämistä sekin, vaikka se on fyysisesti raskasta, mut psyykkisesti lepäämistä...” (Mies 53v)

Massaturismin syntyvaiheisiin liittynyt työelämän lisääntynyt organisoituminen ja rutinoituminen ovat vaikuttaneet vapaa-ajan rationalisoitumiseen. Balen (2004) mukaan esimerkiksi juoksemisen eri muodoista nimenomaan juokseminen tiettyjen asioiden tai tavoitteiden saavuttamiseksi (*achievement running*) on työn kaltaista toimintaa. Ammattilaisurheilija ansaitsee elantonsa juoksemisella, ja juokseminen tai tietty juoksumatka voi olla työnkaltainen projekti, jolla on alku ja loppu. Nopeudella on keskeinen merkitys alun ja lopun välillä: tavoitteena on saavuttaa entistä nopeampia aikoja. (Bale 2004, 19.)

”Tuleeko liikunnan harrastamiseen sellasta suorittamisen makua?”

”Kyllä mulle aika paljon tulee...semmosta, että mä asetan itelleni tavoitteita...joihin mä sitten pyrin...mutta se on joskus ihan pelkkää hauskaaki...muutama ilta jos jää väliin niin tuntuu ihan että keho kaipaa sitä, että on pakko päästä liikkeelle...” (Nainen 49v)

Suorittamisen ja tekemisen eetos ilmeni haastateltavien puhunnassa siten, että liikuntalomailua perusteltiin toimeliaisuuden ja tekemisen rationaalisuuden kautta. Tekeminen ja aktiivisuus miellettiin ennen kaikkea järkeväksi. Vaikka esimerkiksi omaan ja perheen liikuntaan ei sinällään liittynyt erityisiä kilpailullisia tai saavutuksellisia tavoitteita, oli ylipäätään tekeminen mukavaa ja järkevää. Vapaa-ajalle piti yrittää keksiä riittävästi tekemistä.

” Voisitko kuvitella lähteväsi sellaiselle lomamatkalle, johon ei sisältyisi liikuntaa lainkaan?”

”...sanotaan et viikonlopun kyl pystyy oleen jos menee mökille ja on jotain sellasta tekemistä että ei yksinkertaisesti ehi siinä nii...se nyt vielä menee...kai sitä alkaa sen verran urheiluhullu oleen, että aina pitää päästä vähän jossain välissä jotain tekee...” (Mies 32v.)

Liikuntalomaan sisältyvä matkailu ei ollut kuitenkaan aina yhtä totista tai vakavaa kuin liikunnan harrastaminen kotioloissa. Vaikka lomalla olikin tarkoitus esimerkiksi hiihtää, uida ja käydä kuntosalilla, ei harrastaminen ollut hampaat irvessä puurtamista. Liikuntalomaan sisältyi myös sellaista hemmottelua, joka ei varsinaisesti liittynyt liikunnan harrastamiseen. Lomalla itseä ”palkittiin” hyvällä ruoalla, alkoholilla, löhöilyllä ja muilla ei-aktiivisuutta korostavilla rentoutumisen muodoilla.

”...kaupungissa meillä on ruokavaliot paljon tarkemmat, tänne kun tultiin niin on suklaalevyä ym....(Mies 48v.)”

” On löhölomaakin...että kyllä me aiotaan täällä hyvin syyäkkii ja viinin kanssa ja ynnä muuta ja löhötäkin, kirja on mukana ja ko kuitenkin päivässähän kerkiää niin paljon...et me ollaan lomalla, että vaikka siihen on liikuntapainotteista niin ei kuitenkaan sillä tavalla kauheen totisesti puurreta...” (Nainen 49v.)

” On täällä käyty kyllä ihan tuota niin rock-meiningeissäkin että ei se aina oo välttämättä sitä ihan liikuntaa, mutta ihan rentoutumassa muuten ja back to sixties ynnä muut että se nyt on tällä kertaa sitten että joskus enempi joskus vähempi, ei se [liikunta] mikään itsetarkotukseen sinänsä...” (Mies 48v.)

Turismia on tulkittu vastareaktionä protestanttiselle etiikalle, jolloin esimerkiksi etelänmatkalla saa harrastaa joutilaisuutta. Kuvaavaa kulttuurimme arvomaailmalle ja käyttäytymiskoodistolle on se, että tämältyyppinen joutilaisuus on rajattu - ainakin matkailussa - erilleen normaalista arkikontekstista, jopa maantieteellisesti. (Selänniemi 1996, 175.) Nähtävyyksien katsominen ja muut turismitasjelvoitteet sekä yhä useammin aktiivinen tekeminen ja harrastaminen ovat kuitenkin mukana matkalla keventämässä huonoa omatuntoa.

5.2.2 Velvollisuus lähteä

Kulttuuristen merkitysrakenteiden ja protestanttisen etiikan vaikutus liikunta- matkailijoiden vapaa-aikatulkinnossa ilmeni myös velvollisuuksina. Velvollisuuksia luonnehti ensiksi työmäisten ja velvoittavien tehtävien siirtyminen vapaa-aikaan, toiseksi normatiivisten kansalaisvelvoitteiden noudattaminen ja kolmanneksi omantunnon vaalimiseen liittyvän tekemisen noudattaminen vapaa-aikana. Velvollisuudet liittyivät ikään kuin jonkun ulkoamäärätyn tekemisen suorittamiseen tai käyttäytymisalttiuden mukaiseen toimintaan. Historiallisesti tarkasteltuna 1700–1800 -lukujen vesihoitoja ja niihin liittynyttä kylpyläelämää Suomessa voidaan pitää herrasväen muotina, joka tarjosi säätyläisseurapiireille mahdollisuuden yhteiseen huvitteluun. Kylpyläelämän motiiveina oli mahdollisuus sosiaalisten verkostojen rakentamiseen, mutta toimintaa säätelivät myös lääkäreiden suosittelemien terveydellisten kehoitusten noudattaminen. (Häggman 1995.)

”Liikunnan tarkoitus mulla tosiaan...kyllä se on sitä, että lukee noita artikkeleita ja kuuntelee että kaikki sokeritautit alakaa tässä iässä ja sitte että kun vatsa pitäis olla alle 100 senttiä ympärysmitta niin kyllä määhän sitä ainaki seurailen ...” (Mies 48v)

Moraali ja etiikka voidaan rinnastaa matkailun vapauteen. Vaikka turisti onkin paennut yhteiskunnan sääntöjä matkalle, ei hän kuitenkaan pääse eroon oman tunnon pistoista, jotka johtuvat siitä, että hän on yrittänyt karata. ”Nähtävyyksien katselu on loistoesimerkki velvollisuudesta, jolla turisti sovittaa velkansa ja pyytelee anteeksi – ja tunnustaa samalla, ettei kestä vapautta, jota kuvitteli tavoittelevansa”. Liikuntalomalla turistin ei siis ”tarvitse” vain maata, olla ja huvitella, vaan ”voi myös lenkkeillä, pelata tennistä, lentopalloa, pienoisgolfia tai harrastaa vesihiihtoa”. Näin turisti voi siis hoitaa velvollisuutensa palkkatyön äärestä paenneena. (Jokinen & Veijola 1990, 110–111.) Sivistyneillä ihmisillä on suoranaista velvollisuus käydä katsomassa Ateenan Akropolista ja Rooman Pietarinkirkkoa – se on turistin työtä. Velvollisuuden täyttämistä maallisessa ammatissa on pidetty protestanttisen ja luterilaisen ideologian korkeimpana sisältönä, jonka siveellinen elämä saattaa saada. Maallinen elämä voidaan katsoa tehtäväksi, jonka onnistumisesta voi päätellä mahdollisuudet taivasosuuteen. Protestanttinen etiikka on johtanut järjestelmälliseen itsekontrolliin, jonka alkuperäinen kantava ajatus oli se, että Jumala auttaa sitä, joka auttaa itse itseään. Vain toiminta palvelee Jumalan selvästi ilmoitetun tahdon mukaan hänen kunniansa lisäämistä, ei joutilaisuus ja nautinto. (Selänniemi 1996, 175.)

Haastattelemilleni liikuntamatkailijoille liikunnan harrastaminen näyttäytyi muun muassa työn kaltaisena velvollisuuden hoitona. Kun päivän urheilusuoritus (lue ”työ”) oli tehty, ”sai” sen jälkeen rauhassa nauttia ja lepäillä. Työelämän kaltaiset velvoitteet ilmenivät myös halukkuutena osallistua erilaisiin koulutuksiin ja itsensä ammatilliseen kehittämiseen. Työelämän lisääntyviin vaatimuksiin ja haasteisiin vastaamisen kautta pyrittiin pysymään ”ajan hermoilla”.

”Mistä eri syistä harrastat liikuntaa vapaa-aikana?”

”Pysy kunto hyvänä ja toivottavasti terveenä...ja sitte kyllähän siitä tulee hyvä olo kun tuolla käy juoksemassa ja sen jälkeen saa rauhassa nauttia ja lepäillä...” (Mies 32v.)

Aktiiviliikkujilla liikuntaan osallistumisen mahdollisuudet nousivat matkan pääsyiksi. Esimerkiksi työelämän ja vapaa-ajan erottaminen oli ikään kuin perusteltua ja sallittua, jos vapaa-aikana oli muuta tekemistä. Vaikka vapaa-aikana ei tarvinnut tehdä töitä, ei oikein joutenkaan sopinut olla.

”Onko se niin, että ei osaa olla liikkumatta...?”

”No ei ole pakkomielteitä, mutta kyllä tulee semmonen tunne et jos ei oo että kyllä on lähettävä ulos kävelemään ja siitäki ku on helppo lähteä ku siel on ne maaseudulla ne kuitenkin kävelyreitit ja semmoset...” (Nainen 74v.)

”...kyllä siinä pitää yrittää keksiä vapaa-ajalla sit riittävästi tekemistä...” (Mies 32v.)

Kulttuuriset ja yhteiskunnalliset normit näyttivät säätelevän myös velvollisuudentunnetta. Haastateltavani perustelivat aktiivista ja liikunnallista vapaa-aikaansa sillä, että nykytutkimustiedon mukaan liikuntaa harrastamalla voi ehkäistä sairauksia ja elää pidempään. Ulkoinen paine tutkimustiedon ja yleisten suositusten muodossa siis toimi harrastamisen perusteluina. Liikuntaa ei harrastettukaan välttämättä ainoastaan omasta hyötynäkökulmasta tai muista omaan sosio-emotionaaliseen hyvinvointiin liittyvistä lähtökohdista, vaan ulkoisten ohjeistusten ja yhteiskunnallisen velvollisuuden sanelemana.

”No mä oon oikeestaan ihan nykypäivänä, sanotaan oikeestaan näihin päiviin asti mä oon liikkunu, mä en sitä sillä ajatellut, että pysyis niinko kunnossa siis tai eläis pitempään että mä oon vaan tehny sitä, koska se on niinkö ollu mielekästä ja mul on siellä ollu aina hyvät pelikaverit ja se on jollakin lailla kuulunu elämään ihan pienestä asti, mut että nyt sitte on tullut semmosta että joskus joutuu niinkö ittesä pakottamalla, että se on lähettävä ihan senkin takia, että pysys kunnossa eikä tulis liikakiloja ynnä muuta ylipainoa ja kaikkia sokeritauteja ja muita koska sehän on tutkittu, että liikunta edesauttaa niin se on kääntyny näin päin...” (Mies 48v.)

Velvollisuus saattoi suuntautua myös ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan eikä ainoastaan omaan henkilökohtaiseen tekemiseen. Terveystiedon edistämiseksi peräänkuulutettiin velvollisuutta, jonka noudattamatta jättämisestä voisi seurata jopa sanktioita.

”...niin moni perusasia tuntuu ihmisiltä unohtuneen...uusavuttomuus koskee myös kin liikuntaa ja terveellistä elämää...elikkä itse aiheutettuihin sairauksiin olisi jonkinlainen omavastuu niiden hoidossa ja mitä lentomatkailuun tulee satakaksymmenttä kiloinen ihminen maksaa samanhintaisen matkalipun kuin viiskytkiloinen, mutta matkatavarana määrää on sen sijaan rajattu...” (Mies 41v.)

Liikunnan harrastamista perusteltiin sillä, että sitä yksinkertaisesti ”piti” harrastaa ja liikunnan harrastaminen oli järkevää. Harrastamisen järkevyys voidaan näin tulkita ylipäätään kaikessa tekemisessä laskelmoivuutta ja rationaalisuutta korostavan yhteiskunnan ja kulttuurin piirteeksi, jonka vaikutus on ulottunut varsinaisten työelämän velvoitteiden ulkopuolelle. Näin liikunnan harrastamisen järkevyys oli ikään kuin yksilön ulkopuolisesta paineesta syntynyt perustelu toiminnalle. Liikunnan harrastamisen järkevyys korostuikin haastattelijoiden puheissa. Osa haastateltavista suhtautui harrastamiseen, hyötyliikuntaan, kaloreiden polttamiseen ja ylipäätään terveyssuositusten mukaisesti elämiseen hyvinkin fanaattisesti.

Velvollisuudentunne ilmeni myös alttiutena tai pyrkimyksenä hämärtää työelämän ja vapaa-ajan rajoja. Jos esimerkiksi ylitöihin oli tarvetta ja niitä oli mahdollisuus vapaa-aikana tehdä, töiden tekemättömyys sai omantunnon kolkkutamaan. Sosiaalisen lähiympäristön paine ilmeni myös siten, että matkalle lähdettiin, vaikkei sinne välttämättä oltu haluttu lähteä. Matkalle lähtöä saatiin puntaroida sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden ristipaineessa. Matkalle kuitenkin lähdettiin, koska oli velvollisuus ja oikeuskin matkailla.

”Mikä matkailussa viehättää?”

”Niin, mikä viehättää...se on just että mikä siinä viehättää...mä en oo oikeestaan varma, että oonko mä oikein viehättyyny siitä matkailusta että sinänsä se on loppujen lopuksi aika raskastakin lentokoneella ja sitten nää aikaerot ja ynnä muut ja sitten viiskymmmnetä astetta ko lämmintä niin ...mut että kyllä siinä oma viehätöksensä siten....” (Mies 48v.)

”Joku saa tilaamaan sen matkan kumminkin...?”

”Jos mä oikein rehellinen... ehkä vois olla, että viihtyisin aivan mökkioloissakin...mut että tokihan se lämpimässä...kyllä se nyt sen hintansa väärti aina on, että...tulee vaan lähettyä...” (Mies 48v.)

Kaikille haastateltaville arkielämän ja vapaa-ajan funktiot eivät kuitenkaan välttämättä näyttäytyneet velvollisuuseetoksen ulottumisena työelämän ulkopuoliseen ja työajan jälkeiseen toimeliaisuuteen. Osa haastattelemistani eläkeläisistä ei halunnut olla enää eläkepäivinä mukana esimerkiksi järjestötoiminnassa, joka olisi sitonut tai velvoittanut liikaa. Myöskään järjestötoimintaan kuuluvat pakolliset tehtävät eivät enää kiinnostaneet. Kysyessäni vapaa-ajan mahdollisesta rytmittymisestä työelämän mukaisesti, osa haastateltavista oli sitä mieltä, että eläkeläisen arki voi olla luonteeltaan hyvinkin *ex tempore* -tyyppistä. Lukuun ottamatta muutamia välttämättömiä kotitöitä, arkielämään kuului vähän pakollisia velvoitteita. Haastattelemaani eläkeläispariskuntaa viehätti nimenomaan etelänmaalaisen ja toisaalta pohjoissuomalaisen ihmisen tyyppillinen mentaliteetti, jossa osattiin olla kiirettä, stressaantumatta ja viettää siestää keskellä päivää. Liikunnan harrastaminen kuului kuitenkin säännöllisesti omaan viikko-ohjelmaan ja päivätorkkujakin perusteltiin ”lääkäriin määräyksellä”. Ikään kuin torkkuminen keskellä päivää olisi muutoin turhaa joutenoloa. Vaikka kiirettä haluttiin välttää, toisten haastateltavieni elämään se eläkkeelläkin tuntui vääjäämättä kuuluvan.

”...että iltapäivätorkut, niinku lääkäri sano, että jos hänellä olisi mahdollisuus, hän ottas iltapäivällä sen pienen pienen torkun...sitähän on nyt suositeltu taukojumbasta alkaen työelämänpariin ihmisille...nimenomaan toimistotyössä pitäis harrastaa niitä taukoja...” (Mies 79v.)

Protestanttisen eetoksen rinnalla vapaa-ajan valintoja perusteltiin matkailijan inversiökäyttäytymisen näkökulmasta. Vaikka lomamatkassa oli paljon vakavan vapaa-ajan piirteitä, kuului lomamatkaan myös arkielämän velvoitteiden huojentamista.

”...ja kyllä meillä ulkomaanmatkoillakin löhölomia on ja syyään paikallista ruokaa ja rasvasempaakin, mut kun se on vaan ohjenuorana siellä arjessa, niinkun hänkin [aviomies] sano, että nytkin lomalla ostettiin isot suklaalevyt, että onhan se osa sitä lomaa, että sää muutat niitä arkisia, ettei mene puurtamiseksi ja suorittamiseksi, kai musta se

olis kaikkein vaarallisinta, et jos tännekin tultais ja aivan kamalan tarkkoina laskettais kaloreita ja että kuin paljon pitää liikkua ennen kuin jotain ansaitsee...ei sellasta..." (Nainen 49v.)

"Miksi matkoilla on kiva harrastaa liikuntaa?"

"Se on vaihteleva ympäristö että eihän sitä kukaan jaksaa samaa rataa kiertää ympäri...et se on vaihtelua tavallaan siihen et pääsee eri paikassa harrastamaan liikuntaa... kyl se luo siihen lisää mielenkiinto..." (Mies 32v.)

"Et se tosiaan ystävät ja ravinto ja tuo liikunta, jos niillä pystyy ite vaikuttamaan aika hyvästikin, niin ettei tarvi sitten jossitella ko tuota..." (Mies 48v.)

5.2.3 Kohti tavoitteita, suunnitelmia ja unelmia

Postmoderni määritellään usein modernin seuraukseksi, jatkeeksi, kritiikiksi tai vastakohtaksi, jolloin postmodernille tyypillinen poikkeaisi modernista. Sosiologian klassikoista esimerkiksi Marxille modernisuus tai modernismi merkitsi kapitalismin syntyä, Weberille rationaalisuutta ja Durkheimille teollistumista, joiden muuttumista postmodernisuus tarkoittaa. Postmoderni ajattelu sisältää siis yleensä sosiaalisen muutoksen teoretisoinnin. (Honkanen 2002, 5-6.) Jos kuitenkin esimerkiksi rationaalisuudella ymmärretään laskelmoivaa hyödyn maksimointia ja keinoja asetettuihin tavoitteisiin pääsemiseksi, ei rationaalisuus oman tutkimukseni valossa ollut hävinnyt elämänvalintojen ohjenuorana.

Sosiaalisen ympäristön paineet ja normisto ilmenivät haastateltavien puhunnassa myös siten, että syyt liikuntalomalle lähtöön liittyivät tavoitteiden ja haasteiden asettamiseen ja saavuttamiseen sekä elämän suunnitelmallisuuteen. Etenkin tulos- ja kilpaurheilussa protestanttista etiikkaa on pidetty vallitsevana. Tämä etiikka korostaa auktoriteettien kunnioittamista ja kuriin alistumista. Se pitää ahkeruutta hyveellisyytenä ja laiskottelua ja nautinnollista elämää syntinä. Työ on protestanttisessa etiikassa keskeisin arvon mitta. (Puuronen 1991, 80-81.)

Haastattelemani matkailijoiden tavoitteellinen suhtautuminen harrastamiseen linkittää sen protestanttiseen eetokseen, vaikka harrastamiseen tai harjoitteluun ei välttämättä liittynyt ainakaan eksplisiittisesti ilmaistuna kilpailullisuutta. Tavoitteita asetettiin lähinnä omaa itseä varten.

"...kyllä se on kuitenkin aina semmonen oma suoritus, et on mielessään miettinyt mihin aikaan se suurin piirtein menis ja sitä sit lähtee tavoittelemaan että...omaa itteensä vastaan me tässä..." (Nainen 49v.)

"...no siis tietenkin kilpailuissa käydään, et on numerolappu rinnassa, mut ei niinku silleen, että haettais sieltä sitä ykköspaikkaa, tai ei oo mahdollisuuksia siihen ykköspaikkaan, vaikka haluaiskin olla siellä ykkösenä välillä..." (Mies 32v.)

Liikuntatavoitteiden ja -haasteiden saavuttamisen sanottiin vaativan paljon työtä. Tavoitteellisuus merkitsi entistä vaativampien liikuntasuoritusten, esimerkiksi ultramatkojen juoksemista ja ylipäättään lomamatkalla treenaamista. Etukäteen oli esimerkiksi suunniteltu, kuinka monta kilometriä loman aikana oli tavoitteena hiihtää tai mihin tulosaikaan maraton oli tarkoitus juosta. Osa haastateltavista harrasti liikuntaa Stebbinsin (1992) kuvaileman amatöörin vakavuudella. Tällöin harrastaminen oli "vakavuudeltaan" jo sen tasoista, että heille löytyi käsitteelli-

nen vastinpari ammattilaisurheilun alueelta. Haastattelemilleni aktiiviliikkujille liikunnan harrastaminen oli totista touhua. Esimerkiksi maratonille osallistuttiin tosissaan ja tiettyä aikaa tavoitellen.

”Tuleeko liikunnan harrastamiseen suorittamisen makua...?”

”Kyllä mulle aika paljon tulee...semmosta, että mä asetan itelleni tavoitteita, joihin mä sitten pyrin...mutta kyllä se on joskus ihan pelkkää hauskaaki...” (Nainen 49v.)

Vapaa-ajan vakavoituminen ilmeni myös eräänlaisena haasteiden asettamiseen liittyvänä ristiriitana. Yhtäältä haasteellisen työn rinnalle ei kaivattu enää muita, esimerkiksi uralla etenemiseen tai opiskeluun liittyviä haasteita. Toisaalta kuitenkin liikunnan harrastamisen tavoitteellisuus ja esimerkiksi mökkeily ja kesämökin kunnostaminen miellettiin nimenomaan vapaa-ajan haasteina.

”...että oikeestaan kauheesti on haasteita vapaa-ajalle, liikunnat ja mökin kunnostaminen, se on semmonen museoviraston suojelema vielä, että ollaan remontteerattu nyt kaheksan vuotta sitä sitten, että tämmöstäkin haastetta on vapaa-ajalle...” (Nainen 49v.)

Myös matkailuun kokemuksena kuului matkan suunnittelua ja etukäteen odottamista. Suunnittelu ja matkasta haaveilu ilmentää arjesta pakenemisen ohella myös eräänlaista protestanttista elämänhallintaa ja -järjestystä. Arkielämä ja vapaa-aika tuntuvat turvallisimmilta, kun niitä rytmitetään ja suunnitellaan joskus pitkällekin eteenpäin. Sosiaalisen ympäristön muovaamaa tavoitteellisuutta ja suunnitelmallisuutta korostava elämänorientaatio näyttäytyivät haastateltavien puhunnassa jopa paradoksaalisina. Onnistunut arkielämä merkitsi sitä, että elämää pystyi suunnittelemaan ja järjestelemään tulevaisuudessa niin, että työ ja vapaa-aika olivat selkeästi toisistaan erotettavissa ja että velvollisuuksista vapaata aikaa olisi mahdollisimman paljon. Suunnitelmallisuus ilmeni haastateltavieni puheissa myös liikunnan harrastamisen investointinäkökulmana, jolloin liikunnan harrastamisen kautta ikään kuin rakennettiin pohjaa tuleviksi vuosiksi. Suunnitelmallisuus, varmuus ja turvallisuus ilmenivät myös matkailua perusteltaessa. Jotkut haastateltavat edustivat tyypillisiä psykosentrikkoja, joille oli tärkeää, että matkakohde oli tuttu ja turvallinen, ja jonne matkustaessa tiesi, mihin mennään ja mitä tarjolla oli. Myös matkan suunnittelu saattoi olla hyvin rationaalista. Toisaalta alituisessa elämän tulevaisuuteen suuntaamisessa ja juhlahetkiin keskittymisessä todettiin olevan haittapuolensakin, kun tavallisen arjen ihanuus unohtuu. Vaikka matkailun sanottiin tarjoavan tilaisuuksia elämän kohokohtiin ja haaveiluun, oli elämässä kuitenkin loppujen lopuksi tärkeintä harmaa arki, olettaen tietenkin, että tietyt perusasiat, kuten terveys, talous ja ihmisuhteet olivat kunnossa.

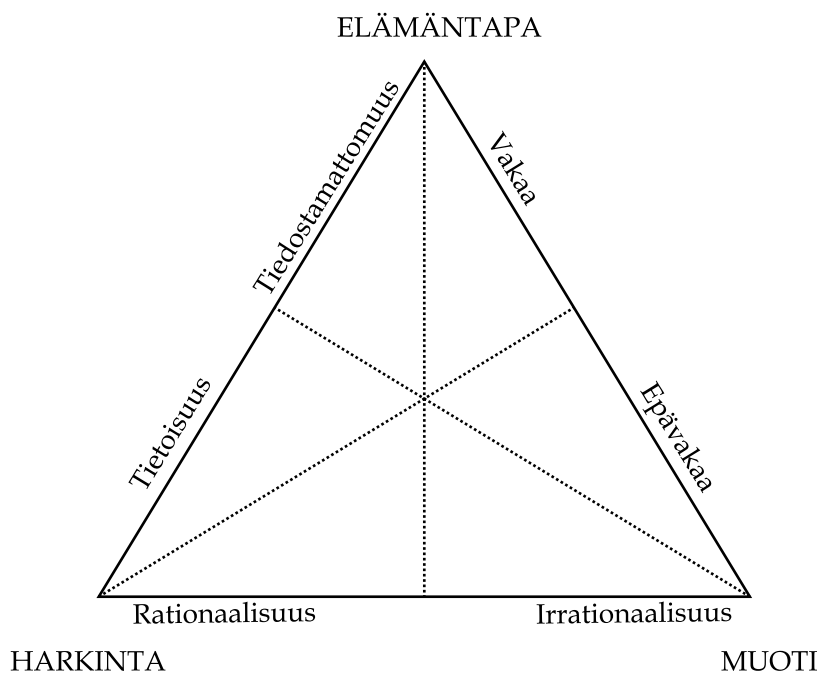
”Ja nytteki esimerkiks huhtikuussa ilmestyy Aurinkomatkojen uus esite, niin kauheen kiva hetkihän se on taas lähtee kattomaan sitä uutta kohdetta ja vaikka se on vasta tammikuussa, kyllä se oikeestaan semmosta jo arjesta irrottautumista on jo se pelkkä haaveilu ja varaus ja millon mennään ja mihin mennään että kyllä se ihan semmonen että yhtenä osana siihen arkeen...semmonen henkireikä ku ajattelee, että sitten päästään lomalle...” (Nainen 49v.)

”Ja sitten se lähden tunnelma...sehän on aina ihanaa kun pakkaa ja on lähössä, että sekin on kiva...” (Nainen 49v.)

5.2.4 Mennään kun on aina menty

Sosiaalinen paine, tarve yhdenmukaisuuteen sekä kulttuuriset normit yksilöiden toimintaa säätelevinä piirteinä voidaan rinnastaa elämäntavan käsitteeseen liikuntamatkailua selittävinä ja tulkitsevinä käsitteinä. Lähtökohtana suomalaisessa elämäntapatutkimuksessa on ollut Bourdieun luokkasidonnainen tulkinta, jonka mukaan ihmisten toimintatapa ja elämäntapa perustuu luokkahabitukseen. Sittemmin tutkijat ovat päätyneet esittämään, että elämäntavalla on itse asiassa useita muunnelmia. (Jallinoja 2004, 122–124.)

Sosiaalisen ympäristön paineen merkitys ilmeni haastateltavien puhunnassa myös siten, että liikuntaan, matkailuun ja ylipäättään aktiiviseen vapaa-aikaan osallistumista perusteltiin tapoina ja osana elämäntapaa. Elämäntapaa voidaan pitää yläkäsitteenä, jolloin se sisältää sekä tietoisia että tiedostamattomia valintamekanismeja ja lähentelee näin Bourdieun habituksen käsitettä. Sosiaalisten valintojen taustalla vaikuttavat tekijät voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen: rationaalisuus-irrationaalisuuteen, tietoisuus-tiedostamattomuuteen ja vakaa-epävakaaseen. Kuhunkin valintatapaan vaikuttaa kaksi dimensiota eli ulottuvuutta. Kuvion 6 mukaisesti elämäntapaan perustuvat valinnat ovat tiedostamattomia ja vakaita. Katkoviiva, joka yhdistää elämäntavan rationaalisuus-irrationaalisuus-ulottuvuuden, ilmoittaa, että elämäntapaan perustuvissa valinnoissa rationaalisuus-irrationaalisuus on irrelevantti asia. Sen sijaan harkintaan perustuvat valinnat ovat tietoisia ja rationaalisia, kun taas muotiin nojautuvat valinnat ovat irrationaalisia ja epävakaita. Näiden perusteella muodostuvat kolmion kulmat, jotka kuvaavat valintatapoja: elämäntapaa, harkintaa ja muotiä. Kuten sosiologiset luokittelut ja kaaviot yleensä, tämäkin kuvio on ideaalityyppi eli yksinkertaistus todellisuudesta. (Toivonen 1998, 164–165; Allardt 1986.)

KUVIO 6 Sosiaalisten valintojen perusteet (Allardt 1986; Toivonen 1998, 163)

Elämäntavalla tarkoitetaan ihmisten arkielämän prosesseja edellytyksineen ja pyrkimyksineen (Ahponen & Järvelä 1983, 9). Elämäntapa voi olla myös ryhmäkohtainen eli sukupolveen, luokkaan, kylään, perheeseen, nuorisoryhmään tai muuhun vastaavaan liittyvä. Elämäntavoillaan eri ryhmät ilmaisevat itseensä toisilleen, kilpailevat keskenään, luovat omia alueitaan, jonne muilla ei ole pääsyä. Esimerkiksi liikuntaharrastus elämäntapana leikkaa kaikki edellä mainitut perusryhmät, mutta jokaiselle niistä voidaan määritellä tyypillisimmät liikuntaharrastukset sekä liikuntaharrastusten tavat. Liikunta ei ole varsinaisesti elämäntapa, se on vain yksi alue, jolla elämäntapaa ilmennetään ja toteutetaan käytännössä. Elämäntavan kannalta liikunta liittyy ainakin kolmeen asiakokonaisuuteen: ensiksi liikunta liittyy itsekuriin, elämönhallintaan, suhteeseen omaan ruumiiseen eli habitukseen (eli käyttäytymismuotojen ja niitä koskevien valintojen järjestelmään ja niiden ruumiillistuneeseen ilmaukseen). Toiseksi elämäntapa ja liikunta liittyvät oman sosio-kulttuurisen aseman ja harjoitetun urheilumuodon suhteeseen. Kolmanneksi, elämäntapa on ominaisuuksien kokonaisuus, järjestelmä. Se tarvitsee kehittyäkseen aikaa. Voidaan siis puhua elämäntapaurasta tai elämäntavasta prosessina. (Roos 1989, 12, 17–18.)

Vapaa-ajan perusteluja elämäntapoina ja totumuksina voidaan tulkita Weberin toiminnan teorian näkökulmasta. Weberin mukaan sosiologisena tutkimuskohteena ihmisten toiminta voi suuntautua muullakin kuin puhtaan päämäärärationaalisella tavalla. Arvosuuntauksista nimenomaan traditionaalinen toiminta (tai sen ideaalityyppi) suuntautuu perinteen, tottumusten ja tapojen mukaan eli tehdään niin kuin on aina ennenkin tehty. Traditionaalinen toiminta on pikemminkin sokeaa toistoa kuin reflektoitua ja tietoista elämäntyylin tai -tavan valintaa. (Saaristo & Jokinen 2004, 70–71; Sulkunen 1987, 217–219; Weber 1922/1978.)

Valtaosa haastattelemistani liikuntamatkailijoista oli aktiivisia liikunnan harrastajia myös normaalina arkena. Liikunnan harrastamista perusteltiin sillä, että siitä oli tullut tapa ja olennainen osa elämää. Liikuntaa harrastettiin useita kertoja viikossa. Harrastettuja lajeja olivat muun muassa juoksu, maastohiihto, kuntosali, uinti, ohjattu ryhmäliikunta, golf ja muut pallopelit, pyöräily, keilaus sekä ”virallisina” hyötyliikunnan muotoina marjastus, sienestys sekä työmatkaliikunta. Lisäksi osalla oli muitakin vapaa-ajan harrastuksia, kuten käsitöiden tekemistä, lukemista, moottoripyöräilyä ja kesämökin hoitoa. Aktiiviliikkujat harrastivat liikuntaa useimpina viikon päivinä hyötyliikunnan, kuntoliikunnan sekä kuntokilpailun merkeissä.

Liikunnallista elämäntapaa säätelevä totuttu tapa liittyi toisilla liikunnan harrastamisen biologisiin tarpeisiin tai jopa lähenteli liikuntariippuvuutta.

”...ja varmaan siin on myös se, että kun on tottunu aina liikkun, niin se on niinku veressä et jos tulee päiviä ettei liiku niin on pakko lähteä, repiää vaikka mistä se aika silloin...” (Nainen 54v.)

Liikunta ja matkailu olivat suurimmalle osalle haastateltaviani lapsuudesta saakka omaksuttuja tapoja, joihin oli totuttu omien vanhempien kanssa ja joihin edelleen omat jälkipolvet sosiaalistettiin. Vapaa-ajan valintoja selitti näin eräänlainen traditionaalinen toiminta. Liikunnallinen elämäntapa ja kiinnostus matkailuun oli omaksuttu liikunnallisilta ja matkailusta kiinnostuneilta vanhemmilta. Kun oli nuoruudesta asti liikkunut ja pelannut, liikunnan harrastaminen vielä eläkeiässä oli luonnollista ja normaalia. Myös matkakohteen valintaan saattoi vai-

cuttaa se, että paikka oli vuosien saatossa tullut tutuksi tai sitä olivat tuttavat suosittelleet.

”Mistä syystä tulitte tänne Vuokattiin...tälle matkalle?

”Tää on tuttu paikka...ja sitten ollaan tätä kehitystä seurattu...ja sitten myös tänne on lyhyt matka ja sitten nytkin mietittiin näitä ilmoja, et me kuitenkin voijjaan jos hiihto mennee, niin me voijjaan näitä palveluja täällä käyttää pelit, kuntosalit ja sitten mä katoan jo jumppa-aikatauluja ni täs oli semmosia ja kuitenkin ei tuonne Lappiin asti tarvi lähteä ajamaan...” (Nainen 49v.)

”...että sekin on yksi tekijä, mut että ei ehkä tärkein kuitenkin mut et se että me on täällä tosiaan oltu...pari kyttä vuotta enempiikin niin...joka vuosi kerran tai kahesti että...ja sitte tää on monipuolinen...just pelotti nää räntäsateet...että jos jonain päivänä sattaa vettä tai räntää niin voi tulla sitten kylpylään tai jotain muuta pelaileen tänne...et sit on toimintaa...” (Mies 48v.)

Vapaa-ajalle asetetut tavoitteet ja odotukset liittyivät eräänlaiseen keskiluokkaiseen elämäntapaan, johon kuului yhtäältä palkkatyön mahdollistama turvallisuuden tunne ja elämäntyyllisten valintojen vapaus. Myös lomamatkalta odotettiin turvallisuutta, tiettyä laatutasoa ja varmuutta, johon ei kuulu ikäviä yllätyksiä.

Liikunnan harrastaminen matkalla noudatteli hyvin pitkälti harrastamista myös arkena. Jos liikunta kuului arkielämän harrastuksiin, sitä haluttiin myös harjoittaa lomamatkoilla. Yhteys arkielämän ja lomamatkan välillä oli siis selkeä. Poikkeuksen tässä tekivät pienten lasten kanssa perheinä matkustaneet haastateltavani. Heille liikuntaloma näyttäytyi muita enemmän ainutlaatuisena mahdollisuutena harrastaa sellaista liikuntaa, jota ei joko kotipaikkakunnalla pystynyt harrastamaan tai arkikiireiden keskellä ehtinyt harrastaa. Liikunnallinen elämäntapa oli kuitenkin myös lapsiperheillä taustalla vaikuttamassa lomakohteen valintaan ja matkan sisältöön.

Jälkitekollisen yhteiskunnan kuvauksissa on esitetty argumentteja protestanttisen eetoskäsityksen vähenemisestä. (Mustonen 2002, 38). Elämäntyyllisten valintojen pirstaloituessa yhä enemmän ihmisten vapaa-ajan valintoja on vaikea ennustaa tai yksiselitteisesti tulkita. Suorituskeskeisyyden ilmeneminen liikuntamatkailijoiden puhunnassa viittaa kuitenkin siihen, että kilpaurheilun ja kuntourheilun arvot eivät olisikaan täysin vastakkaisia, vaikka kuntoliikunnassa ei tähdätä voittoon vaan oman kunnon kohottamiseen ja ylläpitämiseen. Kunnon kohottaminen tai säilyttäminen koettiin useimmiten tarpeelliseksi, jotta elämä olisi miellyttävämpää. Vaikka kuntoliikuntaan ei liittynyt menestymisen tai voittamisen pyrkimystä, saattoi siihen silti kuulua tarvetta kurinalaiseen ja ahkeraan työskentelyyn. Näkemystä siitä, että kuntoliikkuja ei kontrolloisi kukaan muu kuin hän itse, voidaan pitää melko individualistisena. Vaikka liikunnan harrastaminen itsessään voi olla nautintoa tuottavaa, on se usein myös instrumentaalista. Instrumentaalisuuden lopullinen kohde puolestaan voi olla hyvinkin pitkälti kulttuuristen normien määrittämää. Esimerkiksi se, että liikunnan harrastaminen mahdollistaa nautinnollisen elämän jatkumisen ilman erityisiä kieltäyksiä viittaa siihen, että liikunnan harrastaminen on väline terveyden edistämiseen ja painonhallintaan, jotka puolestaan ovat yhteiskunnallisia ja terveydellisiä, mutta yhä useammin myös kaupallisia normeja. (Puuronen 1991, 77–78.)

(Protestanttisen) uskonnon ja toisaalta työn merkityksen väheneminen yksilöiden identiteetin määrittäjänä (ks. Liikkanen 2005a, 11–13) suomalaisessa

yhteiskunnassa ei yksinomaan merkitse sitä, että suorittamiskeskeisyys ja rationaalisuus olisivat hävinneet toimintatapojen säätelijöinä. Suorittamiskeskeisyys ja aktiivisen elämäntavan arvostus, velvollisuuden tunne, tavoitteet ja elämän suunnitelmallisuus sekä tavat ja tottumukset ilmenivät liikuntamatkailijoiden liikunnalle, matkailulle ja vapaa-ajan toiminnoilleen antamissa perusteluissa siten, että protestanttisuuden voidaan tulkita siirtyneen työstä (myös) vapaa-ajan määrittäjäksi.

5.3 Trendikkäälle matkalle samanhenkisten seurassa

”Hyvin syötetty ja juotettu vapaa-aika synnytti etuajassa uuden ihmistyyppin, jota Leilan nuoruudessa ei oltu tunnettu: iättömän ihmisen. Tämä ihminen ei suostunut ikääntymään nivelet nitisten kuten esivanhempansa harmaissa torpissaan, vaan tarttui ajan suureen kampeen ja pysäytti sen nuoruuden kohdalle. Fysiologisesti hän vanheni normaalisti, henkisesti ei lainkaan. Parantuneen ruokavalion ja pitkäkestoisen liikunnan avulla hän ei pelkästään näyttänyt nuorelta, hän käyttäytyi kuin nuori. Hänestä tuli vapaa-ajan ja nuoruuden ammattilainen. Vaikka finnit olivat vaihtuneet luomiin, maksaläikkiin ja peräpukamiin ja yöttömät yöt puolen tunnin torkkuihin kesken päivän, iätön ihminen uhmasi fysiikan lakeja oli valmis mihin tahansa, kunhan se oli jotain uutta. Ja luonnollisesti iätön oli sekä asiakkaana että myyjänä ensimmäisenä siellä missä vapaa-ajasta laskutettiin...” (Hotakainen 2007)

Kirjailija Hotakaisen kuvauksissa nykyajan ihmistyyppistä havainnollistuu jälkiteollinen aktiivisen elämäntyylin konstruointi sekä haluamisen kulttuuri. Suhteellisen muuttumattoman elämäntavan ja kulttuurisiin rakenteisiin nojaavan normiston rinnalla vapaa-ajan valintoihin vaikuttavat ihmisten aktiiviset pyrkimykset samaistua tietyn ryhmän toimintaan. Liikuntamatkailun tarkasteluissa samastuminen on usein liitetty fanikulttuurin sekä urheilutapahtumiin suuntautuvaan matkailuun. Sosiaalista identifikaatiota voidaan kuitenkin tarkastella hieman laajemmin koskemaan elämäntyyllisiä valintoja ja yhteisöllisyyttä. Elämäntavan ja ympäristön vaikutuksen rinnalla tulkintaa vapaa-ajan valintaperusteille haetaan elämäntyyllisistä valinnoista ja pyrkimyksistä (uus)yhteisöllisyyteen. Keskustelu elämäntavan ja elämäntyylien merkityksestä liittyy kysymyksiin 2000-luvun pysyvyyksistä ja muutoksista. On alettu puhua elämänpoliitikasta, jolloin tarkastellaan yksilöllistymistä yhteisösuhteen näkökulmasta. (Hoikkala & Roos 2000, 10, 17.)

Sosiologisessa tutkimuksessa elämäntyyleistä alettiin puhua yhteiskunnan ja sosiaalisen toiminnan muutoksessa. Elämäntavan käsite ei riittänyt enää kuvaamaan tilannetta, jossa kaikki muuttui ja eriytyi nopeasti. Sosiaalisessa identifikaatiossa ja elämäntyyllissä korostuu toiminnan tietoisuus, aktiivisuus ja lyhyttempoisuus. (Jallinoja 2004, 122–125.) Nyky-yhteiskunnan kulttuurisen muutoksen kaksitahoisuuden sanotaan tarjoavan yksilöille yhtäältä yhä enemmän mahdollisuuksia identiteetin kokeilemiselle ja muovaamiselle. Toisaalta se asettaa kokeilemiselle entistä tiukemmat rajat. Yksilön subjektiviteetin merkityksen on esitetty kasvaneen, mikä tarkoittaa muun muassa sitä, että yksilöllisen tyylin ja siihen liittyvien symbolien kehittäminen ja käyttö on tullut entistä tärkeämmäksi. Subjektiviteetin kasvuun on liittynyt myös erilaisten tilanteiden lisääntyvä emotionalisointi. (Puuronen 1991, 79.)

aikana tapahtuvan kuluttamisen turvaamiseksi tarvitaan. Esimerkiksi monet liikuntalajit ovat välinelajeja, joiden harrastamiseen liittyy olennaisena osana välinetietoisuus. (Toivonen 1998, 163–164; Itkonen & Pirttilä 1992, 83.) Lisäksi elämäntyyllinen valinta voi ohjata toimintaa sosio-ekonomisesta oletuksesta vastakkaiseen suuntaan. Haastattelemani eläkeläisnainen kertoi, ettei ollut koskaan matkustanut eläkeläisporukoissa. Eläkeläisenä matkustaminen ei siis välttämättä merkinnyt eläkeläislomailua, sikäli, kun sillä ymmärretään eläkeläisten yhdessä tekemiä ryhmämatkoja. Matkoilla haluttiin samaistua pikemminkin tilanteen ja olosuhteiden mukaisiin asioihin ja ryhmittymiin kuin iän mukaiseen rooliin tai statukseen.

Tietynlaisen hedonismien väitetään ohjaavan modernia kulutusta. Kyse ei ole läheskään aina todellisista tarpeista ja niiden tyydyttämisestä, vaan halusta ja mielihyvän tai nautinnon saavuttamisesta. Siinä missä perinteisessä hedonismissa on kyse nautinnoista, joita koetaan aistimellisten stimulaatioiden kautta, modernissa hedonismissa on kyse enemmänkin nautinnosta itsearvoisena kokemuksena, johon pyritään emotionaalisten stimulaatioiden kautta. Yksilöt siis käyttävät mielikuvitustaan ja luovuuttaan kuvitellakseen kokemuksia, joita jokin tuote voi tarjota. Näitä kuvitelmia kuluttaja sitten ”kuluttaa” niiden tarjoaman nautinnon vuoksi. Moderni kuluttaja etsii tuotteiden lisäksi nautintoa myös kuvitelluista kokemuksista, joita hän muodostaa tuotteisiin liittyvistä merkityksistä. Esimerkiksi liikunnan, urheilun ja vapaa-ajan alueella kuluttajista sanotaan tulleen entistä valistuneempia, arvostelukykyisempiä ja herkempiä valittamaan. Lisäksi heidän arvioidaan olevan vähemmän lojaaleja ja entistä valmiimpia etsimään uusia kulutustarpeidensa tyydyttäjiä, jos entiset eivät miellytä. Toisaalta postmoderni kuluttaminen yhdessä elämysten, esteettisen nautinnon ja jopa uskonnollisen mystiikan kanssa voidaan myös nähdä merkinä alkuvoimaisesta yhteisöllisyydestä. (Thwaites & Chadwick 2006, 189; Sulkunen 1995, 5; Selänniemi 1994, 29–30.) Jälkitekollista kuluttamista ja elämän elämyshakuisuutta voidaan siis tulkita yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden uudenlaisena kombinaationa. Yksilölliset tarpeet, valinnan vapaus, itsemääräämisoikeus ja itsensä toteuttaminen ovat tietoisia (postmodernien) pyrkimysten tavoitteita, mutta kauempaa katsottuna ainakin osittain myös uusyhteisöllisyyden muotoja.

5.3.1 Sellainen liikuntamatka kuin itse haluat

Haastateltavani perustelivat liikunnan ja matkailun harrastamista haluamisella ja eräänlaisella itsemääräämisoikeudella omasta tekemisestään ja omista valinnoistaan. Haluaminen merkitsi halua olla hyvässä fyysisessä kunnossa nyt ja tulevaisuudessa, halua olla maailmankansalainen, halua kulkea ympäri maailmaa ja halua ylipäätään päättää omista asioista. Haluaminen liittyi myös ammatinvalintaan. Esimerkiksi yrittäjyyteen kerrottiin yhtäältä kasvettavan, mutta yrittäjyyden mukanaan tuoma elämäntapa ja työn ja vapaa-ajan sekoittuminen perustuivat toisaalta myös haluun työskennellä yrittäjänä sekä palvella ja auttaa ihmisiä myös vapaa-aikana. Matkailu merkitsi toisille halua ja mahdollisuutta päästä erilaisiin elämäntapoihin. Näin elämäntavan ja sosiaalisen ympäristön merkityksen lisäksi liikuntaan ja matkailuun osallistumista perusteltiin myös elämäntyyllisillä valinnoilla.

”Miksi tulitte perheen kanssa tänne Pyhälle?”

”Me haluttiin rentoutua, me haluttiin irti arjen kuvioista, me haluttiin aikaa toisillemme ja se onnistuu meidän mielestä parhaiten, kun me lähdetään tuhannen kilometrin päähän kotioloista ja sit toi hiihtoharrastus on meille hirveen tärkeä...” (Nainen 28v.)

”...tämmösellä maailmankansalaisella tahtoo olla se tyyli, että en jää tuppisuuksi, jos mennään samalla hissillä kaupunkireissullakin ni kyllä kysytään, no en nyt aivan niin kysy, että no mistä tulet ja minne menet, vaan että tuota yleensä, että how is the business...” (Mies 79v.)

Kuluttaminen ja elämykset ovat oleellinen osa jälkiteollista yhteiskuntaa. Työn, vapaa-ajan ja kuluttamisen suhde on mielenkiintoinen erityisesti vauraissa hyvinvointivaltioissa. Palkkatyö on taloudellisessa mielessä vapaa-ajan ja kuluttamisen edellytys. Kuluttamisesta on vapaa-ajalla myös tullut monin tavoin työtä, kun ihmiset rakentavat kuluttamisen kautta identiteettiään, habitustaan ja statustaan. Ihmisten kulutuskäyttäytymiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Kulutusta ei voida rajata yksinomaan sosiologisen tutkimuksen kohteeksi. Esimerkiksi psykologisilla tekijöillä voi olla merkittävä vaikutus kulutuskäyttäytymiseen. Lisäksi kulutus määritellään (ainakin periaatteessa) vapaaehtoiseksi yksilön vapaaseen tahtoon perustuvaksi toiminnaksi. Sosiologian näkökulmasta kulutus voidaan määritellä kulttuuriseksi ilmiöksi, joka sisältää minkä tahansa tuotteen tai palvelun valinnan, oston, säilyttämisen, kunnostamisen tai korjauksen ja hävittämisen. Kulutus nähdään siis paljon laajempänä ilmiönä kuin vain taloudellisena ilmiönä. Kulutus tai kuluttaminen koostuu kaikista niistä prosesseista ja vaikutuksista, jotka liittyvät kuluttajaan ja kulutettavaan tuotteeseen ennen ja jälkeen ostotapahtuman. Kulutukseen liittyy myös hedonistisia ja luovia pyrkimyksiä. (Räsänen 2003, 20–21.) Esimerkiksi ruumiillisuuden sosiologia on liittynyt ruumiin kulutukseen ja lähestynyt ruumiillisuutta tyylin ja maun merkkinä, itsensä esittämisen ja muokkauksen paikkana (Julkunen 2003a, 35).

On esitetty, että kulutus on kohoamassa, ellei jo peräti kohonnut työn ja tuotannon rinnalle yhdeksi tärkeämmäksi yhteiskuntaa muotoilevaksi toiminnaksi. Kulutus ilmentää yhteiskunnallisia eroja ja yhtäläisyyksiä, antaa arkipäivälle mielen, rytmittää arkea ajallisesti ja sijoittaa toimijat eli kuluttajat sosiaaliin tilanteisiin. Kulutusvalinnoilla on taloudellisen aspektinsa lisäksi poliittinen, sosiaalinen ja ekologinen ulottuvuutensa. (Ilmonen 1993, 11–12.)

Länsimaiset yleiset kulutustrendit ilmenevät myös matkailussa. Yksilöllisyys, kiire, arkielämän roolien runsaus, seikkailunhalu ja auktoriteettien kyseenalaistaminen voivat ilmentyä esimerkiksi massakohteiden ulkopuolelle matkustamisena, lyhytlomien ja seikkailuaktiviteettien suosion kasvuna ja tuotuskollisuuden vähentymisenä. Toisaalta elämänarvojen etsimistä, elämänlaatua ja välittämistä korostava arvopohja voi näyttäytyä rauhallisuutta, hiljaisuutta ja nostalgiaa korostavina matkailun muotoina. (vrt. Verhelä 2007, 15.)

Kuluttaminen ei kuitenkaan noussut haastateltavieni puheessa ilmeiseksi elämäntyyllisten valintojen välineeksi. Haluamisen kulttuuria ei perusteltu kulutuksen kautta siten, että puheissa olisivat korostuneet materialistiset arvot, tavarat, urheiluvälineet tai muunlaiset kulutukseen tai ”shoppailuun” liittyvät seikat. Pikemminkin haastateltavieni asenteet olivat kuluttamisen ja materialismin vastaisia. Ihmissuhteet, vieraiden paikkojen ja kulttuurien kunnioitus sekä luontoympäristön arvostus luonnehti haastateltavien arvomaailmaa. Lajivalikoi-

mansa puolesta haastateltavat harrastivat perinteisiä suomalaisia luontoliikunnan muotoja, joihin ei yhdisty erityistä kuluttamisella tai välinevarustelulla erotautumista.

Sen sijaan matkailun oikeutuksen suhteen haastateltavani edustivat länsimaista kulutusyhteiskuntaa ja eräänlaista elämyksellisen elämän haluamisen kulttuuria. Jälkitekollisen yhteiskunnan sanotaan edenneen vaiheeseen, jossa palvelusektorin rinnalle ja osittain sitä korvaamaan on syntynyt elämystalous tai elämisyhteiskunta. Läntisissä talousjärjestelmissä on siirrytty agraari-, teollisuus- palvelutuotantoon perustuvien vaiheiden jälkeiseen elämystalouteen, jossa tuotteiden ja palvelujen sijaan pääfunktiona on esittää ja tuoda tarjolle ikimuistoisia ja unohtumattomia henkilökohtaisia kokemuksia ja elämyksiä. (Pine & Gilmore 1998, 6.) Elämisyhteiskuntaan on länsimaissa siirrytty runsauden yhteiskunnan seurauksena. Elintaso on noussut menneeseen verrattuna aineellisella hyvinvoinnilla mitattuna. Rationaalisen toiminnan kohde suuntautuu elämyksiin. Liikuntamatkailun kuluttamisen kannalta elämykset ovat mielenkiintoisia, sillä liikuntaan liittyviin elämyksiin on jo itsessään sisäänrakentunut kokemuksellisuutta, ruumiillisuutta ja subjektiivisuutta. Haastateltavani perustelivat matkailuharrastamista nimenomaan elämysten ja kokemusten haluamisella. Puhe ei kuitenkaan ollut arroganttia ja itse asiassa moni ei mieltänyt matkailua kuluttamiseksi lainkaan, ennen kuin keskustelu kääntyi matkailun ympäristövaikutuksiin. Ikään kuin suomalainen ei voisi olla tekemässä maailmalla pahaa tai kerskakuluttamassa tai kuormittamassa toiminnallaan ympäristöä. Haluamisen kulttuuria siivitti eräänlainen autenttinen ja naiivi käsitys omasta länsimaisesta haluamisesta ja itsemääräämisoikeudesta.

Ihmisten elämäntyyliä kiinnostavat markkinoita, julkisuutta ja tutkimusta. Elämäntyylien tutkimuskiinnostus on lisääntynyt sitä mukaan, kun on siirrytty aineellisiin oloihin liittyvästä elintasotutkimuksesta elämänlaadun, subjektiivisten hyvinvointikokemusten ja elämäntapojen tarkasteluun. Elämäntyyli tutkimusten vaarana on kuitenkin se, että havainnot ja luokittelut aletaan tehdä ihmisten pintakäyttäytymisen tai sen yksittäisten yksityiskohtien perusteella. Elämäntyyli ryhmiä näkee muodostettavan harrastusten, irrallisten asenteiden ja kulutuksen yksityiskohtien perusteella. (Karisto & Konttinen 2004, 18.) Liikuntamatkailua koskevissa tarkasteluissa on sama vaaransa. Elämäntyylieltään pirstaloituneessa ja eriytyneessä yhteiskunnassamme liikunta- tai matkailuharrastus ei yksin riitä kuvaamaan ihmisten elämäntyyliä. Elämäntyyliä ovat myös epävakaita ja ohimeneviä. Tarjolle tulee jatkuvasti uusia tuotteita, joita on mahdollista käyttää elämäntyylin rakennusaineina. (Jallinoja 2004, 126.)

5.3.2 Yhteisöllisyyttä etsimään

Aikamme yhteiskuntaa kutsutaan usein individualistiseksi, jolloin erilaiset kollektiiviset siteet ovat höllentyneet. Esimerkiksi Durkheim selitti yhteisöllisyyden häviämistä sekularisaatiolla eli uskonnon merkityksen vähenemisellä tai häviämällä ihmisten elämän ohjenuorana. Yhteisöllisyyden häviäminen aikaansai sosiaalista pahoinvointia. Myös työnjaon seurauksena eriytynyt solidaarisuus vaikutti yhteisöllisyyttä heikentävästi. (mm. Jokivuori 2004, 60; Farganis 1993, 73; Durkheim 1930/1985.) On esitetty, että läntisissä yhteiskunnassa eletään sosiaalisen pääoman rapautumisen aikaa. Tämä on seurausta muun muassa taloudellisesta kilpailusta, median kasvokkaisuudelle (*face to face*) vuorovaikutukselle

luomista haasteista sekä huonosta kaupunkisuunnittelusta johtuvista pitkistä välimatkoista. Sosiaalinen pääomakin mielletään nyky-yhteiskunnassa usein lähinnä yksilölliseksi rakennusaineeksi, joka tekee liikkumisen ja uusien kontaktien solmimisen mahdolliseksi. Pääoman käyttökelpoisuus vähenee kuitenkin sitä mukaa, kun sen sitovat vaikutukset lisääntyvät. Elämäntyylit eivät enää kiinnity mihinkään paikkaan, vaan rakentuvat liikkuvuudelle ja sitoutumattomuudelle. Pysyvimmät asiat ovat sähköpostiosoite ja matkapuhelinnumero. Olisikin syytä pohtia, voiko nykyisen yksilöllisyyden eetoksen rinnalle syntyä sellaisia moderneja, mutta jollain tapaa myös perinteisessä mielessä ”hyviä” yhteisöjä, jotka ovat hyvän elämän edellytys ja joista myös valtio ja talouselämä hyötyisivät. (Jokinen 2004, 19–23; Bauman 2002.)

Liikuntamatkailu voi tarjota väylän sosiaalisen identifioitumiseen ja yhteisöhenkeen vaalimiseen aikoina, jolloin monet perinteiset sosiaalisen yhteisöllisyyden lähteet, kuten esimerkiksi työpaikka, uskonto ja perhe ovat menettäneet merkitystään. Matkailu, jonka tarkoituksena on urheiluseuran kannattaminen, toimii esimerkkinä sosiaaliseen identifioitumiseen tähtäävästä toiminnasta. Myös liikunnan ja urheilun vapaaehtoistyöhön sosiaalistuminen ilmentää sitoutumisen, identiteetin ja yhteisöllisyyden jälkitekollisia muotoja. (Jones & Green 2006, 41–42; Stebbins 1997, 122; Stebbins 1992.) Sosiaalinen samaistuminen on kuitenkin elämäntapaa joustavampani elämäntyyllisenä valintana, jota jälkitekollinen kulutusyhteiskunta ruokkii tarjoamalla lukuisia, keskenään kilpailevia samaistumisen kohteita. Urheilutapahtumat ja niihin liittyvä matkailu ovat osa jälkitekollisen yhteiskunnan viihteellisyyttä. Matkailua urheilutapahtumiin on selitetty myös nostalgian kaipuun näkökulmasta. Nykypäivän matkailusta ja erityisesti tapahtumamatkailusta on löydetty jopa pyhiinvaellusmatkailun piirteitä. (Gammon 2004; Zauhar & Kurtzmann 1997; Selänniemi 1994.)

”Mitä kaikkea olette tehneet täällä olon aikana?”

No me ollaan tultu tänne noin tunti takaperin ihan vaan sen takia, että piti tulla ilmoittautumaan...tässä ollaan vaan oleskeltu ja latauduttu tähän, nautiskeltu tästä tunnelmasta että ei mitään sen kummempaa...” (Nainen 49v.)

”Millä tavalla nautiskeltu...?”

”No kivahan tässä on seuraila ihmisiä ja kattoo onko vaikka tuttuja ja tämmöstä että tämmönen urheilujuhlan tuntu on aina niin se on tosi kiva fiilis ...” (Nainen 49v.)

Kuten aiemmin todettiin, itsenäisyys ja riippumattomuus korostuivat erityisesti haastateltavien työelämän hyvinä puolina. Tietynlainen ”itsemääräämisoikeus” sävytti myös vapaa-ajan valintojen perusteluja. Itsenäisyyden, riippumattomuuden ja ”oman elämänsä herruuden” arvostus näyttäytyivät samaistumisfunktion vastakohtaisina piirteinä. Onko siis niin, ettei yhteisöllisyyttä oltaisiakaan etsimässä vapaa-ajan valinnoista? Esimerkiksi kotoa jo pois muuttaneiden lasten itsenäisyyttä arvostettiin, eikä lapsiin haluttu ylläpitää minkäänlaista riippuvuussuhdetta. Sosiaalisen samaistumisfunktion vastaisesti myös kannustematkailijoiden puhunnassa korostuivat itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden arvostus sekä työssä että vapaa-ajalla. Toisaalta itsenäisyyden ja riippumattomuuden tavoittelu on tulkittavissa sosiaalisen ympäristön paineen seuraukseksi silloin, kun

itsenäisyyden ja tietynlaisen riippumattomuuden tavoittelu katsotaan tyypilliseksi suomalaiseksi kulttuuriseksi normiksi.

Perhettä on kansalaisyhteiskunnan ja muiden läheisten ihmisten rinnalla yleisesti pidetty luottamuksen ja sosiaalisen pääoman kartuttajina. Myös työpaikat ja niiden sosiaaliset suhteet sekä valtiollisista instituutiosta esimerkiksi koulu tai yleisemmin koulutus voidaan kelpuuttaa sosiaalista pääomaa kartuttavien tahojen joukkoon. Erityisesti amerikkalaista yhteiskuntaa koskevissa tutkimuksissa on todettu, että nykykapitalismi on aiheuttanut pulaa luottamuksesta ja sosiaalisesta pääomasta. Tämä puolestaan syö perheitä, pysyviä työsuhteita ja paikallisuutta sekä johtaa median merkityksen kasvuun ihmisten arkielämässä ja rapauttaa yhteistä arvomaailmaa. (Jokinen 2004, 23–25.)

Haastattelemieni eläkeläisten puheissa korostui arkielämän yhteisöllisyyden merkitys. Terveiden ohella lähimmät ihmissuhteet sekä kanssakäyminen naapureiden, lastenlasten ja erilaisten harrastuspiirien kautta tutuksi tulleiden ihmisten kanssa koettiin tärkeimmiksi asioiksi elämässä. Maaseudun asuinpaikkana sanottiin tarjoavan arkielämän yhteisöllisyydelle kaupunkielämää paremmat mahdollisuudet. Matkailuun liittyvää samaistumisen tunnetta koettiin esimerkiksi muiden Lapin kävijöiden, pahkakuppikerholaisten kanssa, joiden seuraan hakeuduttiin ja joiden seurassa tunnettiin tietynlaista sukulaissieluisuutta. Matkalle lähdön syyt saattoivat liittyä myös omaa sosiaalista piiriä laajemmin yhteiskunnallisiin tekijöihin. Jotkut ilmoittivat matkailevansa nimenomaan kotimaassa, sillä kotimaan matkailua ja paikallista elinkeinoa ja elämää haluttiin tukea.

Liikunnan sosiaalista ja sosiaalistavaa puolta korostavissa näkemyksissä viitataan usein liikunnan ja urheilun yhteisöllisyyteen erityisesti puhuttaessa joukkuelajeista tai urheilufaniudesta. Joukkuelajit voivat toimia uudentyypin epävirallisen yhteisöllisyyden muotoina ja lähteinä. Esimerkiksi maratonjuoksujen ja hiihtokilpailujen kaltaisia massaliikuntatapahtumia on tarkasteltu itsekurin pönkittäjinä, jotka normittavat ja sosiaalistavat kuntoilijaa. Roosin (1989) mukaan todellisen itsekurin sisäistänyt kuntoilija ei kuitenkaan tarvitse maratonien kaltaisia tilaisuuksia, vaikka tilaisuuksilla olisi myös sosiaalinen aspektinsa. (Roos 1989, 14–15, 23.) Yllättävän harvalle haastateltavalle aktiiviseen liikunnan harrastamiseen liittyi sosiaalisen pääoman tavoittelua tai pyrkimystä sosiaaliseen samaistumiseen. Liikunnan harrastaminen saattoi näyttäytyä samaistumisfunktiolle täysin päinvastaisena, jolloin juoksulenkille tai jumppatunnille haluttiin nimenomaan lähteä yksin ja mahdollisimman vähäisiä sosiaalisia kontakteja tavoitellen.

Jalkapallofaniutta on pidetty yhtenä keskeisenä urheilussa ilmenevänä yhteisöllisyyden muotona. On esitetty, että erilaisten ”virallisten” yhdistysten jäsenyyksillä ei myöhäismodernissa olisi enää yksilöä sitovaa voimaa, eikä yksilön tarvitsisi sitouttaa niihin koko persoonaansa. Yhdistysten erikoistuminen ja työnjako ovat edenneet niin pitkälle, ettei kokonaisvaltaista sitoutumista katsota tarpeelliseksi. Modernit yhteisöllisyyden muodot ovat olleet liian heikkoja, koska niistä ovat puuttuneet emotionaaliset ja rituaaliset elementit. Postmodernit yhteisöt sen sijaan ovat menettämässä instrumentaalisen ja utilitaristisen luonteensa ja yhteisöllisyydestä tulee (taas) autotelista toimintaa eli päämäärä itsessään. Heinosen (2005) mukaan Everton-fanit ovat kehittäneet erityisen ja voimakkaan läheisyyden tunteen toisiinsa, vaikka ”formaali” yhdistys ei olekaan vuosien saatossa kestänyt toiminnallisuuden foorumina. Huolimatta siitä, että tämä maan-

tieteellisesti rajat ylittävä yhteisöllisyys on vahvasti imaginaarista, se on kuitenkin hyvin koettua erilaissa faniuden käytännöissä. (Heinonen 2005, 246–248.)

Suhtautuminen urheilutapahtumiin tai niihin suuntautuvaan matkailuun oli melko kielteistä haastateltavieni keskuudessa. Matkalla haluttiin olla mieluummin aktiivisia. Harva haastattelemani matkailija ylipäättään tunnustautui penkkiurheilijaksi ja jos urheilukisat kiinnostivat, niitä seurattiin mieluiten televisiosta. Laadukasta jalkapalloa tai urheilun megatapahtumia, esimerkiksi olympialaisia ja niissä suomalaisten menestymistä saatettiin toisinaan katsella televisiosta, mutta ylipäättään suhtautuminen urheilun massatapahtumiin oli nuivaa. Urheilutapahtumat yhdistettiin puheissa matkailun ympäristökysymyksiin ja -ongelmiin. Moottoriurheilua pidettiin pääosin turhamaisena ja ympäristöä kuormittavana lajina. Urheilutapahtumat koettiin kaiken kaikkiaan bisneksenä, jossa taloudelliset tekijät ratkaisivat. Olympialaisten kaltaisten tapahtumien nähtiin kuormittavan ympäristöä monella tapaa. On kuitenkin syytä huomata, että haastateltavieni ikä ja sukupolvi saattoivat osittain selittää nuivaa suhtautumista urheilutapahtumia ja autourheilua kohtaan. Faniturismiin myönteisesti suhtautuvia olisi luultavasti löytynyt haastateltaviani keskimäärin nuorempien joukosta sekä muiden kuin perinteisten suomalaisten liikuntamuotojen parista.

”...mutta kyllä mä kritisoin jo että mitä sirkushuvia ne avajaiset ja mitä sinne rakennetaan et kuin paljon luontoa tuhoetaan kun valtavat kylät ja stadionit ja entistä hienompia kaikkia juttuja ja soutustadioneja ynnä muuta kyllähän siinä luontoa käytetään hyväksi, että en oikein hyväksy tai mua ei etes kiinnosta että en kauheesti kato urheilua...” (Nainen 49v.)

Keskustelu liikuntamatkailun yhteisöllisyydestä sivuaa myös addiktioiden psyko-sosiaalista tarkastelua. Addiktioita on tarkasteltu merkkeinä yhteisöllisyyden vähenemisestä. Toisaalta addiktiot ovat myös biologisia ilmiöitä. Siinä missä esimerkiksi anomin tila ja itsemurhat olivat yhteisöllisyyden puutteen seurausta Durkheimille, addiktioita voidaan tarkastella postmodernille ajalle luonteenomaisina vitsauksia, jotka selittyvät yksilökeskeisyydellä ja perinteen – tai suomalaisittain ”yhdenmukaisuuden” paineen – heikentyneellä sitovuudella. (Sulkunen 2004, 139; Durkheim 1930/1985.) Liikunnan ja urheilun alueella addiktiot voivat ilmetä esimerkiksi liikuntariippuvuutena, syömishäiriöinä tai oman persoonan ja kehon ylikorostuneena kontrollointina.

Osalle haastateltaviani liikunnasta oli tullut eräänlainen addiktio. Juoksemiseen oli ”jäätty koukkuun”. Liikunnan harrastamiseen liittyi fyysistä pakkoa. Jos ei päässyt liikkumaan, ruumiillinen ja henkinen hyvinvointi kärsi. Osa kertoi voivansa olla ehkä viikonlopun verran harrastamatta liikuntaa, mutta sen jälkeen oli jo pakko päästä lenkille. Myös matkailuun saatettiin suhtautua addikti-on tavoin. Lapin matkailua perusteltiin Lapin hulluudella.

”Kyllä se niin on...muutama ilta jää väliin, niin tuntuu ihan että keho kaipaa sitä...että on pakko päästä liikkeelle...” (Nainen 49v.)

”...mulla on kuitenkin varmaan jonkunäkönen riippuvuussuhde, että niinkö pääkin kaipaa, että monesti on tosiaan työssä niin vaikeita asioita, että on pakkokin lähteä, että saa sillai unohusta ja sieltä kyllä tulee aivan eri mielin sitten pois, että onko ne niitä endorfiilejä mitä erittyä, se olotila mitä kaipaa niin kyllä se ihan hyvä tunne on...” (Nainen 49v.)

"...mää tosiaankin liikun että jotenkin musta tuntuu että mää tohon työhön kuitenkin tarvin paukkuja ja en mä tiijä miten mää oon jotenkin siihen vähän niinku koukussa-kin että... teen pitkiä lenkkejä ja mul on ihan semmonen ohjelma minkä mukkaan mää teen, että mää viime talven olin semmosessa maratonkoulussa...niin sieltä jäi sitten semmonen tietty tapa että kylläpä se tahtoo se viisikin päiv...viitenä iltana tai siihen viikonloput niin mennee että kaks lepopäivää oon pyrkiny pitämään sitten...." (Nainen 49v.)

Vastoin Stebbinsin (mm. 1997) vakavan vapaa-ajan luonnehdintoja, vapaa-ajan valintoihin liittyvä sosiaalinen maailma ja niihin identifioituminen ei näyttäyty-nyt erityisen merkittävänä haastateltavieni puhunnassa. Sosiaaliset kokemukset ja tietyn tasoinen yhteenkuuluvuuden tunne saatettiin mainita yhtenä matkalle lähdön syynä, mutta "vakavaa" kiinnittymistä tai sitoutumista ei puhunnoissa ollut tulkittavissa. Lähinnä kyse oli eräänlaisesta sosiaalisen pääoman kartuttamisesta, joka oli kuitenkin toissijaista energiapääoman ja suorittamisen rinnalla. Marathon-tapahtumassa oli toki mukava aistia urheilujuhlan tuntua ja juoksu-harrastuksen myötä sai samanhenkisiä tuttuja ja ystäviä, joita oli mukava tava- ta ja joiden kanssa oli mahdollisuus käydä yhteislenkeillä. Kuntosaliketjuihin ja ylipäättään erilaisiin kaupallisiin jäsenyyksiin liittyminen herätti keskustelua ja pohdiskelua nykyihmisen tarpeesta kuulua erilaisiin ryhmiin. Omia jäsenyyksiä ei kuitenkaan perusteltu yhteisöllisyydellä, jolloin erilaisia ryhmäytymisiä voi- daan pikemminkin tarkastella yksilöllisten projektien rakennusaineina. Perhelo- malta lähdettiin hakemaan yhteistä aikaa ja eläkeläisten puheessa lähimmäisten ja sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys korostui. Siitä huolimatta vapaa-ajan aktiivisuutta näytti ensisijaisesti motivoivan tekeminen, suorittaminen, omaeh- toisuus, itsenäisyys ja jopa tarve yksinoloon.

"...kyllä mää tuota yksin mielellään ja esimerkiksi jumpalle lähtö niin, mää ihmette- len, että jotkut naiset tarvii siihen kaveria...että mää todellakin meen jumppaamaan ja mää meen yksin, tietysti siinä on lieveilmiö, mä oon niin monta vuotta käyny, että siellä on tullu semmosia kasvotuttuja, mut haluais sielläkin vaan, että sen odottamis- ajankin vaan olla hiljaa että ei tarvis kenenkään kanssa jutella eikä tarvi kenenkään kanssa lähteä..." (Nainen 49v.)

6 LIIKUNTAMATKALLE LUONTOON

Luonto on perinteisesti ollut suomalaisille tärkeä harrastus- ja liikkumisympäristö, joka tarjoaa mahdollisuuden myös ympäristökasvatukselle ja luontotietoisuuden kehittymiselle (Vuolle 1992, 11–26). Luonnossa liikkumisen ja luontomatkailun historiallisena taustana on jatkuvan uuden oppimisen tarpeeseen syntynyt *grand tour* -matkailun muoto. *Grand Tourin* alkuperäinen ajatus oli kouluttaa lähettiläitä ja valtion virkamiehiä diplomaattisiin tehtäviin, mutta se aikaansai myös ”nuorten herrasmiesten” romanttisen kiinnostuksen luontoon (Standeven & de Knop 1999). Rousseauin ”paluu luontoon” -ajatukset olivat myös osaltaan suuntaamassa matkailijoiden kiinnostusta uusiin luontokohteisiin jo 1700–1800-luvuilla. Kun yhteiskunnat alkoivat 1800-luvulla teollistua ja kaupungistua, urbaanin järjestelmän ulkopuolelle jääneitä ruraalisia elämäntapoja ryhdyttiin idealisoimaan ja sentimentalisoimaan. Erityisesti uusi porvaristo omaksui ihanteeksi kuvitteellisen kadotetun yksinkertaisuuden ja luonnonmukaisuuden sekä idealisoi sivistymättömän kansanihmisen jaloksi villiksi. Tämä ilmensi romantiikan ajan paradoksia: samanaikaisesti luonnonmukaisuuden ihannoinnin kanssa Euroopan siirtomaavaltojen uusi teollisurbaani järjestelmä käytti hyväksi todellista ”luonnonmukaisuutta” ja todellisia ”jaloja villejä”. (Petrisalo 2001, 114–115.)

Tiedemiesten kiinnostuksen suuntautuminen Euroopan ulkopuolisille alueille loi pohjaa 1800-luvun alun matkailulle sekä kasvavalle luontokiinnostukselle ja luonnon ihailulle. Kiinnostus kohdistui esimerkiksi Sveitsin Alppeihin, jotka nähtiin osoituksena luonnollisesta kauneudesta. (Kostiainen ym. 2004, 67.) Huomionarvoista on se, että luonnon ihailu ja siihen liittyvä matkailu eivät olleet ainoastaan yläluokkien suosima harrastus. Luonnon ihailu yhdisti esimerkiksi pariisilaisia viikonloppumatkailijoita luokka-asetuksesta riippumatta. Luonto miellettiin yli luokkarajojen urbaaniksi puutarhaksi, jossa lapset saattoivat leikkiä ja liikkua turvallisesti. (Green 1990, 80–81.)

Suomea markkinoitiin luontomatkailukohteena jo 1900-luvun alussa. Suomea tarjottiin turisteille lepopaikkana, rauhan tyyssijana, jossa tarjolla oli henkistä lepoa ja virkistytymismahdollisuuksia. Keski-Euroopan hälyssä hermonsä tärvelleitä kiireisiä kaupunkilaisia kehoitettiin tulemaan Suomeen virkistytymään neitseellisen luonnon pariin ja nauttimaan tervehdyttävästä kesäluonnosta.

(Hirn & Markkanen 1987, 180–181.) Kaupungistuminen ja maantieteelliset tekijät osaltaan selittävät myös tänä päivänä suomalaisten luontosuhdetta. Suomi on harvaanasuttu maa, jossa ei ole kansainvälisesti katsoen suuria kaupunkeja. Jokaisesta suomalaista kohti on maapinta-alaa noin 6 hehtaaria eli 15-kertaisesti esimerkiksi saksalaiseen verrattuna (Vuoristo & Vesterinen 2001, 29). Suomalaisilla on maantieteellisesti suhteellisen lyhyt matka luontoon asuivatpa he miltei missä tahansa maan osassa. Luontoympäristö on siis aina ollut suomalaisille fyysisesti lähellä, mikä selittänee luonnon merkitykselliseksi kokemista. Toisaalta myös suomalaisten luontosuhde on muuttunut historian saatossa. Suurten väkijoukkojen irtaantuminen maa- ja metsätalouden elinkeinoista sekä kaupungistuminen vähensivät ja muuttivat ihmisen ja luonnon kohtaamisia. Pelto- ja metsämaisemat eivät enää määritä kaupungeissa asuvien ihmisten pääasiallista elinpiiriä. Sen sijaan ne näyttävät monelle kaupunkilaiselle vapaa-ajan asuin- ja lomaviettoalueina. (Simula 2005, 59.) Jokamiehen oikeudet mahdollistavat luonnon monipuolisen virkistyskäytön, mistä syystä suomalaiset haluavat säilyttää tämän luonnossa liikkumisen vapauden turvaavan oikeuden (Vuolle & Oittinen 1994). Toisaalta jokamiehen oikeus voi kääntyä myös luontomatkailua haittaavaksi tekijäksi. Samalla alueella voi olla vain rajallinen määrä ihmisiä samanaikaisesti ilman, että he häiritsevät toistensa virkistäytymistä. Erityisesti erämaakokemus vaatii runsaasti tilaa ja yksityisyyttä. (Silvennoinen & Tyrväinen 2001, 113.)

Luontosuhteen tarkastelu tutkimuksessani perustui suomalaisen aktiivisen liikuntamatkailun luontopainotteisuudelle. Lisäksi luontosuhdetta ja ympäristöasenteita on mielekästä tutkia ilmiöiden ajankohtaisuuden vuoksi. Luonnon merkitys matkailussa on jatkuvasti lisääntynyt ja erityisesti Suomen matkailussa luonto on merkittävä vetovoimatekijä. Tärkeä osa liikunta- ja luontomatkailua ovat erilaiset ulkoiluharrastukset, eli mitä lomailijat luonnossa tekevät tai miten he siellä liikkuvat. Toiminta ja ympäristötekijät yhdessä tuottavat matkailijaelämyksiä. Aktiviteetit voivat olla hyvinkin fyysisiä ja sisältää myös riskejä. Kyseessä voi olla myös melko turvallinen ja rauhallinen toiminta. Suomalaiset suosivat tavallisesti juuri tällaisia virkistyskokemuksia, kuten kävelyä, lenkkeilyä, uintia, pyöräilyä, hiihtoa ja marjastusta. (Silvennoinen & Tyrväinen 2001, 112.)

Luontoympäristön ja liikuntamatkailun suhde ilmeni haastateltavien puhunnassa kolmella eri tavalla. Luonto ja liikuntamatkailu kohtasivat toisensa ensiksi luonnossa liikkumisen ja luontosuhteen kautta, toiseksi ympäristöongelmiin liittyvissä keskusteluissa sekä kolmanneksi suomalaisten kesämökkeilyn kautta.

6.1 Luonto liikuttaa suomalaisia

Luonnossa liikkumisen syitä Suomessa ovat muun muassa 1) rauha ja hiljaisuus, 2) kaunis maisema, 3) liikunta, 4) saaliin saaminen, 5) jokapäiväisyydestä irrottautuminen, 6) yhdessä oleminen, 7) vapaus, 8) kasvien ja eläinten näkeminen, 9) itsensä haastaminen, 10) luonnossa yöpyminen, 11) uusien asioiden oppiminen, 12) yksityisyys ja 13) seikkaileminen (Hallikainen 1998, 121). Luonnossa liikkumisen ja siihen liittyvän matkailun motiivit selittyvät pitkälti matkailun inversiökäyttäytymisen (kaupungin metelistä rauhaan ja hiljaisuuteen) ja virkistysellisen ja ei-toimeliaan vapaa-ajan (*casual leisure*) motiiviperusteista. Luonnossa

liikkuminen ja erityisesti suomalaisten suosima kesämökkeily jättävät kuitenkin tulkintapintaa myös vapaa-ajan vakavoitumiselle, vaikka yhteys ensisilmäykseltä voi tuntuakin paradoksaaliselta. Vuoden 2002 vapaa-aikatutkimus on osoittanut, että luonto on läsnä erityisesti keski-ikäisten suomalaisten naisten vapaa-ajassa kävelemisen, puutarhanhoidon ja mökkeilyn välityksellä (Timonen 2009). Luontoa liikkumisympäristönä voidaan tarkastella hyötynäkökulmasta käsin. Lisäksi mökkeily saattaa ilmentää työn ja vapaa-ajan hämärtymistä sekä työmoraalin ja suorittamiskulttuurin siirtymistä vapaa-aikaan.

Kaikilla haastattelemillani liikuntamatkailijoilla oli erityinen suhde luontoon ja kaikki pääkaupunkilaiset mukaan lukien kertoivat liikkuvansa luonnossa. Kiinteimmässä luontosuhteessa olevat olivat vielä eläkepäivinään rakentaneet omakotitalon maaseudulle ja muuttaneet pois kaupungista. Vähiten luonto merkitsi niille kaupunkilaisille, joiden luontokokemus rajoittui kesämökkeilyyn tai pieniin aika ajoin lähimetsiin suuntautuviin patikkaretkiin. Luonnossa liikkuminen tapahtui useimmiten lenkkeillen, marjastaen, koirien kanssa kulkien ja ylipäättään metsässä kuljeskellen sekä lintuja ja muita elämiä bongailleen. Kesäsin luonnossa liikuttiin myös kanooteilla ja veneillä.

Tutkimusten mukaan suomalainen luontomatkailija arvostaa puhdasta luontoa, kauniita näkymiä ja vesistön läheisyyttä, minkä lisäksi hän on kiinnostunut myös luonnonsuojelusta (Silvennoinen & Tyrväinen 2001, 112). Esimerkiksi luonnonsuojelun ja matkailun välisessä vuorovaikutuksessa suomalaiset mieltävät kansallispuistot luonnonsuojelualueiksi, matkailualueiksi, kestävän luontomatkailun alueiksi tai paikallisväestön resursseiksi (Puhakka 2007).

Haastateltavilleni luonto merkitsi paikkaa, jota ilman ei voisi elää, jonka täytyi olla lähellä ja jonka täytyy säilyä. Luonto oli latautumisen paikka ja siellä kuljeskelu rauhoitti mieltä. Luontoon piti päästä kävelemään, katselemaan ja kulkemaan. Luontoympäristö tarjosi erämaarauhaa ja luonnossa sai olla omine ajatuksineen.

Kaikki haastateltavani pitivät luontoympäristöä tärkeänä asiana elämässään. Utilitaristisesta näkökulmasta tarkasteltuna luonnossa liikkumisen tarjosi lukuisia eri pääomien kartuttamisen mahdollisuuksia, vaikka luonnossa liikkumisen ja laskelmoivan rationaalisen hyötyajattelun välistä suhdetta voidaankin pitää hieman liioiteltuna. Luontosuhteen utilitaristisen näkökulman ei kuitenkaan tarvitse merkitä luonnon hyväksikäyttöä tuotannollisessa tai taloudellisessa mielessä. Luontoa ei tarvitse riistää, vaikka luontosuhteeseen liittyisikin hyötynäkökulmia. Hyötyä voidaan tarkastella pikemminkin yksilön psykososiaalisen hyvinvoinnin, virkistäytymisen ja luontokasvatuksen näkökulmista. Luonnossa liikkuminen kartutti lähinnä energia-, kulttuurista ja esteettistä pääomaa. Taloudellisen pääoman hyöty liittyi lähinnä marjastukseen, sienestykseen ja muutaman matkailijan harrastamaan kalastukseen. Symbolista pääomaa ei luontosuhteessa ollut nähtävissä, jos symbolisen pääoman kartuttamisella ymmärretään tyylin, maun tai muodin mukaista erottautumista. Luontosuhde ei sinällään paljastanut erityisiä perinteisesti tulkittavia statusta tai arvostusta kohottavia tekijöitä, vaan avautui pikemminkin suomalaisia yhdistävänä piirteenä. Toisaalta jos yhteiskunnalliset ja globaalit arvot, asenteet ja käyttäytyminen muuttuvat tulevaisuudessa luontoa ja ympäristöä entistä enemmän kunnioittaviksi, on mahdollista, että luontosuhde ja luonnossa liikkumisen taidot nostavat arvoaan ”symbolisen pääoman markkinoilla”. Myös sosiaalisen pääoman merkitys luontosuhteeseen

sa näyttäytyi yllättävän vähäisenä, kun luontokokemus pääosin liitettiin yksinoloon, omaan rauhaan ja omien ajatusten kanssa kulkemiseen.

Luonnossa liikkuminen tarjosi haastateltavilleni kauniita maisemia, virkistäytymistä, mielenrauhaa sekä erilaisia luontoelämyksiä. Luontokokemuksia haettiin kesämökkimatkoilta, lenkki- ja hiihtomaastoista, vaellusreiteiltä, saaristosta, veneillen ja kanoottiretkiltä sekä Lapin luonnosta. Luontoon hakeuduttiin liikkumaan myös kaupungeissa, kun puistoreitit houkuttelivat lenkkeilemään asfalttiviidakkoa enemmän. Luonnossa liikkuminen tarjosi mahdollisuuksia rauhoittumiseen, virkistäytymiseen, puhtauden kokemiseen, rentoutumiseen, henkiseen lepäilyyn sekä eläinten ja kasvien tarkkailuun. Luonto koettiin elinehtona. Erityisesti suomalainen luontoympäristö koettiin voimakkaana energiantuottajana. Liikkumisympäristön lisäksi luonto tarjosi haastateltavien mukaan voimakkaita aistikokemuksia vaihtuvine vuodenaikoinen, kauniine maisemineen, tuoksuineen, väreineen sekä tunteen siitä, että myös ihminen on osa luontoa. Vaikka esimerkiksi ulkomaille usein matkustettiin lämpimän ilmaston perässä, koettiin suomalainen vuodenaikojen vaihtelu kuitenkin jatkuvaa lämpöä ja kuumuutta parempana vaihtoehtona. Luonnossa liikkuminen kartutti energia-pääomaa. Maisemien voimakas kokeminen voidaan myös mieltää eräänlaisen esteettisen pääoman tavoitteluksi.

”Oisko joitain muita paikkoja, missä kotimaassa matkailette?”

”...kyllähän me ollaan vaellettu jonkun verran, Lapissa ja Karhunkierrosta ollaan useamman kerran tossa viiskyt kilometriä et vaeltaminen ja luontomatkailu ois yks ite asiassa nytten juteltiin tässä viikonloppuna yhtien tuttavien kanssa et ne on oikein koviakin vaeltamaan niin, meille se ei kans oo poissuljettu, mutta just sanottiin ettäkö ei oo aikaa et se kai tässä on jotenkin niinkö kaikist tymeintä et niinkö ajasta on pula...että mahdollisuuksia ja kokemusta on ja on vehkeet ja rinkat ja teltat ja tämmöset että pystyis, mutta sekin on jäänyt nyt että...” (Nainen 49v.)

Suomen joitain osa-alueita on toisinaan kutsuttu maanosamme viimeisiksi erämaiksi. Itse asiassa koko Suomi kansainvälisen matkailun periferiassa voidaan nähdä syrjäisenä ”erämaana”, suurena luontoreservaattina, jonka tehtäväksi lankeaa urbaanisen Euroopan virkistysalueen rooli. Suurin osa Suomen matkailuvetovoimasta perustuu ainakin jonkinlaiseen erämaisyyteen. Tämä ilmenee tilan ja luonnonrauhan, metsien ja soiden sekä vesistöjen yhdistelmänä, joka laajalti hallitsee autioituvan maaseutumme yleisilmettä. Suurin osa matkailijoista on kotoisin maailman urbaanisimmilta seuduilta, ruuhkautuneista suurkaupungeista. Vaikka matkailijat useimmiten toteuttavat eskapismiaan (pakenemisen tarvetta arkiympäristöstä) hakeutumalla aurinkorannoille ja muihin massaturismin kohteisiin, joukossa on myös niitä, joille maisemanvaihdos merkitsee paluuta ”takaisin luontoon”, pois ruuhkautuneista ympäristöistä. Turvalliseen elämään tottuneiden urbaanisten massojen vastakkaiskäyttäytymisen muotona voi olla eristäytyminen ja hakeutuminen luontoon ja luonnonrauhaan. Tähän liittyy myös mahdollisuus vaihtaa turvallisuudentunne jonkinasteisiin riskeihin, jollaisia luonnonympäristö tarjoaa monin muodoin (esim. koskenlasku, erilaiset safarit, erävaellukset, kiipeily). Vuoristokiipeilyn riskeistä ja lukuisista kuolemaan-kin johtaneista onnettomuuksista on kirjoitettu jo 1800-luvun lopulla (Hughes 1899/2004, 329–332). Riskejä ja seikkailua korostavia matkailupalveluja voidaan tarkastella yhtäältä inversiomallin mukaisesti, kun perustarpeiden tyydytyksen

osalta turvallinen arkiympäristö halutaan vaihtaa riskejä sisältäviin vapaa-ajan harrastuksiin. Toisaalta tulkinta voi myös nojata riskiyhteiskunnan ja riskejä sisältävän arkielämän siirtämiseen vapaa-ajalle. (Verhelä 2007; Beedie 2003, 206–207; Vuoristo & Vesterinen 2001, 29–30; Weiss & Norden & Hilscher & Vanreusel 1998, 377.)

Luontomatkailupalvelujen hyödyntämät riskit tai seikkailut luonnossa eivät olleet haastateltavilleni liikkumisen motiiveja. Elämyksiä luonto sen sijaan tarjosi monelle. Seikkailumatkailua sanotaankin luonnehtivan sisäinen ristiriita: mitä yksityiskohtaisesti suunnitellumpia seikkailumatkailutuotteet ja -palvelut ovat, sitä vähemmän niihin liittyvät kokemukset enää kiinnittyvät käsityksiin seikkailusta. Siinä missä esimerkiksi vuoristomatkailu on historiallisesti liittynyt erämaakokemuksiin, tutkimusmatkailuun, autenttisuuteen ja vapauteen, yhdistyy moderni ja kaupungistunut vuoristomatkailu reittien rakentamiseen, opastekylltteihin, näköalapaikkoihin, puistovartiointiin, matkapuhelimiin, navigaattoreihin, mukavuuteen, saavutettavuuteen ja pelastustoimen läheisyyteen. (Beedie 2003.) Kaksi haastateltavaani kertoi lenkkimaastoissaan elelevän karhuja, mikä kuitenkin koettiin pikemminkin liikuntaa rajoittavana kuin seikkailuun innoittavana asiana.

Luontosuhdetta voidaan tulkita myös elämäntavan ja kulttuuristen normien kautta. Vaikka haastateltavat kuvasivatkin luonnon merkitystä usein erilaisen tekemisen kautta, ei luonnossa liikkumiselle asetettu samanlaisia protestanttisia velvoitteita tai suorittamispaineita kuin mitä vapaa-ajalle ja liikunnan harrastamiselle laajemmin. Hyödyllistä toimintaa, kuten marjastamista kertoi moni luonnossa harjoittavansa, mutta tekemiseen ei liittynyt pakonomaisuutta, velvollisuuksia tai esimerkiksi määrällisiä tavoitteita, kuten liikunnan harrastamiseen muutoin. Luonnossa liikkuminen näytti siis olevan suorittamiseksi vapaita tilaa.

Sosiaalisen ympäristön merkitys ilmeni siten, että luonnossa liikkumista perusteltiin elämäntavalla. Esimerkiksi oman maaseutu- tai saaristolaistaustan myötä luonto oli liikkumisympäristönä tuttu ja suhde luontoon luonteva. Luontokokemukset kuuluivat olennaisena osana suurten ikäluokkien ja maaseudulla varttuneiden elämäntapaan. Toisaalta läheistä suhdetta luontoon haluttiin ylläpitää myös kaupunkilaisina, jolloin luonnossa liikkumisesta oli tullut aktiivinen elämäntyyllinen valinta. Demografisilla ja sosioekonomisilla taustatekijöillä voidaan arvella olevan vaikutuksensa siihen, miten luontoympäristöön suhtaudutaan.

”...luonnon arvostusta ei muuten tavota ellei sitä täällä näe ja koe... ja näinkö mäkin oon maalta, syntynyt ja kasvanu, pidän tärkeänä että ihmiset oppis käymään ja kävisivät luontoa kattomassa, minkälaista se pitäis olla ja jotenkin pitäis niien niinku aivonystyröihin saaha se iskostettua, että jokaisen omalta osaltaan pitäis turvata se, ettei sitä tarpeettomasti rasita, roskaa ja kuluta...” (Mies 61v.)

Suhteellisen stabiilina pidetyn elämäntavan rinnalla luonnossa liikkumista ja luontomatkailua perusteltiin elämäntyyllisen valinnan ja aktiivisen samaistumisenhalun kautta. Lapin hulluus ja pahkakuppikerho mainittiin syiksi vuosikausia Lappiin suuntautuneille matkoille. Luonnossa liikkuminen miellettiin myös luontokasvatuksen keinoksi.

”Ja sitten onhan täällä aivan upea tuo luonto, syksyllä kö ollaan oltu, viime syksynä viimeksi vaellettiin tuolla ja oltiin niin onhan tää kaunista, semmosta karun kaunista Kainuun maisemaa että ja hiihto...ladut ihanat sillon kun on kunnossa että tykätään semmosta pitkää matkaa reppu selässä hiihtää että me ei lasketella ollenkaan niin aivan upeat kyllä...” (Nainen 49v.)

Luontosuhde on yhteydessä siihen, minkälaisessa luontoympäristössä liikutaan. Luonnonympäristö voi olla aito, muokattu tai rakennettu ja luontosuhde avoin, rajattu tai suljettu. Lisäksi ihmisen luontosuhteet ovat erilaisia erilaisissa liikuntaympäristöissä. On esitetty, että mitä aidommassa luonnonympäristössä liikutaan, sitä avoimempi, harmonisempi ja tunnepitoisempi suhde luontoon yleensä on. (Hemmi 1995, 231–233; Vuolle & Oittinen 1994, 10.)

Tila ja siihen liittyvä luonnonrauha ovat Suomen suurimpia resursseja, joiden arvo matkailun ja yleensä vapaa-ajan markkinoilla on kasvanut kaupungistumisen vanavedessä. Tämän markkina-arvon määrittäminen on vaikeaa, koska siihen sisältyy aineettomia hyödykkeitä. (Vuoristo & Vesterinen 2001, 29–30.) Tilan ja maiseman käsitteiden kautta on mahdollista tarkastella liikunnan ja urheilun moninaisia funktioita ja liikkumisympäristöjä. Ensiksi liikuntamaisema voi toimia luonnontilassa olevana elinpiirinä tai ympäristönä, jolloin ympäristön käyttö liikunnan, urheilun ja matkailun tarpeisiin on tilapäistä. Kun urheilutapahtuma, esimerkiksi suunnistustapahtuma tai muu liikunnan harrastaminen luonnossa on ohi, paikkaan ei enää palata. Näin ollen pysyviä merkkejä tai jälkiä liikunnasta tai urheilusta ei jää luontoon. Toiseksi liikuntamaisema voi olla osittain muokattu ja toimia myös ihmisten elinpiirinä, jolloin luontoa on valjastettu liikunnan, urheilun ja matkailun tarpeisiin esimerkiksi opastettujen maastoreittien, vesistöreittien, tunneleiden tai hissien muodossa. Tässä tapauksessa kysymys on pikemminkin luonnonoloihin sopeutumisesta kuin luontoympäristön suoranaisestä valtaamisesta liikunnan ja urheilun tarpeisiin. Kolmanneksi liikuntamaisema voi olla artefakti, ihmisen tekemä rakennelma, vaikkapa mäkihyppytorni, jonka rakentaminen merkitsee selkeää luontoympäristön hyödynnyttämistä liikunnan ja urheilun tarpeisiin. Neljänneksi liikuntamaisema voi olla kokonainen järjestelmä, jota ei voida tarkastella erillisenä ympäröivästä yhteisöstä. Esimerkiksi urheilustadionit liikuttavat ihmisiä varsinaista urheilukenttää huomattavasti suuremmilla alueilla. Ranskan ympäriajon kaltaiset megatapahtumat ovat valtavia taloudellisia järjestelmiä, joiden vaikutus ulottuu monin tavoin myös tapahtuma-alueen ulkopuolelle. Viidenneksi liikuntamaisema voidaan mieltää sosiaaliseksi tai ympäristöongelmaksi, erityisesti kun tarkastellaan urheilun megatapahtumiin liittyvää ympäristön kuormittumista, saastumista ja matkailua. Kuudenneksi liikuntamaisemaa voidaan tarkastella vaurauden- tai tulonlähteenä. Liikuntaan tai urheiluun hyödynnettävä maankäyttö voidaan mieltää raaka-aineeksi, jota hyödynnetään liikunnan ja urheilun tarpeisiin. Urheilutapahtumilla on lisäksi yleensä taloudellisia vaikutuksia erityisesti silloin, kun ne yhdistyvät matkailuun tai kohteen matkailuimagoon. Seitsemänneksi liikuntamaisema voi heijastella erilaisia ideologisia näkemyksiä. Esimerkiksi kansallisuusaatetta tai -tunnetta voidaan pyrkiä edistämään urheilun välityksellä. Modernit liikuntapaikat voivat puolestaan ilmaista teknologian kehitystä. Kahdeksanneksi liikuntamaisema voi toimia historian kertojana. Urheilumuseot, historialliset urheilupaikat, mutta myös luonnontilassa olevat liikkumisympäristöt, kuten vesistöt, luontoreitit ja maisemat voivat kertoa siitä kuinka liikunta ja urheilu on aikojen saatossa koettu. Yhdeksänneksi liikuntamaisema voidaan

tulkita paikallisuuden kautta, jolloin erityiset nyanssit, paikan ainutlaatuisuus ja tunne paikasta toimii liikkumisympäristön tulkintapintana. Kymmenenneksi liikuntamaisema voi aueta esteettisten ominaisuuksiensa välityksellä, joita esitetään maalauksissa, elokuvissa, valokuvissa ja muun painetun materiaalin välityksellä. (Hinch & Higham 2004, 120–121.)

6.2 Luontoa kunnioittaen

Ympäristökysymyksiin kohdistuva kiinnostus 1900-luvulla on merkinnyt jatkuvasti kasvavaa tietoisuutta ihmisten toimien ympäristölle aiheuttamista vahingoista sekä nostanut esiin vaatimuksia ympäristön tuhon pysäyttämiseksi (Bowler 1997, 456). Myös liikunnan ja urheilun ympäristösuhteeseen liittyvät kysymykset ovat entistä laajemmin yhteiskunnallisen keskustelun kohteena sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Urheilutapahtumille ja urheilulajeille tehdään yhä useammin ympäristöohjelmia. Moniin muihin yhteiskunnallisen toiminnan osa-alueisiin verrattuna liikunnan ja urheilun ympäristövaikutukset ovat sangen vähäisiä, mutta esimerkiksi harrastajamäärien kasvu ja lajimäärän jatkuva lisääntyminen aiheuttavat maaston ja maaperän eroosiota herkillä luonnonalueilla. Liikunnan ja urheilun motorisoituessa, kaupallistuessa ja välineellistyessä myös liikuntakulttuurista on tullut ympäristöä kuormittavaa ja saastuttavaa. (Oittinen 2000, 309.)

Matkailun ympäristövaikutukset kohdistuvat muun muassa meri- ja sisävesiin, rantaviivaan, metsiin, vuoristoalueisiin, maisemaan, suojelualueisiin, kulttuurihistoriallisiin ja arkeologisiin kohteisiin ja kaupunkeihin. Matkailu aiheuttaa maaston kulumista ja eroosiota, roskaantumista, jäteongelmia, juomaveden puutetta, vesien pilaantumista, maisemavaurioita ja muutoksia biodiversiteetissä. (Hemmi 1995, 28.)

Matkailun ja ympäristön suhdetta pidetään usein kaksisuuntaisena. Matkailu ja erityisesti liikenne vaikuttavat ympäristön saastumisen ja kuormittumisen lisäksi myös kansantalouksiin ja elinkeinojen kehittymiseen. Samalla ympäristössä tai talouden ja politiikan eri alueilla tapahtuvat muutokset heijastuvat matkailuelinkeinoon. Myös ilmastonmuutoksen ja matkailun suhde on vuorovaikutteinen. Ilmastonmuutoksen vaikutukset kohdistuvat matkailuun, mutta toisaalta matkailu on merkittävä ilmastonmuutosta suoraan ja epäsuorasti edistävänä tekijä. Matkailun suuren volyymin takia vaikutukset kumpaankin suuntaan voivat olla merkittäviä. (Tervo & Saarinen 2006, 57–60.)

”...liikennehän on yks pahimpia mutta sitä ei millään pysty tukkimaan...” (Nainen 74v.)

Haastateltavani pitivät matkailun ja ympäristön suhdetta ongelmallisena. Matkailu miellettiin luontoympäristöä saastuttavaksi ja kuormittavaksi asiaksi. Erityisesti lento- ja autoliikenne sekä ihmisten asenteet nähtiin uhkina luontoympäristölle nyt ja tulevaisuudessa etenkin, jos ihmisten matkailu nykyisestään lisääntyy. Turistien asenteet, roskaaminen ja esimerkiksi moottorikelkkailun kaltaiset lajit nähtiin uhkina luontoympäristölle.

Kaikki haastateltavani eivät kuitenkaan pitäneet matkailua uhkana luontoympäristölle eikä toisaalta kaikkea ihmisen tekemistä luokiteltu saastuttavaksi. Matkailun aiheuttamien ympäristöongelmien arvioitiin riippuvan siitä, miten matkailua käytännössä toteutetaan. Suomalaisten arveltiin toimivan matkailua toteuttaessaan pääosin järkevästi sekä luontoa arvostavasti ja luonnon ehdoilla. Liikennettä pidettiin matkailulle välttämättömänä pahana, josta ei täysin päästä eroon, mutta jossa olisi järkeistämisen varaa vähentämällä päästöjä ja siirtymällä entistä enemmän joukkoliikenteeseen. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että matkailusta aiheutuva luonnon kuormittumien tapahtui jossain muualla kuin Suomessa. Kotimaan matkailua ja esimerkiksi rakentamista sanottiin rajoitettavan viranomaistoimin niin paljon, etteivät matkailun haitat olleet erityisen vakavia. Suomalaisten arvioitiin arvostavan luontoa niin paljon, etteivät he sitä turmele. Luonnon säilymistä edisti lisäksi se, että turistien määrä ei ollut kovin suuri, vaikka toisaalta maamme matkailulliseksi vetovoimaksi tunnustettiin nimenomaan se, ettei meillä ole paljoa turisteja. Sen sijaan massaturismin kanssa, kuten Espanjassa ja Thaimaassa matkailun ja ympäristön suhde nähtiin jo kotimaan tilannetta huolestuttavampana. Toisaalta massaturismin keskittymistä määrättyihin kohteisiin ja reiteille pidettiin hyvänä.

” Onko matkailu mielestäsi uhka ja jos niin minkälainen uhka luontoympäristölle?”

”No se taitaa olla pakollinen paha mejän ympäristörakennetta nykyään että ei siitä eroon ainakaan pääse, mutta tietysti voi sitä järkeistää jonkun verran ja saada niitä päästöjä vähemmäks jos on vaan ihmisillä halua...et aika paljonhan siellä menee niinkun ihmisiä yksikseen paikasta toiseen aina että ...siinä menis helposti useempikin ihminen, mutta toisaalta se liikuntahan on aika pieni saastuttaja että teollisuus kuitenkin saastuttaa melkein kaikkein eniten...” (Mies 32v.)

Matkailun ja ympäristön suhteesta keskusteleminen nostatti haastateltavissani erilaisia tunteita. Yhtäältä oltiin närkästyneitä siitä, että ihmiset olivat piittaamattomia roskatessaan luontoa, rakentaessaan tai suunnitellessaan turhamaisia urheilupaikkoja (esim. lentomäki Suomutunturille) tai halutessaan ajella moottorikelkoilla tai matkustaa lentäen toiselle puolelle maapalloa. Suoranaisen moralisoinnin sijaan tuohtumus ilmaistiin kuitenkin protestanttisesti asioiden järjetömyytenä. Matkailun kasvupaineet ovat ääri rajoilla useissa matkailukohteissa. Silti turistien määrän kasvua kohteissa kuitenkin edelleen toivotaan. (Mustonen 2002, 34.) Matkailun taloudellisista ja työllistävästä vaikutuksista johtuen matkailua ei haastateltavieni mukaan voitu täysin rajoittaa. Teiden varsien yrittäjät jäisivät ilman tuloja, jos kaikki kulkisivat junilla. Ylipäätään matkailu miellettiin Suomessa niin merkittäväksi tulonlähteeksi, ettei sitä ollut syytä täysin rajoittaa.

Närkästyksen rinnalla matkailun ympäristöasioista keskustelu aikaansai omantunnon pistoksia useissa haastateltavissa. Vaikka huolta ympäristöasioista kannettiin ja vaikka asenteet ympäristönsuojelua kohtaan olivat erittäin myönteiset, todettiin, että myös oma matkailu- ja vapaa-ajan käyttäytyminen oli ympäristöä kuormittavaa ja pitkälti omien asenteiden vastaista. Liikunnan ja matkailun ympäristövaikutuksista ja -uhkakuvista puhuminen vaikutti ensi alkuun haastateltavista vaikealta tai jollain tavalla kiusalliselta. Mukava jutustelu omasta arjesta, työelämästä ja vapaa-ajasta siirtyikin omaatuntoa soimaaville alueille. Ympäristöä kuormittava elämäntapa yritettiin verhota tiedon puutteen tai ristiriitaisen tiedon taakse. Matkailu ei ollutkaan enää vain mukava perusoi-

keus, vaan ilmastonmuutosta ja maapallon ympäristöongelmia edistävä ilmiö. Ekologisen käyttäytymisen esteenä nähtiin muun muassa oma laiskuus ja mukavuudenhalu. Vaikka ympäristöä säästävistä ja ekologisesta käyttäytymisestä oli tiin tietoisia, oma elämäntapa ei ollut erityisen ekologinen. Ympäristöystävällinen käyttäytyminen matkaillessa ja elämässä yleensä merkitsi lähinnä roskaamatta jättämistä sekä muuta turhuuksien ja selkeän luonnon turmelemisen välttämistä. Sen sijaan monikaan ei kiinnittänyt huomiota energian kulutukseensa ja sitä kautta ympäristön kuormittumiseen. Myönteisistä ympäristöasenteista huolimatta moni siis koki kuuluvansa ympäristöä kuormittavaan massaan. Joidenkin mielestä roskaaminen tai roskaamatta jättäminen oli loppujen lopuksi vähäpätöinen asia globaalisti mitattuna. Ilmastonmuutokseen vaikuttivat roskaamista suuremmat asiat, kuten muun muassa lentoliikenne.

”Mitä mieltä olet matkailun ja ympäristön suhteesta?”

”Niin, se onkin vaikene kysymys...se on ihan oikeesti hirvittävän vaikea kysymys. Mä en tiijä, että onko mulla sillai niinko mielipidettä siitä, mutta jos minulla olis siitä...no kyllä mä nyt luen aina hoteleissa ne, että miten siellä niinkö ja katon kun nykyisinhän merkitään niihin matkaesitteisiinkin sillai...et kyllä mä aina vilkasen ne, että miten siellä niinkö on ne ympäristöasiat miten siinä hotellissa hoidetaan ja näin, mut että kun lentokoneella matkustaa niin sillonhan sen tietää, että itte tavallaan vaikuttaa ympäristöön negatiivisesti...” (Nainen 54v.)

”No mulla tuli heti nyt semmonen pisto, omantunnon pisto, koska me käytetään halpalentoja eli jos kaikki ihmiset matkustais niin kuin me, eihän siitä nyt tulis yhtään mitään, kulkemiseen menee tietysti, aina se saastuttaa, nyt ollaan henkilöautolla liikkeellä, sitten lentäminen on hirveen saastuttavaa, junalla ois ehkä ekologista tulla, mut sit toisaalta, me yritetään täällä matkoilla säilyttää sellaset tietynlaiset ekologiset periaatteet, käyttää kestovaippoja rahkeidemme mukaan ja välttää lasipurkkiruokaa ja muuta...” (Nainen 28v.)

”...tietysti luonnon ottaa huomioon, mutta ehkä mä oon vähän laiska siinä, että vois enemmänkin ottaa että oikeestaan varmaan kuulun tähän massaan suurimpaan osaan, että aika mukavuuttakin rakastava, että vettäkin vois säästää ja tiettyjä, mutta täytyy myöntää, että tulee kyllä laiminlyötyä että enemmänkin vois kunnioittaa tai siis kunnioitan luontoa, en roskaa ja jos turistina käyn, niin en tosiaankaan, tietty käsijalki on siellä, varsinkin luontoa, Suomenkin luontoa ja niinkö noillakin vaellusreissuilla, niin siellä näkee vaikka minkälaista jälkeä joku Karhunkierroskin joka on ihan kansallispuisto niin jotenkin aivan kammottaa et mitä siellä on oluttölkkejä, rikotaan laseja ja jätetään sinne jälkiä että tuota...mutta ylipäättänsä näitä luonnonvaroja tietysti matkailussa kunnioitten, mutta muutenkin elämäntapa vois olla ekologisempi...” (Nainen 49v.)

Matkailun ja luontoympäristön ongelmallista suhdetta ilmensi myös se, että vaikka liikkuminen luonnossa nähtiin luontoa kuormittava, arvostaakseen ja ymmärtääkseen luontoa, siellä piti voida itse liikkua. Liikkuminen luonnossa miellettiin näin osaksi ympäristökasvatusta ja kulttuurisen pääoman muodoksi. Suomen ei kuitenkaan haluttu kehittyvän massaturismin maaksi, vaikka se merkitsisikin lisää työpaikkoja ja tuloja.

Vuosituhanen alussa haastattelemini matkailijoiden suhtautuminen tulevaisuuteen ja ympäristöasioihin oli myönteisempää kuin vuosina 2007 ja 2008 haastateltujen suhtautuminen. Voidaan olettaa, että ympäristötietoisuuden ja julkisen keskustelun lisääntyminen on vaikuttanut ihmisten mielipiteisiin ym-

päristöasioista. Vielä vuonna 2001 ympäristön kuormittumisen ja saastumisen ei arvioitu pahenevan ja tulevaisuuteen suhtauduttiin pelotta. Pahimpana saastuttajana pidettiin tuolloin maataloutta, jonka osittain luomuviljelyyn suuntautumisen ansiosta arvioitiin senkin kehittyvän ympäristöystävällisempään suuntaan.

Mielipiteet ja käsitykset liikunnan ja ympäristön suhteesta olivat matkailun ympäristöongelmia maltillisempia. Liikunnan harrastamisen ei arvioitu aiheuttavan juurikaan ympäristöhaittoja verrattuna esimerkiksi teollisuuteen. Läheskään kaikkia perinteisiä suomalaisia liikunnan harrastamisen muotoja, esimerkiksi maastohiihtoa ei pidetty erityisenä uhkana luontoympäristölle, vaikka välinevarustelua tiedettiin perinteisissäkin harrastuksissa esiintyvän. Omaa kunto liikunnan harrastamista esimerkiksi jalan luonnossa liikkumista tai veneilyä ei mielletty ympäristöä kuormittavaksi. Liikuntaa ei koettu uhkana luontoympäristölle, jos harrastaminen oli ohjattua toimintaa. Sen sijaan erilaisten ajoneuvojen ja erilaisten ”vempaimien”, kuten moottorikelkkojen ja mönkijöiden vieminen luontoon nähtiin luontoa kuormittavaksi. Protestanttisin perustein moottoriurheilua sekä kilpa- ja huippu-urheilua ylipäätään ei pidetty ympäristön kannalta järkevänä. Esimerkiksi urheilun megatapahtumiin liittyvä valtavien stadioneiden ja kisakyläiden rakentaminen nähtiin luontoa tuhoavana. Ongelmaksi koettiin myös ihmisten piittaamattomuus muun muassa valmiita reitistöjä kohtaan, jolloin luontoympäristö turhaan kuormittui ja roskaantui. Toisaalta liikunnan ja ympäristön suhteen nähtiin olevan pitkälti yksilön omasta toiminnasta ja tahdosta kiinni. Ristiriitaa näkemyksissä aiheutti kuitenkin se, että vaikka suomalaisia pidettiin vastuuntuntoisina luonnossa liikkujina, samanaikaisesti esimerkiksi suomalaisten nuorten piittaamaton käytös roskaajina aiheutti närää ja huolta. Sukupolvien välillä nähtiin eroja ja ikääntynyttä väestöä pidettiin nuorempiaan vastuuntuntoisempina. Samoin luontomatkaileijoiden ja liikunnallisten ihmisten arvioitiin käyttäytyvän luonnossa ympäristöystävällisesti. Kotikasvatuksella nähtiin olevan oleellinen merkitys luontosuhteen kehittymiselle. Nimenomaan luonnossa liikkuminen lisäsi ihmisten luontotietoisuutta ja sitä kautta vastuullista käyttäytymistä.

”..niin tuota se tosiaan hirvittää tosiaanko näkee nuoret kun ne aukasee sen tuplapatukan tai mikä se nyt onkaan bigmäkkiä...tai mitä helkattia ne onkaan...niin se on niin kun sen aukasee ja nakkaa sen sivuun niin siinä kyllä tekis mieli mennä niinkö nuorta ottaa olkapäästä, että mitä sä teit...ajattelitko sä mitä sä teit...” (Mies 49v.)

Moottoriurheilua ja suuria urheilutapahtumia sen sijaan pidettiin luontoympäristön suurina saastuttajina. Moottoriurheilua ei edes mielletty urheiluksi. Esimerkiksi formuloita luonnehdittiin suorastaan älyttömäksi urheiluksi. Toisaalta moottoriurheiluun liittyvällä rengas- ja polttoainetuotekehittelyllä arvioitiin olevan myönteisiä vaikutuksia autoilun päästö- ja turvallisuuskysymyksiin laajemmin. Moottoriurheilua pidettiin kuitenkin lähinnä luonnon kustannuksella tapahtuvana kerskakulutuksen muotona. Käsitykset urheilutapahtumien ympäristöä kuormittavista vaikutuksista poikkesivat toisistaan. Osa oli sitä mieltä, että tapahtumat, joiden järjestämispaikka vaihteli, toimivat kestävän kehityksen vastaisesti. Tällöin urheilutapahtuman järjestäminen samalla paikkakunnalla vuodesta toiseen nähtiin ympäristön kannalta järkeväksi. Toisten mielestä taas esimerkiksi Jukolan viestin kaltaisten urheilutapahtumien järjestäminen vuodesta toiseen eri paikkakunnalla aikaansai ainoastaan pienen kuormituksen kulloisellakin paikkakunnalla. Joidenkin mielestä tapahtuma jopa lisäsi myönteisiä

luontovaikutuksia, kun urheilijat tekevät maastoon uusia marjapolkuja. Hie-
man paradoksaalisesti moottorikelkkailuun ja muuhun luontoa kuormittavaan
välineurheiluun suhtauduttiin kielteisesti, mutta samalla oltiin sitä mieltä, että
Suomen kaltaisessa pienessä maassa hiilidioksidipäästöt ja toisaalta vaikuttamis-
mahdollisuudet olivat suuren maailman mittakaavassa vähäpätöisiä.

Haastattelemieni liikuntamatkailijoiden oma ympäristöystävällinen toimin-
ta liittyi useimmiten roskaamattomuuteen luonnossa, jätteiden lajitteluun sekä
merkittyjen reittien käyttöön luonnossa liikkussa. Lisäksi ympäristöystävälli-
syyt merkitsi muutamille työmatkaliikuntaa ja julkisten kulkuvälineiden suosi-
mista matkailussa. Vain yksi haastateltava kertoi muun muassa ympäristösyihin
vedoten välttävänsä ulkomaanmatkailua.

”Se nyt on niinku itestänselvyys, että mä en ymmärrä semmosta, joka voi niinko
paiskata hyvällä...tai mitähän siellä liikkuu päässä, jos voi paiskata paperisa tuonne
reitit varrelle niin se pitäis olla niinkö itsestänselvä ja...tietenkihän ne on reittejä,
että siellä niinkö kielletään poikkeamasta, mut sekin tuntuu jo kansa, et pitäis kaikkien
muka mennä laumana...ymmärrän kyllä, että minkä takia, että sitten se lähtee taas
jossain tunturin laella, että sitten on miljoonia jalanjälkiä, niin se syö sitä luontoa se on
selevä asia...” (Mies 48v.)

Yksilön toiminnan merkitys ympäristöongelmiin vaikuttamisissa nähtiin oleelli-
sena vuosituhaten alussa tehdyissä haastatteluissa. Esimerkiksi ostamalla luo-
mutuotteita arvioitiin voitavan vaikuttaa ympäristön tilaan. Luomutuotteiden
korkeaa hintaa pidettiin täysin sopivana kustannuksena puhtaan ympäristön
puolesta. Omaa ekologista toimintaa oli myös niin sanottuihin vihreisiin matka-
kohteisiin eli sellaisiin matkakohteisiin matkustaminen, joissa ympäristöasioita
oli otettu keskimääräistä enemmän huomioon. Myös ilmastotuen maksamista
lentolipun hinnassa pidettiin ympäristöystävällisenä tekona. Oma henkilökoh-
tainen ympäristöystävällinen toiminta ilmeni lisäksi haluna ostaa kestäviä (ja
kalliita) välineitä ja vaatteita, joiden käyttö- ja myyntiarvo säilyy pitkään. Ym-
päristöystävällinen toiminta oli pääosin passiivista tiettyjen asioiden, kuten ros-
kaamisen ja turhuuden välttämistä. Aktiivinen käyttäytyminen liittyi lähinnä
jätteiden lajitteluun.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset ja seuraamukset liikuntapaikkoihin, liik-
kumisympäristöille ja matkailulle ilmenivät osittain matkailijoiden puhunnassa.
Osa haastateltavista perusteli liikuntalomaansa Pohjois-Suomeen nimenomaan
ilmastollisilla syillä. Koska Etelä-Suomessa ei voinut harrastaa lumen puutteen
vuoksi talvilajeja, matkustettiin pohjoiseen, jossa on riittävän reilut mäet ja var-
ma talvi.

”...se panee kans miettimään sitten, että koko ajan lisääntyy vaan ja nythän siihen on
ihan viime vuosina herätty vasta siihen tähän, että kuinka vakava tilanne se on tää
ilmaston lämpeneminen ja mitkä siihen tosissaan vaikuttaa ei ehkä tommoset pik-
kuset...pikkujuttuja jos johonkin joku roska putoo jonnekin tietenkkin siitäkin sitten
muodostuu ko paljon ihmisiä menee ja näin ja sitten ne urat missä kävellään niin se
syö sitä luontoa...kyllä kait se tää ilmaston lämpeneminen... suuremmat tekijät sitten
on mitkä vaikuttaa kaikkeen siis tulee pyörremyrskyä ja muuta...matkailu on kyllä
yks osatekijä valitettavasti...näinhän se vaan on...” (Mies 48v)

”...minä oon siis vastustanu tai en ymmärrä vielääkään, että sillon pikkupoikana ku
hiihettiin niin lähettiin sitä umpihankia...otettiin sukset ja umpihankia hiihettiin ja
sitten kun tuli pimiä tultiin pois...vieläkin vierastan sitä ajatusta, että otetaan sukset ja

laitetaan auton katolle ja mennään sinne, ymmärrän kyllä, että näinhän se on ko illalla on hämärä ja tota ei oo aina mahdollista niin sitten mennään niille hiihtovalaisuille laduille ja hiihetään ja pannaan sukset autonkatolle ja tullaan pois niin siihen mä en niinkö totu...” (Mies 48v.)

6.3 Kesämökille

Kesämökkeily on vahvasti suomalaiseen kulttuuriin liittyvä ilmiö. Suomalaiset tekevät vuosittain noin 32 miljoonaa vapaa-ajan matkaa. Kotimaisista vapaa-ajanmatkoista vain 4,6 miljoonaa tapahtuu maksullisessa majoituksessa ja loput ovat matkoja mökille ja sukulaisiin. (KTM 2006b, 20–21.) Kansainvälisesti katsoten loma-asuntojen määrä on Suomessa erittäin suuri. Suomalaiset viettävät edelleen perinteisesti pääosan kesälomastaan mökillä. Matkailupiireissä kysytäänkin usein ovatko kesämökkiläiset matkailijoita. Mökkimatkailu piristää huomattavasti paikallista elämää ja nostaa monen jo lähes autioituneen alueen palvelutasa. (Vuoristo & Vesterinen 2001, 63.)

Suomalaisilla on käytössään kakkosasuntoja enemmän kuin minkään muun EU-maan kansalaisilla (Hanifi 2005b, 182). Lähes kaksi miljoonaa suomalaista viettää mökkielämää ja kiinnostus mökkeilyä kohtaan kasvaa edelleen. Suomessa kesämökkien omistaminen yleistyi 1960- ja 1970-luvuilla nimenomaan maalta kaupunkiin muuttaneiden keskuudessa. Eniten vapaa-ajan asuntoja käyttävät eläkeläiset ja ulkokuntalaiset (=matkailijat) mökinomistajat. Suomalaiset vapaa-ajan asunnot eivät ole yleensä tyyliältään suuria luksusasuntoja, vaan pikemminkin perinteisiä kesäloman viettoa varten rakennettuja ”mökkejä”, joiden keskipinta-ala on noin 50 neliometriä. (Pitkänen & Kokki 2005, 26.) Vuoden 2009 kesämökkibarometrin mukaan laadukkaiden kakkosasuntojen suhteellinen osuus on aivan viime vuosina kuitenkin lisääntynyt (Tilastokeskus 2009a). Pitkänen ja Kokki (2005) tarkastelivat pääkaupunkilaisten mökkeilyä Järvi-Suomen alueella ja toteavat, että mökkeily on lähtökohdiltaan kesäinen harrastus: perinteisestä luonnonläheisestä kesämökistä odotukset ja vaatimukset ovat siirtyneet ympärivuotisesti käytettävien loma-asuntojen suuntaan. Mökinomistajien keski-ikäsi arvioidaan noin 58 vuotta. Suomalaisten mökinomistajien enemmistö kuuluu siis ikääntyvään väestöön, sillä esimerkiksi alle 40-vuotiaita mökinomistajia arvioidaan olevan vain noin 8 prosenttia. Suomalaisista 65 vuotta täyttäneistä reilu kolmannes ja 75 vuotta täyttäneistä noin neljännes viettää aikaa omassa käytössä olevalla vapaa-ajan asunnolla. Määrä on lisääntynyt 10 vuoden aikana. Mökkeily on nimenomaan ikääntyneiden miesten elämäntapa. Mökkitutkimusten mukaan mökilläolon tavoitteena on irtautua arjen rutiineista, velvotteista ja ympäristöstä. Monien mielestä vapaa-ajan asunnon ympäristöineen tulisi poiketa merkittävästi vaikuksista asunnosta ja tarjota omaa rauhaa ilman velvoittavia sääntöjä ja vahtivia naapureita. Lisäksi kesämökkiläisten matkustusmotiiveja ovat luontoon ja mökkiympäristöön liittyvät motiivit, vaihtelunhalu, rentoutuminen ja erilaiset mökkipuuhat. Liikunnallisia toimintoja ovat muun muassa kalastus, marjastus, sienestys, metsästys, uinti, metsänhoito, sekä mökin kunnostukseen ja puutarhan hoitoon liittyvät pihatyöt. (Vepsäläinen & Pitkänen & Puhakka 2009, 150; Hanifi 2005b, 182; Pitkänen & Kokki 2005, 3, 14, 22, 26, 35, 76.)

Kesämökkeily kuului miltei jokaisen haastateltavani lomailu- ja vapaa-ajan viettotapoihin. Omalla tai vanhempien mökillä vietettiin paljon aikaa, kesälomia ja viikonloppuja. Mökillä olosta puhuttiin harrastuksena ja elämäntapana. Mökillä olo liittyi läheisesti luontokokemukseen. Myös liikunnan harrastaminen eri muodoissaan oli osa mökillä oloa. Kesämökkeilyn juuret ovat suomalaisen yhteiskunnan lähihistoriassa, jolloin mökkeilyn ilmentämää vapaa-ajan vakavoitumista voidaan tulkita erityisesti kulttuuristen normien ja elämäntavan näkökulmasta.

Mökkeilyn perusteluihin ei liittynyt erityistä erottautumisen funktioita, vaan mökkeily näyttäytyi pikemminkin suomalaisia yleisesti yhdistävänä tai suomalaiseseen elämäntapaan kuuluvana vapaa-ajan ilmiönä. Toisaalta en tiedustellut haastateltavilta mökkeilyyn liittyvistä yksityiskohdista, kuten mökin kokoon, rakentamisvuoteen tai muihin mökin ominaisuuksiin liittyvistä asioista, joilla mökkeilyn ainakin taloudellinen erottautumiskomponentti olisi saattanut käydä ilmi. Mökkeilyyn liittyi kuitenkin hyötynäkökulman kaltaisia syitä ja motiiveja, joiden mahdollisesti kartuttavat tiettyjä kulttuurisen pääoman muotoja. Luonnon läheisyys oli mökkeilyyn selkeimmin liitetty piirre. Luonnon läheisyys maisemien ihailuna sekä rauhallisuuden ja hiljaisuuden mahdollistajana kartutti energia- ja esteettistä pääomaa. Mökkeilyyn liittyi myös taloudellista ja energiahyötyä, kun mökkimatkoilla kerättiin lähimetsistä marjat ja sienet talteen. Metsässä kuljeskelun lisäksi mökillä harrastettiin hiihtoa, kalastusta, uintia, juoksulenkkeilyä ja puuntekoa, jotka kaikki kartuttivat energiapääomaa.

Vaikka kesämökkeily mielletäänkin lähtökohtaisesti osaksi vapaa-aikaa ja tässä mielessä työlle vastakkaisten toimintojen alueeksi, kuvattiin mökkielämää hyvin pitkälti myös työn tekemisen kautta. Mökillä piti olla tekemistä. Mökkeily tarjosi mahdollisuuksia rentoutumiseen ja liikunnan harrastamiseen kotiympyröiden ulkopuolella, mutta mökillä olo oli myös täyttä työtä.

”...että oikeestaan kauheesti on haasteita vapaa-ajalle, liikunnat ja mökin kunnostaminen, se on semmonen museoviraston suojelema vielä että ollaan remonteerattu nyt kaheksan vuotta sitä sitten, että tämmöstäkin haastetta on vapaa-ajalle” (Nainen 49v.)

”..niin siellä tulee sitten tuota kaikenlaista sitä hippasua mitä mökille kuuluu...sauranlämmitystä ja puita...sehän on semmosta harrastusta jo sinänsä kokonaisuutena...” (Mies 48v.)

Suorittamisen ja tekemisen eetos ilmeni haastateltavien puheessa, kun mökkielämä rinnastettiin työleireihin. Matkailun funktioiden sanottiin jäävän mökkeilyssä sivuseikaksi, kun mökillä tehtiin jatkuvasti ruumiillista työtä, puuntekoa ja muuta hommaa. Tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus ilmenivät mökin kunnostamisena ja remontointina, joka vei aikaa ja asetti haasteita vapaa-ajalle.

7 YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimukseni intressinä on ollut ymmärtää ja rekonstruoida haastateltavien tulkintoja heidän kantamansa yhteiskunnallisen ja kulttuurisen järjestelmän kautta (ks. Kortteinen 1992, 363). Hermeneuttisen tutkimusotteen ja deduktiivis-induktiivisen argumentoinnin mukaisesti lähestyin liikunnan, matkailun ja vapaa-ajan perusteluja kolmen eritasoisen tulkinnan kautta. Hain tulkintoja liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan perusteluille yleisistä sosiologista teorioista Weberin protestanttisen etiikan ja Bourdieun kenttäteorian, tutkimusteoreettisesti Stebbinsin vapaa-ajan vakavoitumiskonstruktion sekä liikuntamatkailijoiden haastattelukertomusten kautta. Abduktiivisen päättelyn kautta lähestyin liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan valintoja ensin vapaa-ajan ja työelämän piirteiden ja keskinäissuhteen välityksellä. Vapaa-ajan vakavoitumista tarkastelin puolestaan hyötynäkökulman, sosiaalisen ympäristön ja kulttuurisen normiston sekä sosiaalisen samaistumisen kautta. Lisäksi tarkastelin luontosuhdetta liikuntamatkailun perusteluna. Tutkimukseni johtopäätöksenä esitän hermeneuttisen kehäpäättelmän tuloksena syntyneen uuden (neljännen) tulkinnan liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan perusteista. Tulkintani on muotoiltu matkailijatyypologiaksi.

7.1 Liikuntamatkailijoiden tyypit

Tyypittelyssä on kysymys aineiston ryhmittelystä tyypeiksi, jotka ovat samankaltaisista tarinoista muodostuvia ryhmiä. Tyypittely voi perustua yleisten piirteiden tai poikkeavien tapausten systemaattiseen etsimiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 182.) Typologioita voidaan pitää hyvinä laadullisen aineiston havainnollistamisen ja teoreettisen käsittämisen välineinä. Typologioiden heikkoutena on kuitenkin se, etteivät ne ole koskaan yksiselitteisiä, yhtä ja samaa aineistoa kun voidaan tyypitellä hyvin monella eri tavalla. (Roos 1987, 63.)

Konstruoin haastattelemieni matkailijoiden liikuntamatkalleen antamia perusteita ja vapaa-ajan tulkintoja neljään eri tyyppiin luvussa 2.5 esitellyn deduk-

tiivis-induktiivisen teemoittelun pohjalta. Tyypittelyni perustui elämäntapoja ja elämäntyyllisiä valintoja tyypillisesti kuvaavan ja havainnollistavan logiikan ilmenemiseen matkailijoiden puhunnassa. Tyypittely voidaan rinnastaa Weberin ideaalityyppi-käsitteen avulla tehtyyn konstruktion, jolloin ideaalityypin funktio on toimia apuvälineenä inhimillisen toiminnan tyypittelyssä. (Weber 1922/1978, 20). Konstruoimieni tyyppien tyypillisyyttä esimerkiksi luontokokemuksen arvostuksena tai tavoitteiden asettamisena esiintyi useissa, ellei peräti kaikissa tapaustyyppieni vapaa-ajan luonnehdinnoissa. Myös sama haastateltava saattoi edustaa tyypillisesti useaa eri konstruktiota.

Tulkintani mukaan matkailijoiden vapaa-ajan valintoja sääteli aktiivisen ja jopa kurinalaisen elämäntavan logiikka, luontosuhde, länsimainen elämäntapojen vapautta ja mahdollisuuksia korostava logiikka sekä läheiset ihmissuhteet ja sosiaalisuus. Haastatteluaineistosta esiin nousseet teemat pohjautuivat omiin tulkintoihini haastateltavien sanomisista. On mahdollista, että aineistoani, samoin kuin liikuntaa ja matkailua ylipäätään voidaan tyypitellä ja tulkita myös muista sosiologisista ja yhteiskuntatieteellisistä näkökulmista käsin. Vapaa-ajan toiminnan luonne ja sen ymmärtäminen ovat siis sidoksissa ideaalityyppejä muotoilevan tutkijan subjektiiviseen tulkintaan. Tulkintani ja konstruointini ovat yksi tapa käsitteellistää – tässä tapauksessa liikunnan, matkailun, vapaa-ajan ja työn suhdekokonaisuutta. Muotoilemiani tyyppejä voi pitää lähinnä weberiläisinä ideaalityyppeinä, teoreettisina konstruktiona, joita ei välttämättä todellisuudessa esiinny, mutta jotka ovat välttämättömiä aineiston ja ilmiön jäsentämisessä. Analysoidessaan kohderyhmäänsä ideaalityyppien kautta, tutkija ei vain kuvaa kohdettaan, vaan myös luo sitä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173; Pelvo 2007, 40; Heiskala 1990, 10; Weber 1922/1978, 20.) Kyseessä on ikään kuin vuoropuhelu typologioiden ja teorian kanssa. Nojautuminen kansainvälisissä tutkimuksissa esitettyihin matkailijatypologioihin on ohjannut aineistoni lukutapaa. Yhteys ideaalityypin ”tuntomerkkien” ja kulttuuristen merkitysten välillä on puhtaasti rekonstruoitu. Ideaalityyppi palvelee kuitenkin heuristisena välineenä opastamalla, kuinka empiiristä aineistoa voidaan järjestää ”ideaaleihin” yhteyksiinsä empiiris-analyttisen todellisuuden systematisoinnissa. Tällöin voidaan rakentaa tyypiteltyjä konstruktiota. Näin ideaalityyppisellä menetelmällä voidaan tuottaa selityksiä historiallisista ilmiöistä sekä lisätä niihin liittyvää ymmärrystä. (Itkonen 1996, 88–89.)

Konstruointiani tyypeistä velvollisuudentuntoisille suorittajille oli luonteenomaista vapaa-ajan valintoihin liittyvä työelämäntapainen suorittamiskeskeisyys, velvollisuuksien noudattaminen ja jopa tietynlainen asketismi elämänsäätelijänä. Luontoympäristön kokijoita luonnehti läheinen luontosuhde liikunnan ja matkailun kokemisessa sekä vapaa-ajan valinnoissa. Länsimaiset vapaat valitsijat edustivat leimallisesti porvarillisia länsimaisia arvoja, kuluttamista, elämysten etsimistä ja ylipäätään elämäntapojen vapauksia ja mahdollisuuksia. Seurallisten liikkujien puhunnassa työelämään, perheeseen ja muuhun elämään liittyvät sosiaaliset suhteet nousivat haastatteluissa vapaa-ajan valintojen ja funktioiden määrittäjiksi.

Sosiaalisen toiminnan tarkastelu ideaalityyppien avulla voi auttaa yhteiskunnan jäsentämistä, mutta tyypittelyillä on myös riskinsä. Postmodernissa läntisessä maailmassa perinteinen toisen maailmansodan jälkeinen luokkakajo on murentunut ja yhteiskunnat elämän eri alueineen monella muullakin tapaa pirstaloituneet ja eriytyneet. Länsimaisten ihmisten käyttäytymistä on entistä vai-

keampi ennustaa ja selittää. Liikuntaan, urheiluun ja matkailuun liittyviä muodostelmia voidaankin tarkastella eräänlaisina konfiguraatioina. Konfiguraatio on sosiaalisen toiminnan kentällä ilmenevä toimijoiden asemien välinen objektiivisten suhteiden verkosto. (Bourdieu & Wacquant 1995, 125.) Konfiguraatiot ovat ajan, paikan, ruumiiden, toiminnan tavoitteiden ja kriteerien sekä ihmisten välisten suhteiden ja energioiden muodostamia ”kokoonpanoja” tai muodostelmia. Oleellista on se, että ne ilmentävät ajattelua ja yhteiskunnalle ominaista käyttäytymisen tapaa. Ne ovat muodostelmia, jotka syntyvät subjektista ja diskurssista. Lisäksi ne ovat yleensä tiedostamattomia, mutta ilmenevät esimerkiksi aikakauden poliittisessa elämässä tai vaikkapa satuina, tansseina, kuvataiteena ja vapaa-ajan valintoina. (Jokinen 1996, 73–74; Veijola 1995, 136; Eichberg 1987.) Tyypittelyni ilmentää konfiguraatioiden tavoin ajankuvaa ja sosiaalista habitusta, jonka avulla voidaan selittää ja ymmärtää suomalaisen yhteiskunnan *sosiogenesisistä* (ks. Sinnemäki 1994, 226). Konfiguraatioiden tutkiminen kohdistuu siis ikäänkuin ”kovien” yhteiskunnallisten rakenteiden, kuten sosio-ekonomisten tekijöiden sijaan, kulttuurisen normiston eli ilmenemismuodoltaan ”pehmeiden” tai ”laadullisten” objektiviteettien sekä yksilön välisen suhteen tarkasteluun.

7.1.1 Velvollisuudentuntoiset suorittajat

Protestanttinen suorittamisen eetos ja velvollisuudentunne ilmenivät selkeimmin seitsemän haastateltavan vapaa-ajan perusteluissa. Haastateltavista neljä oli naista ja kolme miestä. Tätä tyyppiä luonnehti sellainen liikunnan harrastaminen vapaa-ajalla, jossa oli selkeästi vakavan vapaa-ajan ja erityisesti Stebbinsin (1979) amatööri-tyyppin piirteitä. Intensiteetiltään vaativaa liikuntaa harrastettiin useita kertoja viikossa, lajivalikoima oli monipuolinen ja harrastamiseen sisältyi yleensä osallistumista kilpailuihin. Useimmin harrastettuja liikuntamuotoja olivat juoksulenkkeily ja maastohiihto. Liikunnan harrastamisessa oli nähtävissä kuntoilu-uran piirteitä. Harrastaminen oli useimmiten tavoitteellista ja harrastamisen esteenä olivat lähinnä terveydelliset syyt, kuten sairastelu, urheiluvammat tai niiden pelko. Liikunnan harrastamista perusteltiin useimmiten terveyshyödyillä. Liikunnan harrastamisen uskottiin kartuttavan energiapääomaa ja ehkäisevän sairauksia, kohottaen kuntoa, parantaen kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä lisäävän laadukkaita elinvuosia.

Matkailuharrastamista puolestaan ei mielletty suorittamisen ja velvollisuuksien toiminta-alueeksi. Itse asiassa suurimmalle osalle, joskaan ei jokaiselle tätä tyyppiä edustavalle, matkailu ei ollut erityisen tärkeää. Jos matkoilla kuitenkin käytiin, ne liittyivät useimmiten liikunnan harrastamiseen, hiihtolomiin ja maraton- tai golfmatkoihin. Matkailun päämotiiveiksi ilmaistiin halu harrastaa liikuntaa vaihtelevissa ja uusissa ympäristöissä. Osa suhtautui matkailuun kielteisesti. Matkailu saatettiin mieltää jopa rasittavana ja ympäristöä kuormittavana ilmiönä. Matkailukäytänteissä oli nähtävissä arkielämän tyypillisyyksiä, kuten toistoa, elämäikäytänteitä, velvollisuuksia ja uusintamista (vrt. Larsen 2008, 22).

Vaikka työelämän kaltainen tekemisen eetos luonnehtikin aktiivi-tyyppiä selkeimmin, vapaa-ajan ja työelämän välille tehtiin eksplisiittisesti selkeä ero. Vapaa-aika ja työelämä tuli erottaa toisistaan ja useimmiten näin myös oli omassa elämässä käytännössä toimittu. Vapaa-aika ja työelämä funktioineen nähtiin erillisinä elämäalueina, jotka täydensivät toisiaan, mutta joiden sekoittumi-

sesta arveltiin pitkällä aikavälillä seuraavan jaksamiseen ja hyvinvointiin liittyviä ongelmia. Yleisesti ottaen vapaa-ajan ja työelämän suhteeseen oltiin melko tyytyväisiä, vaikka vapaa-aikaa toivottiinkin lisää. Suorittajatyypin vapaa-aika oli työelämän kaltaista, mutta vapaa-ajan funktiot sinällään eivät liittyneet ansioihin. Vapaa-ajasta oli konstruoitu työelämästä irrallinen, mutta palkkatyön mahdollistama haasteiden, tavoitteiden ja tekemisen elämäalue. Vapaa-ajan ja työelämän erossapitäminen havainnollisti tietynlaista elämän järjestelmällisyyttä, suunnitelmallisuutta ja elämäntapojen hallintaa. Vapaa-ajan ja työelämän erillään pitäminen ei kuitenkaan poistanut sitä tosiasiaa, että työ ja vapaa-aika saattoivat olla hyvin samankaltaisesti virittäytyneitä. Suorittajatyypin elämäntapojen hallinnassa on nähtävissä yhteneviä piirteitä Sennettin (2007) narratiivisen liikkeen kanssa, jolla tarkoitetaan elämäntapojen kertomuksellisuutta, jolloin ajallisesti erilliset tapahtumat ihmisten elämässä liittyvät toisiinsa ja kokemukset kasaantuvat. Elämäntapojen kertomuksellisuus on mahdollistunut ajan rationalisoituessa. Rationalisoitu aikakäsitys antaa ihmisille mahdollisuuden määrittää miten asioiden pitäisi elämässä mennä. (Sennett 2007, 28, 171.)

Vapaa-ajan valintojen ja erityisesti liikunnan harrastamisen suorittamiskeskeisyys ilmenivät myös velvollisuuksien täyttämisenä. Velvollisuus liittyi liikunnan harrastamisen rinnastamiseen työhön siten, että ikään kuin lepäily ja joutenolo olivat sallittuja vasta liikuntasuorituksen jälkeen. Velvollisuuksien noudattaminen kiinnittyi myös voimakkaasti terveellisten elämäntapojen noudattamiseen. Ravinto- ja liikuntasuositusten sekä painon hallintaan ja kehon mittasuhteisiin liittyvien suositusten noudattaminen sääveli suorittajatyypin elämää. Omaan terveyteen ja elämäntapojen hallintaan liittyvä kurinalaisuus sai jopa asketismin piirteitä, johon saattoi merkitä myös muiden ihmisten tekemisten moralisointia. Velvollisuudentuntoisuus ilmeni liikunnan harrastamisen, terveellisten elämäntapojen noudattamisen ja kurinalaisen arjen pitämisenä järkevinä elämän ohjenuorina. Järkevyys on tällöin tulkittavissa yhtäältä (taloudellisen ja symbolisen) pääomien muodoiksi ja toisaalta sosiaalisen ympäristön paineen ja kulttuurisen normiston mukaiseksi käyttäytymiseksi. Kumpaa tahansa tulkintaa käytetäänkin, oleellista on rationaliteetin olemassaolo, joka jo Weberin (1920/1989) mukaan oli se, mikä teki länsimaisesta kulttuurista erityislaatuisen ja toimi perusedellytyksenä kapitalistiselle talousjärjestelmälle. Weberin mukaan länsimaisen rationalismin erityispiirteenä oli nimenomaan se, että käytännöllis-rationaaliset elämäntapojen käytännöt redusoidut taloudelliseksi toimeliaisuudeksi. (Weber 1920/1989, 43–57.) Näin tulkittuna myös liikunnan harrastamisen, aktiivisen vapaa-ajan ja terveellisten elämäntapojen järkevyys kantaisi kapitalistisen ja protestanttisen eetoksen heidelmää.

7.1.2 Luontoympäristön kokijat

Suomalaisten luonnossa liikkumista ja luontomatkailemista käsittelevät tutkimukset (mm. Silvennoinen & Tyrväinen 2001; Vuoristo & Vesterinen 2001; Hemmi 1995; Vuolle 1992) ovat osoittaneet, että luonto on suomalaisille tärkeä liikkumisympäristö ja luonto Suomen matkailun keskeinen vetovoimatekijä. Myös tässä tutkimuksessa luontosuhde näyttöytyi tärkeänä liikuntamatkalle lähdön syynä ja matkan motiivina. Tutkimuksessa tarkasteltiin luontosuhteen merkitystä osana liikunnallista ja matkailullista vapaa-aikaa, koska suuri osa Suomen matkailullisesti merkittävästä liikunnasta tapahtuu joko aidossa tai osin muokatussa luon-

toympäristössä. Matkailua edistäviksi liikuntalajeiksi on nimetty muun muassa maastohiihto, laskettelu, golf ja sauvakävely (KTM 2006a, 19). Lisäksi luontosuhteen merkitys on kasvanut matkailuun liitettävien ympäristöongelmien ja ilmastomuutoksen myötä.

Luontoympäristön kokeminen kiinnittyi vahvasti kymmenen haastattelemani matkailijan liikunnan, matkailun ja vapaa-ajan valintoihin ja perusteluihin, mutta vähintäänkin jossain määrin läheinen ja tärkeäksi koettu elämän elinehto sekä vapaa-ajan liikkumisympäristö luonto oli kaikille haastattelemilleni matkailijoille. Tutkimus vahvisti näin osaltaan käsityksiä suomalaisten läheisestä luontosuhteesta sekä luonnon merkityksestä liikkumisympäristönä. Demografiset tekijät eivät erotelleet luontoympäristön kokemista, luonto oli tärkeä liikkumisympäristö ikään ja sukupuoleen katsomatta sekä kaupunkilaisille että maaseutukuntien asukkaille.

Haastateltavien läheinen luontosuhde merkitsi luonnossa liikkumista, virkistäytymistä, rentoutumista, maisemien ihailua, luontokasvatusta, hyötyliikuntaa ja vaihtelua kaupunkimaiselle arkiympäristölle. Luontoympäristöä pidettiin matkakohteen valintaan vaikuttavana tekijänä ja luonnon säilymisestä oltiin huolissaan. Matkailu miellettiin luontoympäristöä kuormittavaksi ja saastuttavaksi ilmiöksi siitä huolimatta, että matkailua itse harrastettiin. Myös liikunnan ja matkailun suhdetta pidettiin problemaattisena. Vaikka luonnossa liikkumista sinällään ei pidetty erityisenä ympäristöuhkana, roskaaminen, luonnonvarojen kerskakuluttaminen ja yleinen piittaamattomuus ympäristöä kohtaan nähtiin myös liikunnan harrastamiseen liitettävänä uhkakuvana. Urheilusta oltiin kiinnostuneita ja sitä seurattiin televisiosta, mutta urheilutapahtumamatkailu ei kuulunut haastateltavieni vapaa-aikaan. Vain muutama haastateltava suhtautui urheilutapahtumien ympäristövaikutuksiin neutraalisti ja uskoi suomalaisten kykyyn järjestää ympäristöystävällisiä urheilutapahtumia. Suurin osa piti urheilun suur tapahtumia ja erityisesti moottoriurheilua todellisina ympäristöä saastuttavina ja kuormittavina turhuuksina.

Vaikka liikuntamatkailijoiden luontosuhteen motiiviperusteet liittyivät pitkälti arkielämän inversiökäyttäytymiseen ja niin sanotun rennon vapaa-ajan (*casual leisure*) funktioihin, voidaan luontosuhdetta tarkastella myös vakavan vapaa-ajan viitekehityksessä. Luontoympäristö mahdollisti erityisesti energia- ja esteettisen pääomaan kartuttamisen, kun luontoon hakeuduttiin liikkumaan ja etsimään esteettisesti sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta virkistäviä ja vahvistavia kokemuksia ja elämyksiä. Taloudellista hyötyä liikkujille tarjosi mahdollisuus marjastuksen, sienestyksen ja kalastuksen kaltaisiin hyötyliikunnan muotoihin. Kulttuuripääomaa puolestaan karttui tiedollisen tai taidollisen luontoon liittyvän kompetenssin kasvaessa. Luonnossa liikkumista pidettiin ympäristökasvatuksen edellytyksenä, mikä ilmentää luonnossa liikkumisen ja ympäristönsuojelun paradoksaalista suhdetta.

Liikuntamatkailijoiden luontosuhteeseen ja luonnossa liikkumiseen ei sinällään liittynyt sosiaalisen ympäristön painetta, mutta suomalaisella kulttuurisella normistolla oli selvä vaikutuksensa luontokokemuksiin ja liikkumisen käytänteisiin. Luonnossa liikkumista perusteltiin ennen muuta sillä, että se oli ollut useimmiten jo lapsuudesta asti omaksuttu elämäntapa. Erityisesti maaseudulta lähtöisin olevat ihmiset kokivat luontoympäristön luonnollisena osana elämää ja elinpiiriä, jonne haluttiin aika ajoin palata myös kaupunkilaisina. Myös nuorimmat ja kaupunkilaislähtöiset haastateltavat pitivät luontosuhdettaan läheisenä.

Tekemisen ja suorittamisen eetos ei sinällään ilmentänyt luonnossa liikkumista, mutta mökkeilyssä protestanttinen työmoraali oli vahvasti läsnä. Lähes kaikkien haastateltavien harrastama mökkeily kuvasti työmaisten elämänpiirteiden siirtymistä vapaa-aikaan. Mökillä olo merkitsi puurtamista, nikkarointia, vapaa-ajan projektia, suunnitelmallisuutta ja jopa työleirimäisiä vapaa-ajan (vapaaehtoisia?) olosuhteita. Myös mökkitutkimus on osoittanut, että mökkeily jakaantuu selvästi yhtäältä työmäiseksi puurtamiseksi ja toisaalta virkistykseksi löhöilyksi (Hirvonen & Puustinen 2008, 35–36).

Matkailijoiden luontosuhde ei erityisemmin heijastellut sosiaalisen pääoman kartuttamispyrkimyksiä tai Stebbinsin (1997; 2001) kuvaamaa vakavan vapaa-ajan selittävää samaistumisen eetosta. Luontosuhde voidaan kuitenkin mieltää suomalaisia ja suomalaista mentaliteettia yleisemmin yhdistävänä ilmiönä jo siitä syystä, että harvaanasutussa Suomessa luontoympäristö on maantieteellisesti ja kokemuksellisesti suhteellisen lähellä suurta osaa väestöstä. Itse luonnossa liikkumiseen ja mökkeilyyn ei kuitenkaan näyttänyt kiinnittyvän erityistä yhteisöllisyyden ja sosiaalisen identifiointumisen perustelua. Luontoon menttiin pikemminkin etsimään yksinoloa, rauhoittumista ja hiljaisuutta kuin sosiaalisia tilanteita. Myöskään mökkeilyyn ei erityisesti liitetty sosiaalisia ulottuvuuksia, vaikka mökille matkustettiin puolison, perheen ja ystävien tai sukulaisten kesken. Mökillä olon perusfunktiot liittyivät arjen siirtämiseen tavanomaisesta arjesta poikkeavaan tilaan ja ympäristöön. Hyötynäkökulmista huolimatta on varottava ylitulkintoja siitä, että suomalaisten luonnossa liikkuminen (protestanttisesta eetoksesta huolimatta) olisi puhtaan hyödyntavoittelun tai erottautumisen kenttää. Mitattavissa olevia hyötyjä tärkeimmiksi luonnossa liikkumisen syiksi ja motiiveiksi nousivat kuitenkin esteettiset kokemukset ja elämykset, jotka mahdollistivat hiljentymisen, rauhoittumisen ja virkistäytymisen.

7.1.3 Länsimaiset vapaat valitsijat

Teollistuneissa länsimaissa matkailu on demokratisoitunut siinä mielessä, että matkailu on mahdollista yhä useammalle ihmiselle. Matkailuelinkeino on niin massiivinen, että sillä on mahdollisuus tarjota erilaisia matkustusmuotoja erilaisille ihmisille, mieltymyksille ja matkabudjeteille. Matkailun voidaan sanoa sisäistyneen länsimaisten ihmisten vapaa-ajan ja työelämän muotona. Halua matkustaa ja nähdä muita maita, kansoja ja kulttuureja ei tarvitse erityisesti perustella. Länsimaisella ihmisellä on ikään kuin oikeus matkailuun. Turismista on tullut osa modernia elämää. Kulttuuriteollisuus funktionalisoi ihmisten aitoja tarpeita ja uusintaa niitä – ihmisille tyrkytetään heidän omia toiveitaan tavaroiden muodossa (Jokinen & Veijola 1990, 142–144).

Kolmannessa liikuntamatkailijoiden ja vapaa-ajan valintojen tyypissäni kulminoitui länsimainen (porvarillinen) itsestäänselvyyksien sekä haluamisen ja kuluttamisen kulttuuri. Puhtaimmillaan tätä tyyppiä edusti ainoastaan muutama haastateltava, mutta epäsuorasti länsimainen valintojen vapaus ja legitimaatio oli tulkittavissa useiden haastateltavien puhunnassa. Liikuntaan, matkailuun ja vapaa-ajan valintoihin suhtauduttiin ikään kuin tahdon ja itsemääräämisoikeuksien asioina. Palkkatyö eli säännölliset ansiot olivat vapaa-ajan mahdollistaja, joihin myös suhtauduttiin tietynlaisena itsestäänselvyytensä. Suorittajatyypin tavoin työn ja vapaa-ajan ero oli tehty selväksi, mikä nähtiin pitkälti itsemääräämisoikeuden seurauksena. Lähtökohta oman elämän valintoihin oli varsin kult-

tuurisentrinen ja ”on lottovoitto syntyä Suomeen” -ajattelun leimaama. Vaikka taloudelliset ja ajankäytölliset resurssit rajoittivatkin elämäntapaa ja elämäntyyllisiä valintoja, viime kädessä harrastamiselle ei ollut esteenä muu kuin tahtotila. Vapaa-ajan valinnat olivat omasta itsestä ja oman elämän preferensseistä, järjestelyistä ja priorisoinneista kiinni. Vapaa-ajan rajoitteet olivat ikään kuin näennäisiä; raha ja ajankäyttö miellettiin järjestelykysymyksiksi elämässä, tärkeintä vapaa-ajassa oli sen järjestäminen niin, että vapaa-aika tarjosi mahdollisuuksia ”oikean elämän elämiseen”.

Myös liikunnan harrastaminen osana vapaa-aikaa oli elämäntyylien valintojen mahdollisuusalueita. Liikunnan harrastaminen ja matkailu olivat kuuluneet vapaa-aikaan ja elämäntapaan omien vanhempien harrastuneisuuden välityksellä tai omaan elämänhistoriaan pitkään kuuluneena vapaa-ajan ilmiönä. Liikunnan harrastamisen funktiot liittyivät voimakkaasti itsensä toteuttamiseen ja ruumiillisuuden kautta oman henkilökohtaisen ja muilta, jopa läheisiltä ihmisiltä rajatun elämänalueen hallintaan. Oleellista ei niinkään ollut liikunnan harrastamisen lajivalikoima tai suorittaminen, vaan pikemminkin oikeus hallita ja määrätä omaa aikaa ja tilaa.

Matkailu kuului tärkeänä osana tämän tyyppin vapaa-aikaan. Matkustamisen oikeus ilmeni suunnitelmina, toiveina, haluina ja pyrkimyksinä harrastaa matkailua nyt ja tulevaisuudessa kuitenkin taloudellisten kriteerien rajoittamisissa puitteissa. Vapaa-ajan vakavoituminen ilmentyi haluamisen ja mahdollisuuksien oikeudellisuudessa erityisesti symbolisen ja kulttuurisen pääoman kartuttamisena. Matkailu, liikunta ja vapaa-aika ylipäätään tarjosivat mahdollisuuksia tiedollisten, taidollisten ja elämyksiin sekä kokemuksiin liittyvien pääomien kartuttamiseen. Elämän tuli olla ennen kaikkea miellyttävää, mukavaa, tasapainoista ja hallittua. Positiivisia kokemuksia ei kuitenkaan mitattu taloudellisten kriteerien pohjalta, mistä syystä liikuntamatkailuun yleisesti yhdistetty elitismi ei luonnehtinut haastattelemiani matkailijoita. Taloudellisten kriteerien kuitenkin oletettiin mahdollistavan vapaa-ajan valintoja. Eksplisiittisesti puhe liikunnan ja matkailun harrastamisesta ei ilmentynyt arrogantina elämysten metsästämisestä tai symbolisen pääoman kartuttamisesta, mutta eksoottisiin ja kaukaisiin kohteisiin matkustamista ylipäätään sekä ainutlaatuisten ja erikoisten asioiden harrastamista kohteissa voidaan tulkita symbolisen pääoman kartuttamisen muotona.

Sosiaalisen ympäristön paine ei myöskään erityisemmin ajanut tiettyihin vapaa-ajan valintoihin. Pikemminkin valinnoissa oli kyse oman ja yksilöllisen elämänpolun rakentamisesta, johon saattoi sisältyä tietyissä tilanteissa raatajateetosta ja tietyissä joutenoloa tai itsensä hemmottelua. Toisaalta vallitseva kulttuurinen jälkiteollinen normisto korostaa elämyksiä, kuluttamista ja elämänhallintaa. Tyypissä korostuva individualismi ei niinkään ilmentänyt työuraan liittyvää individualismia, vaan elämänkulun ja arjen kokonaisuuteen vaikuttavaa individualismia, jossa työ on yksi osa elämäntyyllisiä valintoja. Sennettin (1998) kuvaama rutiinien ja joustavuuden suhde jälkiteollisen toiminnan ja työn piirteinä ilmeni siten, että joustavuus sääteli arjen valintoja ja rutiini merkitsi valinnat mahdollistavia pysyviä ja turvallisuutta tuovia raameja valinnoille. Loppupeleissä tavoitteena oli mahdollisimman tietoinen joukko valintoja, jotka myötävaikuttivat kokonaisvaltaisen, elämyksellisen ja hallitun elämän rakentamiseen. Vapaa-ajan valintojen mahdollisuus ja oikeus ilmensivät eräänlaista personsilaista (funktionalistista) yhteiskuntaa, jossa työn ja vapaa-ajan merkitykset

ja tehtävät ovat selkeät ja erilliset, mutta joka yhteiskuntana kokonaisuudessaan on harmoninen ja harmiton (vrt. Parsons 1979/1993).

Itsestäänselvyksien ja haluamisen eetos kyseenalaistui haastatteluissa mielenkiintoisella tavalla, kun haastattelukeskustelu kääntyi liikunnan ja matkailun ympäristösuhteisiin. Tietoisuus omien kulutustottumusten ja vapaa-ajan valintojen ympäristöä kuormittavasta ja saastuttavasta olemuksesta aikaansai omantunnonpistosten sävyttämää kerrontaa erityisesti tämän tyyppin puhunnassa. Vapaa-ajan valintojen itsestäänselvyys muuttui ainakin hetkeksi selittelyksi, perusteluksi, häpeäksi ja moralisoinniksi. Omien asenteiden ja käyttäytymisen välillä myönnettiin olevan välimatkaa, kun matkailun ja erityisesti lentomatkailun ympäristöhaitoista oltiin tietoisia ja siitä huolimatta edelleen matkailtiin. Toisaalta omaa tietoisuutta ja osuutta ympäristöongelmista saatettiin vähätellä. Selvää kuitenkin oli, että liikuntamatkailu ilmensi liikunnan harrastamisen, matkailun oikeutuksen ja ympäristökysymysten välillä olevaa kulutuskäyttäytymiseen liittyvää jännitettä ja ristiriitaa.

Länsimainen vapaa valitsija -tyyppi muistuttaa kohdesidonnaista turistia, joka on tunnusmerkittävästi moderni yksilö ja joka modernin globalisoituvan kulttuurin kansalaisena katsoo oikeudekseen kuluttaa kulttuureita ja paikkoja ympäri maailman (Selänniemi 1996, 175). Tyyppi muistuttaa myös jossain määrin niin sanottua post-turistia, jolle on tyypillistä ensinnäkin ironinen suhtautuminen massamatkailukohteisiin. Toiseksi post-turistille tyypillistä on se, että periaatteessa hänen ei tarvitse lähteä matkalle lainkaan nähdäkseen nähtävyyksiä. Matkailukokemuksia voi hankkia keinotekoisessa todellisuudessa, kun modernin teknologian ansiosta nähtävyyksiä voi katsella kotona. Kolmanneksi post-turisti on hyvin tietoinen matkailun luonteesta. Hän tietää olevansa turisti muiden joukossa ja miten turismi vaikuttaa matkakohteeseen. Neljänneksi post-turisti on tietoinen matkailun lukuisista vaihtoehtoista. Hänen matkailukäyttäytymisensä vaihtelee ja on mahdollista, että hän on osallisena hyvin erityyppisissä matkailun muodoissa. Vaikka hän valitsee yhdellä kerralla perinteisen rantalomaa, hän kenties haluaa seuraavalla matkalla tutustua kulttuuriin tai kaupunkilomailuun. Toisaalta myös yksi yksittäinen matka voi sisältää hyvin erityyppistä matkailukäyttäytymistä. Perinteinen matkailun muotojen erottelu esimerkiksi rantalomiin ja kulttuurimatkoihin ei siis ole enää postmodernissa yhtä selkeää kuin ennen. Post-turistin tai postmodernin turismin kenties tärkein piirre siis on matkojen moninaisuus. Enää ei voida puhua vain yhden tyyppisestä massamatkailijasta, vaan matkailijoista, jotka ovat entistä joustavampia matkailukäyttäytymisessään ja osallistuvat hyvin erityyppisille matkoille joko saman tai eri matkojen yhteydessä. (Honkanen 2002, 8-9.)

7.1.4 Seuralliset liikkujat

Motiiviteoreettisissa matkailijatyypittelyissä (ks. mm. Vuoristo 1998; JST 1997) on esitetty, että tiettyjä matkailijoita luonnehtii tarve sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Myös tässä tutkimuksessa neljättä haastattelemani liikuntamatkailijoiden tyyppiä luonnehti hakeutuminen sosiaalisiin tilanteisiin sekä työ- että vapaa-ajan toiminnoissa. Ehkä hieman yllättäen suurin osa tähän tyyppiin kuuluvista haastattelemistani liikuntamatkailijoista oli miehiä. Myös eläkeläisten vapaa-ajan valinnoissa korostui sosiaalisten kontaktien ja lähimmäisten merkitys. Työelämää, vapaa-aikaa ja niiden rajapintoja luonnehtivat sosiaaliset kontaktit, ihmisten

kanssa seurustelu sekä perheen ja muiden läheisten merkityksen korostuminen. Työelämän ja vapaa-ajan sosiaalisuus on tulkittavissa sekä tavoiteltuna pääomana että lähtökohtana useille elämänvalinnoille. Työelämän haasteisiin vastaaminen, kiireen hallinta, töiden tekeminen vapaa-aikana ja yleensä oma jaksaminen ja hyvinvointi perustuivat pitkälti ihmissuhteista kumpuavaan voimavaraan.

Liikunnan harrastaminen oli sosiaaliselle tyypille useimmiten luonto- ja ryhmäliikuntaa tai joukkuelajeja. Siinä missä muiden tyyppien harrastamista luonnehti liikunnan kautta yksinoloon ja omien ajatusten pariin hakeutuminen, sosiaaliselle tyypille mieluisia lajeja olivat esimerkiksi pallopelit, ohjatut jumpatunnit ja keilailu.

Sosiaalisuus ilmeni myös matkailun ja matkakohteen valinnan perusteluinna. Esimerkiksi pohjoissuomalaisen ihmisten välittömyys ja seurallisuus nähtiin pohjoiseen matkustamisen myönteisinä puolina. Matkoille lähdön syiksi mainittiin lasten, isovanhempien ja muiden sukulaisten sekä ystävien luo matkustaminen. Matkailua ja vapaa-ajan valintoja sääтели myös tietynlainen maailmankansalaisuus, jossa yhdistyi sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman muotojen sellaista kartuttamista, jonka arvioitiin vaikuttavan kykyyn ja haluun toimia kansainvälisissä ja monikulttuurisissa tilanteissa.

Sosiaalisuus oli leimaa-antavaa eri elämänalueilla. Vaikka työelämässä pidettiin tärkeänä itsenäisyyttä ja mahdollisuutta vaikuttaa omiin tekemisiinsä, ei riippumattomuus kuitenkaan näyttäytynyt ristiriitaisena halulle toimia ja työskennellä ihmisten kanssa. Esimerkiksi teknisten apuvälineiden, matkapuhelimen ja internetin ei uskottu eikä haluttu korvaavan ihmisten välistä kasvokkaista vuorovaikutusta. Sosiaalisuus oli tärkeää myös vapaa-ajalla. Läheiset ihmissuhteet sekä kanssakäyminen naapureiden, työtovereiden, liiketuttavien ja jopa ventovieraiden kanssa arkielämän eri tilanteissa näyttäytyivät tärkeinä henkisen hyvinvoinnin lähteinä.

Työn tai työmaisten arjen rutiinien ja vapaa-ajan suhde oli sosiaaliselle tyypille kaikista tyypeistäni sekoittunein. Tähän saattaa tosin vaikuttaa se, että sosiaalinen vuorovaikutus luonnehti nimenomaan haastattelemieni kannustamatkailijoiden ja eläkeläisten puhuntaa, joiden arkea voisi muutoinkin olettaa kuvaavan työn tai työmaisen arjen ja vapaa-ajan hämärtyminen. Sosiaalisuus saattoi kuitenkin olla verhottuna muiden pääomien tai pyrkimysten ympärille. Esimerkiksi yrittäjyydessä ihmissuhdetaidoilla on tärkeä rooli liiketoimintojen kannalta. Näin sosiaalinen pääoma saattoi toimia *a priori* välineenä muille, esimerkiksi taloudellisille pyrkimyksille. Eron tekeminen ikään kuin autenttisen ja itsetarkoituksellisen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja instrumentaalisen sosiaalisuuden välille on kuitenkin erittäin vaikeaa.

Sosiaalisuus ei kuitenkaan merkinnyt samaa kuin Stebbinsin (2001) vakaavan vapaa-ajan perusteluihin kuuluva sosiaalisen samaistumisen eetos, jolla tarkoitetaan vakavaa sitoutumista ja kiinnittymistä tiettyyn sosiaaliseen yhteisöön. Haastattelemieni sosiaalistakin tyyppiä edustaville liikuntamatkailijoille sosiaalisuus merkitsi lähinnä kanssakäymistä ja miellyttäviä vuorovaikutustilanteita. Lapin hulluus ja pahkakuppikerholaisuus olivat harvoja mainittuja yhteisöjä, joihin oli sitouduttu. Muutoin vakava sitoutuminen kohdistui lähinnä puolisoon ja perheeseen. Edes eläkeläiset eivät kertoneet käyvänsä eläkeläismatkoilla.

7.1.5 Notkeat, mutta kulttuuriinsa kiinnittyneet post-turistit

Edellä esittämäni ideaalityypit ilmentävät vapaa-ajan valintaperusteiden moninaisuutta ja Baumanin (2002) metaforaa notkeasta modernin vaiheesta, jossa elämäntyyllilliset valinnat (eli juoksevat aineet) ikäänkuin virtaavat, tulvivat, lainehtivat ja pisaroivat makrotason objektiviteettien (kiinteiden aineiden) läpi. On helppo yhtyä Baumanin väitteisiin siinä, että kohdatessaan kiinteitä aineita notkeat elämäntyyllilliset valinnat säilyvät vahingoittumattomina. Kuluttaminen, haluaminen, itsestänselvyydet sekä oman tilan ja ruumiin hallinta näyttäytyivät tutkimuksessani ympäristöönsä tunkeutuvina elämäntyyllillisten valintojen nesteinä kohdatessaan kiinteiden aineiden kanssa. Sen sijaan Baumanin väitteitä siitä, että kuluttaminen ja länsimainen itsestänselvyyksien eetos olisivat puhtaasti normittoman elämän aluetta tai että kiinteät aineet väistämättä muuttaisivat muotoaan tai kastuisivat läpimäriksi törmätessään notkeuden kanssa, en tyypittelyni pohjalta ole valmis allekirjoittamaan. (Bauman 2002, 8, 95.) Tutkimusaineistoni perusteella voin esittää, että kuluttaminen osana vapaa-ajan perusteluja tuottaa pääomaa ja toimii erottautumisen keinona, jolloin sitä on vaikea pitää täysin normittomana toimintana. Vapaa-ajan valinoja säätelevä kuluttaminen ei välttämättä liity todellisiin tarpeisiin, esimerkiksi terveyden edistämiseen eikä kuluttaminen ole läheskään aina päämäärärationaalista, jolloin weberiläisittäin olisi mahdollista tarkoin määritellä mitkä keinot ovat päämäärän saavuttamiseksi oikeita ja mitkä vääriä (Weber 1922/1978, 1376). Vapaa-ajan valinnat eivät myöskään näyttäytyneet kerskakuluttamisena. Pikemminkin kyse oli joukosta elämänorientaatioita, joiden kautta rationaalista elämää ja vapaa-aikaa pääsi toteuttamaan. Vapaa-ajan valinnat eivät siis ole välttämättä sosioekonomisten rakenteiden määräämää (vrt. Ohl 2000; Räsänen 2000), mutta kulttuurinen normisto näytti sitä tässä tutkimuksessa säätelevän. Baumanin kiinteät aineet eli yhteiskunnan objektiviteetit voivat siis olla myös kulttuurisia normeja, joiden vaikutusta vapaa-ajan valintoihin tässä tutkimuksessa tarkasteltiin.

Yksilön ja yhteiskunnan suhde on sosiologian klassisia peruskysymyksiä. Kumpi on ensisijainen, yksilö vai yhteiskunta? Selittävätkö yksilöiden ominaisuudet ja toiminta sosiaalisia ilmiöitä vai päinvastoin sosiaaliset rakenteet yksilöiden toimintaa? Jättääkö hyvä yhteiskunta yksilöille tilaa ja liikkumavapautta, vai pitäisikö yksilöiden olla solidaarisia ja alistaa henkilökohtaiset pyrkimyksensä tai mielitekonsa yhteiselle hyvälle? (Kyntäjä 1998, 35.) Sosiologiassa on koko sen tieteenalana olemassaolon ajan, noin 1800-luvun puolivälistä eteenpäin ollut mielenkiinto sitä klassista aihetta kohtaan, jossa tarkastellaan yhteiskunnallista kehitystä ja modernia yhteiskuntaa ennen kaikkea suhteessa yhteisöllisyyteen ja yksilöllisyyteen (Saaristo & Jokinen 2004, 251). Jo klassikoiden teksteissä on toistunut havainto, että modernia yhteiskuntaa - siis rakennetta - leimaa yksilöllistymisen prosessi. Muutos käy kohti erilaisuutta ja sen hyväksyntää. Esimerkiksi Durkheimin teesin mukaan yhteiskunnallisen työnjaon eriytyminen merkitsee sitä, että syntyy kysyntää ihmisten erilaisuudelle ja heidän erillisille kyvyilleen ja taidoilleen. (Haavio 1998, 312; Durkheim 1893/1990.) Metodologisen individualismin ja strukturaatioteorian tavoitteina on ollut subjektiivisen toiminnan ja rakenteellisten rajoitteiden välisen suhteen ymmärtäminen ja selittäminen (mm. Heiskala 1990, 14; Giddens 1984).

Mitä tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa yksilöllisen toiminnan ja yhteiskunnallisten objektiviteettien suhteesta? Voiko tyypittelyni perusteella

esittää tulkintoja siitä, mihin ihmiset perustavat vapaa-ajan valintojaan eli miksi toimivat niinkuin toimivat yhteiskunnan jäsenenä? Ovatko vapaa-ajan valinnat niin moninaisia ja eriytyneitä kuin tyypittelyni antaa olettaa? Lähtökohtana on, että yksilön ja yhteiskunnan suhdetta tarkasteltaessa sosio-ekonomisten rakenteiden rinnalla yhteiskunnalla tarkoitetaan myös kulttuurista normistoa ja merkitysrakenteita, joita muun muassa Bourdieun habituksen käsite havainnollistaa. Yksilöllisiä elämänvalintoja luonnehti elämäntyylien moninaisuus ja pirstaleisuus, ja siinä mielessä ne tukevat post-moderneja argumentteja, joiden mukaan ihmiset ovat vapauttamassa itsensä teollisen yhteiskunnan määritteistä, muun muassa luokasta, sosiaalisesta kerrostuneisuudesta, perheestä ja sukupuolesta (mm. Beck 1992). Eri tyyppien välistä suhdetta on mahdollista näin tulkita Baumanin habitaatin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Elämäntyyllisiä valintoja tehtiin ensisilmäykseltä suhteellisen riippumattomina ja alati muotoaan ja luonnettaan muuttavia habitatteja vaihtamalla (vrt. Jallinoja 1996, 40–41; Bauman 1992). Vapaa-ajan valintoja tekevät toimijat eivät silti näyttäneet täysin riippumattomina tai normittomina toimijoina. Elämäntyyllisiä valintoja luonnehti kuitenkin kuluttamisen, haluamisen, tapojen ja tottumusten välityksellä pyrkimys rationalisuuteen ja sillä erottautumiseen. Ikäänkuin kyse olisi individualismista vain keinojen, mutta ei päämäärien suhteen. Lopullisena päämääränä oli hyödyn tavoittelu, joka voi taloudellisten ja kovien arvojen rinnalla tarkoittaa myös tunneperäisen ja sosiaalisen pääoman tavoittelua. Näin kvasi-normittomia ja -vapaita elämäntyyllisiä valintoja näytti kuitenkin lopulta säätelevän yhteiskunnalliset objektivitetit kulttuurisen normijärjestelmän muodossa.

Ihmisten vapaa-ajan valintojen tutkiminen puhtaasti rakennesosiologisesta näkökulmasta on arveluttavaa silloin, jos kulttuurista normistoa huomioimatta liikuntaharrastuksen tai matkailumieltymyksen perusteella ihmisiä yksioikoisesti asetetaan tiettyyn yhteiskuntaluokkaan tai sosiaaliseen kategoriaan. Voivathan erilaiset valinnat perustua yksinkertaisesti viehätukseen tiettyä lajia kohtaan eli kaikesta ei voi eikä tarvitse aina tehdä kategorisoivaa sosiologiaa. Olisi kuitenkin väärin myös väittää liikunnan tai matkailun olevan täysin sosiaalisen elämän hierarkioiden ulkopuolista puhtaan viehätysten aluetta. Astuessaan vapaa-ajan kentälle, oli kyseessä sitten liikunta-, matkailu-, taide-, musiikki- tai jokin muu harrastustoiminnan muoto, tulokas ei koskaan törmää kokemattomalle maaperälle, vaan vastassa on vakiintunut sosiaalinen kenttä, johon liittyy lajille tyypillisiä perinteitä, sopivaisuuskäsityksiä, käyttäytymisodotuksia, arvoja, symboleja, merkityksiä ja hierarkioita. Tässä mielessä tutkimustulokseni ovat samansuuntaisia lukuisten sosiologisten tulkintojen kanssa. (vrt. Bourdieu & Wacquant 1995, 122–173; Bourdieu 1990, 123–139; Sulkunen 1987, 197–201; Roos 1985, 11–12.)

Aktiivilomailuun suuntautumista on syytä tarkastella myös turismi- ja kulttuuriteollisuuden tarpeiden luomisen näkökulmasta. Ihmiset eivät välttämättä luokittele tarpeitaan, esimerkiksi valitse aktiivilomaa tai löhölomaa, vaan teollisuus luokittelee ja organisoii kuluttajat niin, ettei kukaan voi paeta – jokaisen on käytädyttävä ikään kuin spontaanisti ja valittava tyypilleen sopiva massatuotteen luokka. (Jokinen & Veijola 1990, 144.) Kärjistäen voisi sanoa, että matkailuteollisuuden tehtävänä on matkailutuotteiden ja -palvelujen valmistamisen lisäksi tuottaa matkailijoita (Krippendorf 1989, 19). Synnytettyjen matkailutuotteiden tavoitteena on kohdata ihmisten elämäntyylliset odotukset ja jopa muokata niitä. Habermasilaisittain tulkittuna vapaa-ajan valinnoissa on elämismaail-

man kolonisoinnin ja teknokraattisen kehityskulun piirteitä. Vapaa-ajan valinnat asettuvat yhteiskuntaelämän ”siirtomaiksi”, joita systeemimaailman taholta hallitaan. Liikunta ja matkailu tästä näkökulmasta tarkasteltuna muodostavat aivan samalla tavalla kuin esimerkiksi taiteet ja muu vapaa-aika kulttuurisen yksikön, josta on kuitenkin teollistuneessa maailmassa tullut hyödyke. On vaarana, että kulttuuri- ja vapaa-ajan teollisuuden nimissä tapahtunut kaupallistuminen vieraannuttaa ihmiset vapaa-ajan perimmäisestä henkilökohtaiseen hyvinvointiin ja kokemuksellisuuteen liittyvistä tarkoituksistaan. Liberaalissa hallinnassa ihmisten yhteinen elämä organisoidaan yhä enemmän talouden sanelemaksi ja markkinoiden koordinoimaksi. (vrt. Julkunen 2003b, 185; Habermas 1987, 346.) Toisaalta vapaa-ajan vakavoituminen voi toimia myös yhteisöllisyyden muotona ja samaistumisten kohteena jälkimodernina aikana, jolloin monet perinteiset yhteisöllisyyden lähteet ovat menettäneet merkitystään (Vehmas 2009). Tällöin kommunikatiiviseen toimintaan perustuva elämismaailma, kuten kansalais- ja vapaaehtoistoiminta toisivatkin sosiaalisen ja moraalisen viitekehänsä talouden ja politiikan systeemeihin.

7.2 Liikuntamatkailu – vakavaa ja rentoa vapaa-aikaa

Tutkimustehtävässäni kysyin, voidaanko haastattelemieni suomalaisten liikuntamatkailijoiden vapaa-ajan valintoja pitää vakavoituneena ja jos, niin mistä erisyyistä. Jos vakavoitumista mitataan työn ja vapaa-ajan suhteen hämärtymisenä ja vapaa-ajan täyttymisenä työmäisillä toiminnoilla, oli sitä yleisesti ottaen tapahtunut jossain määrin. Työn ja vapaa-ajan suhdetta luonnehti joustavuuden ja rutiinien yhdistyminen. Työasioita hoidettiin vapaa-aikana pääosin matkapuhelimen välityksellä, mutta haastattelemiani yrittäjiä lukuun ottamatta muunlainen työasioiden hoitaminen ja työpaikalla vapaa-aikoina oleminen oli suurimmalle osalle haastateltaviani poikkeuksellista. Vähäistä työntekoa vapaa-aikana eli iltaisin, viikonloppuisin tai loma-aikoina pidettiin melko harmittomana ja lähinnä työnantajaan tai asiakkaisiin kohdistuvana joustavuutena. Työasioilla ei kuitenkaan haluttu säännöllisesti kuormittaa vapaa-aikaa. Työn ja vapaa-ajan erottamista toisistaan sekä niiden tasapainoista suhdetta pidettiin kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta välttämättöminä asioina. Vaikka ansiotyö oli monelle taloudellisista ja henkisistä syistä tärkeä osa elämää, pidettiin vapaa-aikaa vielä tärkeämpänä itsensä toteuttamisen ja ihmissuhteiden vaalimisen osa-alueena elämässä. Suurin osa haastateltavista toivoi enemmän vapaa-aikaa palkkatyön kustannuksella.

Arvioin vapaa-ajan vakavoitumista myös sen perusteella, kuinka työmäiseksi varsinaisten ansiotöiden tai pakollisten arkirutiinien ulkopuolinen vapaa-aika oli rakentunut. Konstruoimistani matkailijatyypeistä suorittaja- ja elämänvalintojen vapautta korostavan tyyppin vapaa-aika oli kaikkein työmäisintä ja siten tulkittavissa vakavaksi, vaikka nämä tyyppit tekivätkin selkeimmän määrittelyeron työn ja vapaa-ajan välille. Näille tyypeille vapaa-aika näyttäytyi tiedostamatta ja tiedostaen elämäntyyllisten valintojen, haasteiden, tavoitteiden ja suunnitelmien kenttänä. Vapaa-ajan työmäisyys liittyi muun muassa liikunnan ja matkailun harrastamisen välityksellä asetettuihin tavoitteisiin, jolloin myös oma ruumiillisuus oli otettu vakavan työstämisen kohteeksi. Vapaa-aikaa oli täytetty

myös muilla itsensä kehittämistä ja suorittamista edistäväillä toiminnoilla. Sen sijaan luontokokijoiden ja sosiaalisia tilanteita hakevien matkailijoiden vapaa-aika ei näyttäytynyt erityisen vakavana, jos vakavuutta mitataan vapaa-ajan työmäisyydellä. Lähinnä hyötyliikuntaa ja kesämökkeilyä voidaan tulkita vakavana vapaa-aikana, jolloin niissä on piirteitä niin sanotusta harrastuksellis-kollektiivisesta luontosuhteesta. Pääosin luonnossa liikkumisen syyt ja motiivit muistuttivat kuitenkin romanttis-ekspressiivisen kaltaista luonnossa liikkumisen diskurssia, jolloin luontosuhteessa korostuivat toiminnallisuuden sijaan subjektiiviset elämykset ja kokemukset. (ks. Simula 2008, 63.)

Arvioin vapaa-ajan vakavoitumista myös utilitaristisesta pääomien kartuttamiseen rinnastettavasta hyötynäkökulmasta, jolloin tarkastelun kohteeksi tulivat toiminnan seurauksena saavutettavat palkinnot ja hyödyt (Stebbins 2001, 6). Pysyviä ja kestäviä hyötyjä saattoivat olla esimerkiksi itsearvostuksen lisääntyminen, itsensä toteuttaminen, kohentunut itseilmaisukyky, saavuttamisen tunne, parantunut omakuva ja itsetunto sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen taidot. (Jones & Green 2006, 33–37; Stebbins 1997, 119–120; Stebbins 1992, 6–8.) Haastattelemini liikuntamatkailijoiden puhunnassa hyöty merkitsi ennen kaikkea terveyteen liittyviä hyötyjä ja energiapääomaa. Liikunnan harrastamisen ja aktiivisen elämäntavan nähtiin edistävän fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja hyvinvointia. Liikunta ja matkailu virkistivät, toivat vaihtelua arkielämään ja mahdollistivat ”akkujen lataamisen”. Liikuntaa harrastamalla ja noudattamalla terveellisiä elintapoja uskottiin saavutettavan laadukasta ja pitkää ikää. Liikunnan harrastamista pidettiin järkevänä investointina omaan itseen.

Kaikkia terveyshyötyjä ei kuitenkaan pidä eikä voida tulkita vakavan vapaa-ajan tuotteiksi. Liikunnan, matkailun ja muun vapaa-ajan toimeliaisuuden taustalla vaikuttivat myös perinteisesti määritellyn ja rennon vapaa-ajan (*casual leisure*) piirteet ja funktiot, joita Stebbinsin (2002) mukaan voivat olla muun muassa luovuus ja löytäminen, opettava ja viihdyttävä ajanviete (*edutainment*) esimerkiksi television tai internetin välityksellä, erilaisten henkilökohtaisten voimavarojen uusintaminen sekä sosiaaliset suhteet, silloin kun ne eivät ole selkeästi tavoitteellisia ja silloin kun hyvinvointi käsitteenä ymmärretään väljästi (Stebbins 2002, 11–12). Hyötynäkökulman tulkitseminen vakavaksi tai rennoksi vapaaajaksi määrittyi lähinnä toiminnan tietoisuuden, tavoitteellisuuden ja motivaation tasosta. Terveyshyötyihin liittyi yhtäältä perinteisen vapaa-ajan funktioita, liikunnan harrastamisen virkistävyyttä ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vaalimista, mutta myös tarkkaan laskelmoitua terveysvaikutusten puntarointia ja terveyshyötyjen arvottamista tulevaisuuden investointeina. Vakavan vapaa-ajan terveyshyötyjä pyrittiin kartuttamaan myös siinä tapauksessa, että itse tekeminen ei aina ollut miellyttävää tai mukavaa. Juoksulenkille ei lähdetty vain silloin, kun juokseminen tuntui mukavalta, vaan kunnonkohottamisprojektissa oli noudatettava tavoitteita ja suunnitelmia omista vaihtelevista mielihaluista riippumatta.

Terveyshyötyihin ja energiapääoman kartuttamiseen verrattuna kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman mukanaan tuomat hyödyt eivät ilmentäneet yhtä voimakkaasti vapaa-ajan vakavoitumista. Kulttuuripääomaa kuvaavia hyötyjä, kuten tietojen ja taitojen oppimista ja ylläpitämistä, uteliaisuuden tyydyttämistä vieraita kulttuureja kohtaan sekä vieraiden kielten harjoittamista ja kohentamista voidaan pitää nykyisessä työelämässä tarvittavina kyvykkyyden muotoina. Intensiivisyys, jolla haastateltavat suhtautuivat näihin hyötyihin, on kuitenkin tul-

kittavissa pikemminkin rennoksi kuin vakavaksi vapaa-ajaksi. Matkailua perusteltiin vaihtelunhalulla sekä kiinnostuksella vieraita maita ja kulttuureja kohtaan, mutta vapaa-ajan tieto-taitoa lisäävään toimintaan ei suhtauduttu erityisen vakavasti. Työn ohessa opiskelu, television katselu, kaunokirjallisuuden lukeminen ja tietokoneen ja internetin parissa puuhastelu miellettiin lähinnä vapaaehtoisiksi ja rentouttaviksi puuhasteluiksi, joihin ei sisällynyt erityisiä henkilökohtaisia tavoitteita tai haasteita. Ainoastaan muutamalle aktiiviselle, Stebbinsin (1992) osittain amatööreihin rinnastettavalle liikunnan harrastajalle tekeminen kartutti vakavaan vapaa-aikaan rinnastettavaa kulttuurista pääomaa, kun harrastamiseen liittyi palkitsevaa uusien liikuntataitojen oppimista tai uusiin lajeihin tutustumista. Myöskään sosiaalisia hyötyjä ei ole erityisen mielekästä tulkita vakavaksi vapaa-ajaksi haastatteluaineistoni perusteella. Sosiaaliset hyödyt liittyivät pääosin perheen ja ystävien seurassa harrastamiseen, liikkumiseen ja oleiluun. Ainoastaan kannustematkailijoiden puhunnassa sosiaalisuus näyttäytyi jossain määrin tietoiseen ja tavoitteelliseen pääoman kartuttamiseen liittyvinä piirteinä, kun vapaa-ajalla haluttiin vaalia työyhteisön keskinäistä ja asiakkaisiin liittyviä sosiaalisia suhteita. Toisaalta oliko tällöin enää kyse sosiaalisen pääoman tavoittelusta, vaan enemmänkin taloudellisen pääoman tavoittelusta, jolloin sosiaalinen pääoma toimi instrumenttina taloudellisen hyödyn saavuttamisessa?

Vapaa-ajan vakavoituminen voi merkitä taloudellisten hyötyjen tavoittelua tai merkittäviä henkilökohtaisia ponnisteluja etenkin, jos harrastus vaatii taloudellisia ja ajankäytöllisiä resursseja tai uhrauksia. Taloudellisen pääoman kartuttaminen vapaa-aikana merkitsi lähinnä edellä mainitun kaltaista jonkin muun pääoman muuntumista taloudelliseksi pääomaksi. Sosiaalisten suhteiden rinnalla myös energiapääomaa voidaan tulkita taloudellisen hyödyn näkökulmasta, jos pääoman arvellaan muuntuvan ikään kuin euromääräisesti laskettavaksi. Puhtaasti taloudellisessa mielessä liikuntamatkalla olivat haastattamani kannustematkailijat sekä koululaisryhmän mukana matkustanut opettaja, joiden matkaan sisältyi varsinaisia työ- ja liikeasioiden hoitoon liittyviä velvollisuuksia. Muille taloudellinen pääoma merkitsi lähinnä muiden pääomien tulkintaa taloudellisesti sekä liikunnan harrastamisen, matkailun ja ylipäätään vapaa-ajan tekemisen arvottamista taloudellisten kriteerien perusteella. Liikuntalomalle lähtöä punnittiin ja perusteltiin muun muassa matkakohteen etäisyyden, hinta- ja laatu-tason, matkustusmuodon ja harrastusmahdollisuuksien perusteella. Myös sääolosuhteet eli aurinko, lämpö ja esimerkiksi varma talvi voidaan nähdä taloudellisina hyötyinä. Taloudellisuus ilmeni haastateltavien puheessa myös vapaa-ajan valintoja rajoittavana tekijänä.

Viimeisinä hyötynäkökulmaan sovellettavina pääoman muotoina tarkastelin symbolisen ja niin sanotun esteettisen pääoman ilmenemistä matkailijoiden puhunnassa. Liikuntamatkailuun kohdistuneista symbolis-elitistisistä ennakkoletuksista huolimatta symboliseen pääomaan rinnastettavilla tekijöillä näytti olevan melko vähän merkitystä haastattamieni matkailijoiden liikuntamatkan ja vapaa-ajan valintojen perusteluina. Toisaalta haastattamani matkailijat eivät edustaneet liikuntamatkailun lajikirjoa kovinkaan laajasti. Esimerkiksi golfmatkailijoita tai muita elitistisinä pidettyjen lajien harrastajia ei haastateltavieni joukossa juurikaan ollut. Pikemminkin haastateltavani edustivat perinteisten suomalaisten liikuntalajien, kuten maastohiihdon, juoksulenkkeilyn ja luontoliikunnan harrastajia. Vapaa-ajan valintoja perusteltiin pääosin muilla kuin symbolista pääomaa kartuttavilla syillä ja useimmiten silloinkin, kun tietynasteista

tyyliin, makuun tai muotiin liittyvää pääomaa harrastamiseen liittyi, siitä oltiin tietoisia ja siihen suhtauduttiin ikään kuin ”kentän ulkopuolisena”. Symboliseksi pääomaksi haastateltavien puhunnassa tulkitsin lähinnä tiettyihin lajeihin liittyvän pukeutumisen ja välinevarustelun, kehon mittasuhteiden saavuttamisen yleisten kauneusihanteiden mukaiseksi sekä eksoottisiin ja kaukaisiin matkakohteisiin matkustamisen ja niillä erottautumisen. Esteettinen pääoma tutkimuksessani merkitsi puolestaan liikunnan harrastamisen ja matkailun perustelua maisemien ihailulla, vuodenaikojen vaihteluilla, kauniiden ja vieraiden maisemien kokemisen tuottamalla hyvinvoinnilla sekä elämysten etsimisellä. Vaikka esteettisen pääoman kartuttaminen näyttäytyi tavoitteellisina pyrkimyksinä valita maisemallisesti kauniita ja esteettisiä matkakohteita, ei esteettistä hyötyä pidä tulkita liian ”vakavaksi”. Pikemmin esteettinen pääoma kartuttaa perinteisen vapaa-ajan hyödyttämää hyvinvointia ja sosio-emotionaalista uusiutumista.

Hyötynäkökulman rinnalla vapaa-ajan vakavoitumista tarkasteltiin sosiaalisen ympäristön ja kulttuurisen normijärjestelmän näkökulmista. Monien muiden vauraiden jälkitekollisten yhteiskuntien ohella myös Suomea voidaan pitää kulutusyhteiskuntana, jossa arvostetaan elämyksellistä ja viihteellistä elämää. Lisäksi protestanttisen työmoraalin voidaan katsoa vaikuttavan Suomessa, vaikka protestanttisen eetoksen selitysvoimaa jälkitekollisissa yhteiskunnissa onkin kyseenalaistettu. Protestanttisen eetoksen sanotaan soveltuvan kilpaurheilun tarkasteluun, mutta huonommin esimerkiksi kuntoliikunnan ja laajemmin elämäntyyliin valintojen tarkasteluun. (mm. Mustonen 2002; Puuronen 1991.) Jälkitekollisen elämän sanotaan korostavan individualistisia elämäntyyllisiä valintamekanismeja, jolloin rakenteiden merkitys kyseenalaistuu (mm. Honkanen 2004). Rakenteilla kuitenkin viitataan yleensä sosioekonomisiin määrällisiin kriteereihin, ei niinkään rakenteiden ”laadullisiin” tai kulttuurisiin ominaisuuksiin. Tarkastelin suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevaa protestanttista eetosta yhteiskunnan laadullisena piirteenä ja kulttuurisen normiston säätelijänä, joka ilmeni haastateltavieni vapaa-ajan valintojen perusteluissa monin eri tavoin.

Haastattelemieni liikuntamatkailijoiden vapaa-aikaan sisältyi suorittamista ja tekemistä eri muodoissaan. Tekeminen merkitsi aktiivista ja liikunnallista elämäntapaa arkena ja lomamatkoilla. Aktiivinen elämäntapa miellettiin järkeväksi tavaksi elää, mutta osalle liikunnan harrastamisesta oli tullut suorittamista, jossa oli jopa jonkinasteista pakonomaisuutta tai addiktioon rinnastettavaa riippuvuutta. Suorittamisen taustalla saattoi olla kiire tai pyrkimys tehostaa vapaa-ajan viettoa ja funktioita. Erityisesti suorittaja- ja elämänvalintojen vapautta korostaville tyypeille vapaa-aika näyttäytyi työstä irrallisena elämänalueena, jolle oli asetettu paljon haasteita, tavoitteita ja suunnitelmia. Osa eläkeläisistä puolestaan kertoi kiireen lisääntyneen eläkkeelle jäämisen myötä. Vapaa-aika miellettiin ikään kuin omaksi elämänprojektiikseen, joka oli joillekin jopa ”sitä oikeaa elämää”. Suorittaminen ja tekeminen eivät kuitenkaan kuuluneet kaikkien haastateltavieni vapaa-aikaan. Vaikka arki ryhmittäytyi usein tiettyjen toimintojen kautta, vapaa-aika merkitsi monille suorittamisen sijaan rentoutumista ja työmäisille toimille vastakkaista tekemistä.

Vapaa-ajan valintojen vakavuus ja protestanttinen eetos ilmenivät myös tavoitteiden asettamisena sekä pitkäjänteisenä ja sisukkaana suhtautumisena vapaa-ajan tekemiseen. Tavoitteellisuus ilmeni erityisesti suorittajatyypin puhunnassa. Vapaa-ajan tavoitteet liittyivät liikunnan ohella myös muihin vapaa-ajan toimintoihin, kuten mökkeilyyn, opiskeluun tai matkailuun. Tavoitteellisuus il-

mensi myös tietynlaista elämänkulun ja vapaa-ajan suunnitelmallisuutta, joka puolestaan tuntui tarjoavan arkielämään turvallisuuden ja jatkuvuuden tunnetta. Vapaa-ajan valinnat heijastelivat velvollisuuden ja rationaalisuuden eetosta. Yhtäältä velvollisuus ilmeni liikunnan harrastamisen työmäisyytenä, jolloin ”työn” jälkeen sai rauhassa nauttia ja lepäillä. Vapaa-ajan työmäisyys ilmensi näin mielenkiintoisella tavalla suomalaisen työn muutosta. Vaikuttaa siltä, että samanaikaisesti, kun työpäivän pituus on keskimäärin lyhentynyt, vapaa-aikaa täytetään erilaisilla kiirettä ja velvollisuuksia kasvattavilla toiminnoilla. Toisaalta osalla vapaa-aika on vähentynyt. Lisäksi keskeinen seikka on työajan ja vapaa-ajan rajan hämärtyminen, joka saattaa osaltaan vaikuttaa työmäisten toimintatapojen kulkeutumiseen vapaa-ajan toimiin. Kuitenkin ikään kuin tekemistä – oli se sitten palkkatyötä tai näennäisen vapaaehtoista vapaa-ajalla tapahtuvaa muuta toimeliaisuutta – täytyy palkkatyöhön käytetystä vähäisemmästä ajasta huolimatta olla tietty vakiotu määrä. Joutenolon ansaitsemisfunktion lisäksi velvollisuudentuntoisuus merkitsi terveellisten elämäntapojen ja yleisten suositusten noudattamista. Ikään kuin terveelliset elämäntavat ja järkevyyden olisivat protestanttisia merkkejä pelastuksesta aikana, jolloin työn merkitys on muuttunut. Velvollisuudentuntoisuuteen läheisesti liittyvä järkevyyden sääteli monen vapaa-ajan valintoja. Tekemisen järkevyyden elämässä kartutti erilaisia pääomia ja vastasi kulttuurisen normiston odotuksiin.

Vapaa-ajan vakavoituminen oli sidoksissa elämäntapaan. Elämäntavaksi ymmärretään suhteellisen muuttumattomat käyttäytymis- ja suhtautumistavat, joihin sosio-ekonomiset ja rakenteelliset tekijät vaikuttavat. Vapaa-ajan aktiivisuus liikunnan ja matkailun harrastamisena sekä läheinen luontosuhde selittyivät lapsuudesta ja vanhemmilta omaksutulla elämäntavalla. Sosiaalista toimintaa perusteltiin näin perinteellä, traditionaalisen toiminnan periaattein, tehdään, kuten on aina ennenkin tehty (Weber 1922/1978). Tradition ja elämäntavan vaikutusta pohtiessa on syytä muistaa, että haastattelemani matkailijat ”löytyivät” haastateltaviksi suhteellisen perinteisten suomalaisten liikuntalajien parista. Lisäksi keski-ikänsä puolesta haastateltavat edustivat 1950-luvulla syntyneiden ikäluokkaa. Jatkotutkimushaasteena voidaan kysyä, olisiko elämäntavan ja protestanttisen eetoksen ilmeneminen ollut samansuuntaista, jos haastateltavien keski-ikä olisi ollut alhaisempi.

Viimeinen vapaa-ajan vakavoitumista arvioiva sosiaalisen toiminnan piirre liittyi sosiaaliseen samaistumiseen ja ryhmäidentifikaatioon. Stebbins (2001; 1997; 1992) esittää vakavan vapaa-ajan tunnusmerkiksi samaistumisen eetoksen, joka syntyy, kun toimija kokee kuuluvansa tiettyyn sosiaaliseen maailmaan. Vakavan vapaa-ajan toimintaa ympäröivä sosiaalinen maailma ei ole kuitenkaan yleensä virallinen ryhmittyminen, vaan kyseessä on pikemminkin vapaasti muodostunut, mutta selkeästi identifioitavissa oleva ryhmä, jolla on omat norminsa, arvonsa, käyttäytymismallinsa ja jopa kielenkäyttönsä. Sosiaaliseen maailmaan kuulumista seuraa sosiaalinen identifioituminen, jolloin henkilö tiedostaa kuuluvansa tiettyyn sosiaaliseen ryhmään, jonka jäseniä yhdistää tunne- ja arvositteet. Esimerkiksi jalkapallofanikulttuuri ilmentää sosiaalista identifioitumista urheilun kautta. (Jones & Green 2006, 33–37; Stebbins 1997, 119–120; Stebbins 1992, 6–8.) Vaikka sosiaalisuus ja ihmisten välinen vuorovaikutus luonnehtivatkin haastattelemani liikuntamatkailijoita, ei Stebbinsin kuvaamaa tietyn vapaa-ajan toiminnan ympärille rakentunutta sosiaalista eetosta ollut erityisemmin tulkittavissa vapaa-ajan valinnoissa. Toisaalta samaistumisfunktion etsiminen olisi

edellyttänyt kokonaan erillistä laji- ja fanikulttuuriin tutkimusta, johon tässä tutkimuksessa ei tähdätty.

Haastattelemieni matkailijoiden lajivalikoima edusti perinteisiä suomalaisia yksilölajeja, joita pintapuolisesti luonnehti yksinäinen puurtaminen lenkkipoiluilla ja hiihtoladuilla, eikä harrastamiseen tässä mielessä liittynyt erityistä sosiaalista identifioitumista. Samoin luonnossa liikkumisen syyt ja motiivit liittyivät ensisilmäykseltä pikemminkin ihmisten parista ja vuorovaikutustilanteista pakenemiseen kuin niihin hakeutumiseen. Toisaalta jos kuntoilu-uria olisi tutkittu tarkemmin, olisi yksilölajeistakin saattanut löytyä vakavaa sitoutumista lajikulttuuriin. Myös luonnossa liikkumisen funktiot tarkemmin katsottuna esimerkiksi kesämökkeilyn muodossa sisältänevät sosiaalisen samaistumisen piirteitä. Yleisesti ottaen liikunnallisuus ja matkailu liittyivät kuitenkin lähinnä perheitä, sukulaisia ja ystäviä yhteen.

Siinä missä elämäntapa selittää suhteellisen muuttumattomana pysyviä sosiaalisen toiminnan käytänteitä, elämäntyyli kuvaa rakenteista riippumattomampaa ja yksilöllisesti aktiivisia elämäntyyllisiä valintoja. Vapaa-ajan valintojen samaistumisfunktioille vastakkaisesti haastateltavien puheessa korostuivat itsenäisyyden, itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden elementit. Jos elämäntyyllisten valintojen takaa kuitenkin etsitään matkailijoita yhdistäviä tekijöitä ja samaistumisen kohteita, ne liittyivät yksittäisten vapaa-ajan vakavoitumista ilmentävien alakulttuurien sijaan laajempaan jälkimodernia yhteiskuntaa kuvaaviin kulttuurisiin piirteisiin. Yleisesti ottaen kaikkien haastateltavieni puhuntaa luonnehti tietynlainen länsimainen elämänvalintojen vapauden eetos, vaikka se selkeästi ilmeni vain muutaman haastateltavan puheessa. Toisaalta jo haastateltavien valinta lomakohteista ja tapahtumista johti hyväosaisuuden lähteille. Liikunta, matkailu ja vapaa-aika olivat haluamisen alueita ja kohteita. Ansiotyö mahdollisti vapaa-ajan valintojen reunaehdot, mutta lopulliset ja yksityiskohtaiset vaihtoehdot olivat yksilöllisistä valinnoista kiinni. Suomalaisuutta, länsimaalaisuutta ja jälkitemodernia yhteiskuntaa pidettiin ikään kuin itsestään selvinä taustaoletuksina elämänvalintojen mahdollisuuksille. Vasta keskustelu liikunnan ja matkailun ympäristökysymyksistä sekä ilmastonmuutoksesta näytti aikaansaavan jonkinasteisen särön turvallisen elämönhallinnan puheeseen, jolloin omia valintoja ja maailman rajoja oli ainakin hetkeksi pysähdyttävä pohtimaan.

Elämänvalintojen vapauden rinnalla liikuntamatkailijat samaistuivat protestanttisen etiikan sävyisiin toimintamalleihin siten, että aktiivisuutta ja järkevyyttä pidettiin tärkeinä elämän ohjenuorina. Aktiivisuus ei merkinnyt kaikille pakonomaista suorittamista, kiirettä tai ”urheilu hulluutta”, vaan se saattoi merkitä myös rauhallista luonnossa liikkumista tai sunnuntaihiihtelyä. Aktiivisen elämäntavan arvostus ilmentyi kuitenkin kaikkien haastattelemieni puhunnassa. Myös vapaa-ajan valintojen rationaalisuus ilmensi elämäntyyllisiä valintoja. Weberin kuvailema protestanttinen eetos ja länsimainen rationaalisuus paikantuivat liikuntamatkailijoiden puhunnassa analogiana aktiivisuudelle ja järkevyydelle.

Miten liikuntamatkailijoiden vapaa-aikatulkinnat ilmensivät kuluttamista, eriytynyttä liikuntakulttuuria tai luontosuhdetta? Liikuntamatkailu ei yleisesti ottaen näyttänyt erityisenä kerskakuluttamisen tai kaupallisuutta korostavan eriytyneen liikuntakulttuurin muotona. Useimmille liikunnan harrastaminen vapaa-aikana ja matkoilla oli jotain muuta kuin välinevarustelua, ekstreme-elämys-

ten tavoittelua tai tietoisia pyrkimyksiä taloudellisen tai symbolisen pääoman kautta sosiaaliseen erottautumiseen. Haastateltavani harrastivat liikuntaa perinteisten suomalaisten lajien parissa, jotka eivät toki nekään ole välttyneet välinefetissisiltä, mutta joissa lähtökohtana harrastamiselle ovat kuitenkin muut kuin ulkoiset markkerit. Liikunnan harrastamisen funktiot kytkeytyivät pikemminkin oman tilan ja ruumiillisuuden hallintaan, jossa kaupallisilla kriteereillä oli toissijainen merkitys. Liikuntakulttuurin eriytyminen ei korostunut haastateltavien puheessa muutoin kuin ammattilaisurheilun ja urheilutapahtumien erottamisena tavallisten kansalaisten liikunnan eri muotojen harrastamisesta. Haastateltavien lajikirjo edusti perinteistä ja tyyppillistä suomalaista liikuntakulttuuria. Tässä mielessä samaistumista haettiin tai se oli tiedostamatta tapahtunut hyvin perinteiseksi mielletyn suomalaisen liikuntakulttuurin muotoihin.

Matkailuharrastus sen sijaan ilmensi liikuntaa enemmän kulutus- ja elämysyhteiskunnan piirteitä. Matkailu ei ollut kaikille haastateltavilleni erityisen tärkeä vapaa-ajan viettotapa, mutta niille, jotka harrastivat matkailua, matkailu oli kuluttamista ja elämysten etsimistä. Matkailu tarjosi väylän kaukokohteisiin, luksus-asumiseen, helppoon elämään, maailmankansalaisuuteen, ekstreme-kokemuksiin, lämpöön, aurinkoon ja lumille. Matkailua perusteltiin kiinnostuksella muita maita ja kulttuureja kohtaan sekä halulla ja tarpeella vaihtaa ilmastoa ja maisemaa. Matkailuharrastuksessa kulminoitui länsimaalainen itsestäänselvyyksien, itsemääräämisen ja haluamisen kulutuskulttuuri.

Lähes kaikki haastattelemani matkailijat pitivät luontosuhdettaan läheisenä ja luonnon arvostusta tärkeänä. Varsinaisesta samaistumisesta luontoarvoihin tai luontoympäristöön ei kuitenkaan voida puhua, sillä luontosuhde oli useimmiten varsin utilitaristinen. Luonto nähtiin tilana ja resurssina, joka hyödytti omaa olemista ja mahdollisti omia tekemisiä. Hyöty oli useimmiten humaania ja henkistä, mutta suhteessa luontoon yksisuuntaista. Haastattelukeskustelu liikunnan ja matkailun ympäristökysymyksistä havahdutti monet pohtimaan kuilua myönteisten luontoon suuntautuvien asenteiden ja tosiasiallisen luontokäyttäytymisen välillä.

7.3 Arvion aika

Tutkimukseni luotettavuutta voidaan pohtia validiuden ja haastateltavien vallinnan perusteella. Rakente- tai käsitevalidiudella tarkoitetaan, koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on tarkoitettu koskevan eli käytetäänkö tutkimuksessa käsitteitä, jotka heijastavat tutkituksi aiottua ilmiötä. Sisältövalidiudella puolestaan tarkoitetaan sitä, saavutettiinkö esitetyillä kysymyksillä haluttuja merkityksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 186–187; Hirsjärvi & Hurme 1985, 129–130.) Tarkastelin tutkimuksessani vapaa-ajan valintojen perusteluja ja vapaa-ajan vakavoitumista. Operationalisoitin tutkimustehtävät teemahaastattelukysymyksiksi, jotka käsitelivät työelämän ja vapaa-ajan piirteitä ja suhdekokonaisuutta sekä liikunnan ja matkailun harrastamisen syitä. Käsitteellistäminen mahdollisti mielestäni mielekkäiden ja teoreettisesti perusteltujen tulkintojen tekemisen vapaa-ajan vakavoitumisesta. Toisaalta olisin voinut keskittyä työelämän ja vapaa-ajan suhteisiin vielä perusteellisemmin ja syvällisemmin. Nyt haastattelukeskustelu jäi joidenkin haastateltavien kanssa pinnalliseksi eivätkä työelämän merkitykset ehkä

avautuneet riittävän perusteellisesti. Käsitevalidiutta saattoi heikentää myös se, että luontosuhde jäi paikoitellen teoreettisesti irralliseksi tutkimukseni teemaksi. Luontosuhteen tarkastelu ei teoreettisesti istunut vapaa-ajan vakavoitumisen problematiikkaan kuin osittain. Luontosuhteen tarkastelu tutkimuksessani edellytti liikuntamatkailuilmion kulttuuriseen luonteeseen ja ajankohtaisuuteen nojaavaa argumentointia.

Liikuntamatkailu ei ole tutkimusaiheena erityisen arkaluontoinen tai eettisesti kyseenalainen. Haastattelussa käytetyt käsitteet ja teemat olivat arkipäiväisiä ja tuttuja. Kyseessä on pääosin ihmisten vapaa-aikaan ja elämäntapaan liittyvä ilmiö ja toimintaa, josta oltiin valmiita kertomaan hyvin avoimestikin. Haastattelutuokion sattuessa matkailijan kannalta ”sopivaan huilihetkeen”, ihmiset vaikuttivat olevan lähinnä mielissään, kun joku oli kiinnostunut heidän elämästään ja kokemuksistaan. Kun tarinointi saatiin alkuun, haastateltavat kertoivat mielellään vapaa-ajastaan, työstään, arjestaan ja lomistaan. Poikkeuksen tekivät Finlandia Marathonille valmistautuvat naiset. Ajankohta haastatteluun ei ollut paras mahdollinen, sillä lähestyvä juoksu-urakka selvästikin häiritsi haastatteluun keskittymistä. Näin ollen muutamat haastattelun teemat suorastaan ”juostiin” läpi.

Useista haastatteluista jäi kuitenkin sellainen vaikutelma, että haastateltavat kertoivat omasta elämästään mielellään. Toisille kokemus saattoi olla jopa terapeuttilinen. Lisäkysymyksiä ja täsmennyksiä pyrin varmistamaan, että haastateltavani ymmärsivät kysymysten ja teemojen merkityksen. Yleisesti ottaen voikin olettaa, että tutkimus on myös sisältönsä puolesta luotettava. Sisältöluotettavuutta saattoi kuitenkin heikentää keskustelun jääminen ajoittain pinnalliseksi. Haastattelut toteutettiin ex-tempore useimpien matkailijoiden ollessa viettämässä lomaa. Vaikka jokainen haastatteluun suostunut matkailija suhtautuikin haastattelutilanteeseen myönteisesti, keskustelun etenemistä saattoi ajoittain häiritä aito tai kuvitteellinen tunne siitä, että haastattelu häiritsee tai kuluttaa ihmisten ansaittua vapaa-aikaa ja lomamatkaa. Näin haastatteluissa saatettiin edetä uuteen teemaan ehkä tarpeettomankin nopeasti, kun syntyi vaikutelma, että edellisestä aihealueesta ei ollut enää sanottavaa. Tutkijana koin toisinaan huonoa omaatuntoa siitä, että häiritsin ihmisten vapaa-aikaa ja velvoitin heitä tekemään jotain muuta kuin mihin he olivat valmistautuneet. Finlandia-maraton -tapahtumassa tehtyä haastattelua lukuun ottamatta haastateltavillani ei kuitenkaan ollut kiirettä jouduttaa tai lopettaa haastattelua, ja pisimmät haastattelut kestivät liki kaksi tuntia. Uudessa vastaavassa tilanteessa pyrkisin kuitenkin tekemään haastattelujärjestelyjä etukäteen niin, että haastateltavat voisivat valmistautua lähestyvään haastattelutilanteeseen ainakin aikataulullisesti. Sisältövalidiuteen saattoi vaikuttaa heikentävästi myös se, että loppujen lopuksi haastatteluissa käsiteltiin aika monia teemoja. Työelämän piirteet, vapaa-ajan merkitys, liikunnan ja matkailun harrastamisen syyt ja lopuksi vielä luontosuhde ympäristökysymyksiin olisivat jo yksinään olleet riittävän laajoja asioita ja ilmiöitä. Kaikkien teemojen läpikäyminen merkitsi sitä, että keskustelu saattoi jäädä pinnalliseksi ainakin joidenkin teemojen osalta, mikä on voinut vaikuttaa tutkimukseni luotettavuuteen. Toisaalta asettamani tutkimustehtävä edellytti kaikkien edellä mainittujen teemojen käsittelyä.

Laadullisen analyysin arviointikriteereinä pidetään lisäksi aineiston riittävyttä, kattavuutta ja arvioitavuutta. Aineiston riittävyydellä tarkoitetaan aineiston kylläntymistä eli sitä, että aineiston kerääminen voidaan lopettaa, kun uudet

tapaukset eivät enää tuo esiin uusia piirteitä. Käytännössä saturaatiopisteen saavuttaminen tai sen määrittäminen on kuitenkin vaikeaa. Laadullinen aineisto voi periaatteessa loputtomasti tuoda uusia näkökulmia ja tulkintoja tutkimusaiheesta. Näin käytännön tasolla saturaatiopisteen määrittämiseen vaikutti kertyvän tekstin määrä. Kattavuus puolestaan merkitsee sitä, että tulkintoja ei perusteta satunnaisiin poimintoihin. Arvioitavuus taas tarkoittaa, että lukija kykenee seuraamaan tutkijan päättelyä niin, että hänellä on edellytykset hyväksyä tutkijan tulkinnat tai riitauttaa ne. (Mäkelä 1990, 47–59.) Haastateltavien valikoitumista tutkimukseeni ohjasi osittain matkailijatyypittelyt ja osittain kenttätyöjaksoihin liittyvät käytännön tilanteet ja tutkimusekonomia. Tavoitteenani oli haastatella liikuntamatkailusta syntyneen esiymmärryksen pohjalta (hypoteettisen) ideaalityypittely-konstruktion eri tyyppisiä. Perustyyppittelyn ohjaamana tavoittelin haastateltaviksi aktiivilomailijoita, ikääntyviä ihmisiä, työ- ja kannustematkailijoita sekä perheen kanssa matkailuvia. Käytännön tilanteet matkailukohteissa kuitenkin asettivat aineistonhankinnalle omat ehtonsa, jolloin haastateltavien systemaattinen tavoittelu oli haasteellista. Ihmisten ”häiritseminen” heidän vapaa-ajan tilanteissaan ja lomilla ei ollut aina täysin vaivatonta, vaikka haastateltuja luonnehti yleisesti ottaen avoin, myönteinen ja motivoitunut ilmapiiri. Uudessa vastaavassa haastatteluaineiston hankintatilanteessa tekisin kuitenkin aineistonhankinnan varmistamiseksi etukäteisjärjestelyjä, jotta aineistonkeruu noudattelisi nykyistä systemaattisempaa logiikkaa siitä huolimatta, että aineiston perusteella ei olisikaan tarkoitus tehdä määrällisiä yleistyksiä. Aineistonkeruun systematiikkaan liittyvistä heikkouksista huolimatta onnistuin mielestäni tavoittamaan lyhytkestoisten kenttätutkimusjaksojeni aikana liikuntamatkailuilmioita monipuolisesti ja kattavasti valottavia eri-ikäisiä naisia ja miehiä, joiden matkan päämotiivit liittyivät liikunnan harrastamiseen, perheen kanssa lomailuun sekä työ- tai kannustematkailuun.

Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeinä eettisinä periaatteina pidetään informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä. Näiden kaikkien osalta noudatin mielestäni hyviä eettisiä toimintatapoja. Tutkittavat osallistuivat tutkimukseen omasta vapaasta tahdostaan ja heidän henkilöllisyyteensä jäi luottamukselliseksi tiedoksi. Eettiset kysymykset voivat nousta esille tutkimuksen eri vaiheissa. Ennen haastattelua informoin haastateltavia tutkimuksen tarkoituksesta ja taustayhteisöistä. Nauhoitin haastattelut ja noudatin sanatarkassa litteroinnissa uskollisesti ja tarkasti haastateltavien suullisia lausumia. Tutkimustulosten analysoinnissa pyrin mahdollisemman totuudenmukaiseen tulkintaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 20.)

Tutkimuksen luotettavuuden ohella tutkimuksen eettisiä kysymyksiä voidaan tarkastella sen perusteella, mitkä olivat tutkimuksen tavoitteet ja miten tutkimustuloksia voidaan käyttää. Viimeksi mainittuun liittyy läheisesti tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi, joka on osaltaan tehnyt tutkimus-eettisistä kysymyksistä entistä tärkeämpiä tänä päivänä. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 15–21; Finn & Elliott-White & Walton 2000, 36). Tutkimukseni tavoitteet liittyivät sosiologisen perustutkimuksen tavoitteisiin, jolloin kiinnitin ilmiön tarkastelun perussosiologiseen hermeneuttiseen eli ymmärtävään ja tulkitsevaan teoretisointiin. Lisäksi tavoitteenani oli lisätä suomenkielistä tieteellistä tietoa liikuntamatkailuilmioista ja sen kansainvälisestä tutkimuksesta.

Miten tämän tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää tai hyödyntää tulevaisuudessa ja minkälainen on mahdollisesti tutkimuksen vaikuttavuus? Sovelta-

vasta tai tilaustutkimuksesta poiketen tämän tutkimuksen tavoitteet liittyivät liikuntamatkailuilmiön perustutkimukselliseen tarkasteluun, jolloin tutkimus ei sellaisenaan tuota jollekin erityiselle taholle hyötyä. On myös hyvä muistaa, että hyödyn käsite riippuu arvoista ja uskomuksista ja muuttuu ajan saatossa. Mikä on tänään hyödyllistä, voi olla huomenna hyödytöntä ja päinvastoin (Gylling 2002, 79). Liikuntamatkailua koskevat tyypittely-konstruointini voivat hyödyttää esimerkiksi taloudellisessa ja markkinointimielessä matkailualan elinkeinonharjoittajia, kun yritykset muotoilevat asiakassegmentointejaan. Tutkimustulosten pääasiallinen käyttö- ja hyödyntämisfunktio liittyy kuitenkin luotettavan tieteellisesti argumentoidun informaation tuottamiseen ja välittämiseen liikuntamatkailuilmiöstä osana vapaa-ajan kulttuuria (mm. Pietarinen 2002, 59) sekä ilmiön kiinnittämiseen perussosiologiseen tulkintaan. Näistä tiedoista voi olla hyötyä myös matkailuelinkeinolle, liikunnan ja matkailun harrastajille sekä liikuntamatkailun opetuksessa.

Liikuntamatkailuilmiön laadullinen sosiologinen kulttuurintutkimus on ollut haasteellista. Tutkimustehtävän teoreettisesta laajuudesta ja monialaisuudesta on seurannut tietynasteista eklektisyyttä. Haasteita on lisäksi asettanut pyrkimykset toimia herkkänä, intuitiivisena ja tarkkana analyytikkona. Intuitivistin tehtävänä on pääasiassa kysyä ja olettaa ja analyytikon vastata ja testata. Tutkijan on siis oltava samanaikaisesti holtiton ja sensitiivinen näkijä että kontrolloitu ja rationaalinen epäilijä. Hyvän tieteellisen tutkimuksen tulokset ja tulkinta ovat perusteltavissa, mutta eivät lopullisia: aina voi joku huomata heikkouden metodissa tai sen sovelluksessa. Epäily ja epävarmuus ovat itseoikeutetusti mukana kuvioissa, kun tehdään tiedettä. (Ehrnrooth 1990, 32–33.)

7.4 Tulevat tutkimusmatkat

Liikunta- ja urheilutuotteiden kysyntää on selitetty ihmisten mieltymyksillä tiettyihin lajeihin tai Bourdieun (2006) mukaan tiettyihin lajeihin omaksutun maun perusteella. Ranskalaista yhteiskuntaa koskevissa tutkimuksissaan Bourdieu toteaa, että yläluokka harrastaa lajeja, jotka ovat fyysisesti suhteellisen kevyitä tai ainakin näyttävät siltä. Näihin lajeihin liittyy monimutkaisia rituaaleja ja kirjoittamattomia sääntöjä. Harrastajilta vaaditaan etiketin hallintaa ja kultivoituneita sääntöjä. Heiltä edellytetään itsehillintää ja pidättäytymistä kielellisestäkin väkivallasta (vrt. Elias & Dunning 1986). Purjehdus, ratsastus, tennis ja golf ovat Bourdieun mukaan lajeja, jotka parhaiten täyttävät nämä yläluokkaiset vaatimukset. (Bourdieu 2006, 237; Karisto 1988, 49.) On kuitenkin arvioitu, että sitä mukaa, kun eriytymistä on tapahtunut liikunta- ja urheilukulttuureissa, myös elitistisiksi mielletyt lajit ovat popularisoitumassa. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö liikunta, urheilu ja matkailu edelleen täyttäisi tietyiltä osin elitistisiä vaatimuksiaan, etenkin jos kulutus- ja osallistumismahdollisuudet suhteutetaan maapallon väestöön laaja-alaisesti. Hyvinvointivaltioiden kontekstissa tarkasteluna eriytymistä on kuitenkin tapahtunut sekä matkailun muotojen että liikunta- ja urheilulajien sisällä niin, että perinteisesti elitistisiksi mielletyt lajit, esimerkiksi golf ja ratsastus tarjoavat tänä päivänä mahdollisuuksia elämäntyyliinsä ja habituksensa puolesta hyvin heterogeeniselle joukolle harrastajia. On ennustettu, että samankaltaista

popularisoitumista on seuraavaksi tapahtumassa purjehduksen osalta. (Schwark 2007b.)

Liikuntamatkailun tulevaisuutta voidaan pohtia matkailuelinkeinon ja matkailun tutkimuksen näkökulmista. Viimeisen noin kymmenen vuoden ajan on elinkeinon merkityksen kannalta arvioitu, että liikuntamatkailijoiden määrä tulee kasvamaan ja matkailijoiden profiili muuttumaan entistä heterogeenisemmäksi. Erityisesti ikääntyvä väestö eli suuret ikäluokat nähdään tulevaisuuden liikuntamatkailijoina, mikä asettaa haasteita matkailupalvelujen tuotekehitykselle. Matkailijoiden vaatimustason palvelujen ja tuotteiden suhteen on ennustettu lisääntyvän. Samanaikaisesti kansainvälisten matkailijoiden määrän kasvun kanssa vaatimukset yksilöllisistä ja yksittäisistä matkailijasta huomioonottavista palveluista on lisääntynyt. Liikuntamatkailun kansainvälisiin käytänteisiin, samoin kun matkailun käytänteisiin yleensäkin ennustetaan tulevaisuudessa liittyvän entistä enemmän spontaanisuutta, jolloin matkailijoiden kulutuskäyttäytymisen ennustaminen on vaikeaa. Lisäksi avautuvat Aasian markkinat sekä teknologiset innovaatiot ja e-matkailu on nähty liikuntamatkailuelinkeinon mahdollisuuksina. (Hudson 2004, 102–106; Kurtzman & Zauhar 2004, 281–292; Standeven & de Knop 1999, 342–344.)

Liikunta- ja urheilukulttuurin sisällä tapahtuvien muutosten ohella liikuntamatkailumarkkinoiden tulevaisuuden ja matkailututkimuksen haasteet liittyvät yleiseen maailmapoliittiseen ja taloudelliseen tilanteeseen sekä ilmastonmuutokseen. Ympäristökysymykset, ilmaston lämpeneminen, teknologian kehitys sekä elämysten ja viihteellisyyden kasvava merkitys liikunnan ja urheilun harrastamisessa tulevat vaikuttamaan toimialan tulevaisuuteen. Sairauksien ja epidemioiden leviämisen uhka vaikuttaa kaikkeen matkailuun. (Miller & Ritchie 2004, 206–225; Hudson 2003b, 102–110.) Myös virtuaalimatkailu voidaan nähdä yhtenä reaalitymatkailun haasteena ja haastajana. Tietokonepelejä, ääni- ja valoteknistä viihde-elektroniikkaa, simulaatiotekniikoita ja muuta kyberavaruudessa tapahtuvaa todellisuutta hyödynnetään nykyään myös liikuntamatkailun tarjonnassa. (Kurtzman & Zauhar 2003b, 293, 299.) Voidaan pohtia, onko virtuaalimatkailu tulevaisuudessa uhka vai siunaus. Kaiken modernin elämän virtualisoituminen, epätodellistuminen, sosiaalisen ja ”aidon” kanssakäymisen vähenemisen vaa-roista keskustellaan. Tietokoneet passivoivat, synkistävät, assosiaalistavat varsinkin lapsia ja nuoria. Toisaalta virtuaalimatkailu kuormittaa ja saastuttaa maapalloa huomattavasti vähemmän kuin ”oikea” matkailu.

Liikuntamatkailun tulevaisuuden haasteet liittyvät myös liikuntamatkailun tieteelliseen tutkimukseen ja koulutukseen. Kansainvälisiin urheilun suurtapah-tumiin kohdistuneet turvallisuusuhat ovat lisänneet kiinnostusta liikuntamatkailun turvallisuuskysymyksiä käsitteleviin tutkimuksiin (ks. Toohey & Taylor Lee 2003, 167–185; Gibson 2002; Gibson 1998b, 65–69).

Liikuntamatkailun tulevaisuuden tutkimushaasteena näen perus- ja sovel-tavan sekä määrällisen ja laadullisen tutkimuksen yhdistämisen, jolloin liikunta-matkailusta ja liikuntamatkailijoista saataisiin laaja-alaista väestötasoa tietoa. Myös kansainväliset vertailututkimukset liikuntamatkailun syistä ja motiiveista lisäisivät tietoa vapaa-ajan valintojen kulttuurisista tekijöistä. Nostalgialii-kuntamatkailu ja siihen kiinnittyvä laji- ja fanikulttuuri ovat toistaiseksi Suomessa vähän sosiologisesti tutkittuja aihealueita, joihin syventyminen lisäisi tietoa elämäntyyllillisistä valintaperusteista. Lisäksi aktiivisen elämäntavan muodostu-miseen vaikuttavien tekijöiden selvittäminen lisää tietoa kansalais- ja vapaaeh-

toistoiminnan motiiveista, syistä ja yhteiskunnallisista yhteyksistä. Suurimpana haasteena sekä liikuntamatkailun elinkeinolle että tutkimustoiminnalle on kuitenkin tänä päivänä ilmastonmuutokseen liittyvät kysymykset. Erityisesti talvi-
matkailuun kohdistuvat ilmaston lämpenemisestä ja energiakriisistä aiheutuvat ongelmat ja haasteet, sopeutumisstrategiat ja tulevaisuuden skenaariot ovat aihealueita, jotka saattavat muuttaa tulevaisuuden matkailua perinpohjaisesti ja joita koskeva tutkimustieto olisi lokaalisti ja globaalisti erittäin tärkeää.

SUMMARY

Sport related tourism has become one of the biggest and fastest growing niche markets of tourism since the 1990's. It is estimated that 15–30 percent of all international tourism today is related to sport and physical activities, and that the share of sport tourism in industrial countries is approximately 1–2 percent of the GDP's. (Ritchie & Adair 2004; Hudson 2003; Chalip 2001; Standeven & de Knop 1999.) Sport and activity tourism is a societal and economically significant phenomenon also in Finland, because both tourism and physical activities play an important role in Finn's leisure. Finns make over 36 million trips a year and over 70 percent of the Finnish adult population participates in physical activities at least once a week. Over a million of Finns practice sport and physical activities at least five times a week and 90 percent of Finnish children and youth take part in physical activities. The potentials of sport tourism are also supported by the fact that there are ca. 30 000 sports facilities in Finland that are available for tourists. (OPM 2008; TEM 2008b, 24; SLU 2007a; SLU 2007b; KTM 2006b, 20–21; Vuolle 2000, 28–31.)

Sport tourism is generally defined as active sport tourism, when a traveller actively participates in physical activities; as event sport tourism, when the reasons and motives for travel relate to travelling as a spectator; and to nostalgia sport tourism, which refers to travelling to destinations that are sport historically or fan culturally significant (e.g. Gibson 2001). International studies on sport tourism have mainly focused on customer profiling and the economic impact of sport events. Profiling studies illustrate interesting specifics about the geographic, socio-economic, demographic, psychographic and behaviorist factors of sport tourists, but generally their offerings remain on a detail-level. The connections between profiles and their societal basis remain often undiscussed in these studies. On the other hand, research on sport events has mainly focused on the economic facets and on tourism promoting and generating impacts of sport events. (Gibson 2006a; Hinch & Higham 2004; Ritchie & Adair 2004, 11; Gibson 1998a; Gibson 1998b.)

The aim of this study is to examine how Finnish sport tourists justify their leisure choices and to what extent these justifications reflect the ideas of serious leisure. Sport tourists are defined as travellers who actively participate in sport and physical activities during travel. It is assumed that sport tourism reflects the features of post-modern society more generally, but has also had an impact in changing the society. (Hall 2004b, 140; Kostiainen et al 2004, 8.) The justifications of contemporary leisure and the push forces of tourism can be found in the entertaining nature of today's society, where flow experiences and consumption are highly valued. Sport and tourism can be also observed as phenomena that reflect the vague relationship between work and leisure, formation of the ways of living and habitus, and attitudes towards natural environment. The aim of the sociological examinations and interpretations is to locate the connections between subjective meanings and cultural norms in leisure justifications.

Aim, theory and methodological choices

The main aim of this study is to examine how Finnish sport tourists justify their leisure choices and how these justifications reflect the ideas of serious leisure. Serious leisure refers to the (ever-)changing and vague relationship between work and leisure that includes obligations, commitments and responsibilities that can be seen as parallel to many “important work-like” activities. The observations within serious leisure focus on the impact of profit hypothesis; social pressure and cultural norms; and social identification of the leisure justifications. (Jones & Green 2006; Stebbins 2001.)

The research task can be summarized into the following questions:

Main task: How do Finnish sport tourists justify their leisure choices?

Sub-tasks:

1. How is the relationship between work and leisure illustrated in sport tourism?
2. How do leisure choices illustrate the ideas of serious leisure?
3. What kinds of benefits are associated with the participation in sport and tourism?
4. How are the culturally normative ways of living and life style choices illustrated through sport tourism?
5. How does the nature relationship explain leisure choices?

The methodological approach is based on abductive argumentation and hermeneutics that utilize three levels of interpretations in understanding the leisure justifications of Finnish sport tourists. Abductive argumentation refers to the theory bound analysis, where the impact of previous knowledge is recognizable, but not purely deductive in terms of theory testing. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97–99.) The first level interpretations stem from the grand theories in sociology, namely the protestant ethics and the western rationality by Max Weber (1920/1980; 1920/1989), and from the structural constructionism by Pierre Bourdieu (1990). The starting point of abductive argumentation is the assumption that protestant ethics is (still) evident in the Finnish society, and has contributed to the changing relationship of work and leisure.

The second level interpretations stem from research theories, where leisure choices are observed through the concept of serious leisure, first presented by Robert A. Stebbins (1992). Serious leisure draws the attention to the utilitarian aspects, to the influence of social pressure and cultural norms, and to the connections between social identification and leisure choices (figure 1). Firstly, the commitment to certain serious leisure activities can be explained by using the profit hypothesis, which is applicable to Bourdieu’s field theory and the ideas of participation aiming at different forms of capital. Secondly, commitment to serious leisure is interpreted through social pressure and cultural norms, when individuals are tied to an activity by the expectations and needs of the significant others. Thirdly, a sense of social identification tends to lead the individual to undertake compensatory behaviours to maintain and enhance social identity, and subsequently, to participate in the activity. (Jones & Green 2006, 41–43.)

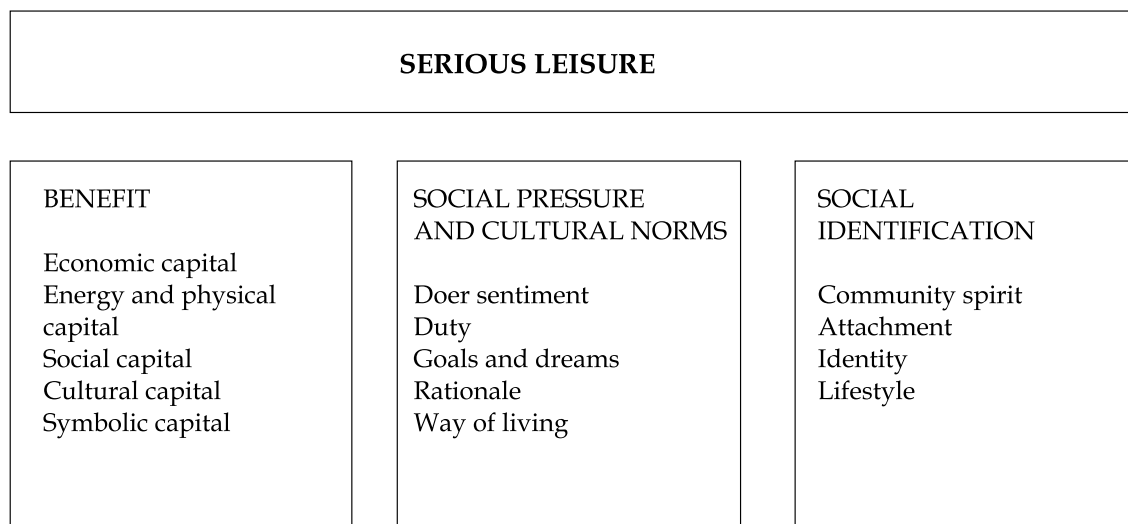

FIGURE 1. Serious leisure as basis for leisure choices

The third level of interpretations is based on the empirical data of fourteen Finnish sport tourists who were interviewed for this study. As a result and conclusion of the dialectic relationship between these different levels, I present the fourth interpretation of the culturally bound leisure choices of Finnish travellers. The aim then, is to understand individual action through general objectives, and to expand subjective experiences into commonly shared beliefs and regularities in a specific society. The interpretations do not then remain on a deductive level, but rather are founded on the dialectic and discursive relationship between single units and totalities. (Bourdieu 1990; Dilthey 1989; Siljander 1988, 115–119; Weber 1920/1980.)

Sport tourism – serious and casual leisure

According to the multilevel framework offered by Weber, Bourdieu and Stebbins, I firstly evaluated the seriousness of leisure from the utilitarian perspective, where serious leisure was seen parallel with the attempts to gain rewards and benefits (Stebbins 2001, 6; Bourdieu 1990; Weber 1920/1989). For my interviewees benefits of active leisure were mostly related to health benefits and thus, produced energy capital. Active life style was seen as a rational investment in oneself that led to a life, which is high in quality and long in years. Cultural capital, on the other hand, was illustrated mainly in the forms of general interest, curiosity and learning about new cultures, languages and skills in physical activities. To some extent, quest for cultural capital seemed to stem from the working life requirements, but to the most part, cultural capital illustrated functions of casual leisure. Social benefits of active leisure were associated with the possibilities of interaction with families and friends. A quest for social situations can also be interpreted as an instrument for other more disguised (usually economic) purposes. This became evident especially in the narratives of the incentive travellers, to whom social settings generated forms of capital and (Bourdieu's) distinction. Economic capital was not as evident in tourists' leisure justifications as previ-

ous studies and profiles let assume. Economic benefits were mostly expressed through the evaluations of sport travel in the cost-benefit axis. Activity trips were weighed for example by their distance, price and quality level, forms of travel and activity possibilities in the destination. Also weather conditions, such as sunshine, warm temperatures and certainty of snow can be interpreted as forms of economic capital.

The last distinctive forms of capital were expressions of symbolic and the so-called aesthetic capital. On the contrary to the symbolic-elitist presuppositions of the motives of sport tourists, symbolic aspects seemed to have of little importance for the interviewees. To a certain extent, motives of leisure were connected to the bodily beauty expressions, to dress and equipment codes of certain sports, and to travel to far distances and exotic destinations. In most cases, however, leisure was justified by other reasons and even then when there were some level of references to style, taste or fashion, they were consciously made and approached from the 'outside of the field'. Aesthetic capital became evident in admiration of beautiful sceneries, seasonality and quest for (flow) experiences. Although the achievement of this type of capital was goal-oriented, the expected outcome referred mostly to well-being and socio-emotional renewal, and this way resembled casual forms of leisure. The conscious, goal-oriented and motivational levels of participation mostly defined the differences between serious and casual leisure.

Secondly, alongside with utilitarian aspects, serious leisure was observed from the viewpoint of social pressure, expectations and cultural norms. Together with many other post-industrial societies, also Finland can be labeled as a consumption society where experiences and entertainment are highly valued. At the same time, Protestant working ethics is assumed to be (still) prevailing, although the impact of religion in regulating people's lives has decreased. Social pressure and the impact of cultural norms in sport tourists' leisure choices became evident in various ways. First of all, the doer sentiment meant active lifestyle in everyday and touristic settings. Active way of living was considered a rational way to live one's life. For some, active lifestyle seemed to have become almost as an obsession with some levels of addiction. Rush and hurry in daily practices, together with the attempts to be efficient were connected to the functions of the doer sentiment. Doer sentiment was illustrated in organized and programmed daily routines also during seemingly leisure hours. Busy lifestyle was characteristics also to the daily routines of some retired and senior travellers.

Serious leisure and the protestant ethos were also expressed as goal-oriented and persistent attitudes toward leisure. Goals in leisure were found in the cottage life, studies and travelling. Goal-orientation reflected the orderliness of the life courses and leisure, which for one, seemed to offer a sense of security and continuity in daily life. Leisure choices reflected the ethos of duty and rationality. Sense of duty was illustrated as a work-like feature of leisure, which meant that it was allowed to relax only after "work" (i.e. physical activity, exercise, running etc.). The work-like nature of leisure reflected the changes in the Finnish working life. It seems that while the length of the average working day has become shorter, at the same time the increased amount of leisure time is filled with activities that increase the rush and duties. The constantly vague relationship between work and leisure seems to have an impact on the growing amount of duties during leisure. As if the amount of tasks and obligations - whether work or leisure related - needs to equal in an invariable amount. Additionally,

the sense of duty was expressed in leading a healthy lifestyle as well as obeying general and public health recommendations. Rational and healthy ways of living seemed to correspond with the signs of salvation, in times when the meaning of work has changed. In addition, serious leisure was connected to the ways of living, which refer to the relatively stable and structurally determined forms of behavior, attitudes and perceptions. Active leisure was justified by traditions and the ways of living acquired in the childhood.

Thirdly, sport tourism and leisure choices were observed as channels of social identification and group dynamics. Different forms of social worlds in leisure have been seen as reactions to otherwise boundless and *anomie* nature of post-modern societies (e.g. Jones & Green 2006; Stebbins 1997; Stebbins 1992). Nevertheless, the justifications of leisure in this study did not reveal any specific attachments to certain subcultural forms of social identities or worlds. It was however, possible to detect some common targets of identifications. Instead of being single subcultures that illustrated serious leisure, social identification was rather targeted to the larger cultural features. Generally speaking, a certain ethos of western freedom of choice was characteristic to the leisure justifications. Sport, tourism and leisure were areas and targets of wanting and desiring things. Paid work drew the rough lines and preconditions for leisure possibilities, but in the end, final and detailed alternatives were dependent on the individual choices. Finnish, Western and post-industrial backgrounds were seen as taken-for-granted presumptions of leisure choices. Social identification then referred to the connotations of a "desire" culture and self-determination. It seems that there was a right to decide about one's own life and a right to construct one's lifestyle through consumption, life control and quest for flow experiences that emphasize individuality and independence rather than quests for social identification.

Conclusion: New types of sport tourists

According to the abductive thematising and as a conclusion of my study I constructed a typology of four ideal types of travelers based on their leisure justifications. This construction was made according to the expressions of the typicalities and illustrative logic of the ways of living and life style choices of the interviewed tourists. The typology is parallel with the Weberian ideal type construction, where ideal types function as tools of understanding human action (Weber 1922/1978, 20).

1. Dutiful performers

Dutiful performers were those to whom the Protestant doer sentiment, ethics and the sense of duty were most obvious in leisure choices. This type was keen on active, intensive and demanding sport participation with goals in competitions and career development. Active leisure was mainly justified by health benefits and attempts to gain energy capital. The reasons for non-participation were mainly illness, injury or the fear of them. On the other hand, tourism was not particularly important for this type. If trips were taken however, they were usually sport related, such as golf- and marathon trips.

Although the work-like ethos characterized the leisure of this type, leisure and work were explicitly separated. Leisure was filled with challenges, goals and the rationales of the doer sentiment, but was considered to be a separate sphere of life from work that work, however, had enabled. The overlapping and mixture of work and leisure were believed to lead to problems in one's well-being on a long-term basis. The separation of work and leisure illustrated dispositions of systematic approach to life and control in life, but it did not mean that the two needed to be similarly oriented.

The doer sentiment of leisure and especially sport participation became evident also in fulfilling the duties in life, as if resting and idleness were permitted only after physical activities. Sense of duty was also attached to the compliance of the healthy ways of living, where recommendations about nutrition, physical activities, weight control and bodily measures regulated the life of this type. Controlled and disciplined lifestyle was considered to be rational, which in turn can be interpreted as either a form of economic and symbolic capital, but also as behavior shaped by social pressure and cultural norms. What is essential in both interpretations, is the existence of rationale that according to Weber was a special feature of Western societies and a prerequisite of the capitalist economic system. The specialities of the Western rationale transform practical-rational life practices into economic activities. (Weber 1920/1989, 43–57.) Physically active and healthy ways of living can then bear the fruit of capitalism and protestant ethos.

2. Nature lovers'

Nature lovers' leisure justifications related to the close relationship with the natural environment. Possibilities to be physically active in natural settings were considered to be important motives and reasons for sport, tourism and other leisure activities. In this regard the study supported the previous knowledge about Finn's close relationship with the nature (e.g. Silvennoinen & Tyrväinen 2001; Vuoristo & Vesterinen 2001; Hemmi 1995; Vuolle 1992). Close relationship with the nature was usually acquired in the childhood. Concerns about the pollution and environmental stress were strongly expressed. Moving in the nature offered casual leisure experiences of refreshment, relaxation and silence. At the same time, serious leisure interpretations were evident when moving in the nature was connected to the utilitarian aspects of gaining energy, aesthetics and cultural capital.

The vague relationship between work and leisure was seen especially in the summer cottage life that is culturally a typical Finnish phenomenon. Cottage life illustrated the transformation of work-like qualities such as planning, goals, projects and hard work into leisure. For some interviewees, cottage life resembled (voluntary!) labor camp conditions. Moving in the nature was seen as a precondition of environmental education, which in turn illustrates the paradoxical relationship between hiking in the nature and environmental protection.

The nature relationship did not specifically reflect the profit hypothesis or social identification through active leisure. Nature relationship can be perceived as a culturally bound norm that is generally common for Finnish people. One reason for that is that in a sparsely populated country such as Finland, the natural environment is and has been geographically and experimentally near to the population. Nature's "offerings" were possibilities for solitude, peace and quiet,

rather than attachments to the community spirit and social identification. Special social dimensions did not justify cottage life either, although it was spent together with families and friends. The basic functions of cottage life related to the transformation of daily life into a new space and environment. Despite the protestant and utilitarian aspects, it would be overestimated to state that Finn's nature relationship was purely based on utility or distinction attempts. Rather, the main reasons for hiking in the nature were aesthetic experiences that enabled peace, quiet and recreation in the natural settings.

3. Free-floating consumers

Free-floating consumers justified their leisure and life choices more generally with a certain Western "taken-for-granted" right to travel, consume and construct one's life style as one wishes. Leisure choices were perceived as more or less purely matters of wanting and desiring things. Work was considered as an important part of life that enabled leisure possibilities, but in the end, even work was considered as a matter of organizing and arranging life to a certain direction. Leisure constraints were seen as challenges to overcome. The functions of leisure and especially physical activities related to one's own self-fulfillment and physical projects that emphasized the right to control and determine one's own time and space. Travelling was important to this type and together with other leisure choices, it offered possibilities for gaining flow experiences and forms of cultural and symbolic capital. Life was supposed to be nice, pleasant, balanced and controlled! Nevertheless, the descriptions of the self-determination or consumption were not expressed in an arrogant manner, but rather as things to be taken for granted.

The separation between work and leisure was explicitly made and perceived as a result of self-determination. The starting points of one's life choices were labeled by cultural centrism and the mentality of "*it is a jackpot to be born in Finland*". The most essential part of leisure was to construct it so that it offered possibilities for "a real life".

Sport participation was a possibility of life style choices. For this type, socialization to physical activities and tourism had happened already in the childhood and through one's own life history. The functions of sport were strongly connected to the self-fulfillment, and through embodiment to the control of a personal sphere of life that was restricted from others, including the closest people. What was essential was not the spectrum of activities or the doer sentiment, but rather the right to control and determine one's own time and space.

As a tourist this type resembles the destination bound tourist, who is distinctively a modern individual and as a citizen of the global village, who has legitimated the right to consume cultures and destinations all over the world (Selänniemi 1996, 175). The right of travelling became evident in plans, wishes, desires and attempts to travel now and in the future, within the economic criteria of course. Serious leisure was evident in the legitimating of wanting and possibilities, especially in terms of gaining symbolic and cultural capital. Tourism, sport and leisure offered possibilities to increase the forms of cognitive, skill and experience capital. Nevertheless, positive experiences were not measured according to the economic criteria and therefore, the elitist connotations of sport tourism did not apply to the tourists that were interviewed for this study. Economic cri-

teria were, however, assumed to enable leisure choices. Explicitly the discourse on sport and tourism did not illustrate arrogant quests for (flow)-experiences or attempts to gain symbolic capital, although travelling to exotic and long distance destinations and practicing unique and special activities in destinations can be interpreted as a form of increasing certain forms of symbolic capital.

Social pressure did not seem to push this type to certain kinds of leisure choices. It was rather a question about constructing one's own life path, which was characterized by the hard working ethos, or idling and indulgence depending on the situation. The individualism that was connected with this type did not illustrate career related individualism, but rather individualism that influences the totality of one's life path. In the end the goal was targeted to the most conscious set of choices that contributed to the construction of the holistic and controlled life, rich in experiences.

However, the desire or "taken for granted" -ethos was questioned when the interview discussion turned to the environmental issues of sport and tourism. The awareness of the environmentally non-friendly impact of one's own behavior in terms of air traffic use and wasteful consumption obviously created feelings of bad consciousness. At least for a moment, leisure justifications turned into excuses, shame and moral issues.

4. Sociable movers

Although generally the leisure justifications of the interviewed sport tourists seemed fairly individualistic, for the **sociable movers** the leisure motives and reasons related to the social aspects. Quest for social situations in both work and leisure was typical especially to the male and retired participants of the study. Sociability can be interpreted as a pursued capital, but also as a basis for many life choices. Challenges at work, the control of rush and hurry, work during leisure hours and all in all one's own capacity and well-being were largely based on the resources stemming from social relations. For example, the developments of modern equipment such as mobile phones and laptop computers were feared to replace face-to-face interaction. Social situations were important in both work and leisure, and close relationships and other social encounters were considered as important sources of well-being.

In physical activities social aspects meant participation in team sports and in travel, trips with and to family and friends. The quest for social situations was seen as a way of living and a natural desire to associate with people. Certain sense of global citizenship was characteristics to this type as leisure choices contributed to the gain of such social and cultural capital that was estimated to influence one's capacity and willingness to act in multicultural circumstances. However, social situations and aspects did not mean strong social commitments or identification with certain groupings. Need and desire to be socially interactive mainly meant pleasant every day situations and small talk with strangers

The relationship between work or work-like duties and leisure was most mixed for this type of all four types. Social activities were sometimes veiled or covered behind other forms of pursuits. For example in business, social skills were important and thus, social capital can function "merely" as a tool for other goals, such economic pursuits. However, it is very difficult to capture the difference between the genuine and instrumental forms of social capital. Nevertheless,

sociability was not parallel with Stebbins' social identification, which means certain level of commitment and attachments to a certain social communities. For my interviewees, social justifications of leisure meant primarily pleasant social relations and settings.

5. Flexible yet culturally fastened post-tourists

As a conclusion of the four presented ideal types of sport tourists and leisure justifications a complementary type of flexible but culturally determined type will be presented. This is merely to pinpoint the linkages between different types and to try to answer to the question of what in the end influences people's leisure choices and justifications in post-industrial societies.

What comes first, the individual or the society in determining and shaping up social action has been the fundamental question in sociology since the classic thought. Emphasis has been put to structurally bound determinants, individual freedom and to the attempts to build up a bridge between the two, as structuration and structuralist constructionist theories exemplify.

Contemporary social action is a complex target of observation. It seems that many prevailing post-modern arguments about the flexibility and individually active and self-sufficient action in lifestyle choices dominate the current theorising. For example Bauman states that lifestyle choices float through the macro level objectives and stay unharmed. This refers to the assumption that individual action determines social action over the structural constraints, such as demographic and socio-economic factors. Based on my examinations I agree with Bauman (2002) that in fact e.g. consuming, many self-evident (western) facts and the domination of one's own space and time seemed to be flexible and pliable when facing the solid structures (see Bauman 2002, 8, 95). On the other hand, consuming and the post-modern taken-for-granted ethos are not by far normless types of action. On the contrary, sport tourists in my study seemed to justify their leisure choices with reasons, such as profit hypothesis, rationale of being active and western individuality and self-determination that are very much culturally fastened characteristics of social action.

Activity holidays can be observed from the creation of the needs point of view. People do not necessarily have to classify their needs, i.e. choose activity or beach holidays, because the tourism and cultural industry classifies and organizes consumers so that no one can escape. Every one has to spontaneously choose a suitable type of consumption. (Jokinen & Veijola 1990, 144.) The purpose of tourism industry is to produce tourism products, services, but also tourists (Krippendorf 1989, 19). The aim of the tourism products is to meet and formulate people's lifestyle expectations. With the reference to Habermas it can be stated that leisure choices resemble colonialism and the technocratic solutions of the life world. Leisure choices become colonies of the societal life that is ruled and controlled by the system world. From this perspective sport and tourism together with arts and other forms of leisure create a cultural unit that has in industrial world become a commodity. There is a negative prospect that the commercialisation of leisure and cultural industry alienates people from the ultimate function of leisure that aims at personal well-being and experiences. In liberal economies the common life of people is more and more coordinated by the rules of economy and market. (Julkunen 2003b, 185; Habermas 1987, 346.) On the other hand, serious leisure

can function as a form of community spirit and as a target of social identification in post-industrial times when many traditional sources of communality have lost their unifying meanings. In this case the life world that is based on communicative action, such as civil and volunteer activities would bring its social and moral framework into the system world of economy and politics.

Future studies

The future challenges of the research in sport tourism relate to the combinations of basic, applied, quantitative and qualitative research approaches, which contribute to gaining knowledge and information about sport tourists on a broader population level. International comparisons about the reasons and motives of sport tourists would also increase knowledge about the cultural factors of leisure choices. Nostalgia sport tourism together with special fan- and other sport-related subcultures are so marginally investigated subject matters, from a sociological point of view, that they could reveal interesting information about people's life style choices. Serious leisure may also offer a theoretical framework for the examinations on the reasons and motives of volunteer activities. The biggest challenges for the research and business of sport tourism relate to the questions of climate change. Especially problems, challenges, adaptation strategies and future scenarios that winter tourism locally and globally faces nowadays due to the global warming and energy crises are areas of great importance, as they may change the future of tourism and people's leisure for good.

LÄHTEET

- Adair, Daryl (2004). Where the games never cease: the Olympic Museum in Lausanne, Switzerland. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 46–76.
- Ahponen, Pirkkoliisa & Järvelä, Marja (1983). Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdastyöläisten elämäntavan muutos. WSOY.
- Alapuro, Risto (2000). Kuinka neuvoteltavia sosiaaliset suhteet ovat? Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus, Helsinki, 102–111.
- Allardt, Erik (1986). Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisten valintojen perustana. Teoksessa Kalle Heikkinen (toim.) Kymmenen esseetä elämäntavasta. Yleisradio, Helsinki.
- Allardt, Erik (1983). Sosiologia I. WSOY, Juva.
- Anttila, Anu-Hanna (2005a). Loma tehtaan varjossa. Teollisuustyöväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisaattely Suomessa 1930–1960-luvuilla. Bibliotheca historica 93. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Anttila, Timo (2005b). Reduced working hours. Reshaping the duration, timing and tempo of work. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 258, University of Jyväskylä.
- Apostopoulos, Yiorgos, Leivadi, Stella & Yiannakis, Andrew (1996). Preface. Teoksessa Yiorgos Apostolopoulos, Stella Leivadi and Andrew Yiannakis (toim.) The Sociology of Tourism. Theoretical and empirical investigations. Routledge Advances in Tourism.
- Bale, John (2004). Running cultures. Racing in time and space. Routledge.
- Barker, Michael (2004). Crime and sport events tourism: the 1999-2000 America's Cup. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 174–191.
- Bauman, Zygmund (2002). Notkea moderni. Vastapaino, Tampere. Suom. Jyrki Vainonen.
- Bauman, Zygmund (1998). Work, consumerism and the new poor. Buckingham Open U.P.
- Bauman, Zygmund (1992). Intimations of postmodernity. Routledge.
- Bauman, Zygmund (1978). Hermeneutics and social science. Approaches to understanding. Hutchinson University Library, London.
- Beck, Ulrich (1992). From industrial Society to the Risk Society: Questions of Survival, Social Structure and Ecological Enlightenment in Theory, Culture & Society, Vol. 9. Sage, London, 97–123.
- Beedie, Paul (2003). Adventure tourism. Teoksessa Simon Hudson (toim.) Sport and adventure tourism. The Haworth hospitality Press, 203–239.
- Berg, Päivi (2005). Miten se meitä liikuttaa? – Suomalaisten liikunta ja urheiluharrastukset 1981–2002. Teoksessa Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula (toim.) Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Tilastokeskus, Helsinki, 137–168.

- Bjelac, Zheljko & Radovanovic, Milan (2003). Sports events as a form of tourist product, relating to the volume and character of demand. *Journal of Sport tourism*, Volume 8, No 4, 2003, Routledge, 260–269.
- Bourdeau, Philippe & Corneloup, Jean & Mao, Parcal (2004). Adventure sports and tourism in the French mountains: dynamics of change and challenges for sustainable development. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) *Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14*. Channel View Publications, 101–116.
- Bourdieu, Pierre (2006). Sport and social class. Teoksessa Alan Tomlinson (toim.) *The sport studies reader*. Routledge, 237–241.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (1995). *Refleksiiviseen sosiologiaan*. Joensuu University Press.
- Bourdieu, Pierre (1990). *In other words. Essays towards a reflexive society*. Polity Press, Blackwell.
- Bourdieu, Pierre (1985). *Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino*.
- Bowler, Peter J. (1997). *Ympäristötieteiden historia*. Art House/WSOY, Juva.
- Bryman, Alan (2004). *The Disneyzation of Society*. Sage Publications.
- Bryman, Alan & Burgess Robert G. (1994). Reflections on qualitative data analysis. Teoksessa Alan Bryman & Robert G. Burgess (toim.) *Analyzing qualitative data*. Routledge, 216–226.
- Chalip, Laurence (2004). Beyond impact: a general model for sport event leverage. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) *Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14*. Channel View Publications, 226–252.
- Chalip, Laurence (2001). Sport and tourism. Capitalising the linkage. *The business of sport. Perspectives*, Volume 3, 2001, 77–89.
- Chalip, Laurence & Costa, Carla A. (2006). Building sport event tourism into the destination brand: foundations for a general theory. Teoksessa Heather Gibson (toim.) *Sport tourism. Concepts and theories*. Routledge, 86–105.
- Chalip Laurence, Green, Christine B. & Hill, Brad (2003). Effects of sport event media on destination image and intention to visit. *Journal of Sport Management. Special Issue of Sport tourism*. Volume 17, No 3, July 2003, Human Kinetics Publishers, Inc., 214–234.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007). *Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino, Tampere*.
- Csikszentmihalyi, Mihaly (1990). *Flow. Elämän virta. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu*. Rasalas Kustannus, Helsinki.
- Daniels, Margaret J. & Norman, William C. (2003). Estimating the economic impacts of seven regular sport tourism events. *Journal of Sport Tourism*, Volume 8, No 4, Routledge, 214–222.
- Decrop, Alain (2004). Trustworthiness in qualitative tourism research. Teoksessa Jenny Phillimore and Lisa Goodson (toim.) *Qualitative research in tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies. Contemporary geographies of leisure, tourism and mobility*. Routledge, 156–169.
- De Knop, Paul & Standeven, Joy (1998). Sport Tourism: a New Area of Sport Management. *European Journal of Sport Management*. Volume 5, No 1, 30–45.

- Delpy-Neirotti, Lisa (2003). An introduction to sport and adventure tourism. Teoksessa Simon Hudson (toim.) Sport and adventure tourism. The Haworth hospitality Press, 1-25.
- Dilthey, Wilhelm (1989). Introduction to the human sciences. Selected works. Volume 1. Edited by Rudolf A. Makkreel and Frithjof Rodi. Princeton Univeristy Press.
- Dolnicar, Sara & Fluker, Martin (2003). Behavioural market segments among surf tourists: investigating past destination choice. Journal of Sport tourism, Volume 8, No 3, 2003, Routledge, 186-196.
- Durkheim, Émile (1930/1985). Itsemurha. Sosiologinen tutkimus. Suom. Seppo Randell. Tammi, Helsinki.
- Durkheim, Émile (1893/1990). Sosiaalisesta työnjaosta. Suom. Seppo Randell. Gaudeamus, Helsinki.
- Ehrnrooth, Jari (1990). Intuitio ja analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki, 30-41.
- Eichberg, Henning (2004). Identiteetin ilmaisemisen ristiriitaiset mallit. Pohdintoja ruumiillisesta liikunnasta, poliittisista ideologioista ja olympialaisesta humanismista. Teoksessa Kalervo Ilmanen (toim.) Pelit ja kentät - kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos, tutkimuksia 3/2004, 9-29.
- Eichberg, Henning (1987). Liikuntaa harjoittavat ruumiit. Kohti ruumiin ja urheilun uutta sosiaalityötä. Vastapaino, Tampere.
- Elias, Norbert & Dunning, Eric (1986). Quest for excitement. Sport and leisure in the civilizing process. Basil Blackwell.
- Eskola, Antti (1985). Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan. Persoonallisuuden tutkimuksen metodologisia opetuksia. WSOY.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere, 3. painos.
- Fairley, Sheranne (2003). In search of relived social experience: group-based nostalgia sport tourism. Journal of Sport Management. Special Issue of Sport tourism. Volume 17, No 3, July 2003, Human Kinetics Publishers, Inc., 284-304.
- Fairley, Sheranne & Gammon, Sean (2006). Something lived, something learned: Nostalgia's expanding role in sport tourism. Teoksessa Heather Gibson (toim.) Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 50-65.
- Farganis, James (1993). Readings in social theory. The classic tradition to post-modernism. McGraw Hill Inc.
- Finn, Mick, Elliott-White, Martin & Walton, Mike (2000). Tourism and leisure research methods. Data collection, analysis and interpretation. Longman, UK.
- Forsberg, Hannele (2003). Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus, Helsinki, 7-15.
- Fredline, Elizabeth (2006). Host and guest relations and sport tourism. Teoksessa Heather Gibson (toim.) Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 131-147.

- Fredline, Liz (2004). Host community reactions to motorsport events: the perception of impact on quality of life. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 155–173.
- Gadamer, Hans-Georg (2004). Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. Vastapaino, Tampere.
- Gammon, Sean (2004). Secular Pilgrimage and sport tourism. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 30–45.
- Gammon, Sean & Robinson, Tim (1997). Sport and Tourism: a Conceptual Framework. Journal of Sport Tourism. Volume 4, No 3.
- Getz, Daniel (2003). Sport event tourism: planning, development, and marketing. Teoksessa Simon Hudson (toim.) Sport and adventure tourism. The Haworth hospitality Press, 49–88.
- Getz, D. & McConnell A. (2007). Event tourist 'careers' and mountain-biking. World Journal of Managing Events, 1 (1), 5–18.
- Gibson, Heather (2006a). Sport tourism: Concepts and theories. An Introduction. Teoksessa Heather Gibson (toim.) Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 1–9.
- Gibson, Heather (2006b). Towards an understanding of "Why sport tourists do what they do". Teoksessa Heather Gibson (toim.) Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 66–85.
- Gibson, Heather (2006c). Some thoughts on where we are now and where we go next. Teoksessa Heather Gibson (toim.) Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 258–263.
- Gibson, Heather J. (2002). Sport Tourism: Global Connections. Keynote presentation on September 6, 2002 at the 10th European Sport Management Congress in Jyväskylä, Finland.
- Gibson, Heather J. (2001). Sport Tourism at a Crossroads? Considerations for the future. Keynote presentation on July 17, 2001 at the Annual Conference of the Leisure Studies Association. University of Luton, United Kingdom.
- Gibson, Heather J. (1999). Sport tourism: the rules of the game. Parks & Recreation. Jun 99, Volume 34, Issue 6, p36.
- Gibson, Heather J. (1998a). Active sport tourism: who participates? The Journal of Leisure studies. Volume 17, No 2., 155–170.
- Gibson, Heather J. (1998b). Sport tourism: a critical analysis of research. Sport Management Review, 1998, 1, SMAANZ, 45–76.
- Gibson, Heather (1996). The global circus: international sport, tourism, and the marketing of cities. Journal of sport and Social Issues, Volume 20, Issue 3, Aug96, 278.
- Giddens, Anthony (1984). The constitution of society. Polity Press, Cambridge.
- Giulianotti, Richard (2002). Supporters, followers, fans and flaneurs. A Taxonomy of Spectator identities on Football. Journal of sport and social issues, volume 26, No1. Sage Publications, 25–46.
- Goodson, Lisa & Phillimore, Jenny (2004). The inquiry paradigm. Teoksessa Jenny Phillimore and Lisa Goodson (toim.) Qualitative research in tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies. Contemporary geographies of leisure, tourism and mobility. Routledge, 30–45.

- Green, Nicholas (1990). *The spectacle of nature. Landscape and bourgeois culture in nineteenth-century France.* Manchester University Press.
- Grey Egerton, Henrietta (1892). *Camp life and pig sticking in Morocco.* Teoksessa Martin Polley (toim.) (2004). *The history of sport in Britain 1880–1914. Volume V. British Sport and the Wider World.* Routledge, 249–256.
- Gylling, Heta Aleksandra (2002). *Millaisilla arvoilla tutkimusta voidaan perustella.* Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat.* Gaudeamus, Helsinki, 70–81.
- Haavio, Ari (1998). *Sosiologia tieteenä ja toimintana.* Teoksessa Keijo Koskinen (toim.) *Sosiologia karttalahtisiä.* Vastapaino, Tampere, 307–324.
- Hall, C. Michael (2004a). *Sport tourism and urban regeneration.* Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) *Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues.* Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 192–205.
- Hall, C. Michael (1992). *Adventure, Sport and Health Tourism.* Teoksessa Betty Weiler and Colin Michael Hall (toim.) *Special Interest Tourism.* Belhaven Press, London, 141–158.
- Hall, Michael (2004b). *Reflexivity and tourism research.* Teoksessa Jenny Phillimore and Lisa Goodson (toim.) *Qualitative research in tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies.* Contemporary geographies of leisure, tourism and mobility. Routledge, 137–155.
- Hall, Michael (2003). *Spa and health tourism.* Teoksessa Simon Hudson (toim.) *Sport and adventure tourism.* The Haworth hospitality Press, 273–292.
- Hallikainen, Ville (1998). *The Finnish wilderness experience.* Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 711. Rovaniemi Research Station.
- Hanifi, Riitta (2005a). *Vapaa-ajan harrastukset – itse tekeminen, aktiivinen harrastaminen.* Teoksessa Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula (toim.) *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002.* Tilastokeskus, Helsinki, 119–134.
- Hanifi, Riitta (2005b). *Ikääntyneiden osallistuva vapaa-aika.* Teoksessa Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula (toim.) *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002.* Tilastokeskus, Helsinki, 171–187.
- Harrison-Hill, Tracey & Chalip, Lawrence (2006). *Marketing sport tourism: creating synergy between sport and destination.* Teoksessa Heather Gibson (toim.) *Sport tourism. Concepts and theories.* Routledge, 170–188.
- Heikkala, Juha (2000). *Liikunnan järjestökentän muutokset ja toimintaympäristö.* Teoksessa Hannu Itkonen, Juha Heikkala, Kalervo Ilmanen, Pasi Koski *Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaedot.* Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 152, Helsinki, 119–134.
- Heikkinen, Antero (1991). *Terveyden ja ilon tähden.* Teoksessa Hannu Itkonen ja Arto Nevala (toim.) *Liikunnan vuoksi. Näkökulmia liikuntakulttuurin muutokseen.* Koivu ja tähti Oy, 9–12.

- Heinemann, Klaus (1990). Einführung in die soziologie des Sports. Sport und Sportunterricht. Band 1, Hofmann-Verlag.
- Heinilä, Kalevi (2000). Mikä on urheilun viihteellinen merkitys? Teoksessa Mari Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi - miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu, tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124 (LIKES). Jyväskylä, 287-307.
- Heinilä, Kalevi (1998a). Liikunta ja yhteiskunta. Teoksessa Mari Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi - miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu, tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124 (LIKES). Jyväskylä, 18-20
- Heinilä, Kalevi (1998b). Meaning content of sport. Teoksessa Pauli Vuolle (toim.) Sport in social context. Studies in sport, physical education and health 50, University of Jyväskylä, 169-185.
- Heinilä, Kalevi (1959). Vapaa-aika ja urheilu. Sosiologinen tutkimus miesten vapaa-ajan käytöstä ja urheiluharrastuksesta. WSOY, Helsinki.
- Heinonen, Harri (2007). Jalkapalloa katsomassa - karnevalismia, vastarintaa ja performatiivisuutta. Teoksessa Hannu Itkonen ja Arto Nevala (toim.) Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki, 131-146.
- Heinonen, Harri (2005). Jalkapallon lumo. Atena. Jyväskylä.
- Heiskala, Risto (2000). Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus.
- Heiskala, Risto (1990). Sosiologinen kulttuuritutkimus. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki, 9-29.
- Hemmi, Jorma (1995). Ympäristö- ja luontomatkailu. Vapaa-ajan konsultit Oy.
- Higham, James (2006). Sport tourism as an attraction for managing seasonality. Teoksessa Heather Gibson (toim.) Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 106-130.
- Higham, James E. S. & Hall, C. Michael (2003). Sport tourism in Australia and New Zealand: responding to a dynamic interface. Journal of Sport tourism, Volume 8, No 3, 2003, Routledge, 131-143.
- Higham, James & Hinch, Tom (2003). Sport, space and time: effects of the Otago Highlanders franchise on tourism. Journal of Sport Management. Special Issue of Sport tourism. Volume 17, No 3, July 2003, Human Kinetics Publishers, Inc., 235-257.
- Hinch, Tom, Jackson, Edgar L., Hudson, Simon & Walker, Gordon (2006). Leisure constraint theory and sport tourism. Teoksessa Heather Gibson (toim.) Sport tourism. Concepts and theories. Routledge, 10-31.
- Hinch, Tom & Higham, James (2004). Sport tourism development. Aspects of Tourism 13. Channel view publications.
- Hinch, Tom D. & Higham, James E. S. (2001). Sport Tourism: a Framework for Research. International Journal of Tourism Research, Volume 3, Issue 1, 45-58.
- Hirn, Sven & Markkanen, Erkki (1987). Tuhansien järvien maa. Suomen matkailun historia. Matkailun edistämiskeskus ja Suomen matkailuliitto.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008). Tutkimushaastattelun Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus, Helsinki.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1985). Teemahaastattelu. Gaudeamus, Helsinki.
- Hirvonen, Jukka & Puustinen, Sari (2008). Vapaa-ajan asumisen uudet tuulet. Suomalaisten näkemyksiä vapaa-ajan asumisesta. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja. Espoo.
- Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (2000). Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat? Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus, Helsinki, 9–31.
- Honkanen, Antti (2004). Menneisyyden tulevaisuus. Postmodernit matkailun teoriat ja vapaa-ajan matkailun muutokset eräissä Euroopan unionin jäsenvaltioissa vuosina 1985 ja 1997. Keskustelua ja raportteja No 5. Matkailualan verkostoyliopisto (MAVY), Savonlinna.
- Honkanen, Antti (2002). The postmodern diversification of Tourism in Finnish Tourists' Destinations during the 1990's. Teoksessa Pekka Mustonen (toim.) Issues in modern and postmodern tourism. Discussion and working papers No. 4. The Finnish University Network for Tourism Studies (FUNTS), Savonlinna, 5–18.
- Hotakainen, Kari (2007). Huolimattomat. WSOY, Helsinki.
- Hovemann, Gregor & Wicker, Pamela (2009). Determinants of sport participation in the European Union. European Journal for Sport and Society 2009, 6 (1), 51–59.
- Hudson, Simon (2004). Winter sport tourism in North America. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 77–100.
- Hudson, Simon (2003a). Preface. Teoksessa Simon Hudson (toim.) Sport and adventure tourism. The Haworth Hospitality Press, xvii–xix.
- Hudson, Simon (2003b). Winter sport tourism. Teoksessa Simon Hudson (toim.) Sport and adventure tourism. The Haworth Hospitality Press, 89–123.
- Hughes, Reginald (1899/2004). The alps in 1898. Teoksessa Martin Polley (toim.) (2004). The history of sport in Britain 1880–1914. Volume V. British Sport and the Wider World. Routledge, 329–332.
- Häggman, Kai (1995). Kivennäisvesi, kylpyvesi ja keskisäädyn elämäntapa. Teoksessa Timo Joutsivuo ja Heikki Mikkeli (toim.) Terveiden lähteillä. Länsimaisen terveystieteiden kulttuurihistoriaa. Suomen historiallinen seura. Historiallinen arkisto 106, Helsinki, 153–167.
- Ilmanen, Kalervo & Itkonen, Hannu & Matilainen, Pertti & Vuolle, Pauli (2004). Urheilun julkisuuskuva. Liikunnan sosiaalitieteiden laitoksen tutkimuksia 1/2004. Jyväskylän yliopisto.
- Ilmonen, Kaj (2007). Johan on markkinat. Kulutuksen sosiologista tarkastelua. Vastapaino, Tampere.
- Ilmonen, Kaj (1993). Tavaroiden taikamaailma. Vastapaino, Tampere.

- Itkonen, Hannu (2004). Huippu-urheilun pirstoutuminen on todellisuutta. *Liikunta- ja tiede* 2/04. Liikuntatieteellinen seura ry, Helsinki, 23–25.
- Itkonen, Hannu & Sänkiaho, Risto (2000). Kansallisesta kansainväliseen – kuinka muutos näkyy liikuntakulttuurissa? Teoksessa Mari Miettinen (toim.) *Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu, tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja* 124 (LIKES). Jyväskylä, 189–211.
- Itkonen, Hannu (1996). *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta.* Gaudeamus.
- Itkonen, Hannu & Pirttilä, Ilkka (1992). *Sosiologian palapeli.* Kustannuskiila Oy.
- Itkonen, Hannu (1991). Liikunta kulttuurien kohtaupaikkana. Teoksessa Hannu Itkonen ja Arto Nevala (toim.) *Liikunnan vuoksi. Näkökulmia liikuntakulttuurin muutokseen.* Koivu ja tähti Oy, 60–69.
- Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (1991). Eriytyvä urheiluseura – paluu monimuotoisuuteen. Teoksessa Hannu Itkonen ja Arto Nevala (toim.) *Liikunnan vuoksi. Näkökulmia liikuntakulttuurin muutokseen.* Koivu ja tähti Oy, 15–23.
- Jackson, Guy & Weed, Mike (2003). The sport-tourism interrelationship. Teoksessa Barrie Houlihan (toim.) *Sport and Society. A student introduction.* Sage Publications, 235–251.
- Jallinoja, Riitta (2004). Tunteiden kulutus. Teoksessa Pertti Jokivuori & Petri Ruuskanen (toim.) *Arjen talous. Talous, tunteet ja yhteiskunta.* SoPhi 93. Minerva Kustannus Oy, 122–138.
- Jallinoja, Riitta (1996). Sosiologiaa postmodernisuudesta: Zygmund Bauman. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset.* Gaudeamus, Helsinki, 30–54.
- Jarvie, Grant & Maguire, Joseph (1994). *Sport and leisure in social thought.* Routledge, London.
- Jennings, Gayle (2003). Marine tourism. Teoksessa Simon Hudson (toim.) *Sport and adventure tourism.* The Haworth Hospitality Press, 125–164.
- Jokinen, Eeva & Veijola, Soile (1990). *Oman elämänsä turistit. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.* Helsinki, 1990.
- Jokinen, Eeva (1996). Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus.
- Jokinen, Kimmo (2004). Luovuus, luottamus ja yhteisö. Teoksessa Pertti Jokivuori & Petri Ruuskanen (toim.) *Arjen talous. Talous, tunteet ja yhteiskunta.* SoPhi 93. Minerva Kustannus Oy, 8–27.
- Jokivuori, Pertti (2004). Työelämäsuhteet, luottamus ja sitoutuminen myöhäismodernissa. Teoksessa Pertti Jokivuori & Petri Ruuskanen (toim.) *Arjen talous. Talous, tunteet ja yhteiskunta.* SoPhi 93. Minerva Kustannus Oy, 60–80.
- Jones, Ian & Green, Christine B. (2006). Serious Leisure, social identity and sport tourism in Heather Gibson (ed) *Sport tourism. Concepts and theories.* Routledge, 32–49.
- JST (Journal of Sport Tourism) (1997). Sports tourism consumer motivation. *Journal of Sport Tourism, Volume 4, No.3.*
- Julkunen, Raija (2003a). Kuusikymmentä ja työssä. *SopHi 73, Jyväskylän yliopisto.*

- Julkunen, Raija (2003b). Hiipivä ja ryömivä - pääoma valtaamassa hyvintointivaltiota? Teoksessa Harri Melin ja Jouko Nikula (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Vastapaino, Tampere, 181-192.
- Julkunen Raija (2000). Työelämänpolitiikka. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus, Helsinki, 218-237.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2000). Tutkimuksen rakenne ja arviointi. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (toim.) Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelemisen ja vakuuttamisen taidot. Gaudeamus, Helsinki, 368-387.
- Kantele, Kaarina (2006). Suomeen ja Lappiin suuntautuneen työsidoonaisen matkailun ja erityisesti kannustematkailun synty ja kehitys tarkasteltuna kannustematkailutuotteenrakentumisena 1980-luvulla. Acta Universitatis Lappeensis 104. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Karisto, Antti (2008). Satumaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Karisto, Antti (2005). Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Vastapaino, Tampere, 17-58.
- Karisto, Antti (1988). Liikunta ja elämäntyyli. Teoksessa Esa Sironen (toim.) Uuteen liikuntakulttuuriin. Vastapaino, Tampere, 43-74
- Karisto, Antti & Konttinen, Riikka (2004). Kotiruokaa, kotikatua, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyleistä. Palmenia-kustannus, Helsinki
- Kekäle, Jari (2007). Postmoderni isyys ja uskonnollisuus - tarinallinen näkökulma. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja, No 19. Joensuun yliopisto.
- Kivimäki, Riikka (2003). Perhe tuli työelämään. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus, Helsinki, 186-201.
- Kokkonen, Jouko (2008). Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900-1952. Bibliotheca historica 119. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Konu, Henna & Pesonen, Juho (2008). Luontoa, henkisyttä, rentoutumista ja liikuntaa. Itä-Suomen hyvinvointimatkailun potentiaaliset asiakassegmentit. Julkaisematon työpäpaperi.
- Kortelainen, Anna (2005). Päivä naisten paratiisissa. WSOY, Helsinki.
- Kortteinen, Matti (1992). Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää Oy.
- Kostiainen, Auvo (1998). Massaturismin historiallinen synty. Teoksessa Auvo Kostiainen & Katariina Korpela (toim.) Mikä maa -mikä valuutta? Matkakirja turismin historiaan. Turun yliopisto, yleinen historia, Turku, 9-26.
- Kostiainen, Auvo, Ahtola, Janne, Koivunen, Leila, Korpela, Katariina & Syrjämaa, Taina (2004). Matkailijan ihmeellinen maailma. Matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Kouri, Ilkka (1991). Liikuntamatkailu Suomessa. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus. Koordiplan Oy, Helsinki.
- Krippendorf, Jost (1989). The holiday makers. Understanding the impact of leisure and travel. Heinemann Professional Publishing.

- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2007a). Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2007b). Matkailun yleisosa. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2006a). Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2006b). Matkailun yleisosa. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2005). Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2004). Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2003). Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (2002). Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti.
- KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) (1999). Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti.
- Kurtzman, Joseph & Zauhar, John (2004). The future of sport tourism: the perspective of the sports tourism international council. Teoksessa Brent W. Ritchie & Daryl Adair (toim.) Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of tourism 14, Channel View Publications, 281–302
- Kurtzman, Joseph & Zauhar, John (2003a). A Wave in Time – The Sports Tourism Phenomena. Journal Sport Tourism, Volume 8, No 1, Routledge, 35–47.
- Kurtzman, Joseph & Zauhar, John (2003b). Virtual sport tourism. Teoksessa Simon Hudson (toim.) Sport and adventure tourism. The Haworth Hospitality Press, 293–309.
- Kusch, Martin (1986). Ymmärtämisen haste. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu.
- Kyntäjä, Timo (1998). Yksilö ja yhteiskunta. Teoksessa Keijo Koskinen (toim.) Sosiologisia karttalehtisiä. Vastapaino, Tampere, 35–50.
- Kyntäjä, Timo (1990). Max Weberin elämästä ja työstä. Teoksessa Weber, Max (1990) Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Laaturkirjat, Juva.
- Laitalainen, Elina & Helakorpi, Satu & Uutela, Antti (2008). Eläkeikäisen väestön terveystyötyminen ja terveys keväällä 2007 ja niiden muutokset 1993–2007. Kansanterveyslaitoksen julkaisu B14/2008, Helsinki.
- Larsen, Jonas (2008). De-exotizing tourist travel: everyday life and sociality on the move. Leisure Studies, Vol. 27, No.1, January 2008, 21–34.
- Liikkanen, Mirja (2009). Johdanto. Teoksessa Mirja Liikkanen (toim.) Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat. Gaudeamus, Helsinki, 7–18.
- Liikkanen, Mirja (2005a). Vapaa-aika muutoksessa – merkitykset, rajoitteet ja valinnat. Teoksessa Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula (toim.) Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Tilastokeskus, Helsinki, 7–30.
- Liikkanen, Mirja (2005b). Yleisönä – kodin ulkopuolella ja kotona. Teoksessa Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula (toim.) Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Tilastokeskus, Helsinki, 67–100.

- May, Tim (1993). *Social research. Issues, methods and process*. Open University Press, UK.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2008). *Rajahaastattelututkimus. Osa 20. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 2007. 1.1.-31.12.2007*. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2007). *Rajahaastattelututkimus. Osa 19. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 2006. 1.1.-31.12.2006*. MEK A:154. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2006). *Rajahaastattelututkimus. Osa 18. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 2005. 1.1.-31.12.2005*. MEK A:150. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2005). *Hyvinvointi- ja wellness -matkailun peruskartoitus*. MEK A: 144. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2004). *Rajahaastattelututkimus. Osa 14. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 2003. 1.1.-31.12.2003*. MEK A:136. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2003). *Rajahaastattelututkimus. Osa 13. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 2002. 1.1.-31.12.2002*. MEK A:129. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2002). *Rajahaastattelututkimus. Osa 12. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 2001. 1.1.-31.12.2001*. MEK A:120. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2001). *Rajahaastattelututkimus. Osa 9. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 2000*. MEK A:113. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (2000). *Rajahaastattelututkimus. Osa 6. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 1999*. MEK A:109 2000. Helsinki.
- MEK (Matkailun edistämiskeskus) (1999). *Rajahaastattelututkimus. Osa 3. Ulkomaalaiset matkailijat Suomessa vuonna 1998*. MEK A:103 1999. Helsinki.
- Metsämuuronen, Jari (2006). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. International Methelp Ky, Helsinki, 79-147.
- Mikkeli, Heikki (1995). *Terveys ihanteena - terveys elämäntapana*. Teoksessa Timo Joutsivuoja ja Heikki Mikkeli (toim.) *Terveiden lähteillä. Länsimaisen terveystieteiden kulttuurihistoriaa*. Suomen historiallinen seura. Historiallinen arkisto 106, Helsinki, 9-27.
- Miller, Graham A. & Ritchie, Brent W. (2004). *Sport tourism in crisis: exploring the impact of the foot-and-mouth crisis on sport tourism in the UK*. Teoksessa Brent W. Ritchie & Daryl Adair (toim.) *Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues*. *Aspects of tourism 14*, Channel View Publications, 206-225.
- Mills, C. Wright (1990/1959). *Sosiologinen mielikuviutus*. Suomentaneet Antti Karisto & Esa Konttinen & Pentti Takala & Hannu Uusitalo. Yliopistopaino.
- M.K.(2004). *Shooting the falls*. Teoksessa Martin Polley (toim.) (2004). *The history of sport in Britain 1880-1914. Volume V. British Sport and the Wider World*. Routledge, 198-203.

- Mustonen, Pekka (2002). Environment as criterion for choosing a holiday destination. Teoksessa Pekka Mustonen (toim.) Issues in modern and postmodern tourism. Discussion and working papers No 4. The Finnish University Network for Tourism Studies (FUNTS), Savonlinna, 34–54.
- Mäenpää, Pasi (2000). Digitaalisen arjen ituja. Kännykkä ja urbaani elämäntapa. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus, Helsinki, 132–152.
- Mäkelä, Johanna (1994). Pierre Bourdieu – erottautumisen teoreetikko. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Gaudeamus, Helsinki, 243–269.
- Mäkelä, Klaus (1990). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki, 42–61.
- Niiniluoto, Ilkka (2002). Tieteen tunnuspiirteet. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Helsinki, 30–41.
- Noro, Arto (2004). Aikalaisdiagnoosi: sosiologisen teorian kolmas lajityyppi? Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) Sosiologia nykykeskusteluja. Gaudeamus, Helsinki, 19–39.
- Noro, Arto (1995). Gerhard Schulzen elämisyhteiskunta. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus, Helsinki, 120–140.
- Nätti, Jouko (2004). Työn epävarmuus ja ammatillinen järjestäytyminen. Teoksessa Pertti Jokivuori & Petri Ruuskanen (toim.) Arjen talous. Talous, tunteet ja yhteiskunta. SoPhi 93. Minerva Kustannus Oy, 81–101.
- Ohl, Fabien (2000). Are social classes still relevant to analyse sport groupings in "post-modern" society? An analysis referring to P. Bourdieu's theory. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports, 10, 146–155.
- Oittinen, Anu (2000). Miten liikunta ja urheilu näkyvät ympäristökeskustelussa? Teoksessa Mari Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu, tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124 (LIKES). Jyväskylä 309–323.
- OPM (Opetusministeriö) (2008). Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2006. Opetusministeriön julkaisuja 2008:2.
- Palmer, Catherine (2004). More than just a game: the consequences of golf tourism. Teoksessa Brent W. Ritchie and Daryl Adair (toim.) Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues. Aspects of Tourism 14. Channel View Publications, 117–134.
- Parsons, Talcott (1979/1993). The social system. A paradigm for the analysis of social systems in James Farganis (1995) Readings in social theory. The classic tradition to post-modernism. McGraw Hill Inc., 213–220.
- Pelvo, Martti (2007). Avautuva maailma ja kodin pyyteet. Kodin ja vieraan suhde ulkomaanmatkojen kuvauksissa 1945–1963. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 49, Joensuun yliopisto.
- Petrisalo, Katriina (2001). Menneisyys matkakokteena. Kulttuuriantropologinen ja historiatieteellinen tutkimus perinnekulttuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

- Phillimore, Jenny & Goodson, Lisa (2004). Progress in qualitative research in tourism. Teoksessa Jenny Phillimore and Lisa Goodson (toim.) *Qualitative research in tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies. Contemporary geographies of leisure, tourism and mobility*. Routledge, 3–29.
- Pietarinen, Juhani (2002). Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus, Helsinki, 58–69.
- Pigeassou, C., Bui-Xuan, G. & Gleyse, J. (2003). Epistemological issues on sport tourism: challenge for a new scientific field. *Journal of sport tourism*, Volume 8, No 1, 2003, Routledge, 27–34.
- Pine, Joseph B. & Gilmore, James H. (1998). *The experience economy*. Harvard Business School Press, Boston.
- Pitkänen, Kati & Kokki, Ruut (2005). Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulastaisten mökkeilyyn Järvi-Suomessa. Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja n:o 11, Savonlinna.
- Polley, Martin (toim.) (2004). *The history of sport in Britain 1880–1914*. Volume V. *British Sport and the Wider World*. Routledge.
- Preuss, Holger (2003). Economics of the Olympic Games: Winners and Losers. Teoksessa Barrie Houlihan (toim.) *Sport and Society*. Sage Publications, 252–271
- Puhakka, Riikka (2007). Kansallispuistot murroksessa. Tutkimus luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteiden kohtaamisesta. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, No 81. Joensuun yliopisto.
- Puuronen, Vesa (1991). Nuoriso ja urheiluseurat. Teoksessa Hannu Itkonen ja Arto Nevala (toim.) *Liikunnan vuoksi*. Näkökulmia liikuntakulttuurin muutokseen. Koivu ja tähti Oy, 73–82.
- Raphael, Marios (1996). Foreword in Yiorgos Apostolopoulos, Stella Leivadi and Andrew Yiannakis (toim.) *The Sociology of Tourism. Theoretical and empirical investigations*. Routledge Advances in Tourism.
- Readman, Mark (2003). Golf tourism. Teoksessa Simon Hudson (toim.) *Sport and adventure tourism*. The Haworth Hospitality Press, 165–201.
- Riihelä, Marja (2009). Essays on income, inequality, poverty and the evolution of top income shares. VATT Julkaisuja 52. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Ritchie, Brent (2005). Sport tourism. Small-scale sport event tourism: the changing dynamics of the New Zealand Masters Games. Teoksessa Marina Novelli (toim.) *Niche tourism. Contemporary issues, trends and cases*. Elsevier Butterworth-Heinemann, 157–170.
- Ritchie, Brent W. (2004). Exploring small-scale sport event tourism: the case of Rugby Union and the Super 12 Competition. Teoksessa Brent W. Ritchie & Daryl Adair (toim.) *Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues*. Aspects of tourism 14, Channel View Publications, 135–154.
- Ritchie, Brent W. & Adair, Daryl (2004). Sport tourism: An introduction and overview. Teoksessa Brent W. Ritchie & Daryl Adair (toim.) *Sport tourism. Interrelationships, impacts and issues*. Aspects of tourism 14, Channel View Publications, 1–29.
- Riukulehto, Sulevi (2002). Thorstein Veblen ja hänen kulutuskritiikkinsä päälinjat. Teoksessa Joutilas luokka. Art House. Helsinki.

- Roberts, Ken (2006). *Leisure in contemporary society*. CAB International, UK.
- Roos, J.P. (1996). Pierre Bourdieun pieni ja suuri kurjuus. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus. Helsinki, 141–154.
- Roos, J.P. (1989). *Liikunta ja elämäntapa*. Jyväskylän yliopisto – Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Roos, J.P. (1987). Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. *Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia* 454, Helsinki.
- Roos, J.P. (1985). Pelin säännöt: intellektuellit, luokat ja kieli. Teoksessa Pierre Bourdieu *Sosiologian kysymyksiä*. Vastapaino, Tampere, 7–28.
- Russell, Dave (2007). Englantilaisen yhteiskunnan ”jalkapalloistuminen”. Teoksessa Hannu Itkonen ja Arto Nevala (toim.) *Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä*. Gaudeamus, Helsinki, 27–34.
- Räsänen, Pekka (2003). In the twilight of social structures: a mechanism-based study of contemporary consumer behaviour. *Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 263*, Turku.
- Räsänen, Pekka (2000). Kulutusvalintojen postmodernit piirteet ja rakenteelliset reunaehdot. *Sociologia* 3/2000, 228–242.
- Saarinen, Jarkko (2001). The transformation of a tourist destination. Theory and case studies on the production of local geographies in tourism in Finnish Lapland. *Nordia Geographical Publications, Volume 30:1*. University of Oulu.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2004). *Sociologia*. WSOY, Juva.
- Saayman, Melville & Uys, Carina (2003). Profiling spectators at a one-day international cricket-match. *Journal of Sport tourism*. Volume 8, No. 4, 2003, Routledge, 293–301.
- Schwark, Jürgen (2007a). Sport tourism: introduction and overview. *European Journal for Sport and Society* 2007, Vol. 4, No 2, Waxmann Verlag, 117–132.
- Schwark, Jürgen (2007b). ”Networking without checks” – golf as a calculated business accessory? Presentation in the 4th European Association for Sociology of Sport Conference in Münster, Germany, June 1, 2007.
- Selänniemi, Tom (1996). *Matka ikuiseen kesään. Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Selänniemi, Tom (1994). *Pakettimatka pyhään paikkaan. Suomalaisturistit Ateenassa*. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 25.
- Sennett, Richard (2007). *Uuden kapitalismin kulttuuri*. Suomentanut Kaisa Koskinen. Vastapaino, Tampere.
- Sennett, Richard (1998). *The corrosion of character. The personal consequences of work in the new capitalism*. W.W. Norton & Company.
- Shephard, Graham & Evans, Sarah (2005). *Adventure tourism. Hard decisions, soft options and home for tea: adventure on the hoof*. Teoksessa Marina Novelli (toim.) *Niche tourism. Contemporary issues, trends and cases*. Elsevier Butterworth-Heinemann, 201–209.
- Siljander, Pauli (1988). Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntauksset. *Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* 55/1988.

- Siltala, Juha (2004). Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Otava. Helsinki.
- Silvennoinen, Harri & Tyrväinen, Liisa (2001). Luontomatkaailun kysyntä Suomessa ja asiakkaiden ympäristötoiveet. Teoksessa Tuija Sievänen (toim.) Luonnon virkistyskäyttö 2000. LVVI-tutkimus 1997-2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802, Helsinki, 112-127.
- Simmel, Georg (2005). Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895-1917. Suomentanut Arto Noro. Gaudeamus.
- Simula, Mikko (2008). Luonnossa liikkumisen kulttuuriset selitysmallit. Liikunta ja tiede 45, 2-3/2008. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 63.
- Simula, Mikko (2005). Impivaarojensa etsijät - tulkinta luontokokemuksen rakentumisesta. Liikunta ja tiede 6/2005, No 42. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 58-64.
- Sinnemäki, Aino (1994). Norbert Elias ja sivilisaatioprosessi. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia, Gaudeamus, Helsinki, 223-242.
- Sironen, Esa (1995). Urheilun aika ja paikka. Research reports on Sport and Health 100. Likes-tutkimuskeskus, Jyväskylä.
- Sironen, Esa (1987). Eichberg-koordinaatteja. Teoksessa Henning Eichberg Liikuntaa harjoittavat ruumiit. Kohti ruumiin ja urheilun uutta sosiaalityötä. Vastapaino, Tampere, 7-23.
- SLU (Suomen Liikunta ja Urheilu) (2008). Senioriliikuntatutkimus 2007-2008. www.slu.fi
- SLU (Suomen Liikunta ja Urheilu) (2007a). Kansallinen liikuntatutkimus 2005-2006: Lapset ja nuoret. www.slu.fi
- SLU (Suomen Liikunta ja Urheilu) (2007b). Kansallinen liikuntatutkimus 2005-2006: Aikuiset. www.slu.fi
- SLU (Suomen Liikunta ja Urheilu) (2007c). Kansallinen liikuntatutkimus 2005-2006: Vapaaehtoistyö. www.slu.fi
- Smith, Valene L. (1989). Hosts and guests. The anthropology of tourism. University of Pennsylvania Press.
- Sofield, Trevor H. B. (2003). Sports tourism: from binary division quadripartite construct. Journal of Sport tourism, Volume 8, No 3, 2003, Routledge, 144-166.
- Standeven, Joy & De Knop, Paul (1999). Sport Tourism. Human Kinetics.
- Stebbins, Robert A. (2008). Serious leisure. A perspective for our time. Transaction Publishers.
- Stebbins, Robert A. (2002). The organizational basis of leisure participation. A motivational exploration. Venture Publishing, Ins.
- Stebbins, Robert A. (2001). New directions in the theory and research of serious leisure. Mellen studies in sociology. Volume 28. The Edwin Mellen Press.
- Stebbins, Robert A. (1997). Serious leisure and well-being. Teoksessa John T. Haworth (toim.) Work, leisure and well-being. Routledge, 117-130.
- Stebbins, Robert A. (1992). Amateurs, professionals and serious leisure. McGill-Queen's University Press.
- Stebbins, Robert A. (1979). Amateurs. Sage Publications.

- STIC (Sport Tourism International Council Research Unit) (1997). STIX (Sport Tourism Impact Index). *Journal Sport Tourism*. Volume 3, No. 4.
- Sulkunen, Pekka (2004). "Voimme olla addiktoituneita mihin tahansa..." Onko addiktio vain käsite vai todellinen asia? Teoksessa Pertti Jokivuori & Petri Ruuskanen (toim.) *Arjen talous. Talous, tunteet ja yhteiskunta*. SoPhi 93. Minerva Kustannus Oy, 139-156.
- Sulkunen, Pekka (1995). Esipuhe. Teoksessa Michel Maffesoli (1995) *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka (1990). Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus, 264-285.
- Sulkunen, Pekka (1987). *Johdatus sosiologiaan*. WSOY.
- TEM (Työ- ja elinkeinoministeriö) (2008a). *Matkailun ohjelmopalvelut. Toimialaraportti*.
- TEM (Työ- ja elinkeinoministeriö) (2008b). *Matkailun yleisosa. Toimialaraportti*.
- Tervo, Kaarina & Saarinen, Jarkko (2006). Ilmastonmuutos ja matkailu. Katsaus ilmaston ja matkailun suhteeseen. *Matkailututkimus*. 1 numero 2006, 2. vuosikerta. Suomen Matkailututkimuksen seura, 57-70.
- Tesch, Renata (1990). *Qualitative research. Analysis types & software tools*. The Falmer Press.
- Thwaites, Des & Chadwick, Simon (2006). Service quality perspectives in sport tourism. Teoksessa Heather Gibson (ed) *Sport tourism. Concepts and theories*. Routledge, 189-205.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005). Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere, 9-21.
- Tilastokeskus (2009a). *Kesämökkibarometri 2009*.
- Tilastokeskus (2009b). *Matkailutilasto*. www.stat.fi (9.11.2009)
- Timonen, Päivi (2009). Arkiset haaveet - luontoharrastukset nautinnon lähteenä. Teoksessa Mirja Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Gaudeamus, Helsinki, 203-224.
- Toivonen, Timo (2007). Yhä kiireisempi vapaa-aika? Esitelmä Suomen matkailututkimuksen seuran III Matkailu ja vapaa-ajan tutkimuksen symposiumissa, Kuopio 24.8.2007.
- Toivonen, Timo (2002). The change in the propensity to take a holiday abroad in EU countries 1985-1997 in Pekka Mustonen (toim.) *Issues in modern and postmodern tourism. Discussion and working papers No 4*. The Finnish University Network for Tourism Studies (FUNTS), Savonlinna, 19-33.
- Toivonen, Timo (1998). Sosiologia: mitä se on? Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä*. Vastapaino, Tampere. 11-31.
- Toohey, Kristine, Taylor, Tracy & Lee, Choong-Ki (2003). The FIFA World Cup 2002: The effects of terrorism on sport tourists. *Journal of Sport tourism*, Volume 8, No. 3, 2003, Routledge, 167-185.
- Trauer, Birgit, Ryan, Chris & Lockyer, Tim (2003). The South Pacific Masters' Games - Competitor involvement and games development: implications for management and tourism. *Journal of Sport tourism*. Volume 8, No 4, 2003, Routledge, 270-283.

- Tribe, John (2004). Knowing about tourism. Epistemological issues. Teoksessa Jenny Phillimore and Lisa Goodson (toim.) *Qualitative research in tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies. Contemporary geographies of leisure, tourism and mobility*. Routledge, 46–62.
- Tsaur, Sheng-Hsiung & Liang, Ying-Wen (2008). Serious leisure and recreation specialization. *Leisure Sciences*, Vol.30, No 4, July-September 2008, Routledge, 325–341.
- Tuohinen, Titta (2000). Heinäsirkka vai muurahainen? Suomalaisen työhalun psykologisilla juurilla. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Gaudeamus, Helsinki, 238–266.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Turco, Douglas Michele, Swart, Kamilla, Bob, Umilla & Moodley, Vadi (2003). Socio-economic impacts of sport tourism in the Durban Unicity, South Africa. *Journal of Sport tourism*, Volume 8, No. 4, 2003, Routledge, 223–239.
- Tähtinen, Juhani, Rinne, Risto, Nupponen, Heimo & Heinonen Olli J. (2002). Liikuntakulttuurin muutos ja elämäntyylien eriytyminen. *Liikunta ja tiede* 1/2002. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 47–55.
- UNWTO (World tourism organization) (2009). *World tourism barometer*. www.wto.org
- UNWTO (World tourism organization) (2008). *World tourism barometer*. www.wto.org
- Urry, John (1990). *The Tourist Gaze. Leisure and Travel in Contemporary Societies*. Sage publications.
- Valkonen, Jarno & Veijola, Soile (toim.) (2008). *Töissä tunturissa. Ajatuksia ja kirjoituksia matkailutyöstä*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Veblen, Thorstein (1899/2002). *Joutilas luokka. The theory of leisure class*. Suomentaneet Tiina Arppe ja Sakari Riukulehto. Art house, Helsinki.
- Vehmas, Hanna (2004). Aktiivinen liikuntamatkailu postmodernin yhteiskunnan ilmentymänä. Teoksessa Kalervo Ilmanen (toim.) *Pelit ja kentät – kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. *Tutkimuksia* 3/2004, 249–268.
- Vehmas, Hanna (2001). Liikettä matkalla. Liikuntamatkailun ja -matkailijan profiilia kartoittamassa. *Liikunta ja tiede* 5/2001. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 4–8.
- Veijola, Soile (1998). *Liikkuvat subjektit, paikallinen tieto. Tutkimuksia urheilusta, turismista ja sosiologiasta. Väitöskirjan yhteenveto*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia, No. 232.
- Veijola, Soile (1995). *The fifth woman. Readings of Simmel & Benveniste & Irigaray*. Teoksessa Soile Veijola, John Bale & Esa Sironen (toim.) *Strangers in sport. Reading classics of social thought*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita. No. 91, 123–150.
- Veijola, Soile (1988). *Turismin näyttämöt ja kulissit. Huomioita suomalaisesta seuramatkaetiketistä. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste nro 179*. Helsinki.
- Vepsäläinen, Mia, Pitkänen, Kati & Puhakka, Riikka (2009). Mökkeilijät – kansallispuistojen näkymätön sidosryhmä. *Terra* 121: 2, 2009, 149–151.

- Verhelä, Pauli (2007). Matkailun ohjelmapalvelujen turvallisuus. Edita.
- Verhelä, Pauli & Lackman, Pekka (2003). Matkailun ohjelmapalvelut. Matkailuelämyksen tuottaminen ja toteuttaminen. WSOY, Helsinki.
- Vuolle, Pauli (2000). Liikunnan merkitys rakentuu elämänkaarella. Teoksessa Mari Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi - miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu, tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124 (LIKES). Jyväskylä, 23-46.
- Vuolle, Pauli (1992). Väestön luontoliikuntakäyttäytyminen. Teoksessa Tuija Lyytinen & Pauli Vuolle (toim.) Ihminen - luonto - liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81. Jyväskylä, 11-26.
- Vuolle, Pauli & Oittinen, Anu (1994). Jokamiehen oikeus - perinteistä nykypäivää. Tutkimus jokamiehen oikeuden kulttuurisesta, oikeudellisesta ja luontoliikunnallisesta merkityksestä. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 92. LIKES, Jyväskylä.
- Vuoristo, Kai-Veikko & Vesterinen, Nina (2001). Lumen ja suven maa. Suomen matkailumaantiede. WSOY
- Vuoristo, Kai-Veikko (1998). Matkailun muodot. WSOY. Helsinki.
- Väärälä, Hannu, Ilola, Heli & Aho, Seppo (1999). Terveys ja liikunta Levin matkailussa. Lapin yliopiston matkailun osaamiskeskuksen tiedotteita 3/99, Rovaniemi.
- Waring, Amanda (2008). Health club use and 'lifestyle': exploring the boundaries between work and leisure. *Leisure Studies*. Vol. 27, No.3, July 2008, 295-309.
- Weber, Max (1920/1980). Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. WSOY. Juva. Suomentanut Timo Kyntäjä.
- Weber, Max (1922/1978). *Economy and society. An outline of interpretive sociology*. University of California press.
- Weber, Max (1920/1989). *Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus*. Vastapaino. Tampere. Suomentanut Tapani Hietaniemi.
- Weed, Mike (2006). A grounded theory of the policy process for sport and tourism. Teoksessa Heather Gibson (toim.) *Sport tourism. Concepts and theories*. Routledge, 224-245.
- Weed, Mike & Bull, Chris (2004). *Sports tourism. Participants, policy and providers*. Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Weed, Mike (2003). Why the two won't tango! Explaining the lack of integrated policies for sport and tourism in the UK. *Journal of Sport Management*. Special Issue of Sport tourism. Volume 17, No 3, July 2003, Human Kinetics Publishers, Inc., 258-283.
- Weiss, Otmar & Norden, Gilbert & Hilscher, Petra & Vanreusel, Bart (1998). Ski tourism and environmental problems. Ecological awareness among different groups. *International Review for the Sociology of Sport*, 33/4. Sage Publications, 367-379.
- World Tourism Organization (WTO) & International Olympic Committee (IOC) (2001). *Sport Activities during the outbound holidays of the Germans, the Dutch & the French*. Madrid, Spain.
- Wyndham-Quin, Eva (1889). Sport in Nepal. Teoksessa Martin Polley (toim.) (2004). *The history of sport in Britain 1880-1914. Volume V. British Sport and the Wider World*. Routledge, 230-234.

- Zauhar, John (2004). Historical perspectives of sports tourism. *Journal of Sport tourism*. Volume 9, No 1. Routledge, 5-101.
- Zauhar, John (2003). Historical perspectives of sport tourism. Teoksessa Simon Hudson (toim.) *Sport and adventure tourism*. The Haworth Hospitality Press, 27-48.
- Zauhar, John & Kurtzmann, Joseph (1997). Sport tourism - a window for opportunity, *Journal of Sport tourism*, Volume 4, No 1, STIC (Sport Tourism International Council).
- Zetterberg, Hans L. (1977). *Arbete, livsstil och motivation*. Svenska arbetsgivareföreningen.

LIITE 1. Teemahaastattelurunko

Kohderyhmä:
Suomalaiset liikuntamatkailijat

Haastattelupaikat ja -ajankohdat:
Oulangan kansallispuisto ja Rukan matkailukeskus, Kuusamo (25.-26.8.2001)
Vuokatin laskettelurinteet ja Holiday Club Katinkulta, Sotkamo (2.-3.4.2007)
Finlandia Marathon, Kongressikeskus Paviljonki, Jyväskylä (15.9.2007)
Holiday Club Pyhä, Pelkosenniemi (25.-26.3.2008)

I TAUSTAMUUTTUJAT

Sukupuoli
Ikä
Siviilisääty
Ammatti

Missä järjestyksessä seuraavat lomatyypit kuvaavat tämän hetkistä matkaanne:

1. Liikunnallinen loma perheen kanssa
2. Eläkeläisloma
- 3 Työ- ja kannustematka
4. Loma laskettelu/hiihdon ja muun talviurheilun merkeissä
- 5 Kylpylä, terveys- ja/ tai hyvinvointiloma
6. Luontomatka/kesämökkiloma
7. Penkkiurheilumatka/tapahtumamatka

II TYÖELÄMÄN PIIRTEISTÄ työelämässä oleville /ELÄKELÄISILLE/OPISELIJOILLE arkielämän sisällöistä/toiminnoista

Mikä on nykyinen työtilanteenne ja työnne toimiala?
Kuvailkaa työtänne ja työtilannettanne?
Minkälainen rooli ja asema teillä on työelämässä?

Kuinka sitovaa työnne on?
Hoidatteko työasioita vapaa-aikana, matkoilla yms.(esim. kännykän tai kannettavan välityksellä)?
Oletteko hoitanut työasioita tällä matkalla?
Voitteko mielestänne irtaantua työstänne vapaa-aikana?
Voiko työtä ja vapaa-aikaa ylipäätään erottaa toisistaan?

Mikä on parasta työssänne?
Mikä on huonointa työssänne?

Missä näette itsenne 5 vuoden kuluttua työelämässä?
Miten ylipäätään luonnehtisitte työnne ja vapaa-aikanne suhdetta?

ELÄKELÄISILLE/OPISKELIJOILLE

Kuvailkaa arkielämäänne, minkälaisia toimintoja, rutiineja, ihmissuhteita?
Oletteko mukana järjestötoiminnassa/osa-aika- tai tilapäistyössä/harrastuksissa/ ym.?

Onko teillä kännykkää, tietokonetta, käytättekö sähköpostia, internettiä ym.

Mikä arkielämässä on tärkeintä?

Kaipaatteko työelämään?

III VIERAILU MATKAKOHITESSA

Miksi tulitte?

Kertokaa, mitä kaikkea olette tehnyt vierailunne aikana?

Mikä merkitys liikunnalla on matkaanne?

Minkälaisissa tilanteissa olette tavannut paikallisia ihmisiä?

Minkälaisiksi nämä kohtaamiset ovat muodostuneet?

IV VAPAA-AJAN HARRASTUKSET JA MATKAILUTOTTUMIKSET

Kuinka paljon teille jää keskimäärin vapaa-aikaa omille harrastuksille normaalina arkena, kun ei oteta huomioon loma-aikoja?

Onko teillä mielestänne riittävästi vapaa-aikaa?

Jos ON niin, miksi on?

Jos EI, niin miksi ei?

Mitä yleensä teette vapaa-aikana?

Jos harrastatte liikuntaa vapaa-aikana, kuvailkaa miksi.

Matkustatteko paljon vapaa-aikana?

Jos ETTE matkusta niin miksi ette?

Jos KYLLÄ niin miksi matkustatte?

Mihin päin matkanne yleensä kohdistuvat?

Kotimaahan?

Ulkomaille?

Millä perusteella valitsette matkakohteen?

Mikä matkustamisessa on parasta?

V LIIKUNNAN HARRASTAMINEN

Harrastatteko liikuntaa säännöllisesti normaalina arkena?
Jos, niin mitä ja kuinka usein? (esim. per/vk)

Jos liikunnan harrastaminen on osa tätä matkaanne,
kuvaillkaa sitä miksi harrastatte liikuntaa matkalla?

VI SUHDE LUONTOON JA YMPÄRISTÖASENTEET

Liikutteko paljon luonnossa?
Mitä luontoympäristö teille merkitsee?

Mitä mieltä olette matkailun ja ympäristön suhteesta?
Onko matkailu mielestänne uhka ja jos niin, minkälainen
uhka (luonto)ympäristölle?

Entäpä liikunnan ja ympäristön suhde?
Onko liikunta/urheilu mielestänne uhka (luonto)ympäristölle?

Kertokaa, pyrittekö jollain tavoin suojelemaan luontoa
tai toimimaan ympäristöystävällisesti
harrastaessanne liikuntaa (matkoilla)?

LIITE 2. Ulkoilma-aktiviteetit ja urheilutapahtumat ulkomaalaisten matkailijoiden Suomeen tulon pääsyinä vuosina 1998–2007 (MEK 1999–2008)

Tuhansia matkailijoita Pääsyy	1998 (%)	1999 (%)	2000 (%)	2001 (%)	2002 (%)	2003 (%)	*)2004 (%)	2005 (%)	*)2006 (%)	2007 (%)
Ulkoilma-aktiviteetit	5 (0)	10 (0)	14 (0)	15 (0)	41 (1)	35 (1)	-	28 (1)	-	57 (1)
Urheilutapahtumat	49 (1)	44 (1)	81 (2)	70 (2)	-	-	-	-	-	-

*) tiedusteltu ainoastaan maittain

LIITE 3. Ulkoilma-aktiviteetteihin kesällä osallistuneiden ulkomaalaisten matkailijoiden osuus Suomessa 1998–2007 (MEK 1999–2008)

<i>Kesäaktiviteetit</i>	<i>1998</i> (%)	<i>1999</i> (%)	<i>2000</i> (%)	<i>2001</i> (%)	<i>2002</i> (%)	<i>2003 **</i> (%)	<i>2004</i> *** (%)	<i>2005</i> (%)	<i>2006</i> ***** (%)	<i>2007</i> (%)
Kalastus	8	5	5	4	5	-	-	4	-	3
Vaellus (yli 3 tuntia)	9	5	4	3	3	-	-	3	-	3
Melonta, koskenlasku	2	1	1	1	1	-	-	1	-	1
Golf	1	1	1	1	1	-	-	1	-	1
Maastopyöräily/pyöräilyreitit	5	4	3	3	3	-	-	3	-	2
Järjestetyt pyöräilyretket	0	0	0	0	0	-	-	0	-	0
Ratsastus	0	0	0	0	0	-	-	0	-	0
Muu aktiviteetti *	-	-	-	-	13	-	-	11	-	10
Moottori- tai purjeveneeseen vuokraus ****	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
<i>Mikä tahansa aktiviteetti</i>	18	19	17	20	20	-	-	19	-	17

* lisätty vuonna 2002

** vuonna 2003 tiedusteltiin ainoastaan talviaktiviteetteja

*** vuonna 2004 aktiviteetteja tiedusteltiin ainoastaan matkan pääsyyn mukaan

**** lisätty vuonna 2005

***** vuonna 2006 vierailijoilta tiedusteltiin vain talviaktiviteetteihin osallistumiseen liittyviä yleisiä kysymyksiä, kysymyksiä ei eritelty aktiviteettien mukaan

LIITE 4. Ulkoilma-aktiviteetteihin talvella osallistuneiden ulkomaalaisten matkailijoiden osuus Suomessa 1998–2007 (MEK 1999–2008)

<i>Talviaktiviteetti</i>	<i>1998</i> (%)	<i>1999</i> (%)	<i>2000</i> (%)	<i>2001</i> (%)	<i>2002</i> (%)	<i>2003</i> (%)	<i>2004 **</i> (%)	<i>2005</i> (%)	<i>2006***</i> (%)	<i>2007</i> (%)
Maastohiihto	8	4	6	5	6	4	-	5	-	3
Laskettelu	4	3	2	3	-		-	4	-	4
Lumilautailu	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Laskettelu, lumilautailu	-	-	-	-	3	7	-	-	-	-
Moottorikelkka-ajelu	7	4	5	6	7	7	-	7	-	6
Koiravaljakkoajelu	5	3	4	5	5	6	-	6	-	6
Porovaljakkoajelu	4	3	4	4	5	6	-	6	-	5
Pilkkiminen	1	1	1	1	2	2	-	-	-	-
Muu aktiviteetti	10	8	5	-	-	-	-	5	-	6
*) Yli 3 tunnin kävely	-	-	-	4	4	5	-	3	-	4
<i>Mikä tahansa aktiviteetti</i>	24	16	19	18	18	20	-	17	21	18

* lisätty vuonna 2001

** vuonna 2004 aktiviteetteja tiedusteltu ainoastaan pääsyyn mukaan

*** vuonna 2006 vierailijoilta tiedusteltiin vain talviaktiviteetteihin osallistumiseen liittyviä yleisiä kysymyksiä, kysymyksiä ei eritelty aktiviteettien mukaan